

قورئان و سوننهت

و زانينا نوى

- كتيّب : قورئان وسوننەت وزانىنا نوى
- نقيسەر : تەحسین دۆسكى
- چاپا دووى يا زيدهكرى وقەوژارتى ۲۰۰۶
- چاپخانەيا زانا دھۆك
- ژمارا سپارتنى ل پەرتۆكخانەيا گشتى ل ھەوليرى : ۴۲۰
- ل سالا ۲۰۰۶
- ژ وەشانين پەرتۆكخانا جزيرى ل دھۆكى .

قورئان وسوننه ت و زانينا نوى

ته حسين ئيبراهيم دؤسكى

چاپا دووى

يا زيده كرى وقه وژارتى

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

﴿ سُرِّيهِمْ ءَايَاتِنَا فِي الْأَفَاقِ وَفِي أَنْفُسِهِمْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ ۖ أَوَلَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ أَنَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴾ - ئەم ئايەتەيىن خۆ د عەرد وعەسمانان دا و د نەفسەيىن وان ب خۆ ژى دا دى نيشا وان دەين ، ھەتا بۆ وان ئاشکەرا بىت ئاشکەرا بوونە کا گومان تەيدا نەبت کو قورئانا پەرۆز ھەقيە و ھەيا خودى يە ، ئەرى و ما شاھدەيا خودى ل سەر راستيا قورئانى ، ووى يى قورئان بۆ ھاتى ، تىرا وان ناکەت ؟ چونكى وى شاھدەيى ب راستگويى داىە ، وئەول سەر ھەر تەشتە کى شاھدە ، وچو شاھدەيى ژ يا خودى مەزنتەر نينە ﴿

(فصلت : ۵۳)

پیشگوین

قورئان ئەو گوتنا خودی یا پەردەدەرە ئەوا ب ریکا وەحیی بو
 پیغمبەری دویمایی موحەممەدی - سلاف لی بن - ب زمانی
 عەربی یی رەھوان هاتی ، و بی گوھۆرین و دەستیقفەدان و
 ب رەنگەکی گومان تیدا نەبت ژ وی بو مە هاتیە فە گوهاستن ،
 و د سنگان دا هاتیە ژبەر کرن و د موصحفەفان دا هاتیە نفیسین ،
 و ئایەتین وی ئەوین ب فەرمانا خودی هاتیە لیکدان و کۆمکرن
 د (۱۱۴) سوورەتان دا ب رەنگەکی بژالە و ل درێژیا (۲۳)
 سالان هاتبوونە خواری ، و هەر د ژینا پیغمبەری دا - سلاف لی
 بن - و ب فەرمانا وی هاتبوونە نفیسین .

وخودایی مەزن ب خو سۆز دایە کو کیتابا خو یا دویمایی
 بپاریژت ، و ژ بەر فی چەندی بوویە قورئان ب تمامی پاراستی
 مای ، و ژ دەستەکی بو ئیکی حەرف حەرف و پەیف پەیف
 ب وی زمانی بی هاتیە خواری هاتیە پاراستن و فە گوهاستن
 حەتا گەهشتیە مە ، نە وەکی کیتابین دی یین عەسمانی ئەوین
 ئیکجار نەماین و بەرزە بووین ، یان ژێ گوھۆرین و دەستیقفەدانی
 ژێ گرتی .. لەو ئەم دبێژین : قورئانا پیروژ کیتابا

عهسمانی یا ئیکانهیه پاراستی د ناف دهستین خه لکی دا مای ،
وپه رستنا خودی بی دئیته کرن .

وهه ر ژ وی رپوژی وه ره یا ئەف قورئانه تیدا هاتیه خواری
قورئانی و د پتر ژ جهه کی دا قه بی مروف وئه جنان خواستیه و
(تهحه ددیا) وان کریه کو ئەو قورئانه کا وه کی وی ، یان دهه
سووره تین وه کی وی ، یان هتا سووره ته کا ب تی ژ ی یا
وه کی وی چی بکه ن ، وه کی د قی نایه تی دا - بو نوونه - هاتی :
﴿ قُلْ لِّئِنْ اجْتَمَعَتِ الْاِنْسُ وَالْجِنُّ عَلٰی اَنْ يَّاتُوْا بِمِثْلِ هٰذَا
الْقُرْاٰنِ لَا يَّاتُوْنَ بِمِثْلِهٖ وَلَوْ كَانْ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِیْرًا - تو بیژه :
ئه گهر مروف وئه جنه ل سه ر هندی کوم بن کو قورئانه کا وه کی
قی موعجزه بینن ئەو نه شین وی بینن ، ئە گهر خو ئەو بو وی
چه ندی پشته فانیایک و دو ژ ی بکه ن ﴾ (الإسراء : ۸۸) .

یان وه کی د قی نایه تی دا هاتی : ﴿ اَمْ يَقُوْلُوْنَ افْتَرَاهُ قُلْ فَاْتُوْا
بِعَشْرِ سُوْرٍ مِّثْلِهٖ مُفْتَرٰیَاتٍ وَّادْعُوْا مَنْ اَسْتَطَعْتُمْ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ اِنْ
كُنْتُمْ صٰدِقِیْنَ . فَاِلَمْ یَسْتَجِیْبُوْا لَكُمْ فَاَعْلَمُوْا اَنْمَّا اُنْزِلَ بِعِلْمِ اللّٰهِ
وَاَنْ لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ فَهَلْ اَنْتُمْ مُّسْلِمُوْنَ - یان ئەو دیژن : موحه مده دی
ئەف قورئانه ژ نك خو چی کریه ؟ تو بیژه وان : ئە گهر مه سه له
وه سا بت وه کی هوین دیژن پا کانی هوین دهه سووره تین وه کی
وی ژ نك خو چی که ن ، وهه چی هوین بشینی ژ چی کریین خودی

هوین گازی بکه نی ، دا هاریکاریا هه وه د قی چهن دی دا بکه ت ،
 نه گهر هوین د گوتنا خو دا دراستگونه . قیجا نه گهر وان
 بهرسقا هه وه نه دا ، هوین بزنان کو خودی نه ف قورئانه ب زانینا
 خو بو پیغه مبه ری خو هنارتیه وئو نه گوتنا مرو فانه ، وهوین
 بزنان کو ژ خودی پیقه تر چو خودایین ب حه ق نینن بینه
 په رستن ، نه ری قیجا پشتی نه ف هیجه ته بو هه وه ناشکرا بووی
 هوین دی خو ب ده ست خودی ویغه مبه ری وی فه به رده ن ؟ ﴿
 (هود : ۱۳-۱۴) .

ویا غه ریب نه بوو نه ف (ته حه ددی) هنده ناشکرا بی
 به رسف بمینت ، چونکی نه وی ته حه ددی دکه ت خودای بی مه زنه
 یی عه رد وعه سمان ئا فراندین ، وده می که سی به رسف نه دای
 و د ته حه ددی نه هاتی ، بی گومان نه نجمی ته حه ددی یی
 (حه تمی) ب جه هات ، وقورئان وه ک کیتابه کا په رده در
 و (موعجزه) هاته ناسین ، ومرو فین زانا وتیگه هشتی خو نه چار
 دیت ئعترافی بکه ن کو نه ف قورئانه ژ نک خودی یه ، وئو
 گوتنا چو مرو فان نینه ، چونکی چو مرو ف نه شین گوتنه کا
 وه کی وی بکه ن ، و ب قی چهن دی هاته گوتن : قورئان
 موعجزه یا ئیسلامی یا به رده وامه ، نه وا حه تا حه تابی ته حه ددی
 مرو فان بی هاتیه کرن .. وئو گهر مرو ف باش به ری خو بده ته

ئعجاز و پەردەدەریا قورئانی دى بىنت ئەو ژ گەلەك لایان قە بەرچاڤ دبت ، وسەرەكانیا ئعجازا قورئانی وەكى زانا دىبىژن د چەند لایەكان دایە ، ژ وان لایان :

۱ - لایى خوڤشا لیكینانى ورەهوانیا قەھاندنا پەیقان ، و د كەڤن دا زمانزانان پویتیەكا مەزن ب قى لایى كریە ، و ل نك وان ئەف لایە ژ هەمى لایى دى بى گرنگتر و بەرچاڤتر بوو ، چونكى وان دگوت : عەرەب ل دەمى ھاتنا قورئانى درەوانبىژ و ب دەف و ئەزمان بوون ، و د گەل ھندى ژى وان د خو را نەدیت د تەحەددى بىن ، تىشتى ھندى دگەھىنت كو ئەف قورئانە موعجزەيە كا خودایى یە ، ئەگەر نە بوچى عەرەبىن خودان دەف و ئەزمان نەشیان سوورەتە كا ب تنى ژى یا وەكى قورئانى چى كەن ، و ئەو خودانىن شعر و (موعەللەقاتان) بوون ، و بو رەوانبىژى و بەلاغەتى كەسى ژ وان خو ب موحەممەدى - سلاف لى بن - نەددا ؟

۲ - لایى كەمالا شریعەتدانانى و ئافاكرنا ئومەتى ، ودانانا مەنەھجەكى تەربەوى بى بى ھەفتا ، ودئیتە زانین كو د دیروكا مروڤینیى دا قورئان كىتابا ئىكەنەيە شىای ب بەرپەرڤىن خو ئومەتەكى زیندى بكەت ، و ھندەك حوكم و ئەحكامین وەسا

بدانت ب کیر هه می جه وهه می ده مان بیـن ، و ژین پی یـته
پاراستن .

۳ - لایـیّ قه گیرانا سهرهاتیـن کاروانیّ مروّقیـنیّ ژ سهرده میّ
ئاده می بگره وحه تا بهری ده میّ هاتنا قورئانیّ ، ب رهنگه کیّ وهسا
کو چو خه له تی وکیـماسی تیدا نه بن ، ویشقه چوونا زانینا
هله کولین وشوینوار و قه کولینین دیروکیّ رۆژ بو رۆژی راستیا
ئایه تیـن قورئانیّ بهرچاڤ دکه ت .

۴ - لایـیّ به حسکرنا ژ دهنـگ وباسیـن وان سهرهاتی
ورویدانیـن کول پاشه رۆژی دیّ چی بن ، وپشتی هنگی
ب ده مه کیّ کورت یان یی درێژ ژ نوی ئه و رویدان ب وان هه می
(ته فصیلاتان) قه ب جه هاتین بیـن قورئانیّ به حس ژ یّ کری .

۵ - لایـیّ مانا قورئانیّ پاراستی ژ هه می رهنگین گوهۆرین
وده سته یقه دانـیّ ، ئه گهر خو د کیـم وبچویک ژ ی بن ، و
ب راستی جه یّ سهرهنج راکیـشان یه د نافه را هه می کتیـین
ده سنقیس و چاپکری دا مروّف بیـنت قورئان کتیـا ئیکانه یه
پاراستی مای ژ خه له تیـان ئه گهر خو (حه رفه ک) یان
(حه ره که یه کا) ب تنی ژ ی بت ، وئه قه ب جه ئینانا وی سۆزی
یه یا خودیّ دای ده می گۆتی : ﴿ إِنَّا نَحْنُ الذَّكْرَ وَإِنَّا لَهُ

لحافظون - هندی ئەمین مه قورئان ئینایه خاری و ئەمین بۆ وی پاریزقان ﴿ (الحجر : ۹) .

۶ - لایى به حسكرنا ژ هندەك مه سهلین علمی و راستین گهردوونی بین کو علمی مروّقی ل سەر دەمی هاتنا قورئانی نه گه هشتی ، و پشتی هاتنه خوارا قورئانی ب سه دان سالان و پشتی پیشكهفتنا علمی مروّقی ژ نوی ئەو مه سهله بۆ مروّقان ئاشكهرا بووین ، و ئەفه ژى ب جهئینا وی سۆزی یه دا خودی دای دەمی گوئی : ﴿ سُرِیْهِمْ آیَاتِنَا فِی الْآفَاقِ وَفِی أَنْفُسِهِمْ حَتَّى یَتَبَیَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ أَوَلَمْ یَكْفِ بِرَبِّكَ أَنَّهُ عَلَى كُلِّ شَیْءٍ شَهِیدٌ - ئەم ئایهتین خو د عەرد و عەسمانان دا و د نهفسین وان ب خو ژى دا دی نیشا وان دەین ، ههتا بۆ وان ئاشكهرا بیت ئاشكهرا بوونه كا گومان تیدا نهت کو قورئانا پیروژ حهقیه ووه حیا خودی یه ، ئەری و ما شاهدهیا خودی ل سەر راستیا قورئانی ، ووی یی قورئان بۆ هاتی ، تیرا وان ناکهت ؟ چونکی وی شاهدهیی ب راستگوویی دایه ، و ئەو ل سەر هر تشته کی شاهده ، و چو شاهدهیی ژ یا خودی مهزنتەر نینه ﴿ (فصلت : ۵۳) .

و نه گه ر لایى ئیکی ژ فان لایان - لایى لیکنیان و فه هاندنا په یف ورستهیان - یا تایبهت بت ب عه ره بان وزمانی وان فه ،

لایین دی یین ئعجازی دگشتینه بۆ هه می مروّقان ، و ل بهر وان هه میان دقه کرینه ، و ل ده می مه یی قی گاقی ئه وی ب ده می زانینی دئیته ناسین بهرچاقتیرین لایی ئعجازی لایی علمی یه ، و دیار کرنا لایی ئعجازا علمی د قورئانی دا ژ رپکین مه زنه یین خزمه تا قورئانی پی دئیته کرن ، چونکی بنه جه کرنا زانینا نوی بۆ راستیی قورئانی ژ نه گهرین ب هیز کرنا باوه ریا مروّقی موسلماننه ژ لایه کی قه ، و ژ لایه کی دی قه ئه و باشتیرین رپکه ئه م به ری زانایین نه موسلمان پی بدهینه ئیسلامی ، ل وی ده می ب بی به ختی قه هیزشین گومانداریی ژ گه له ک لایان قه ل سه ر ئیسلامی و موسلمانان دئیته کرن .

زانایی ئه ورۆپی یی نافدار د. مۆریس بۆکای ئه وی ئعجازا قورئانی یا علمی به ری وی دایه ئیسلامی دبیزت : ((ئیکه مین تشتی مروّقی مه نده هووش دکه ت ده می قورئانی دخوینت ئه وه قورئان گه له ک بابه تین علمی قه دگرت و به حسی ژی دکه ت ، وه کی مه سه لا ئافرانندی و علمی قه له کی وه نده ک بابه تین تاییه ت ب عه ردی قه ، و علمی گیانه وه ران ، ویی شینکاتی ، و چییوون وزیده بوونا مروّقان ، و ل وی ده می ئه م گه له ک خه له تیین علمی یین مه زن د ته وراتی دا دبیین ئیک خه له تیا علمی یا ب تنی ژی ئه م د قورئانی دا نابیین .. ئه قی چندی ئه ز

پالدام کو فیّ پسیاری بکه م : نه گهر مروّقه کی قورئان چیکربت
 نه ریّ نهو چاوا شیایه ل سه دسالا حه فتیّ زاینی هنده ک تشتیّ
 وه سا بنقیست نه قرؤ د گهل زایننا نوی رپک بکه فن .. وتشته کیّ
 مسوگهره کول ده میّ هاتنه خوارا قورئانیّ ، ل وان بیست سالیّن
 بهری وپشتی مشه ختبونویّ (ل سالا ۶۲۲ زاینی) نهو چه ند
 سه دساله ک بوو زاینن د حاله تیّ راوهستان وپه نگیانیّ دا بوو ،
 وخو شارستانیا ئیسلامی ژی نهوا زاینن ل بهر سیبه را ویّ
 پیشکه فتیّ پشتی ده میّ هاتنه خوارا قورئانیّ ژ نوی ده ست پیّ
 کربوو ، ول وی ده میّ شارستانیا ئیسلامی یا مه زن د پیشکه فتیّ
 دا دژیا ژی زانایین ته فسیری یین وی ده می نه دزانی ب دورستی
 قان ئایه تان ته فسیر بکه ن ، وته فسیرا قان ئایه تان یا دورست
 نهوه یا ل فیّ دویماییّ ژ نوی هاتیه زاینن .. » . (۱)

ووه ک پشکداری ژ لایّ مه فه د خزمه تا قورئانیّ دا و دیار کرنا
 راستیین ویّ یین علمی ، مه خواست چه ند لایه کان ژ ئعجازا
 علمی د قورئانیّ دا به ره هف بکهین ، وروهنکر نه ک ههیه مه
 دقیت د فیّ پیشگوئیّ دا ئاشکه را بکهین نهو ژی نه فهیه :
 ژیده ریّ سه ره کی ییّ د به ره هفکرنا قان بابه تان دا مه مفا ژیّ دیتی

(۱) ژ کتیبا وی (قورئانا پیروژ وتهورات وئنجیل وزانین) بی ۱۵۲ چاپا

نقیسین زانایی مهزن (د. زه غلوول ئه لنه ججار) یه ، یین کو د مالپه را وی د تورا جیهانی یا پیژانیان (ئه نته رنیتی) دا هاتینه به لافکرن ، ژبلی هژماره کا دی یا نقیسینان کو ژ لایی چهند زانایه کین بسپور فه هاتینه نقیسین .

و چونکی ئه ف بابته د بنیات دا هاتوو ئاماده کرن دا بته بهرنامه یه کی ته له فزیوونی و ل سهر شاشا ته له فزیوونا کوردستانی که نالی دهوکی له ره مه زانا سالا ۱۴۲۵ مشهختی (۲۰۰۴ زاینی) بیه پیشکیشکرن مه نه فیا کویر ب ناف هویرومارین علمی فه بچین ، یان گه له ک به حس ژ مه سه لین ئاسی بکه یین ، دا بو تیگه هشتنی ب زه حمت نه که فت .

وهیژای گوتنی یه بیژین : پشتی چاپا ئیکی ژ فی کتییی مه به لاف کری له ده مه کی دانه یین وی له بازاری نه مان و گه له ک داخوازی دگه هشتنه مه کو ئه م جاره کا دی کتییی چاپ بکه یینه فه ، و پشتی کاودان بو چاپا دووی بهر هه قبووین مه ب فهر زانی هنده ک بابته یین دی یین په یوه ندی ب سونه تی و زانینا نوی فه هدی له کتییی زیده که یین دا پتر مفا ژیی بیته وهر گرتن ، و ههر ژ بهر فی چهن دی مه چهنده کی گوهورپین له سهر ناف کتییی کر و په یفا سونه ت ژی له ناف و نیشانان زیده کر دا ناف و نیشانان کتییی و نافه روکا وی د گه له ئیک بگوئجن .

وهيڻيا ژ خودی ئه وه بهری مه بده ته رپکا خو یا راست ،
وحه قیی ل بهر ئاشکه را بکه ت ، ومه بکه ته ژ خزمه تکارین کیتاب
وسوننه تی .

(۱)

ده سپیکا ئافرانندی د نایبهره قورئانی و علمی دا

مه نفشی مروّقان ده می خو زیندی دیتی ئەف عەردی ئەم
ل سەر دژین و ئەف عەسمانی ل هنداڤی مه دئافرانندی بوون
و ئافراندا وان مه ب چاڤ نه دیتبوو ، و ده می بابی مه یی ئیکی
ژی هاتیه ئافراندن مه ئافراندا وی نه دیتبوو ، چونکی ل وی
ده می هیشتا ئەم نه بووین ، و ئەفە ئیک ژ وان راستیانه یین
خودایی مه زن د قورئانی دا به حس ژی کری ده می گوتی : ﴿ مَا
أَشْهَدُهُمْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَا خَلَقَ أَنْفُسِهِمْ وَمَا كُنْتُ
مُتَّخِذَ الْمُضِلِّينَ عَصُدًا ﴾ - ل ده می ئافراندا عەسمانان و عەردی من
ئەو ئاماده نه کربوون ، دا ئەز هاریکاری ژ وان بخوازم ، و من
هندهک ژ وان ل ده می ئافراندا هنده کی د دی ژی ئاماده
نه کربوون ، به لکی ل وی هەمی ئەزی ب تنی بووم ، چو
هاریکار و پشته ڤان من نه بوون ، و من ئەوین خەلکی د سەردا
دبه ن بو خو نه کرینه هاریکار ﴿ (الکەف : ۵۱) .

مه‌عنا : كړيارا ئافراندى ، و ب تايه‌تى ئافراندا عه‌رد
وعه‌سمانان ژ وان كارين غه‌بسيه يين كو د شيانا مروفي دا نينه
ئيكسهر ب سهر هلبيت ، ودهمى ئافراندى ژ وى ده‌ميه يى
خودايى مه‌زن د دهر حه‌قى دا دييژت : ﴿ هَلْ أَتَى عَلَى الْإِنْسَانِ
حِينَ مِنَ الدَّهْرِ لَمْ يَكُنْ شَيْئاً مَذْكُوراً ﴾ - ب راستى ده‌مه‌كى دريژ
د سهر مروفي را چووبوو به‌رى رح بو وى بيته دان ، نه‌و
تشته‌كى بيته گوتن يان ديتن نه‌بوو ﴿ (الانسان ١) .

به‌لى ژ ره‌حما خودى بو ب مه وى په‌رى عه‌سمانى ل به‌ر
مه هيلايه فه‌كړى وهند نيشانين ئاشكه‌را د كه‌فر وته‌خه‌يين
عه‌ردى دا هيلان كو نه‌م پى ب سهر هنده‌ك ژ وان راستيان
هلبين يين هاريكاري مه بكه‌ن كو دويچوونى ل دور مه‌سه‌لا
ده‌سپيكا ئافراندى بكه‌ين ، وقورئان ب ره‌نگه‌كى ئاشكه‌را مه
داخواز دكه‌ت كول دويش فان نيشانان بگه‌ريين دا نه‌نجامى
ب ده‌ست خو بيخين ، وه‌كى دييژت : ﴿ قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ
فَإِنظُرُوا كَيْفَ بَدَأَ الْخَلْقَ ثُمَّ اللَّهُ يُنشِئُ النَّشْأَةَ الْآخِرَةَ إِنَّ اللَّهَ عَلَى
كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴾ - تو نه‌ى موحه‌ممه‌د بيژه وان : هوين ل عه‌ردى
بگه‌ريين ، وبه‌رى خو بده‌نى كانى چاوا خودى چيكرى
ئافراندينه ، وئافراندا وان ل به‌ر وى يا ب زه‌حمه‌ت نه‌بوو ؟
قيجا هه‌ر وه‌سا دوباره‌كرنا ئافراندا وان ل ئاخره‌تى ژى ل به‌ر وى

یا ب زه حمهت نابت ، هندی خودی یه ل سه ر هه ر تشته کی یی
خودان شیانه ، تشتی وی بقیّت ئه و دکهت ﴿ (العنکبوت :
(۲۰) .

وژبلی فان ده لیلین ماددی یین بهرچاف ئه وین د کیتابا
گهردوونی یا قه کری دا دبه لاف ، خودایی مه زن گه له ک ده لیلین
(نه ظه ری) یین بهرچاف د قورئانی ژی دا بو مه ئینانه هاریکاریا
مه دکهن کو ب سه ر مه سه لا ده سپیکا ئافراندنی هلبین وپی زانا
بین ، ومفای بو خو ژ قی زانیی وهر بگرین ، مفایی دنیایی ومفایی
ئاخره تی !

وتشتی مه زن ئه وه علمی مروّقی چهند پتر پیش دکهت ،
ئه و پتر راستیین قورئانی بنه جه دکهت ، تشتی هندی
دگه هینت کو ئه ف قورئانه ژ چیکرنا چو مروّقان نینه ، بهلکی
ئه و ژ نک خودایی ئافراندهره ، ویا ژ قی ژی مه زنتر ئه و بوو ئه و
که سین ب قی چهندی رادبن ، یه عنی ده لیلین راستیا قورئانی
پیشکیش دکهن ، هه می نه ئه و بوون یین باوه ری ب قورئانی
هه ی ، دا کهس وان ب لا گیریی تاوانبار نه کهت .. ئه قه
ژ لایه کی قه ، و ژ لایه کی دی قه دا ئه قه بته ئعترافه کا نه
مه قصوود ژ وان زانایان ب خو ب راستیا علمی یا قورئانی ، ئه و
ئعترافا بهایی خو یی مه زن هه ی .

و د بابەتیی خۆیی ئێکێ دا مه دقیت ئافرویه کی بدهینه مه سه لا دهسپیکا ئافرانندی وه کی د قورئانی دا هاتی ووه کی زانینا نوی ژ ی به حس ژ ی کری ، دا ئعجازا قورئانی د قی دهلیقهیی دا بو مه ئاشکه را بیت .

پشتی زیده پیشکهفتنا زانینی ل سه دسالا بیستی زاینی ، زانینا گهردوونی یا نوی وزانینا (فیزیانا جوزهیی) ههردول دۆر دهسپیکانکرنا دهسپیکا ئافرانندی ل سه ر ئیک دیتن کۆمبوون ، زانایان گۆت : هه ر تشته کی د گهردوونا مه دا هه ی ژ مادده وطاقه وجه ودهمی ل دهسپیکێ د ئیک (جورم) ی زیده بچویک وخودان (کوتله وحه راره ته کا) زیده مه زن دا دگه هشتنه ئیک ، ئەف جورمه ل دهمه کی په قی وگه له ک رهنگین طاقی وماددهیی دهسپیکێ ژ ی قه په شی ، وپشتی هنگی ب چهند قویناغه کان ژ قی ماددهیی دهسپیکێ عه ناصر هاتنه ئافراندن ، ورۆژ بو رۆژی گهردوون ژیک هاته ده ر و به رفره بوو ، و د گه ل قی به رفره هبوونی دهم وجه پهیدا بوون ومه زن بوون ، و ئەف ماددهیی گهردوونی بوو ئەو عه وری دو کیلی یی عه رد وهه می ئەجرامین عه سماني ژ ی چیبووین ، و ئەف رویدانا گهردوونی ئەوه یا زانا دبێژنی : (په قینا مه زن) ، و ئەو چهند دهلیله کین علمی ل سه ر قی بوچوونا خو دئین ، ژ وان دهلیلان :

۱ - بهر فرهه بونا نوکه د گهر دوونی دا چی دبت ئهوا لهزا وی هندهك جار ان دگه هته لهزا رڼا هی، کو (۳۰۰) هزار کیلومتره د ثانی دا ^(۱)، ده لیله کی ناشکه رایه کو رڼه کی فی گهر دوونی ژ صفری دهست بی کریه .

۲ - قه دیتنا پاشمایین وان تیشکان یین کول دهمی په قینا مه زن قه په شیان و ژ هه می لایین عهسمانی قه دین، ژ لای هندهك قه کوله رین کو مپانیا (بیل) یا ته له فوونی قه ل باژیری نیو جیرسی ل سالا ۱۹۶۵ زاینی .

۳ - وینه کرنا دوکیلا گهر دوونی ئهوا ل دۆر وره خین وی پشکا زانینا مروقی دگه هتی ژ گهر دوونی به لاف، کو ژ لای گه میا عهسمانی (کوبی) قه هاتیه کرن ئهوا ئازانسا ئه مریکی یا عهسمانی (ناسا) یی ل سالا ۱۹۸۹ زاینی هنارتی، تشتی ئهوا راستی بنه جهکری یا دیژت : بهری چیوونا عهرد وعهسمانی دوکیله کا تاری ب سهر گهر دوونی دا گرتبوو .

وئف ده لیله وهنده کین دی ژ یین وه کی وان پشته قانیا وی بوچوونی دکهن یا نوکه د ناف زانایان دا به لاف و ب نافی (نه ظه ریا په قینا گهر دوونی یا مه زن) دئینه ناسین، ومروف دهمی

(۱) وئفه راستیه که ل نیفا ئیکی ژ سه د سالا بیستی زاینی ژ نوی یا هاتیه زانین .

قورئانی دخوینت و بهری خو ددهته وان ئایهتان یین بهحسی
ئافراندا عهرد و عهسمانان دکهن هندهک ئیشارهتین علمی یین
مهزن تیدا دینت ، و ل قیری ئهم دی هندهک ژ وان ئایهتان
فه گیرین یین ئەف ئیشارهته تیدا هاتین :

د ئایهتا ئیکێ دا خودایی مهزن دبیژت : ﴿ أُولَٰئِكَ يَرَىٰ الَّذِينَ
كَفَرُوا أَنَّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ
كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ أَفَلَا يُؤْمِنُونَ ﴾ (الأنبياء : ۳۰) .

وو هکی ئاشکهرا ئەف ئایهته پسپاره کائینکاری ئاراسته ی کافر
وبی باوهران دکهت و بهری وان ددهته شیانا خودی یا بی
توخویب و سهلهته نهتا وی یا مهزن ئەوا ژ داهینانا وی د ئافرانندی
دا ئاشکهرا دبت .

خودی دبیژت : ئهری ئەوین کافری ب خودی وشیانین وی
کری ، و باوهری ب ئایهتین وی نهئینای ما نه دیتیه - یان نه زانیه -
کو عهسمان هه می د گهل عهردی ئیک پارچه بوون و دپیکشه
گریدای بوون ، پاشی مه ئەو ژیکشه کرن ؟ و ههه تشته کی زیندی
بت مه ژ ئافی دورستکریه ، ئهری فیجا ما ئەو باوهری نائین ؟

په یقا (رهتق) د زمانی عه ره بان دا ب رمانا ئیک پارچه یی
و پیکشه مانێ دئیت ، و بهرانبهری وی (فهتقه) کو رمانا
ژیکشه کرنی ددهت ، مهعنا : ئەف ئایهته ب رهنگه کی ئاشکهرا مه

ئاگه هدار دكهت كو عهسمان وعهر د ل دهسپيكي (جورمه كي)
 ب تني بوون ، پاشي ب فهرمانا خودي ئهو (جورم) په قى
 ورژي كفه بوو .. پاشي پشتي ژي كفه بوو ين چي لي هاتن ؟
 د قى نايه تا پيروز دا قورئان به رسقى ل سهر قى پسيارا مه
 نادهت ، به لي ل جهه كي دى ئهو به رسقى ددهته مه ، ئهو ژى
 ئه ف نايه ته نه بين خودايي مه زن تيدا ديترت :

﴿ قُلْ أَنتُمْ لَكُمْ تُكْفَرُونَ بِالَّذِي خَلَقَ الْأَرْضَ فِي يَوْمَيْنِ وَتَجْعَلُونَ
 لَهُ أُنْدَادًا ذَلِكَ رَبُّ الْعَالَمِينَ . وَجَعَلَ فِيهَا رَوَاسِي مِنْ فَوْقِهَا وَبَارَكَ
 فِيهَا وَقَدَّرَ فِيهَا أَقْوَاتَهَا فِي أَرْبَعَةِ أَيَّامٍ سَوَاءً لِّلسَّائِلِينَ . ثُمَّ اسْتَوَى
 إِلَى السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ فَقَالَ لَهَا وَلِلْأَرْضِ ائْتِيَا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا قَالَتَا
 أَتَيْنَا طَائِعِينَ ﴾ (فصلت : ۹-۱۱) .

وقان نايه تان گه لهك راستين علمي تيدا هه نه ، به لي ل فيري
 ب تني دى به حسي مه سه لا دهسپيكا ئافراندي كين ، دا به رسقا
 وي پسيارا به ري نو كه مه هليخستي بزاني .

ژ فان نايه تان بو مه ئاشكه را دبت كو خودي ئه وه يي عهر د
 د دو رپوژان دا ئافراندي ، وهندهك چيابين موكم د عهردي را
 دانان ، وبهره كهت هافي تيه د عهردي دا ، ورزقي خهلكي
 ژ خوارني وتشتي باشيا وان تيدا بت د چار رپوژان دال عهردي
 داناي ، يه عني : د دو رپوژان دا عهر د ئافران د ، و د دو رپوژان دا

چيا ورزق دانانه تېدا ، پاشى وى قهستا عهسمانى كر ، وئەو بهرى هنگى دو كيّل بوو ، فيّجا وى گوته عهسمانى وعهدري : هوين ب دليّ خو يان ب زوړى بكهفته بن ئهمريّ من . وان گوّت : ئهم ب دليّ خو هاتين ، وژبلى حهزكرن وئيرادا ته مه چو حهزكرن وئيراده نين .

ئەف ئايهته دو راستيّن مهزن ل بهر چاقيّن مه ددانن : ئيک : هندى ئافراندا عهرديه ب دو قوينان - يان دو رۆژان وهكى ئايهت ديژت - چييوويه ، ژبلى چيكرنا تشتيّ ل سهر عهردى كو ئهو ژى ب دو قوينان بوويه . دو : بهرى عهرد بيته ئافراندن ئهو د گهل عهسمانى ژى دو كيّل بوو .

و ب ديتنا زانايّن فلهكىّ وفيزيائيّ يّن ههفچاخ خودانيّن بوچوونا (پهقينا گهردوونى يا مهزن) دورستبوونا گهردوونى د چهند قوينانغهكان را بوړيه ، ئهو ديژن :

پشتى پهقينا مهزن (ئهوا قورئان ديژتيّ : فهتق) د وى جورمى دهسپيكيّ يى بچويك دا چييووى ، و ل دويش هزرا زانايان ئەف رويدانه بهرى پازده هزار مليون سالان چييوويه ، ئهو مادده وطاقه يا كو د وى جورمى دا ههى بوو عهورهكىّ مهزن ژ دو كيلىّ فالاتيا گهردوونى ههمى تڙى كر ، پاشى ئەف

دوکیلا شاریای سار بوو وهیدی هیدی بوو (که تافه) ، وپشتی په قینا مه زن ب چه ند ده قیقده کان پله یا گهرمی د گهر دوونی دا سه د ملیوون پله یی بی توخوب هاته خواری تشتی بوویه هاریکار کو کریارا (پیکفه مانا نافوکی - نندماجا نه وهی) بهرده وام بیت حه تا ۲۵٪ ژ (کوتلا گهر دوونی) بوویه غازا هیلووم و ۷۵٪ مای غازا ئیدروچین .

وزانین فله کی یی هه قچاخ ل وی باوه رینه کو عه ناصرین قی گهر دوونی یا زانینا مه دگه هتی د دو قویناغان را چیو وینه ، ل قویناغا ئیکی یا کو پشتی په قینا مه زن دئیت عه ناصرین سقک پیکهاتینه ، و د قویناغا دووی دا عه ناصرین گران وبارا پتر ژ عونصرین نوی یی سقک ژی د نیقا ستیرین گه له ک گهرم دا چیو وینه .

وئف ئایه ته تشته کی دی بو مه بهرچاف دکه ت هیشتا زانین فله کی ب دورستی ب سهر هل نه بو وینه ، ودبت د پاشه پروژه کا نیریک دا نهو ب سهر قی راستی ژی هلبن وبه لاف کهن ، نهو ژی نه قهیه :

ئایه ت ئاشکه را دکهن کو ههر تشته کی د عهردی ده سپکی دا هه ی خودی بو مه چیکر ، پاشی قهستا عه سماني کر - نهوی بهری هنگی دوکیل - نهو کر نه حه فت عه سماني ، مه عنا هه می

عەنەنەصرین پیتقی بۆ ژيانی ل سەر عەردی یین هاتینەدان ، بەری
عەسمانی دوکیل بیتە قاقارتن و بیتە حەفت عەسمان .

وئەف مەسەلە ژ ئایەتا (۲۹) ی ژ ی ژ سوورەتا (البقرة)
بۆ مە ئاشکەرا دبت دەمی خودایی مەزن دبیث :

﴿ هو الذي خلق لكم ما في الأرض جميعا ثم استوى إلى
السماء فسواهن سبع سموات وهو بكل شيء عليم ﴾ .

یەعنی : خودی یە هەر تشتەکی ل عەردی ژ قەنجین هوین
مفایی ژ ی وەردگرن بۆ هەوہ ئافرانندی ، پاشی وی قەستە
ئافراندا عەسمانان کر ، قیجا وی ئەو کر نە حەفت عەسمان ، وئەو
ب هەر تشتەکی یی پەرزانیە .

و د ئایەتین (۲۷-۳۳) ژ سوورەتا (النازعات) قورئان
هەندەك زانیین دی ل دۆر ئافراندا عەردی ددەتە مە ، ئەف ئایەتە
دبیژن : ﴿ أنتم أشد خلقا أم السماء بناها . رفع سمكها فسواها .
وأغطش ليلها وأخرج ضحاها . والأرض بعد ذلك دحاها .
أخرج منها ماعها ومرعاه . والجال أرساها . متاعا لكم
ولأنعامكم ﴾ .

ومروث ئەگەر ب سەر قە بەری خۆ بدەتە قان ئایەتان دبت
خەلەت تی بگەهت ، وەزر بکەت ئەف ئایەتە هەندی دگەهین
کو چیکرنا عەسمانی بەری یا عەردی بوو ، وئەو ب خۆ وەسا

نینه ، د قان ئایه تان دا خودایی مه زن پسیاره کی ئاراسته ی مرو فان
دکته و دبیرتی : ئه ری ما را کرنا هه وه یا پشتی مرنی - ئه و
ل بهر هه وه گه له گا ب زه حمه ت - ژ ئافراندا عه سمانی
ب زه حمه ت ره ؟ وی ئه و وه کی ئافاهی ل هندافی هه وه را کره ،
وبانی عه سمانی ل هه و بلند کره چو کیم و کاسی لی نین ،
ووی ب ئافابوونا روژی شه فا وی تاری کره ، و ب هه لاتنا
روژی ل عه سمانی روژ ده ریخسته وروه ن کره ، ووی پشتی
ئافراندا عه سمانی هه رد راییخست و فره کر ، و تری مفا کره
تیدا ، کانین ئافی ژی ده ریخستن ، وئو شینکاتی بته چه روان
وی لی شینکر ، ووی چیا لی دانان دا بو بینه ستوین ، خودی
ئه ف قه نجیه هه می بو مفایی هه وه و حه یوانین هه وه دان .

مه عنا : چیکرنا هه ر سی غیلافین هه ردی (یی غازی ،
وئافی ، وکه فری) ب ریکا په قینا بورکانین دژوار د زکی هه ردی
دا ، پشتی چیکرنا عه سمانی بوویه ، نه کو هه رد ب خو
به ری عه سمانی هاتیه چیکرن ، وبار پتر ژ زانایین ته فسیری یین
که فن ل سه ر فی بوچوونینه ، و علمي نوی ژی هه ر ئه ف چه نده
بنه جه کره .

(۲)

بهره هکرنا گهر دوونی

ژ بابه تی بوری بو مه ناشکرا بوو کو ژ ئایه تی قورئانی
ناشکرا دبت کو ئافراندنا گهر دوونی ب فی ته رتیی یه :
ئهف گهر دوونا ئهم نوکه تیدا د فره هبونه کا بهرده وام دایه ،
ول دویف قاعیدی مه نطقی ئه گهر ئهم د گهل ده می وی
فره هبوونی بو پاشقه بزقرینین بهر به ره دی تهنگ بت حه تا دزقرت
ئیک (جورم) وهنگی دقیت گهر دوون هه می ئیک پارچه بت
وئهفه ئهو قویناغه یا قورئانی نافی وی کریه (ره تق) ، پاشی ئهف
جورمه ب فه رمانا خودی پهقی وئهفه ئهو قویناغه یا قورئانی نافی
وی کریه (فه تق) ، وئهو جورم پشتی پهقینی بوو عه وره کی
دو کیلی یی مه زن وئهفه قویناغا (دوخانی) یه وه کی قورئان
دیژرتی ، و ژ وی دو کیلی عه رد وعه سمان د شهش قویناغان دا
دورست بوون : عه رد د چار قویناغان دا حه تا وه لی هاتی
ب کیژ ژیانی بیت ، پاشی عه سمان د دو قویناغان دا .

و گهر دوون ژ ده لیقه یا ئیکی وهره تیدا پهقی وحه تا نوکه
د فره هبونه کا بهرده وام دایه ، به لی دیسا ل دویف قاعیدی

مه نطقی ئەف بەرفرەم بوونە ئەوا دەسپێکەك بۆ هەمی حەتا حەتایی
یا بەردەوام نابت ، ژ بەر كو تشتی بەراهی بۆ هەمی دقیت
دویماهی بۆ هەبت ، رۆژەك دی ئیت مەسەلە دی دەرنشیف بت ،
وگەردوون جارە كا دی دی بەرتەنگ بت ، ووەکی خو لی
ئیتەقە حەتا دبتە جورمەکی بچویك ، وەکی یی جارا ئیکی ژ
دەست پی کری ، وەنگی کریارا پەقینی دی دوبارە بتەقە ،
و ژ وی پەقینی عەردەکی دی یی نه وەکی یی نوکە وەسمانەکی
دی یی نه وەکی یی نوکە دی پەیدا بن ، وەنگی قویناغا ژینا
دنیا یی دی ب دویماهی ئیت ، دا ژینە كا دی یا جودا ژ فی ژینا مه
یا نوکە دەست پی بکەت : ﴿يَوْمَ نَطْوِي السَّمَاءَ كَطَيِّ السَّجِلِّ
لِلْكُتُبِ كَمَا بَدَأْنَا أَوَّلَ خَلْقٍ نُعِيدُهُ وَعَدَّا عَلَيْنَا إِنَّا كُنَّا فَاعِلِينَ﴾
(الأنبياء : ١٠٤) .

و ئەفی (ئکتشافا علمی) یا نوی ئەوا ل نیقا ئیکی ژ سەدسال
بیستی زاینی پەیدا بووی وپاشی بوویە راستیە كا علمی سەرھاتیا
خو یا عنتیکە هەیه ، چونکی ب راستی ئەو دئیتە هژمارتن
مەزنترین درب ب بی دینیا رۆژئاڤاییان کەفتی و ب دەستی
زاناییان وان ب خو !

و ئەو سەرھاتی ژ ی ئەقەیه : دەمی هەفرکی د ناڤەرا دینی
کەنسی و زانیان دا ل ئەوروپا پەیدا بووی ، زانا ب هەمی رێکان

هاتنى خەلكى وەسا تى بگەهين كو هەبوونا خودى وسەر هاتيا ئافراندى چىقانوۆكه كا ژ درەو د سەرى دىنداران دا هاتيه چاندن ، ودا ئەو قى گوتنا خو ب راستيه كا علمى موۆر بكن ، وان هژماره كا (نەظەرياتىن علمى وفەلسەفى) دەريخستن هەمى ل سەر هەندى دگەهشتە ئىك كو ئەف گەردوونا ئەم تيدا دژين يا (ثابتە) وپويچبوون ونەمان بو ماددەى نينه .. ومەخسەدا وان ب قى چەندى ئەو بوو بىژن : گەردوون تشتە كى ئەزەليه هەر هەبوو ودى هەر مينست ، وخودى وئافراندىن وقيامەت هەندەك تشتين نەعلمينه دىندار بەحس ژى دكەن .

وئەف (چىقانوۆكا علمى !) پتر ژ سەدسالان ل سەر عەقلى غەربى زال بوو .. بەلى پشتى سەدسالايستى دەست بى كرى ب دەه سالەكان هژيانە كا مەزن ب قان زاناين كەفت دەمى ب رىكا هەندەك قاعيدەيىن فيزياوى ئاشكەرا بووى كو ئەف ستيرين رووناهايا وان دگەهتە مە بەردەوام يىن ژ مە دویر دكەفن ، وپشتى زنجيرە كا تەجروبه ودويچوونين علمى فەلەكى يى ئەمريكى (ئدوين هبل) ل سالا ۱۹۲۹ ز شر يا ب قانونينه كا علمى دويراتيا گەلەك (مەجەرأتان) بپشت ، ووى لەزى ژى بپشت يا ئەو بى ژ مە دویر دكەفن ، و قى راستيا علمى مەسەلە كا علمى ب دژوارى ئاراند .. بوچى ؟

چونکی ئە گەر هات و مەسەلا بەرفەرەه بوونا کەونی
 ب رەنگەکی علمی هاتە بنەجھەرن ، هنگی مەسەلا (ئەباتا
 کەونی) ئەوا ئافراندن پێ دئیته ئینکار کەرن دی بته ئەو (درەوا
 خوش) یا دین دژمنیا غەریی خو پێ قانع دکر کو چو خودایی
 ئافراندر نین ، ژ بەر قی چەندی هژمارەکا زانایی مەزن دژی قی
 ئکشافا علمی یا نوی راوەستان و بەرگەریان کە دا نەراستیا وی
 بنەجھ بکەن ، ئیکی وەکی (ئنشتایی) خودانی (نەظەریا نسبی)
 دەمی ل سالا ۱۹۱۷ نەظەریا خو بەلاف کری خو نەچار دیت
 ئیک ژ دو ئحتمالان بدانت : یان گەردوون یا ژیک دئیته دەر یان
 یا دناڤک را دچت ، و دەمی وی دیتی ل دویش (موعادەلاتین)
 وی مەسەلا ژیکهاتنەدەرا گەردوونی پتر د گەل راستیا علمی
 دگۆنچت ، و حەتا ئەو ثابتبوونا کەونی بنەجھ بکەت رابوو ژ نە
 خو (عاملەک) ل سەر نەظەریا خو زیدە کە و ناڤی وی کەرە
 (الثابت الکونی) هەر وەکی ل نەکی وی ثابتبوونا کەونی راستیەکا
 نە بەرگومان بوو .. و پشتی دەمەکی ئنشتاین زڤری و ئعتراف
 کە کو ئەف کاری وی کری مەزنترین خەلەتیا علمی بوو وی
 د ژینا خو دا کری ، و کو بەرفەرەه بوونا گەردوونی یا بەردەوام
 راستیەکا علمیە نائیته ئینکار کەرن .

ويا ژ ههمي مهزنتر ئه و بوو وان ب قى (ئكتشافا) خو يا
 علمى و بى ب خو بجه سيى ئيك ژ مهزنترين موعجزه يى قورئانى
 يى علمى بهرچاڤ كر ، چونكى قورئانى بهرى وان ب هزار
 و چار سهد سالان ديار كړبوو كو گهر دوون يى (ثابت) نينه ،
 بهلكى ئه و د فرهه بوونه كا بهرده وام دايه .. نه بهس هنده ،
 بهلكى قورئانى ئاشكه را كړبوو كو روزهك دى ئيت ئه ف
 فرهه بوونه دى راوه ست و ب عه كسى دى زځرت وعه سمان دى
 ئيته پيچان و ئا فراندنى كانى چاوا ده ست پى كړيه دوباره دى
 زځرته فه بهلى ب رهنگه كى دى !

د نايه تا (٤٧) يدا ژ سوور هتا (الذاريات) خودايى
 مهزن ديژت : ﴿ وَالسَّمَاءَ بَنَيْنَاهَا بِأَيْدٍ وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ ﴾ ومه عنا
 قى نايه تى يا ئاشكه را ئه فه يه خودايى مهزن ديژت : ئه مين مه
 عه سمان ئا فراندى ومو كم كرى ، ومه ب هيژ وشيانه كا مهزن
 ئه و بو عه ردى يى كره بان ، وهندى ئه مين ئه م وى بهر فرهه
 دكه ين .. وئف ئيشاره تا دويمه يى وه كى ئاشكه را بو عه سمانيه ،
 بهلى چونكى بهر فرهه كړنا عه سمانى مه سه لهك بوو راستيا وى
 ل بهر زانايى ته فسيري يا ئاشكه را نه بوو ئه و د شروقه كړنا راستيا
 قى نايه تى دا حبه تى مابوون !

هندهك ژ وان دگوت : دو پارچه گوتنن ژيك جودا د قى
 ئايه تى دا هه نه : ﴿ وَالسَّمَاءَ بَنَيْنَاهَا بِأَيْدٍ ﴾ وئه قه به حسى
 ئافاكرنا عهسمانيه و ﴿ وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ ﴾ وئه قه به حسى دانا
 رزقيه بو به نيان ، يه عنى : مه عهسمان ب هيژ ئافاكريه ، وئهم
 رزقى ل سهر خهلكى بهرفرهه دكهين .

وبارا پتر ژ وان گوت : نه ! پارچهيا دووى ژى به حسى
 عهسمانيه ، خودى ديژت : مه عهسمان ب هيژ وموكمى ئافاكريه ،
 وئهمين رهخين وي بهرفرهه دكهين ، بهلى علمى وان
 نه گه هشتبوو هندى كانى ئهف بهرفرههكرنه يا چاوايه ويا
 ب چ رهنگه ، لهو ئهف ئايه ته هو سا بى روهنكرن ما حه تا قى
 دويمه ي زانينا نوى هاتى وئهو ب رهنگه كى بهرفرهه بو مه
 تهفسيركرى ، ودهليله كى دى بى ماددى ل سهر راستيا قى
 قورئانى پيشكىشى مه كرى .

ومروقى زانا ده مى هزرا خو د قى ئايه تى دا دكهت دينت
 ئهوى گه لهك راستين كه ونى يين بهرى هنگى چو مروقان
 نه دزانين ئاشكه را كرينه ، ژ وان راستيان :

راستيا نيكى : ژ گوتنا خودى : ﴿ وَالسَّمَاءَ بَنَيْنَاهَا بِأَيْدٍ ﴾
 ديار دبت كو عهسمان ئافاهيمه كى موكمه ، و ب هيژى هاتيه
 چيكرن ويپكهف گريدان ، ومه عنا قى ئه وه عهسمان نه قالاتيه وه كى

حه تا دهمه كى نيزيك هزر دهاته كرن ، ونوكه علمى بنه جهكريه
كوئو مه سافه يين د نابقه را ئه جرامين عهسمانى دا هين دتريسه
ژ غازى ، وغازا ژ ههميى پتر لى ههى غازا ئيدرؤجينه ،
و د ناف قى غازى دا هندهك له شين گهلهك هوير ورهق هه نه دى
بيژى توژا دندكيين هويره ، وئف دندكيين هه يين هوير پتر
ژ زهره يين كالسيوم وسؤديووم وبؤتاسيوم وتيتانيوم وئاسنى پيك
دئيت ژبلى دندكيين هلمئا فافى وچه ند پيكهاتيين دى يين
كيمياوى ، وژبلى وى ماددهى بى فان مه سافه يان تژى دكهت
مه جالى مغناطيسى د نابقه را ئه جرامين عهسمانى دا بى به لاقه تشتى
دبته ئه گه را هندى ئف عهسمانه بته ئافاهيمه كى موكم وپيكنه
گريداى .

پاستيا دووى : گوتنا خودى : ﴿وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ﴾ هندى
دگه هينت كوئف عهسمانه - وعهسمان هدر تشته كه بى د سهر
مروقى دا بت - بهردهوام بى فرهه دبت ، وچونكى ئف عهسمانه
بى قالا نينه ، ودهمى فرهه دبت ئو فرههيا نوى ژى يا قالا نابت ،
دقيت (مادده وطاقه) د ئافراننده كا بهردهوام دا بن ، دا قالاتى
بى تژى ببت ، چونكى د گهردوونا مه دا چو جهين بى دهم
نين ، وچو دهم وجهين بى مادده وطاقه ژى نين ، وچونكى زانينا
نوى نه شيابه چو ژيدهران بو قى ماددهى وقى طاقا ژ نوى پهيدا

دبت دهسنيشان بکەت ، ئەو خو نه چار دبينت ئعترافي
ب ئافراندا وي بکەت ، هەر چهنده مهسهلا ئافراندي ئەو راستي
بوو يا ئەو گەلهك ژي درهفين !

راستيا سيني : ژ في ئايهتي ئاشكهرا دبت كو ئەف گەردوونا
ئەم تيدا دژين چيكره كي زيده مهزنه ، و گەله كي بنهجهه ، وي
خودان هندهك قانونين ورپيازين نهلقه ، وتشتي ب في رهنگي
مهزن بت و ب في دققتي ب رپقه بچت بي چو سستي
وخهلهل بكهفني ، دقيت خودايه كي مهزن هەبت وي راگرت
و ژ خرابووني پياريزت .

راستيا چاري : دياردا ژي كفه بوونا گەردووني وفرهه بوونا وي
ب في رهنگي وهسا بي مهزن كو عهقل تي نهچت يان دورى لى
نهگرت ، نيشانه كا ئاشكهرايه كو ملكي خودي هند بي بهر فرهه
مروف نهشيت (تهسهوور) بکەت ، وبو نموونه : ئەو پوژا
ئەم دبيني ب رهنگه كي زيده ب لهز يا ب رپقه دچت ،
ول دور خو ژي دزقپت ، و ئەو د زقپنا خو دال دور خو هەر
ثانيه كي دوازده ميلان دچت ، و د زقپنا خو دال دور وي
فەله كا ديژني : (رپكا كادزان - درب التبانة) د هەر ثانيه كي
دا (۱۷۰) ميلان دچت ، لهو ئەو يا ههوجهي (۲۲۰)
مليون سالانه ههتا زقپنا خو د في فەله كي دا خلاس بکەت ،

وئەقە ژ نوى دېته سالەك ژ سالىن رۆژى ، وسالا رۆژى ئەوا
(٢٢٠) مليون جارەن هەندى سالا عەردى مە دەمەكى دريژ
نينە ئەگەر ئەم بزەين كو دريژيا قوطرى (رېكا كادزان)
ب تنى سەد هزار سالىن ضەوئيه ، وئەف (رېكا كادزان)
ل بەرانبەر وى كەونى علمى مروقى گەهشتى تىشتە كى گەلە كى
بچويكە ، وئەو كەونى علمى مروقى گەهشتى ل بەرانبەر وى
كەونى مروف نە گەهشتى هزر دكەت يى هەى هەر نائيتە
حسيكرن !

پاستيا پيئنجى : ژ لايە كى دى قە دياردا فرەهيوونا گەردوونى
- وەكى بەرى نوکە ژى مە بەحس ژى كرى - پاستيه كا دى يا
مەزن رادگەهيت ، ئەو ژى ئەقەيه : ئەگەر ئەم دەمى بو پىشتى
بزقپنين ، وفرەهيا گەردوونى پاشدا ببەين ، دقيت بيژين : مادده
وطاقە و دەم و جەل ئىك نوقطى دگەهنە ئىك ، وەنگى كرىارا
پەقينا مەزن دېتە پاستيه كا بەرچاڤ ، وچونكى هەر تىشتە كى
دەسپىك بو هەى دقيت دويمەى ژى بو هەبت ، ئەف فرەه بوونە
دقيت رۆژە كى ب دويمەى بيت ، وئەف چەندە مەسەلا ئافراندىنا
ماددهى ژ چوونەبى پاشى زقپراندىنا وى ماددى هەى بو چوونەبى
ژى دكەتە پاستيه كا علمى يا نە بەرگومان ، وئەقە ئەو پاستى
بوو يا شارستانيا غەربى يا بى دين گەلەك ژى درەقى ، هەر وەسا

ئەو زفراندنا ئافراندى بۆ وى نوقطى يا ژى دەست پى كرى ،
يەنى دوبارە بوونا پەقىنا مەزن و گوھۆرپنا عەردى ب عەردە كى
دى وعەسمانان ب ھندەك عەسمانىن دى دكەتە راستىيە كا علمى يا
نە بەرگومان ، وئەگەر پەقىنا ئىكى مە ب چاف نە دىتت چونكى
ھنگى ئەم نە بوو بووين ، پەقىنا دووى ئەم دى ب چاف بينين ،
وخودى دزانت ئەو دى ئەو بت يا قىامەت پى دەست پى
دكەت .

(۳)

جهين ستيړان وسوينده كا مهن

و ژوان دهليلين زانال سهر بهر فره هكرنا گهر دوونى دئين
ئهو روناھيه يا كو ژ ستيړان دگه هته مه ، زانا ديژن : ئهو
روناھيا ژ ستيړان دييت و ب رهنكي كه سكه سوړى (قهوس
وقه زه حى) ژى قه دپه شت ، وحتا دگه هته مه رهنكي سور
ب تنى ل سهر زال دبت ، نيشانا هندي يه كو ئه ف ستيړه
به رده وام يين ژ مه دوير دكه فن .. وئهو ديژن : ستيړ دهر
ثانيه كي دا ژ هزار حتا دوسه د وحتي و دو هزار كيلومتران
ژ مه دوير دكه فن .

معنا : دهمي روناھيا ستيړان دگه هته مه وئهم ل عه سمانى
ديين ئهو هنگي ستيړ ب خو ل وى جهى نه مايه ، وهندهك ستيړ
هه نه وه كي ستيړا قوطي حتا روناھيا وى دگه هته مه چارسه د
ساليں مه يين عهردى پى دفين ، ودفيت ژ بير نه كهين كو
دهر ثانيه كي روناھى (ضوء) سى سه د هزار كيلومتران
دبرت ، ونيزيكترين ستيړ بو مه د ژ دهر قهى (ماهر را) مه

- وه کی زانایین فهله کی دیژن - (۲۰۴ ر) سالین ضهوئی یا ژ مه دویره ، وبؤ وان ئه وین نه زانن سالا ضهوئی چیه دی بیژین :

دهمی مروّف ژ عهردی ده رکهفت چو ئهتبار بو قیاساتین مه یین پیقانا جهی ودهمی نامینت ، یه عنی : میل وکیلومتر وسهعت وهه یف وسال .. وهتد ، ئهقه نامینن ، چونکی ئهف قیاسه ب عهردی فه دگریداینه ، وحهتا زانایین فهله کی بشین قیاساتین ستیر وکه واکبان بهژمیرون ئه و رابوون (وه حدهیه کا قیاسی) یا تایهت ب فهضائی فه دانا وناقئ وی کره (سالا ضهوئی) یه عنی : ئه و سالا روّناهی یان (ضوء) تیدا رپکا خو دبرت ، وئه گهر ئه م ل بیرا خو بینین کو د ههر ثانیه کی دا (ضوء) سی سه د هزار کیلومتریّن مه دبرت ، دقیت قیاس بکهین کانئ سالا مه چهند ثانیه تیدا هه نه ، پاشی قئ هژمارئ لیكدانی سی سه د هزارئ بکهین ، و د ئه نجام دا نهه ونیف ملیوون ملیوون کیلومتر ده رکهفت ، کو دبه قیاسا ئیک سالا ضهوئی .

وئه قئ هژمارئ (۹۵ ر) ملیوون ملیوونئ لیكدانی (۲۰۴ ر) بکه دا قیاسا نیریکترین ستیرئ بو ته ده رکهفت .. قیجا هزر بکهن دویرترین ستیر بو مه دی چهند یا ژ مه دویر

بت ؟! ورؤناھیا وی چەند پی دڤیت حەتا بگەھتە مە ؟! بەس خودی پی دزانت ﴿ وَالسَّمَاءَ بَنَيْنَاهَا بِأَيْدٍ وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ ﴾ .

و لقی دویمایی زانیین فەلەکی ژ نوی ب سەر راستیە کا علمی یا غەریب ھلبووینە ئەو ژ ی ئەقەبیە ئەو دبیرن :

ئەف رۆناھیین ستیران یین نوکە ئەم ل عەسمانی دبیین گەش دکەن ستیر ب خو نینە ، بەلکی ئەو جھین ستیرانە ، چونکی ستیر د گەل مەجەررا خو ب رەنگەکی وەسا ب لەز دچت کو عەقلی مروقی تەصەوور نەکەت ، و ژ بەر دویراتیای ستیری یا دویر ژ مە دەمەکی دریز پی دڤیت حەتا رۆناھیا وی دگەھتە مە ، وبۆ نموونە - وەکی بەری نوکە ژ ی مە گۆتی - ستیرەکا وەکی (النجم القطبي) ئەوا چارسەد سالیین ضەوئی یا ژ مە دویر ، حەتا رۆناھیا وی دگەھتە مە چارسەد سالیین مە یین عەردی پی دڤین ، یەعنی : ئەو جھیی ئەم رۆناھیا قی ستیری لی دبیین بەری چارسەد سالان ستیر لی بوو ، وھندەک ستیرین گەلەک دویرتر ھەنە حەتا رۆناھیا وان دگەھتە مە ب سەدان سال ژ سالیین مە یین عەردی دبۆرن ، ودبت دەمی رۆناھیا وان دگەھتە مە ئەو ستیر بژکی بن وھەر نەما بن !

وقورئانی ئیشارەت بو قی راستیا علمی یا مەزن ژ ی دایە ، دەمی د سوورەتا (الواقعة) دا گۆتی :

﴿ فَلَا أَفْصِمُ بِمَوَاقِعِ النُّجُومِ . وَإِنَّهُ لَقَسَمٌ لَوْ تَعْلَمُونَ عَظِيمٌ . إِنَّهُ لَقُرْآنٌ كَرِيمٌ . فِي كِتَابٍ مَكْنُونٍ . لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ . تَنْزِيلٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴾ (الواقعة : ۷۵-۸۰) .

د فان ئایه تان دا خودی سویندی ب جهین ستیران دخوت ،
ودبیژت : ئەو سوینده کا مهزنه ئە گەر هوین بزانی ، وتشتی سویند
ل سەر هاتیە خوارن ئەقەیه : هندی ئەف قورئانهیه یا بو
موحه مەدی - سلاف لی بن - هاتیە خواری قورئانه کا مفا مهزن
و ب خیـره ، علمی وی یی بۆشه ، و ئەو د کیتابه کا پاراستی
ژ چاقین خەلکی دایه ، کوله وحی پاراستیه ، و ژ ملیاکه تیـن
ب قەدر ییـن خودی ئەو ژ گونه ه وکیماسیان پاقر کرین پیقه تر
کەس دەست ناکه ته فی قورئانی ، هەر وهسا ژ وان ییـن ژ شرکی
وبی نقیژی ویی دسنقیژی دپاقر پیقه تر کەس دەست ناکه تی ،
و ئەف قورئانا پیروژ ژ نک خودایی هەمی چیکریان یا هاتیە
خواری ، و ئەو حەقیه کا بی گومانه .

خودی ب جهین ستیران سویند خواریه ، و ئاشکه رایه کو
تشته ک ئە گەر یی مهزن نهبت ، و ئایه تیـن عەجیب د چیکرن
ومفایی وی دا نه بن خودی بی سویند ناخوت ، و ل قیـری بو
مروقی هەیه پساره کی بکەت : ئەری بۆچی سویند ب جهین
ستیران ، و ب ستیران ب خو نه ؟

ئەگەر مەسەلە مەزنىا جەيئ ستيړان بت - وه كي هندهك
دييژن - پا مەزنىا ستيړان ب خو دى يا چه ند بت ؟

و چونكي بهري سه دسالا ييستي زاييني علمى مروقي
نه گه هشتوو هندی بزانت ستيړان - د ژينا خو دا ! - جه هه نه
لى دئنه فه گوهاستن ، زاناين ته فسيري حەتا دهمه كي نيژيك
ژى د ته فسيرا (مواقع النجوم) دا دگوت : مەخسەد پى ئەو
جهن يين ستيړ دكه فنى پشتى درژيښ .. بهلى نوكه زانينا مروقي
گه هشته هندی كو ستيړ بهري برژييت ژى يا خودان جهه ،
وه كي بهري نوكه ب كورتى مه به حس ژى كرى .

و (مواقع النجوم) ئەو جهن يين ستيړ تى دبورن د ريكا خو
دا ل عه سماني ، لوى دهمى كو ئەو په يوه نديين خو د گهل
ئه جرامين دى د مەجه را خو دا ودويراتيا خو ژ وان دپارزت ،
وئەو ئەو پيڅكه ب ئيك لهز دچن .

ودبت ئەف ئە گهرين ژيري ژ وان ئە گهران بن يين سويند
ژ بهر بى ب جهين ستيړان هاتبه خوارن ، وخودى چيتر
دزانت :

يا ئيكن : ژ بهر وى دويراتيا مەزن ئەوا دكه فته د ناڅه را مه
وستيړان دا ، ئەم ل سەر پشته عهردى نه شيين چو جاران
ستيړان بينين ، نه ب چاف ونه ب چو ئاميره تان ژى ، وئەو

گه شاتیا ئەم ل عەسمانی دینین و دیبژینی ستیر ئەو ب خو ئەو جەهە
ی ستیر تیرا بۆری و چووی .. چوویە جەهە کێ دی یی گەلەك
دویر ، یان ژێ پەقی و پرژای ، یان تاری بووی ونەمای .

وبۆ نموونە : ئەف رۆژا ئەم ل عەسمانی دینین ، و ئەو
نیزیکترین ستیرا عەسمانیە بۆ مە و (۱۵۰) ملیوون کیلۆمتران
یا ژ مە دویره ، رۆناهیای و ئەوا نیژیکی (۳۰۰) هزار
کیلۆمتران د ثانیە کێ دا دپرت ، حەتا دگەهتە مە هەشت دەقیقە
و چل ثانیە بێ دقین ، و هەر ثانیە کێ رۆژ نیژیکی نۆز دە کیلۆمتر
دچت ، و مەعنا فی ئەو حەتا رۆناهیای رۆژی ژ جەهە کێ دگەهتە
مە رۆژ ب خو پتر ژ دەه هزار کیلۆمتران ژ وی جەهی یا
دویر کەفتی !

یا دوو : ژ لای علمی قە یا بنەجە بووی کو (رۆناهی -
ضوء) ژێ وەکی ماددە ی دەمی د دەلیقە یە کا (جاذبیەت) تیدا
هە ی دپورت خوار دبت ، ژ بەر فی چەندی دەمی پیلین
رۆناهیی ژ عەسمانی بەر ب عەردی قە دین د خێچین خوار را
دگەهتە مە ، و ئەقە ئەو کریارە یا قورئان دیبژتی : (عروج) ،
و دەمی رۆناهیای ستیری ب خواری قە دگەهتە عەردی ، ئەو
کەسی ل سەر عەردی بەری خو بدەتە فی رۆناهیی جەهی ستیری

ل راستا چاڤين خۆ بينت وهنگى ئەو جەي ئەو دىننت ئەو نابت يى ستير لى .

يا سىيى : ستير د مه جهررين خۆ دا ب رپكا جاذبيه تى پيڤكه دگريداييه ، وئەف پيڤكه گریدانهيه (تەحەككومى) جە و کوتله يين وان دا دکەت ، وئەف چەندەيه ب فەرمانا خودى عەسمانى ژ کەفتنى دپاريزت ، و ژ ڤى لايى ڤه گرنگيا جەين ستيران بۆ مه ئاشکەرا دبت .

يا چارس : ڤه کۆلينين ڤهله کى وفيزياوى ئاشکەرا دکەن کو دەم وجه دو تشتين پيڤكه نه ، و ژ ڤى لايى ڤه جەين ستيران يين گەلەك ژيک دوير ژيى وان يى مەزن بەرچاف دکەن ، و ژ لايە کى دى ڤه ئەو ب رەنگە کى علمى دسەلمين کو ئەف گەردوونا ئەم تيدا دژين نه يا ئەزەليه ، بەلکى دەسپيڤکهک بۆ هديه ، ژ بەر ڤى چەندى سويند خوارنا ب جەين ستيران کا چاوا ئيشاره ته که بۆ کەفتيا گەردوونى وەسا ئيشاره ته که بۆ ئەزەزليا گەردوونى ، وئەفە راستيه کال دويماهيا سەدسالايستى ژ نوى علمى بنه جەهکريه .

(٤)

گهردوونا تاري

ئه گهر ئهم وان ئايه تان بخوينين يين به حسي عهسماني
و گهردووني تيدا هاتيه کرن ب رهنگه کي روهن دي بو مه
ئاشکه را بت کو ئهف گهردوونا ئهم تيدا دژين د تاريه کا دژوار دا
دژيت ، و خو ل وي ده مـي رـوژ في عهردی مه گهش دکهت
و ل نک مه دبه رـوژ ژي گهردوون ژ دهرقهی (غلافی جهووی)
د تاري دا دژيت ، ژ وان ئايه تان :

﴿ وَلَوْ فَتَحْنَا عَلَيْهِم بَابًا مِّنَ السَّمَاءِ فَظَلُّوا فِيهِ يَعْرُجُونَ . لَقَالُوا
إِنَّمَا سُكَّرَتْ أَبْصَارُنَا بَلْ نَحْنُ قَوْمٌ مَّسْحُورُونَ ﴾ . (الحجر :
١٤-١٥) .

ئهف ئايه ته راستيه کا علمي يا مهزن بو مه ئاشکه را دکهن ،
ئهو راستيا حه تا نيقا سه دسالا بيستي زاييني ژي چو مروشان
نه دزاني ، وبه حسکرنا ژ في راستي ژ لايي قورئاني فه گهشترين
دهليله کو ئهو ژ نک خودی يه .. ئه گهر نه مروقه کي
نه خوانده فا ، ل ده مه کي دوير ژ هه مي رهنگي پيشکه فتا زانينا
گهردووني ، چاوا دا شيت فان راستيان بيژت ؟

د قان ئايه تان دا - وه كي دى بۆ مه ديار بت - خودايى مه زن
 ئاشكه را دكه ت گهردوون هه مى د حاله ته كى وه كي شه قى تارى
 دا دژيت ، وهندى رۆژه يان رۆناهييه حاله ته كى بهروه خته
 ب سهر (عهردى) و كهو كه بين دى يين كوما رۆژى دا دئيت ،
 وخۆل وى ده مى ژى يى ل نك مه دبته رۆژ ورۆناهي ب سهر
 عهردى مه دا دگرت (كهون) هه مى د تاريه كا تبلچاف دا
 دژيت ، ومه عنا قى ئه وه ئه گهر مروفه ك ژ عهردى دهر كهفت و بهر
 ب عهسمانى قه بلند بيت و ژ وى (غيلافى جهووى) دهر كهفت
 ئه وى ل دۆر عهردى دئالييت تشته كى وه سا دى بينت يى چو
 جاران نه دهاته سهر هزرا وى ، دى بينت كو ههر وه كي چاقيين
 وى دنقاندينه ، يان ههر وه كي شهفه كا رهش وتبلچاف ب سهر
 دا گرتيه ، چونكى ئه و تشته كى ب تنى ژى ناينت ..
 و چونكى ئه ف (غلافى جهووى) ئه وى ل رۆژى گهش
 دكه ت گهله كى مه زنه ده مى ل نك مه دبته رۆژ رۆناهي
 دكه فته د نابقه را مه وتاريى دا دى بيژى تاريى ژ عهردى
 دگوريت ئه ف تاريه ژ مه دوير دكه فت وئهم ب چاف نابيين ،
 و چونكى رۆژ د گهل وان مه لايين مه لايين ستيرين گهش دكه ن
 ژ هندى دكي مترن بشين قى گهردوونى هه مى رۆهن بكه ن

گهردوون د تاریه کا سهرمه دی دا دمینت ئه و تاریا پتر ژ ۹۰٪
ژ گهردوونا بهر فرمه قه دگرت .

و ل نیقا سه دسالا بیستی ده می زانا شیان وان گه میان چی
بکه ن یین وان بهر ب عه سمانی بلند قه دبه ن ، ئه ف راستیه
بو وان ئاشکه را بوو ، وبه ری ئه و ب گه میین خو قه ژ (غیلافی
جهووی) یی عهردی دهر که فن ، وان رۆژ ب چاقین خو ددیت
ل هندافی وان گهش دکر ، و ژ بهر کارتی کرنا رۆناهیا رۆژی
ل سهر وی فالاتیا د ناف قی (غلافی) دا هدی عه سمان ل بهر
چاقین وان ب رهنگه کی شین وزه لال ئاشکه را دبوو ، وپشتی
ئه و ژ (غیلافی جهووی) دهر که فتین خافله تیه کا مه زن ب وان
که فت ، ووان ئه و دیت یا چو جاران نه دهاته سهر هزرا وان ،
وان هند دیت عه سمان ل بهر چاقین وان تاری بوو ، ورۆناهیا
رۆژی پیچ پیچه کیم بوو ، هه تا ئه و ل بهر وان وه کی ستیره کا
کز و کیم رۆناهی لی هاتی ، دا بیژی عه سمانی جلکی به هیداری
یی رهش یی کریه بهر خو !

وگافا ئه و که فینه د فی حاله تی دا (لاسلکی) د نافه را وان
گه میقانین ل عه سمانی ووان زاناین ل عهردی دا یا قه کری بوو ،
ئینا گه میقانان ژ نشکه کی قه ژ حیبه تی یین خو دا گوت : (وی

دۆنت سى ئەنى ئىنك) يەنى : ئەم تشتەكى نابىنن ! ھەر ۋەكى چاقىن وان ئىك جار ھاتىنە گرتن ، وئەو كۆرە بووين .

وھەر ئىك ژ ھەۋە ئەگەر بىت بزانن كانى ھالى وان (گەمىقانان) ل ۋى دەمى چ بوو ، بلا بىئەكى چاقىن خو بگرت .. دى چ بىنت ؟

ئەھا ھالى وان ژى ھنگى ئەو بوو ، وان تشتەك نەددىت .
ويا عەجىب ئەۋە ئەف ھالى ئەو تى بووين ب ھەمى
(تەفصىلاتان) قە قورئان بو مە قەدگىرت ، جارە كادى
گوھداريا فان ھەردو ئايەتتە سوورەتا (الحجر) بكن : ﴿ وَلَوْ
فَتَحْنَا عَلَيْهِم بَابًا مِّنَ السَّمَاءِ فَظَلُّوا فِيهِ يَعْرُجُونَ . لَقَالُوا إِنَّمَا
سُكَّرَتْ أَبْصَارُنَا بَلْ نَحْنُ قَوْمٌ مَّسْحُورُونَ ﴾ .

ئەف ئايەتە ويىن بەرى وان ژى بەھسى وان كافران دكەت
يىن ب قورئانى ھاتىنە ئاخافتن وبەرى وان بو ئىسلامى ھاتىنەدان ،
خودى دىيىت : ئەگەر خو مە دەرگەھەك ژ عەسمانى ل بەر فان
كافران قە كىرە ژى ، قىچا ئەو د ۋى دەرگەھى را بلند بيان وھەر
وھەر بلند بيان ، وان باۋەرى نەدئىنا ، ودا بىيژن : سىرەبەندى يا
ل مە ھاتىنە كىرە لەو چاقىن مە يىن ھاتىنە گرتن وئەم
چو نابىنن .. و ب رەنگەكى ب سانامى ھىندەك راستى بو مە
ژ فان ھەردو ئايەتان ئاشكەرا دىن ، وئەو راستى ئەقەنە :

یا نیکی: ئەف (غیلافی جهووی) یی ل دۆر عەردی
مه هە ی یی کول بەر چاقین مه شین دکەت ، یی خودان
دەرگههه : ﴿ بَاباً مِنَ السَّمَاءِ ﴾ .

یا دهووی: ئەگەر خودی بقیی دی شیانی ددهته مروفی کو
قان دەرگههان قه کەت وتیرا بلند بین و بهر ب عەسمانی قه بچن :
﴿ وَلَوْ فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَاباً مِنَ السَّمَاءِ ﴾ .

یا سییی: ئەگەر حەز کرنا خودی هاته سەر کو مروف د قان
دەرگههان را بلند بیت و ژ (غیلافی جهووی) دەرباس بیت ،
ئەف بلندبوونا وی دقیت ب رهنگه کی وهسا بت مهیل تیدا
هەبت ، یه عنی : خودی شیانی نادهته مروفی کو ئەو راست
ژیلەل بلند بیت ، چونکی په یقا (یعرجون) رامانا وی بلندبوونی
ددهت یا خوار بت ومهیل تیدا هەبت ، ئایەت دیژت : ﴿ وَلَوْ
فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَاباً مِنَ السَّمَاءِ فَظَلُّوا فِيهِ يَعْرُجُونَ ﴾ و گه مین
عەسمانی ژ یی نوکه هاتینه چی کەرن دا ژ (غیلافی جهووی)
دەرباس بین هەمی ب رهنگه کی مهیل تیدا هە ی بلند دبن ، ئەگەر
نه نهشین بلند بین !

یا چاری: ئەو کەسی ئەف دەرگههه ل بەر قه بیت
و بلند بیت ، حەتا ژ (غیلافی جهووی) دەرکەفت ، دی
هزرکەت کو چاقین وی دگرتینه ، چونکی ژ بەر تاری ئەوا وی

جهی د ناف خو دا دیپچت نهو نهشیت چو تشتان ببینت ،
 نایهت دبیرت : ﴿ لَقَالُوا إِنَّمَا سُكَّرَتْ أَبْصَارُنَا ﴾ وئەف
 حالته ب دورستی نهو بوو یی ب سەر (گهمیقانی عسمانی) دا
 هاتی دهمی نهو بو جارا ئیکی ژ (غیلافی جهووی) دهرکهفتین ،
 لهو ئیک ژ وان بیی های ژ خو ههبت د (لا سلکی) یی
 را گازی کر : نهز تشته کی نابینم !

نهو (رائدین) بهر ب عسمانی قه چووین و ژ (غیلافی
 جهووی) دهرکهفتین ژ وی تاریی حییه تی بوون نهو عهردی
 د ناف خو دا دیپچت ، و حییه تیا وان نهفه بوو دهمی نهو ژ وی
 غیلافی جهووی دهرکهفتن روناھی یا رۆژی نه دما ، و دهمی
 ژوردا بهر ب عهردی قه دهاتنه خواری ، و دهاتنه د ناف غیلافی
 جهووی دا عسمانی رهش وتاری پیچ پیچه ل بهر وان زهلال دبوو
 ههتا دبوو عسمانه کی شینی جوان .. لهو وان پسپار ژ خو کر :
 نهری نهفه چیه چی دبت ؟

ناشکه رایه کو (رۆژ) نهو ل عسمانی گهش دکهت وئهم
 ب چاف دبیین نیریکترین کهو که به بو عهردی مه ، و دویراتیا
 وی ژ مه نیریکی (۹۳ ملیوون) میلانه ، وئەف رۆژه ملیوونه ک
 و دوسه د هزار جار ان هندی عه دی مهیه ، وئەو چیکریه کی
 ب ترسه و سه همه ، ویی خودان تین و گهرماتیه کا دژواره ،

وگەش دكەت . ئەف عەردى ئەم ل سەر دژىن ئىك ژ وان
 كەوكەبەنە يىن كو ژ كۆما رۆژى دئىنە ھژمارتن ، ودويراتىيا
 عەردى ژ رۆژى يا كىمە ئەگەر مروڧ د گەل دويراتىيا ھندەك
 كەوكەبەنە دى قىياس بكەت ، وزانا دىيژن : نىزىكتىرىن
 كەوكەب بۆ مە پىشتى رۆژى چار سال ودو سىئىكىن
 سالىن (ضوئى) يا ژ مە دويرە ، ئەگەر ئەم ل بىرا خۆ بىنىن
 كو تىشكىن رۆژى د چەند دەقىقەيە كىن كىم دا دگەنە مە ،
 دى بۆ مە ديار بت كو ئەگەر رۆژ ھندى كەوكەبە ژ وى وىقەتر
 يا ژ مە دوير با تىشكىن وى دا ھەوجەى چار سال وچار ھەيشان
 بن ھەتا گەھىشتىبانە عەردى مە .

وزقېرىن ل بەرسقا وى پىسارا بەرى دەلىقەيە كى مە ھەلىخىستى
 كو بۆچى ژ دەرڧەى (غىلاڧى جەۋوى) رۆناھىا رۆژى نائىتە
 دىتن ؟

دى بىيژىن : ھندى رۆناھىە (ضوء) ئەگەر ب رېكا ھندەك
 ماددەيىن دى نەبت ۋەكى : باى وتۆزى ۋەندەك غازاتىن ھوبىر ،
 نائىتە دىتن ، ئەف عونصرە ژ دەرڧەى غىلاڧى جەۋوى يى
 عەردى نىن ، لەو رۆناھىا رۆژى ل وىرى نائىتە دىتن ، ئەو
 جەھى ئەف عونصرە لى ھەبن مروڧ دى شىت رۆناھىى لى
 بىنت ، وچونكى غىلاڧى عەردى يى ئەف عونصرە د ناپ دا

ههين هه ر ژ سهر رويي عهردي وحه تا بلنديا دوسه د كيلومتران
 قه دكيشت ، ل قي مه جالي يي ئهم ديژيني : (غيلافي جهووي)
 ب تني روناها رپوژي دئيه ديتن ، ورپوژ لي گهش دكهت
 هه تا ب رهنگه كي مروف نه شي ب چافي ئيكسه ر بهري خو
 بدهته چافي رپوژي ، نه وه كي وي كهسي يي ل سهر باني هه يقي
 بت ، نهو دشي رحهت بهري خو بدهته چافي رپوژي ، چونكي
 ل وي ري رپوژ ل بهر چاقي وي وه كي ستيره كا رپون وبى تيشك
 لي دئي .

نهو راستيا غهري ب يا ژ نوي زانا گه هشيني ئه قهيه : نهو
 لايي تيشكين رپوژي لي ددهن ژ عهردي روهن دبت ، ولي دبه
 رپوژ ، وگهش دبت ، بهلي رپوژي ب تني دهو ر د قي گه شاتي دا
 نينه ، چونكي نه گهر غيلافي جهووي يي عهردي نه با روناها يا
 رپوژي نه دهاته ديتن ، نه گهر مه سه له تيشكين رپوژي ب تني
 با دقيت ژ دهرفه ي غيلافي جهووي زي روناها هه با ، مه عنا قي
 گوئنا مه ئه قهيه : عهردي ب خو ژي يي كو لي دبه رپوژ ،
 دهو ر د گهش كرنا چافي رپوژي دا - ل بهر چاقي مه - ههيه ،
 نه قه راستيه كا علميه بهري سه دسالا بيستي زاييني چو جارن
 نه هاتيه سهر هزار مروفي ، چونكي هه ردهم مروفي هزر كره كو
 گه شبوونا دنياي ب رپوژ كاري چافي رپوژي ب تني يه ، نه قه

راستیە کا نوی و غەریب بوو علمی مروّقی فی دویمایی
گەشتیی ، بەلی هوین چ دیژن ئە گەر بیژنە هەو قورئانی
ژ میژە ئیشارەت داوو فی راستیی ؟ دی بیژن : چاوا ؟

گوھی خو بدەنە فان ئایەتان یین خودایی مەزن تیدا دیژت :
﴿ وَالشَّمْسُ وَضُحَاهَا . وَالْقَمَرِ إِذَا تَلَاها . وَالنَّهَارِ إِذَا جَلَاها ﴾
(الشمس : ۱-۳) . باش بەری خو بدەنە ئایەتا دویمایی :
﴿ وَالنَّهَارِ إِذَا جَلَاها ﴾ د فی ئایەتی دا خودایی مەزن ب دەمی
رۆژی سویند دخوت (ب نەھاری) کەنگی ؟ دەمی ئەو چاقی
رۆژی گەش دکەت ! و ل فیری مروّقی حەقی هە ی پسیار بکەت
: ئەری کی کی گەش دکەت (چاقی رۆژی - الشمس) دنیایی
ل دەمی دبتە رۆژ گەش دکەت ؟ یان دەمی دبتە رۆژ (نەھار)
ئەو چاقی رۆژی گەش دکەت ؟ ب رەنگە کی دی دا پسیاری
بکەین : گاڤا شەف دچت وچاڤا رۆژی دەهلیت ئەو رۆژ
ب تیشکین خو گەشاتی ل عەردی ئاشکەرا دکەت ، یان
ئەف دەمی ئەم دیژینی : (رۆژ - نەھار) ئەو ب تشتە کی خو
چاقی رۆژی ل بەر مە گەش دکەت ؟

حەتا بەری چل پینجی سالە کان مروّقان هەمیان دگۆت :
هەلاتنا رۆژی و گەشتنا تیشکین وی بۆ عەردی ئەو رۆنایی
دەتە مە و گەشاتی ل عەردی بەلاف دکەت ، بەلی قورئان وە

نابیژت ، قورئان دبیژت : ﴿ وَالنَّهَارَ إِذَا جَلَا هَا ﴾ بهحسی
 قورصی رۆژی یه ئهوی د ئایه تا ئیکی دا سویند پی هاتیه
 خوارن ، خودی دبیژت : ئهز ب رۆژی - کو دکهفته بهرانبه
 شهقی - سویند دخوم دهمی ئهو چاقی رۆژی گهش دکهت ،
 ئه گهر قورئان گوتنا خودی نهبا ، دقیا ئایهت ب فی رهنگی با :
 (والشمس إذا جلا النهار) یان (والنهار إذا جلته الشمس)
 هنگی ئهو دا یا ریککهفتی بت د گهل وی علمی مروقی ل وی
 دهمی هه یی قورئان تیدا هاتیه خواری ، بهلی کو هنگی
 قورئان بیژت (نه هاره) دبه ئه گهرا گه شبوونا (شهمس) ی
 ئه فه تشته که ههر نه هاته سهر هزرا مروقی .. وچونکی ئهو
 تشتهک بوو هزرا مروقی قهت ب نک قه نه دچوو هندهک زانایین
 تهفسیری یین بهری خو مهجوور دیت فی ئایهتی (تهئویل) بکهن
 دا مهعنا ئایهتی - ل دویف هزرا وان - د گهل واقعی ریک بکهفت
 ، گوتن : مهعنا ئایهتی ئهقهیه (والنهار إذا جلا الظلمة - سویند
 ب رۆژی دهمی تاریی دبهت) ههر چهنده بهحسی تاریی وچوونا
 وی د ئایهتی دا ههر نه هاتیه ! ونوکه علمی ژ نوی مهعنا فی
 ئایهتی ب دورستی بو مه دیار کریه ، دا دهلیله کی دی ل بهر
 چاقین مه بدانت کو ئهف قورئانه ژ نک ئافراندهری عهرد
 وعه سمانان هاتیه .

(۵)

شهف وروژ

د ئایه تا (۱۲) یدا ژ سووره تا (الإسراء) خودایی مه زن
بیرا مه ل هندهك قهنجیښ خو ښ مه زن دئینته قه ښ کو وی
د گهل مه کرین ، و دبیژت :

﴿ وَجَعَلْنَا اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ آيَتَيْنِ فَمَحَوْنَا آيَةَ اللَّيْلِ وَجَعَلْنَا آيَةَ
النَّهَارِ مُبْصِرَةً لِّتَبْتَغُوا فَضْلًا مِّن رَّبِّكُمْ وَلِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ
وَالْحِسَابَ وَكُلَّ شَيْءٍ فَصَّلْنَاهُ تَفْصِيلًا ﴾ .

وئشهف ئایه ته ژ وان ئایه تیښ مه زنه ښ کو پیښیه مروژ هزرا
خو ټیدا بکته ، خودایی مه زن بو مه ئاشکهره دکته کو وی
شهف وروژ ښ کرینه دو ئایه تیښ گهر دوونی ښ مه زن ، ښ
شیانا وی یا بی توخویب و کاربڼه جهیا وی بو مه بهرچاف دکهن ،
وژیک جودابوونا سهروبهری شهفی وروژی ، ووهر گه ریا نا وان
د ناقبه را تاري وروڼاهیی دا ، ول دویف ئیک هاتنا وان ،
نیشانه کا قه بره ل سهر هندي کو وان ئافراندهره کی زانا وخودان
شیان و کاربڼه جه هیه .

وئەفرۆ پىشتى زانىنا مروڤى زىده پىشكهفتى ئەو پىتر ب سەر
وى مفايى مەزن ھلبوو يى كو د ڤى ھاتن وڤه گوهاستنا د ناڤهرا
شەف ورۆژى دا ھەى ، وپىتر بۆ وى ئاشكەرا بوو كو ئەگەر
شەف ورۆژ ب تارى ورۆناھيا خو ڤه ب دويف ئىك دا نەئىن ژىن
ل سەر عەردى مە نامىت .. چونكى ئەف ھاتن وچوونا تارى
ورۆناھىيى يە پلەيىن گەرمى وشەھى ب رىك وپىك دكەت ، و
(تەحەككومى) د رۆناھيا پىتڤى بۆ ژىنى دا و د گەلەك بزاف
وكرىارين دى يىن ژىنى دا دكەت ، وئەو پىكھاتىيى كىمىاوى يى
غىلافى غازى يى عەردى دورست دكەت ، وئەگەر شەف ورۆژ
ل دويف ئىك نەھاتبانە ئەف ئاڤال سەر عەردى ھەى ھەمى دا
گەنى وخراب بت ، وگەلەك مفايىن دى د شەف ورۆژى دا
ھەنە ئەم نەشىين ل ڤىرى بەھسى ھەميان بكەين دا ژ بابەتى خو
يى سەرەكى دەرئەكەڤىن .

ب تنى من دڤىت ل ڤىرى ئىشارەتى بدەمە راستىە كا كەونى يا
كو علم ل ڤان دويمەھيان ژ نوى گەھشتىيى ئەو ژى ئەڤەيە : ھندى
ئەف عەردەيە يى ئەم ل سەر دژىن خودى وەسا يى چىكەرى كو
ب كىر ژىنا مە بيت ، وھەتا ئەو ب كىر ژىنا مە بيت خودى
غىلافەكى غازى وەكى سەيوانەكى ل دۆر عەردى ئالاندىە ،
وکارى سەرەكى يى ڤى غىلافى ئەو عەردى ژ ھەر خەطەرەكا

ههبت پپاریزت ، وئەقەیه دەمی قورئان دیژت : ﴿ وجعلنا السماء سقفا محفوظا - ومعه سمان بؤ عەردی کره بانه کی پاراستی ﴾ (الأنبياء : ۳۲) وبانی پاراستی ئەوه یی نه هیلت چو تشت ژیلەل تی ببۆرن یان ژۆردا ژ یی نه خواری .

وئەف تهخهیا پاراستنی (طبقة الحماية) ئەوا د غیلافی غازی یی عەردی دا هە ی - وه کی زاناین گەردوونی دیژن - ب شهقی تیک دجت وتهنک دبت لهو هندهک جارن هندهک تیشکین خراب بۆ مروۆقی تی دبۆرن ئەگەر هات وبۆ دەمه کی درێژ مروۆف ما ل بهر ، بهلی ب روۆژی ئەف تهخه ستویر دبت وهیزا وی دژوار دبت وناهیلت چو ژ وان تیشکین خراب دهرباس بن ، ول سهەر بناخهیی فی راستیا علمی مروۆف دشیت بیژن : خرابیا شهقی پتره ژ یا روۆژی ، ودویر نینه ژ بهر فی چهندی بت خودایی مهزن فهرمان ل مه کری ئەم هەر دەم خوۆ ب خودی پپاریزین ژ خرابیا شهقی دەمی تاری دبت وه کی گوۆتی : ﴿ ومن شر غاسق إذا وقب ﴾ (الفلق : ۳) ، وخرابیا شهقی دەمی تاری دبت نه بهس ئەو خرابینه یین ژ مروۆف وگیانهوران پهیدا دبن ، بهلکی هندهک خرابی هه نه ژ گەردوونی ب خوۆژی پهیدا دبن !

و دحه دیسه کا دورست دا هاتیه پیغه مبهری - سلاف لی بن - فهرمان ل مه کریه دەمی دبتە شهف ئەم ئامانان هلیقری

نه هیلین ب تاییه تی ئەو ئامانین ئاف و تشتین روڤ تیدا ههین ،
وگۆت : چونکی ئیشه کا هه ی ل ده مه کی سالی دئیه خواری ..
و دبت ئەف ئیشه ژ ئە گه را بارینا وان تیشکین خراب بت یین
ب شهف ژ غیلافی جهووی یی عهردی ده رباس دبن ، و خودی
چیتەر دزانت .

وزقرین ل بابته تی خو یی سه ره کی دی بیژین : د ئایه تا (۱۲)
یدا ژ سووره تا (الإسراء) ده می خودایی مه زن به حسی وی منه تا
خو یا مه زن ب دانا شهف ورۆژی ل مه دکهت ، دو خالین
گرنگ ل بهر چاقین مه ددانت :

یا ئیکی : ئیشه ره تی دده ته راستیه کا کهونی یا مه زن ده می
دیژت : ﴿ وجعلنا الليل والنهار آيتين فمحونا آية الليل وجعلنا
آية النهار مبصرة ﴾ وپشتی ده لیقه یه کا کورت دی ل سه ر فی
چه ندی ئاخقین .

یا دووی : ئیشه ره تی دده ته دو لایین گرنگ ژ لایین وی مفایی
یی ده اتن وچوونا شهفی ورۆژی دا هه ی ، ده می دیژت :
﴿ لتبتغوا فضلا من ربکم ولتعلموا عدد السنین والحساب ﴾
مه عنا : هاتنا روۆژی بو هندییه دا مرووف رزقی بو خو تیدا
بخوازت ، ودا ل شهفی رحهت وته نا بت ، و ژ لایه کی دی فه دا

شەف ورۆژ هاری وی بکەت کو ئەو حەرە کا دەمی و دیروکا
سەرھاتی و رویدانان پی بزانت .

و پشستی فی چەندی د فی ئایەتی دا خودی دبیرت : مە شەف
ورۆژ بین کرینە دو ئایەت بو مروّقان ل سەر مەزنیای خو ، فوجا
نیشانا شەفی مە تاری کر ، و نیشانا روژی مە وە لی کر یا گەش
بت و دیتن تیدا بیتە کرن ، و ژ تەعبیرا : ﴿ فمحونا آية الليل ﴾
دئیتە زانین کو ئایەتا شەفی یا تاری نەبوو بەلی خودی پشستی
هنگی تاری کر ، و پسیارال فیری ئەقەیه :

ئەری ئایەتا شەفی ئەوال سەری روھن پاشی خودی تاری
کری چیه ؟ و ئایەتا روژی ئەوا هەر مایە روھن چیه ؟

جاری تەفسیرزانین کەفن د بەرسقا فی پسیاری دا چ دبیرن ؟
گەلەك ژ زانایین تەفسیری ل وی باوەرینە کو نیشانا شەفی
هەدقە ، و نیشانا روژی ئەف چافی روژی یی گەشە ئەوی ئەم
دبیرین .. بەلی بو مروّقی هەیه ل فیری پسیار بکەت : ئەگەر
هەیف نیشانا شەفی بت ، چاڤا ئەو تاری بوویە و حەتا فی گافی
ئەم دبیرین ئەو یا گەشە ؟

و هەر وەکی هەندەك زانایین دی یین تەفسیری ب سەرفی
ئالۆزیی هەبووینە لەو وان گۆت : نیشانا شەفی ئەو تارپە یا
ئەم دبیرین دنیایی د ناف خو دا دیچت ، و نیشانا روژی ئەو

رؤناهيه يا ئەم لى دىنين .. و ل ڤىرى ژى دىسا بۆ مړوقى ههيه
پسپاره كى بكهت : ئەگەر مه خسه د ب نيشانا شه ڤى تاريا وى
بت ، چاوا ئەو دى د گهل گوتنا خودى ريككهفت دهى
ديژت : مه نيشانا شه ڤى تارى كر ، وتارى هەر يا تاريه ؟

وبۆ چوونه كا دى يا نوى د تهفسيرا ڤى نايه تى دا ههيه ئەو ژى
ئهفهيه : هندەك زانا ديژن دبت ل دهسپيكا ئافراندى ههيف ژى
وهكى رۆژى يا گهش وخودان تين بت ، پاشى رۆژ بۆ رۆژى
گهشاتيا وى ڤه مرى بت وتينا وى سار بت ، ودهليلى وان ل ڤى
تهفسيرى ئەو گوتنه يا ژ عهبدللاهي كورى عهباسى هاتيه
ڤه گوهاستن ، دهى د تهفسيرا ڤى نايه تى دا گوتى : ههيف ژى
وهكى رۆژى ل سهرى يا گهش بوو پاشى خودى گهشاتيا وى
ڤه مراند .

وئەگەر هندەك نيشان ههبن ژى كو دبت ئەف بۆچوونه
ژ لايى علمى ڤه يا دورست بت ، وهكى ههبوونا هندەك
شوينوارن نوكه ل سهر بانى ههيفى وهكى جهين بوركانان ،
بهلى زانا ديژن : جورمهك ههتا وهكى رۆژى يى گهش بت
دڤيت گرانيا وى (١٦٠) مليون مليون مليون
طهن بت ، وئەف گرانيه دوسه د جارن هندی گرانيا ههيفى يا
نوكهيه ، وپشتى هنگى ئەگەر ههيف ئەوا نيزيكى (٣٨٠) هزار

کیلۆمتران ژ عەردی دویر وەکی رۆژی یا گەش با گوریا وی دا
 عەردی سوژت و ئاقا عەردی هەمی دا بته هلم و بلند بت ، وژین
 ل سەر عەردی نەدما .

فێجا پا ئەو چ نیشانا گەش بوو ب شەقی ل عەردی هەمی
 پاشی خودی منەت ل مە کری و ئەو تاری کری ؟

حەتا بەرسف بو مە ئاشکەرا بیت دقیت بیرا خو ل ھندەك
 راستیین علمی بینەئەقی یین ل قی سەدسالا دویمایی زانیین
 فەلەکی ژ نوی ب سەر ھلبووین پشتی ئەو شیاین ب ریکا
 گەمیین عەسمانی بلند بفرن و ژ دەرئەقی عەردی زیرەقانیی
 ل عەسمانی بکەن .

بەری نوکە - د پەیفە بۆری دا - مە گۆتوو ژ دەرئەقی غیلافی
 عەردی گەردوون هەمی ب شەف و رۆژ د تاربی دایە ، دیسا
 مە ئاشکەرا کربوو کو تیشکین رۆژی دەمی دگەھنە غیلافی
 عەردی و ژ بەر چەند کارتیکنە کا د گەل وی ماددەیی
 غیلافی عەردی ژ ی پیک دئیت ئەف تیشکە رۆناھیی دەن ، و ئەو
 حالەت روی دەت یی ئەم دبێژینی (رۆژ) .

وتشتی دی یی مە دقیت بیژین ئەقەییە : ژێدەری وان تیشکان
 یین رۆناھی ژێ دچت د گەردوونا مە دا رۆژ ب تنی نینە ، یەعنی
 دەمی لایەکی گۆیا عەردی دکەفتە بەرانبەر رۆژی و رۆناھیی ژێ

وهر دگرت ، لايى دى ژ وان تيشكىن روناھى ژى دپهشت قالا
نامينت ، بو نمونه :

ئەو بايى ل تەخەيىن بلند ل دۆر عەردى ھەى ، ژ (٩٠)
حەتا (١٠٠٠) كىلۆمتران وئەقە ئەو نطقە يى تىرى
ئلكتروون ، ژ بەر ھندەك كارتىكرين كىمىاوى گەش دكەت
وروناھىە كا خاف ژى دچت ، وژبلى قى روناھيا نزم روناھىە كا
نزم ژجھيىن بورج وستيران ژى دپهشت و بەر ب عەردى قە دئيت
، بەلى ئەف روناھىە ل ھەوا بژالە دبت ، و حەتا دگەھتە غىلافى
عەردى ئەو وى روناھىي ئىكجار قەدمرينت وناھىلت بگەھتە
عەردى ، لەوا ئەو ب تنى وەكى ھندەك نوقطەيىن گەش ل بەر
چاقين مە دمينن يىن ئەم دىيژينى : بورج يان ستير .

ويا ژ قى ژى مەزنتەر دياردا ئەلندا قوطىبە ئەوا پاشمايىن وى
ل سەر ھندەك جھيىن عەردى نوکە ژى ئەم دىينى ، و ب كورتى
مەخسەد ب ئەلندا قوطىبى وەكى زانا دىيژن ئەقەيە : تيشكىن
كەونى يىن دەسپىكى ئەوين ل گەردوونى و ژ دەرڤەى كۆما
رۆژى ژى دىبەلاڤ دەمى دئين و ب غىلافى عەردى يى غازى
دكەڤن ئەقى غىلافى ب كارەبى شەحن دكەن ، تىشتى دبتە ئەگەرا
ھندى كو ھندەك تيشكىن دى يىن ئانەوى ژى پەيدا ببن ،
پاشى ئەف شەحنين كارەب د گەل دا ھەى د گەل ھندەك ژ وان

شه‌حنین کاره‌بکری یین کو د غیلافی عهردی دا هه‌ی قیلک
 دکه‌فن قیجا گه‌ش دبن ورۆناهی ژی دچت ، وچونکی ئەف
 تیشکه نه‌شین ژ مه‌جالی عهردی یی مغناتیسی دهرباس بن ، ئەو
 خوار دبن و ب لایی هه‌ردو قوطبین عهردی شه‌دچن ، و
 ب تنی ل ویری دشین دهرباس بن ، وگاڤا ئەو دهرباس بوون
 وهاتنه د غیلافی عهردی یی غازی دا ئەفی غیلافی وه‌کی مه
 گۆتی کاره‌ب دکهن له‌و دی بینی ئەف غیلافه‌ زه‌لال بوو دی
 بیژی ئەلنده‌ و نیزیکه‌ رۆژ به‌هلیت ، و ئەو ب خو نیقا شه‌فی یه ،
 و ئەفه‌یه ته‌فسیرا علمی بو وی دیاردا ل هنده‌ک وه‌لاتین دکه‌فنه
 نیزیکی هه‌ردو قوطبین عهردی هه‌ی ده‌می شه‌فا وان یا زه‌لال
 دی بیژی رۆژه‌کا ب عه‌وره !

پشتی مه‌ ئەف راستین علمی زانین یین پشتی سالی سیهان
 وچلان ژ سه‌دسالا بیستی زاینی بو مروقی ئاشکه‌را بووین ، دی
 بیژین : علمی فه‌له‌کی بنه‌جه‌کریه‌ کو ئە‌گه‌ر ئەف غیلافی
 جه‌ووی یی ل دۆر عهردی نه‌با ئەو رۆناهیین گه‌ش یین کو
 ژ گه‌ردوونی به‌ر ب عهردی مه‌ شه‌ دئین بی ئاسته‌نگ ب شه‌ف
 و رۆژ دا گه‌هنه‌ عهردی ، و دنیا ب شه‌فی ژی دا یا روه‌ن بت
 ئە‌گه‌ر چ وه‌کی رۆناهییا رۆژی نه‌دبوو ژی به‌لی دا رۆناهییه‌کا
 وه‌سا بت کو ژینا مروقی ب دورستی ب ریقه‌ نه‌چووبا .

وراستيا دى يا علمى يا مەزن ئەفەيه ، زانا دىيژن : دەمى
 عەرد بۆ جارا ئىككى ھاتىيە ئافراندن چو غىلافيّن غازى ل دۆر
 نەبوون ، خو تەخەيا ئۆزۆنى ژى نەبوو ، بەلى پىشتى ھنگى و
 د چەند قويناغەکان را ئەف غىلافە يى چىبووى .

ومەعنا فى ئەوہ عەرد دەمى ژ نوى چىبووى ب شەفى ژى يى
 رۆھن بوو ، چونكى وى چو غىلافيّن غازى نەبوون وى رۆناھىي
 بىژكىنت ، پاشى خودى وەسا ھەز کر ، عەرد بىتە خودان غىلاف
 و ژ ھنگى وەرە شەف ل لايەكى عەردى تارى بوو : ﴿فَمَحَوْنَا
 آيَةَ اللَّيْلِ وَجَعَلْنَا آيَةَ النَّهَارِ مُبْصِرَةً﴾ .

﴿قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ جَعَلَ اللَّهُ عَلَيْكُمُ النَّهَارَ سَرْمَدًا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ
 مَنْ إِلَهَ غَيْرُ اللَّهِ يَأْتِيكُمْ بَلِيلٌ تَسْكُنُونَ فِيهِ أَفَلَا تُبْصِرُونَ . وَمَنْ
 رَحْمَتِهِ جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ
 وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ - تو بىژە وان : بىژنە من ئەگەر خودى رۆژى
 ل سەر ھەوہ بەردەوام بەيىلت ھەتا رۆژا قىامەتى ، ژبلى خودى
 كى ھەيە شەفەكى بۆ ھەوہ بينت ھوين تىدا فەھەويىن وتەنا بن ؟
 ئەرى ما ھوين ب چافىن خو جودابوونا رۆژى وشەفى نابىن ؟ و
 ژ دلوفانيا وى ب ھەوہ وى شەف ورۆژ يىن داينە ھەوہ ويىن
 ژيک جودا كرين ، قيّجا وى ئەف شەفە يا تارى كرى دا ھوين
 لى فەھەويىن ولەشىن ھەوہ تىدا تەنا بن ، ووى رۆژ بۆ ھەوہ يا

رپوهن کړی دا هوین تیډال بهر رزقی خو بگهړیښ ، ودا هوین
شو کړا وی بکه ن سهره قهنجی ښ وی د گهل هده کرین ﴿
(القصص : ۷۳) .

(٦)

رۆژا گەش وهه‌یف‌ا روه‌ن

ژ وان ئايه‌تي‌ن مه‌زن ل سه‌ر شيانا خودی يا بى‌ توخويب ،
يى‌ن كو سووره‌تا (يونس) به‌رى مه‌ دده‌تى رۆژ وهه‌يفه ،
خودايى مه‌زن دي‌تت :

﴿ هُوَ الَّذِي جَعَلَ الشَّمْسَ ضِيَاءً وَالْقَمَرَ نُورًا وَقَدَرَهُ مَنَازِلَ
لِتَعْلَمُوا عَدَدَ السَّيِّنَ وَالْحِسَابَ مَا خَلَقَ اللَّهُ ذَلِكَ إِلَّا بِالْحَقِّ يُفَصِّلُ
الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴾ (يونس : ٥) .

ئايه‌ت دي‌تت : خودی يه رۆژ گەشك‌رى وهه‌يف روه‌نك‌رى ،
ورپه‌چوونا هه‌يفى ك‌ريه قويناغ في‌جاب رۆژى هژمارا رۆژان
دي‌تته زانين ، و ب هه‌يفى هژمارا مه‌ه وسالان دي‌تته زانين ، خودى
رۆژ وهه‌يف بۆ حكه‌مه‌ته كا مه‌زن يى‌ن ئافراندين ، وئەو ل سه‌ر
شيان وزانينا خودى يا بى‌ توخويب نيشانن ، ئەو ئايه‌ت وده‌ليان
بۆ وى ملله‌تى ئاشكه‌را دكه‌ت يى‌ حكه‌مه‌تا ئافراندى بزانت .

و ل جهه‌كى دى ژ قورئانى ده‌مى خودايى مه‌زن ديسا به‌رى مه‌
دده‌ته نيشانين هيز وشيانا خو دي‌تت : ﴿ أَلَمْ تَرَوْا كَيْفَ خَلَقَ اللَّهُ
سَبْعَ سَمَوَاتٍ طِبَاقًا . وَجَعَلَ الْقَمَرَ فِيهِنَّ نُورًا وَجَعَلَ الشَّمْسَ

سِرَاجاً ﴿ (نوح : ۱۵-۱۶) د ښان هـردو ئایهـتان دا خودایـی مهـزن گازیـه کیـی ئاراستهـی مروـښان دکهـت ودیـژت : ئهـری ما هـوه بهـری خوـ نهـدایـی کانیـی چاوا خودیـی حهـفت عهـسمان ل سـهر ئیـک ئاـفراندینه ، ووی هـه یـف د ښان عهـسمانان دا کرهـ روـناهی ، وروژ کرهـ چرایهـ کیـی گهـش کو خهـلکی عهـردی ل بهـر روـناهیـا ویـی بچن ؟

ومروـښ تهـ گهر هـزرا خوـ د ښان ئایهـتان ویـن وهـکی وان دا بکهـت یـن بهـحسی ویـی تاقیـی دکهـن تهـوا ژ روژـی یان هـه یـفی دئیـت تشتهـ کیـی بالکـیش تیـدا دبـنت تهـو ژی تهـفه یهـ : قورئان دهـمی بهـحسی روژـی وروـناهیـا ویـی دکهـت پهـیقا (ضیاء) یان (سراج) ب کار دئـینت ، ودهـمی بهـحسی هـه یـفی و تاقا ویـی دکهـت پهـیقا (نور) یان (منیر) ب کار دئـینت ، تشتیـی پسیارهـ کیـی د سـهـری مروـښی دا دنـازرینت : ئهـری چ جوداهـی د ناقبهـرا (ضیاء) و (نور) دا هـه یهـ ؟ وبوچی قورئان ب فیـی لیکهـفه کرنیـی ښان هـردو پهـیقان ب کار دئـینت ؟

جاری دا بهـری خوـ بدهـینه جوداهـی د ناقبهـرا ښان هـردو پهـیقان دا ژ لایـی علمی فهـ .

(ضوء) یان (ضیاء) وهـکی زانا ددهـنه ناسین تهـو پشکا بهـرچا هـه یا کو دئیـته دیـتن ژ طاقهـیا کهـهرو مغناطیسی (کارهـب

ومغناتيسي) ئهوا ژ زنجيره كا پيڭفه گريډاي يا پيلىن فوتونان پيڭ
 دئيت ، ئهه پيلىن ژ لايى كورتى ودرىژى وقهله رزىنى
 ب تنى قه دژيڭ جودا ، وئف پيلىن خه يالا كه هرومغناتيسي
 ژ ئيڭ ژ مليون مليون پشكىن مئرى حهتا دگههته چهند
 كيلومتريان ددرىژن ، وچاڤين مروقي ب تنى دشين وان
 تيشكان بىنن ئهوين درىژيا وان د ناڤههرا چار هزار حهتا هفت
 هزار ئنجسترومان دا ^(۱) ، و د شيان دا بوو حهتا پيل ژ فان
 پيلىن ژيڭوتى بىنه ديتن وئو ئهون يين ب ناڤى كه سكه سوږى
 (قهوس وقهزه حى) دئينه ناسين ، وچونكى رۆژ جورمه كى
 خودان طاقديه ، وطاقا وى ژ كريارا پيڭفه مانا ناڤوكى (ئندماجا
 نهوهوى) پهيدا دبت ، ومه نهڤيت ل قيرى به حسى وى كريارا
 ئالوز بكهين دا ژ بابته تى خو يى سهره كى دوير نه كهڤين ، ئهف
 طاقديه دبتنه گههرا هندى رپژهيا هيليومى د نيڤا رۆژى دا بلند
 بيت ، و د ئه نجام دا ئهه خه يالا كه هرومغناتيسي ژى دهر كهفت
 ئهوا طاقى ددهته عدردى وهه مى ئه جرامين دى يين كوما رۆژى ،
 وئو پشكا ب چاف دئينه ديتن ژ وى خه يالا طاقا
 كه هرومغناتيسي يا ژ رۆژى دهر دكهفت ئهوه يا ئهم دييژنى :
 رۆناهيا رۆژى ، و ب عهره بى دييژنى : (ضوء) .

(۱) ئنجستروم پشكه كه ژ دهه بليون پشكىن مئرى .

مه عنا (ضوء) ئەو پێلا فۆتۆنانه یا ژ لەشه کی گەش وەلکری
 دچت ، قیجا چ ئەو لەش ب خۆیی هەلکری بت ژ بەر کریارا
 پیکهه مانا نافۆکی وەکی رۆژی ، یان ژێ لەشه کی ماددی بت یی
 ئلکترۆن تیدا ب ریکا گەرمکرنی بێه ئازراندن وەکی گولۆپی
 یان چرای .. نه وەکی (نور) ی ئەوا رۆناهیا خۆ ژ لەشه کی
 دی وەردگرت وەه کس دکەت .

و پشتی مروف شیای هەیقی داگیر بکەت ، و دادەتە
 سەربانی وی ، ووی ژ نێزیک قە ببینت ، ئەو خەیاڵا جوان هاتە
 تێکدان یا بەری هنگی شاعر و خودان دلان بو هەیقی دانای دەمی
 خوشتقیین خۆ ب هەیقی تەشییه دکرن !

زانا ژ سەربانی هەیقی هاتن دا بیژنە مه : هەیف یا وەسا نینه
 وەکی هەوین هزر ژێ دکەن ، ئەو لەشه کی سار و تاریه ، چو
 رۆناهی ژێ ناچت ، و ئەو تاقەهەیف هەوین ل سەر عەردی دبیین
 عە کسا تیشکین رۆژی یە و چو ددی نه !

وگۆتن : ژ بەر قیکهفتنا هەیقی ونه یزەکان چەند تەخەیین نازک
 یین شەهشە ل سەر روی هەیقی چیووینە ، و دەمی تیشکین
 رۆژی دکەقنە سەر روی هەیقی ئەو رۆناهیا وان بو مه عە کس
 دکەت ، و ئەم هەیف تاری روهن دبیین ، و ئەقەیه جوداهی
 د ناڤهرا رۆناهیا رۆژی و رۆناهیا هەیقی دا .

وئەگەر ئەم وان ئایەتین قورئانی بخوینین یین بەحسی
 رۆنایی تیدا هاتی دی بینین قورئان پەیشا (ضوء) و (نور)
 ب کار دئیت بەلی هەر ئیکی ل جهه کی ، وئەو جوداهیی ژى
 دئىخته د نابقهرا وان هەر دووان دا ، وژبلی هەردو ئایەتین بەرى
 نوکه مه ئیناین ئەقە هندەك نمونەنە ل سەر قى چەندى :

۱ - د ئایەتا (۶۱) یدا ژ سوورەتا (الفرقان) دەمی بەحسی
 رۆژى وههقی دئیتە کرن قورئان دبیرت : ﴿ تبارك الذي جعل في
 السماء بروجا وجعل فيها سراجا وقمرا منيرا ﴾ یهعنى : بەره کەتا
 خودایی مەزن ببت وخیراتین وی مشه بین ، ئەوی ستیرین مەزن
 ب جهین وان قە ل عەسمانی داناین ، ورۆژەکا گەش بکەت
 وههقیه کا روھن بکەت وی تیدا دانان ، ووهکی دیار وی بۆ
 رۆژی گۆت : (سراج) وبۆ شەقی گۆت : (منیر) .

۲ - و د ئایەتا (۱۳) دا ژ سوورەتا (النبأ) ژى پەیشا
 (سراج) بۆ رۆژی دئیتە دانان دەمی دبیرت : ﴿ وجعلنا سراجا
 وهاجا ﴾ وئاشکەرایه کو (سراج) یا خودان (ضهوءه) وهکی
 بەرى نوکه مه دیار کری .

۳ - د ئایەتا (۷۱) یدا ژ سوورەتا (القصص) خودایی
 مەزن دبیرت : ﴿ قل أرأيتم إن جعل الله عليكم اللیل سرمدا إلى
 يوم القيامة من إله غیر الله یأتیکم بضیاء أفلا تسمعون ﴾ یهعنى :

تو - ئەی موحه مەد - بیژە مروڤان : هوین بیژنە من ئەگەر
خودی شەقی ل سەر هەو بەردەوام بهیلت حەتا روژا قیامەتی ،
ژبلی خودی کی هەیه روژناهیە کی بدەتە هەو ؟ ئەری ما هەو
باش گوێ لی نابت ؟ و ژ فی ئایەتی ئاشکەرا دبت کو ئەگەر
روژ نەما و دنیا بو شەف (ضوء) نامینت ، ئەگەر خو هەیف
ل نیقا عەسمانی ژ ی بت .

٤ - و دەمی بەحسی ئاگری دکەت و سالۆخەتین وی ددەت
پەیفە (یضیە) بو ب کار دئینت ، و تیشکین ئاگری دەمی
دکەفنه دۆر ورەخان (نور) بو ب کار دئینت ، وەکی د ئایەتا
(١٧) دا ژ سوورەتا (البقرة) هاتی : ﴿ مثلهم کمثل الذي
استوقد ناراً فلما أضاءت ما حوله ذهب الله بنورهم وتركهم في
ظلمات لا يبصرون ﴾ یەعنی : حالی وان دورویان یین
ب سەرڤه - نەکو ژ دل - باوهری ب دینی موحه مەدی سلاف
لی بن ئینای ، پاشی کافر بووین ، پاشی بیی پی ب حەسن
د تاریا سەرداچوونی دا بەرزەبووین ، و بی هیقی ماین کو ژ ی
دەرکەفن ، حالی وان وەکی حالی وی کۆمی یە یا ل شەڤه کا
تاری ل بەریی بدانت ، وئیک ژ وان ئاگرەکی مەزن بو
خوگەر مکرنی وروژناهیی هل بکەت ، فیجا دەمی ئاگر گەش بوو
ودۆر و بەرین وی روھن کر ، قەمری و تاری بوو ، فیجا خودانین

وی ئاگری مانه د تاريان دا چو تشته کی نابین ، و ب چو ریکان ناکه قن .

۴ - ودهمی به حسی تیشکین برویسی دکهت په یقا (اضاء)
 بۆ ب کار دئینت دهمی دبیرت : ﴿ یکاد البرق یخطف أبصارهم
 کلما أضاء لهم مشوا فيه وإذا أظلم علیهم قاموا ﴾ یه عنی :
 نیزیکه برویسی - ژ بهر دژواریا روڼاهیا خو - چافین وان
 بره قینت ، و د گهل وی چه ندی هه ر جاره کا بۆ وان روهن کر
 دی ل بهر روڼاهیا وی چن ، وئه گهر چوو ری ل بهر وان تاری
 بوو فیجال جهین خو دی راوهستن .

۵ - وهه ر قی په یقی بۆ زهیتی ژی ب کار دئینت به لی دهمی
 روڼاهیا وی دکه فته دۆر وره خان په یقا (نور) بۆ ب کار دئینت ،
 دهمی دبیرت : ﴿ المصباح في زجاجة الزجاجة كأنها كوكب
 دري یوقد من شجرة مباركة زيتونة لا شرقية ولا غربية یکاد زیتها
 یضيء ولو لم تمسسه نار نور علی نور یهدی الله لنوره من
 یشاء ﴾ یه عنی : چرا د شویشه کا وه سا دا بت یا ب زه لالیسا خو
 فه وه کی وی ستیرا گهش بت یا وه کی دور و مراریان ، نهو چرا
 ژ زهیتا داره کا پیروژ بیته هلکرن ، کو دارا زهیتوینی یه ، یا
 روژ هه لاتی ب تنی نه بت کو ئیقاریان ب تنی روژ لی بدهت ، ویا
 روژ ئاقایی ژی ب تنی نه بت کو سپیده یان ب تنی روژ لی

بدەت ، بەلکی ل جەهەکی ئافنجی بت ، نیزیکی زەیتا وی -
 ژ زەلالیا خۆ - ئەو ب خۆ گەش بکەت بەری ئاگر بگەهتی ،
 فێجا ئەگەر ئاگر گەهشتی گەلەك گەش بکەت ، رووناھیا ل سەر
 رووناھیی یە ، رووناھیا ژ بەر گەشاتیا زەیتی زیدەباری رووناھیا
 ژ ھلکەنا ئاگری دئیت .

ئەقە مەتەلا ھیدایەتی یە د دلی خودان باوەری دا .

ویا ژ ھەمیی مەزنتەر وەکی ل دەسپیکیی مە بەحس ژ ی کری
 ب کارئینانا پەشقا (ضو) بوو بو روژی وپەشقا (نور) بو
 ھەشقی ، کو مەسەلە کە علمی مروّقی یی نوی ژ نوی ئیعیجازا وی
 بو مە دیارکری ..

ویا بەرەقل نینە ئەف ژیک جودا کرنە د ئاقبەرا قان
 ھەردو پەشقان دا ب رنگەکی (صودفە) ھات بت ، وکو ئەم
 بیژین : ب کارئینان قان ھەردو پەشقان ژ زانین وکاربنەجھی
 بوویە ، دی بیژین : یا بەرەقل نینە ئەف گووتنە یا مروّقەکی
 نەخواندەقا بت !

(٧)

ريڤه چوونا روژي وهه يقي

د چار جهان دا ژ قورئانا پيروژ ئيشارهت بو بن دهستكرنا
روژي وهه يقي وريڤه چوونا وان بو جهه كي دهسنيشانكري ، يان
حه تا دهمه كي دهسنيشانكري هاتيه دان ، نهو ههر چار جه ژي
نهغه نه :

١ - ﴿اللّٰهُ الَّذِي رَفَعَ السَّمٰوٰتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَّرَوْنَہَا ثُمَّ اسْتَوٰی
عَلَى الْعَرْشِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلَّ يَوْمٍ فِیْ اَجَلٍ مُّسَمًّى یَدْبُرُ
الْاَمْرَ یَفْصَلُ الْاَیَّاتِ لَعَلَّكُمْ رُبَّكُمْ تَتَّقُوْنَ - خوديه عه سمان
ب شيانا خو وبي ستوين وه كي هوين دينن بلندكرين ، پاشي
نهو ل سهر عهرشي بلندبوو (ئستواكر) بلندبوونه كا بابسته تي وي
بت ، ووي روژ وهه يقي وهسا چيكرن مفايي به نيان تيدا بت
، ههر ئيك ژ وان د فله كا خو دا حه تا دهمه كي دهسنيشانكري
دچت . نهو كاري دنيايي وئاخره تي ب ريڤه دبهت ، وئايه تين
شيانا وي بهرچاډ دكهن بو هه وه ئاشكه را دكهت ، دا هوين
باوه ربي ب خودي وروژا قيامه تي بينن ، وپهرستني بو وي
ب تني بكن ﴿ (الرعد : ٢) .

۲ - ﴿يُولِجُ اللَّيْلُ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارُ فِي اللَّيْلِ وَسَخَّرَ الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُّسَمًّى ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ وَالَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ مَا يَمْلِكُونَ مِنْ قِطْمِيرٍ - وَخُودَى هِنْدَه كَى ژ ده می شه فی دکه ته د ناف روژی دا ، فیجا هندی ژ شه فی کورت بووی هندل روژی دریژ دبت ، وهنده کی ژ ده می روژی دکه ته د ناف شه فی دا ، فیجا هند ژ روژی کورت دبت هندی کریه د ناف شه فی دا ، ووی روژ وهیف بن دهست کرینه ، ههردو بو ده می کی دهسینشانکری ب ریفه دچن ، ئهوی ئهفه کری خودی یه خودایی ههوه یی کو ملک هه می یی ویه ، وئوین هوین ژبلی خودی په رستنی بو دکه ن هندی وی په رکی یی ب سه ر بهر کی خورمی فه د دهست دا نینه ﴿ (فاطر : ۱۳) .

۳ - ﴿خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ يَكُونُ اللَّيْلُ عَلَى النَّهَارِ وَيَكُونُ النَّهَارُ عَلَى اللَّيْلِ وَسَخَّرَ الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُّسَمًّى أَلَا هُوَ الْعَزِيزُ الْغَفَّارُ - خُودَى عَه سَمَان وَعَه دَر وَهَر تَشْتَه كَى د نافه ری دا ب حه قیی ئافران دینه ، شه فی دئینت وروژی دبهت ، وروژی دئینت و شه فی دبهت ، ووی روژ وهیف وهسا بن دهست کرینه کو مفایی به نیان تیدا بت ، هه ر ئیک ژ وان حه تا ده می کی دهسینشانکری د فه له کا خو دا ب ریفه دچت . هندی

ئەو خودايە يى ئەف ھەمى كارە كرین ، وئەف قەنجیە ھەمى
د گەل چىكرين خۆ كرین ئەوہ يى زال و گەلەك گونەھ ژىبەر ﴿
(الزمر : ۵) .

۴ - ﴿ ألم تر أن الله يولج الليل في النهار ويولج النهار في
الليل وسخر الشمس والقمر كل يجري إلى أجل مسمى وأن الله
بما تعملون خبير - ئەرى ما تە نەدیتىە کو خودى ھندەكى ژ دەمى
شەفى كیم دكەت ، ورۆژى دريژ دكەت ، وشەفى كورت
دكەت ، و ھندەكى ژ دەمى رۆژى كیم دكەت ، فيجا شەف
دريژ دبت ، ورۆژ كورت دبت ، ووى رۆژ وھەيف بۆ فايدى
ھەوہ بن دەست كرينە ، ھەر ئيك ژ وان د فەلەكا خۆ دا ھەتا
دەمەكى دەسنیشانكرى دچت ، وكو خودى ب ھەر كارەكى
خەلك دكەن يى ناگەھدارە چ باشى بت چ خرابى ، تشتەك
ژ وى كارى ل بەر وى بەرزە نابت ﴿ (لقمان : ۲۹) .

ئەف ئايەتە پيگفە ئيشارەتى ددەنە سى مەسەلين علمى يين
گرنگ :

يا ئيكى : بن دەستكرنا رۆژى ، ومەخسەد ب بن دەستكرنى
ئەوہ خودى ئەوہ وەسا يا چىكرى كو مفايى مروقى تيدا بت .
يا دووى : ھەيف ژى وەكى رۆژى خودى بۆ مروقى بن
دەستكرىە ووەسا چىكرىە كو مفايى مروقى تيدا ھەبت .

يا سىي : روژ وههيف هەردو بين دچن ، وئەف چوونا وان
 هەر وهەر يا بەردهوام نابت ، بەلکي دی حەتا دەمه کی
 دەسنیشانکری بت ، وئەگەر ئەو دەمی دەسنیشانکری هات ئەف
 ریفە چوونه دی راوهستت ، وهنگی نه روژ نه ههيف بن
 دەستکری نامینت ، مهعنا هنگی ژینا مروؤفی ل سەر عەردی دی
 تیک چت ، بەلکی دی بته تشته کی موستهحیل ، وهنگی
 گوهوریین مەزن ب سەر گەردوونی دا دی ئین .. وئەف دەمه
 ئەوه یی قورئان دبیرتی : روژا قیامه تی .

وحەتا بۆ مە ئاشكەرا بىت كۈھاتنا فى رۆژى ئەوا كافر
باوەرىي پى نائىنن راستىيە كا علمىيە ، وتشتە كە علمى مروقى يى
نوى پشتەقانىا وى دكەت ، دقیت چەندەكى ژ لايى علمى قە
بەرى خوۆ بدەينە تەفسىرا قان ھەر سى مەسەلان يىن قان ئايەتان
ئىشارەت داىي .

مەسەلە ئىككىس : ۋەكى مە گۆتى بىن دەستكرنا رۆژى يە ،
 وحەتا ئاخفتنا مە يا ئاشكەرا بت ئەم دى گۆتتا خو د چەند
 خالە كىن كورت دا كۆم كەين :

۱۔ روڑ نوال سہر رنگی تہ پھیہ کا غازا ہلکری ہاتیہ
ٹافراندن ، سہنتری کومہ کا ستیر وکھ وکھ بانہ یین کو دیڑنی
کوما روڑی ، ونہف روڑہ وہ کی فرنہ کا نہوہوی یا مہزنہ طاقی

ددهته كۆما خۆ ههمى ، و ژ بهر (كوتلا) روژى و (جاذبيه تا)
وى يا مهزن روژ ههمى پيكهاتيين خۆ دكيشته سهنهري خۆ ، لهو
گهرماتى د نيقا روژى دا ب رهنگه كى وهسا بلند دبت كو كريارا
پيكفه مانا نافو كى ههر وههر يا بهردهوام بت ، و ژ لايه كى دى فه
دهمى گهرم د سهنهري روژى دا زيده بلند دبت لهو غازين
سهنهر ژى پيك دئيت ژيك دئينهدهر وئەف چهنده دبته ئە گهرا
هندى پيكهاتيين روژى ژ سهنهري وى دوهر كهفن ، فيجا دا كو
روژ وهكى خۆ بمينت و خراب نهبت خودى ههفسهنگى و
(تهوازنه كا) عهجب د نافهرا فى كيشان وپالदानا د سهنهري
روژى دا ههى دانايه .

۲ - لهو طاقا مهزن يا كو ژ روژى دهردكهفت نيزيكى ئيك
ژ هزارى ب تنى دگههته عهردى ، ئەف ئيك ژ هزارى لهوا
ئه گهر ميزانبين دهولهتين عهردى ههمى تيرا چيكرنا نيقا وى
نه كهن ، ئەوه بهردهوامى ددهته ژينا مروقى ل سهر عهردى ،
چونكى ب ريكا وى طاقى مروّف و گيانهوهر وشينكاتى ههبوونا
خۆ دپاريزن ، وئە گهر ئەو طاقه نهبا هاتنا باى وبارانى نه دما ،
وئاف ل سهر روبى عهردى نه دما ، وهنگى ژين ب گشتى نه دما .

۳ - خودى وهسا ههز كرىه ئەف عهردى ئەم ل سهر دژين
ب غيلافه كى جهووى يى موكم يى پاراستيه ، وئەف غيلافهيه

عەردی ژ تیشکین خراب دپاریزت ، وناهیلت چو لەشین غەریب
بینە خواری و ب عەردی بکەفن ، وئەگەر روژ و تیشکین وی
نەبن ئەف غیلافە نامینت .

٤ - ب ریکا روژی مروّف دشت دەمی بزانت وروژ وشەف
وھەیف و سالان دەسنیشان بکەت ، چونکی ب زفرینا عەردی
ل دۆر خۆ ل بەرانبەر روژی شەف وروژ چی دبن وروژا عەردی
دئیتە دەسنیشانکرن ، و ب زفرینا عەردی ل دۆر روژی سال
ب ھەر چار وەرزی خۆ قە پەیدا دبن .

ژ قان خالین کورت بوّ مە دیار دبت کو خودی روژ وەسا
یا چیکری د خزمەتا مروّفی دا بت .

مەسەلا دووی : بن دەستکرنە ھەیفی یە ، وھەیف
دویفەلانکەکی بچویکە بوّ عەردی ، نیزیکی (٣٨٤٤٠٠)
کیلۆمتران یی ژ عەردی دویرە ، وئەو ل سەر رەنگی تەپەییەکا
کەفریە ، وقوٹری ھەیفی نیزیکی (٣٤٧٤) کیلوّمترانە ، وبن
دەستکرنە ھەیفی ژ قان خالان بوّ مە دیار دبت :

١ - ب زفرینا ھەیفی ل دۆر عەردی ھەیفە عەسمانی ئەم دزانی
ئەوا ژ نیزیکی (٢٩) روژ و نیقان پیک دئیت .

٢ - گوھۆرینا رەنگی ھەیفی ل بەر چاقین مە دەمی ژ زراقیی
دەست پی دکەت و حەتا گروّفر دبت پاشی ل کیمی دەت

وحه تال بهر چاقين مه بهرزه دبت هاريكاريا مه دكهت كو روژين ههيشي ل سهر حهفتيان ليكفه بكهين .

۳ - ب تافه ههيشي دنيا ب شهقي ل بهر مه روهن دبت ، مه عنا خودي ههيف بو مه يا كريبه ژيدهره كي روئاهي ل ده مي تاريا شهقي دئيت .

۴ - ههيشه كرياتا (مه د وجهزري) د به حري دا تمام دكهت ، وقي كرياتا مفايه كي مهن بو عهردى تيدا ههيه .

مه سه لا سيسي : ريقه چوونا روژى وههيشي بو ده مه كي ده سني شانكري ، وئقه ژى راستيه كا علميه ل فان دويماهيان ژ نوى مرووف ب سهر هلبوويه ، وزانايين فله كي يين نوى دبيژن : روژ بهردهوام يا خو دسوژت ، چونكي دهر ثانيه كي ژ عه مري خو دا نهو پتر ژ چار طهن ونيقان ژ کوتلا خو ل سهر رهنگي طاقى ژ دهست ددهت ، وحه تا مه سافه د ناقبه را روژى وعهردى دا هندی خو بيمت دقيت عهرد ژى قهدهره كي ژ طاقا خو بهردهت ، وئهو چهنده ب خو چى دبت ب ريكا پهقينا بوركانان .

وئهو مه سافا د ناقبه را عهردى وههيشي ژى دا ب قانونا جاذبييه تي فه يا گريدايه ، نهو قانونا پال ددهته سهر (کوتلا) عهردى وههيشي ، وچونكي عهرد هنده كي ژ (کوتلا) خو

ژ دهست ددهت - وهکی مه گۆتی - یا فەر ههیف ژ ی هندهکی
 ژ (کوتلا) خو ژ دهست بدهت ، ئە گەر نه ئەو مهسافا د ناڤهرا
 عهردی وههیفی دا ب رهنگی خو یی عهدهتی نامینت ، بهلی
 تشتی غهریب ئەوه ئەف تشته چی نابت ، یهعنی : (کوتلا)
 ههیفی هەر وهکی خو یه وکیم نابت ، لهو گوهورین ب سهر فی
 مهسافی دا دئیت ، ژ لایهکی دی فه : مادهم ههیف ل دۆر عهردی
 دزڤرت وعهرد وههیف پیکفه ل دۆر روژی دزڤرن ، وئەف
 زڤرینا وان ل سهر رهنگی هیککی یه ئەوا دبیرنی : (القطع
 الناقص) ، وئەو حهره کال سهر فی رهنگی بت قانونینه کا هه ی
 (تهحه ککومی) تیدا دکهت ئەو ژ ی ئەفدیه : لهز دکهفته بن
 ههڤسهنگیا مهساحی د گهل زهمهنی ، یهعنی : ئەو
 چهند ژ سهنته ری گرانیی دویر کهفت لهز کیم دبت ، وچهند ئەو
 نیزیکی سهنته ری بت لهز زیده دبت .

ل دویش فی قاعیده ی ده می ههیف د حهره کا خو یا
 (بهیضهوی) دا ده می نیزیکی عهردی دبت لهزا وی زیده دبت
 ئە گەر نه عهرد ب جاذبییه تا خو فه دی ههیفی ب لای ی خو فه
 کیشت و دی ب عهردی کهفت ، وده می ههیف ژ عهردی دویر
 دکهفت لهزا وی کیم دبت ، مهعنا (قوة الطرد المركزي) کیم
 دبت ، وئە گەر وهسا نه با ههیف دا ژ نطا قی جاذبییه تا عهردی

دهر كهفت وهنگى رۆژ ژ بهر جاذبييه تا خو دا وى ب نك خو قه
كىشت هتا دادعويرت .

وچونكى عهد - وهكى نوكه ب ريكه كا علمى بنه جه
بووى - د ههر سه د سالان دا ئيك ژ هزارى ژ ثانى ژ لهزا خو
دهمى ل دور خو دزقرت ژ دهست ددهت ، وئف ژ دهست دانه
- د گهل كو گهلهك و گهلهك يا كيمه ژى - بهلى ئهو كارى
د لهزا ههيقى ژى دا دكهت ، وئف چهنده دبه ئه گهرا هندى
كو ههيف د ريفه چوونا خو دا ههر سال نيزيكى سى سه نتيمران
ژ عهدى دوير كهفت ، وزانايين فهلهكى دييژن : ئف
دوير كهفتنا هيده هيدى يا ههيقى ژ عهدى دى بته ئه گهرا
هندى رۆژهك بيت ههيف ژ نطاقى جاذبييه تا عهدى دهر كهفت
وبچته د ناف نطاقى جاذبييه تا رۆژى دا ، وهنگى رۆژ دى
ههيقى ب لايى خو قه كىشت وداعويرت وئفقيه دويماهيا
ههيقى يا كو ههر دى ئيت ، وهكى نوكه زانا دييژن وبهرى وان
ب چارده قهرنان قورئانى گۆتى دهمى دييژن :

﴿ فَإِذَا بَرَقَ الْبَصَرُ . وَخَسَفَ الْقَمَرُ . وَجُمِعَ الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ .

يقول الإنسان يومئذ أين المفر ﴾ (القيامة : ٧-١٠) يهعنى :
ئه گهر ژ بهر ترس وسههما رۆژا قيامهتى چاف حيهتى بوون
ومهنده هووش مان ، ورؤنا ههيقى نهما ، ورۆژ وههيف پيکفه

هاتنه کۆمکرن ، هنگی مرۆف دیژت : جهی ره قینا ژ عه زابی
ل کیشهیه ؟

وکۆمکرنه روژی وهه یقی - کو ژ نیشانین هاتنا قیامه تی یه -
دی ب هندی بت ئه وهه ردو بگه هه ئیک !

مه عنا : ریشه چوونا روژی وهه یقی ئه و قورئانی وزانینا نوی
ژی به حس زی کری ، مه زنتیرین ته ئکیده ل سه ر نه مانا فی دنیایی
مرۆف ب خو ب علمی خو گه هشتیی .

(۸)

نهيئين عهوران و باران و ئاڦا ٿيرعهرد

مهسه لا زفراندنا ئاڦي د ڦي عهردى مه دا يى ئهم ل سهر
پشتى دژين ئيك ژ وان مهسه لانه بين زانايين (هيدرؤلؤڙيائي)
ل ڦان سه دساليين دويماهيى خه مه كا مه زن ڙى خوارى .
وهر گه ريانا ئاڦا دهريايى بو هلمى ، ويلندبوونا ڦي هلمى بهر
ب عهسمانى ڦه ، وچييوونا عهوران و دورستبوونا وان ، پاشى بارينا
ڦان عهوران ل سهر عهردى وچوونا ئاڦا وان د زكى عهردى دا ،
و ڪو مبوونا وي ئاڦي ل ٿيريا عهردى ، پاشى دهركهفتنا وي
ب ريكا پهقينا كانيان ، و ڪو مبوونا ڦي ئاڦي ب ريكا جو وروباران
وريژتنا وي ل سهر دهريايى .. ئه ڦهيه رهنگى دورست يى
زفراندنا ئاڦي د عهردى دا ، وئه ڦه ئيك ژ وان راستيبن علميه
يبن نوكه زارو ڪين مه ڙى دزانن ، چونكى ئه وهه ڙ خواندنا
سه رهايتي وهه بو وان دئيه گوتن ، بهلى ئه گهر ئهم بهرپهرين
ديرو ڪي ڦهلدهين و ل ڦي مهسه لى بگهريبن دى بينين حهتا بهرى

چار سەد سالان ژى ئەقە مەسەلەك بوو علمى مرۆقى
نەگەهشتبووى ، وچو زانین ل دۆر نەبوون .

دیروك بو مەقەدگوھیزت كو ئىكەمین بوچوون ل دۆر مەسەلا
زفراندنا ئاقى بوچوونا (تالیس دى میلات) ی بوو ئەوا
ل سەدسالا حەفتى بەرى زاینی پەیدا بووى ، میلاتى دگۆت :
ب کارتیکرنا باى ئاف ژ ئەقیانوۆسان دئیت و دكەفتە سەر
عەردى ، وتیدا دچتە خواری ، و د بن عەردى قە نەفەقەکا مەزن
هەیه وى ئاقى جارەکا دى دزفرینتە ئەقیانوۆسى .

وئەفلاتوونى ژى ئەف بوچوونە دورست ددیت ، و حەتا
سەدسالا هەژدى زاینی (دیکارتى) پشتهقانیایى بوچوونى
دکر !

ئەرسۆى دگۆت : ئافا عەردى دبتە هلم وبلند دبت وخۆ
ل چىای ددەت ، و د کونکین ئاخى را دچتە خواری ، و جارەکا
دى دبت ئاف و ژ کانیکان دەردكەفت .. و حەتا سالا ۱۸۷۷
زاینی پشتهقانیى فى بوچوونى د ئاف زانایان دا دمشه بوون .

وتیگەهشتنا دورست بو فى مەسەلى دزقرتە سالا
۱۵۸۰ زاینی دەمى (برنارد پالیس) گەهشتیه وى راستیا علمى
ئەوا دبیرت : ئافا ژیرعەرد ژ ئافا بارانى چى دبت ، و باران ب خۆ
ژى ژ وى هلمى چى دبت ئەوا ژ ئافا دەریایى وئەقیانوۆسان بلند

دبت و ل عهسمانی دبتە عەور ، ل دویمایا سەدسالە شازدی ،
 وپشتی هاتنا خوارا قورئانی ب هزار سالان ، ئەف راستیا علمی
 ژ نوی هاتە زانین ورۆژ بۆ رۆژی هاتە بنەجهکرن حەتا بوویه ئیک
 ژ وان راستیان یین چو گومان تیدا نه .. و دەمی مروّف قورئانی
 دخوینت دبیت پتر ژ جارەکی ئیشارەت بۆ قی راستیا علمی یا
 هاتیەدان ، وەکی دی ژ فان ئایەتان بۆ مە دیار بت یین نوکە دی
 قە گوھیزین ، و شروّفە کەین ، د ئایەتا (٤٣) دا ژ سوورەتا
 (النور) خودایی مەزن بەحسی ھندەك نھینین عەوران دکەت
 و دبیزت :

﴿ أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَرْجِي سَحَابًا ثُمَّ يُؤَلِّفُ بَيْنَهُ ثُمَّ يَجْعَلُهُ رُكَامًا
 فَتَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلَالِهِ وَيَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ جِبَالٍ فِيهَا مِنْ
 بَرَدٍ فَيُصِيبُ بِهِ مَنْ يَشَاءُ وَيَصْرِفُهُ عَنِ مَنْ يَشَاءُ يَكَادُ سَنَا بَرْقُهُ
 يَذْهَبَ بِالْأَبْصَارِ ﴾ .

د قی ئایەتی دا خودایی مەزن ب پساری دەست پی دکەت ،
 و دبیزت : ئەری ما تە نەدیتیە کو ھندی خودی یە عەوری
 دھاژۆت ، و (یزجی) بۆ پالدان وھاژۆتنا ھیدی ھیدی
 دئیتە گۆتن ، وپشتی دھاژۆتە وی جھی یی وی بقیست ، ئەو وان
 پرتین بژالە یین عەوران کۆم دکەت (ثم یؤلف بینه) ، پاشی وان
 ددانته سەریک (ثم یجعله رکاما) وئەقە ئەو رەنگی عەورانە یین

دبیژنی : (عهوری لیکدای) یان (عهوری ل سهړئیک) چونکی
 ئەو ژ هژماره کا پرتین عهوران پیک دئیت ، ودهمی عهوری
 ب قی رهنگی بت تهیاره کی بای د ناڅ دا چی دبت ، وئو با
 ژ بهر سڅکیا خو بلند دبت ، وپرتا عهوری ژی د گهل خو بلند
 دکهت وئو څ بایه وبلندبوونا وی دبتته ئە گهرا هندی پرتین
 دی یین عهوری ئەوین ل دۆرین وی ههین ب نک خو څه
 دکیشیت ، و د گهل خو بلند دکهت ، وپشتی بلند دبت و
 ژ عهورین دی دویر دکهفت - وئو قی کریاری دهمهک پی دقیت -
 ئەف عهوره ژ لایی سهړی څه شین دبت ومهزن دبت ودبتته تهخه
 تهخته ، دی بیژی ئەو گهلهک عهورن کهفتینه سهړ ئیک ، وپشتی
 ئەف کریاره ژی ب دویماهی دئیت وئو قی چهنندی دهمهک پی
 دقیت ئیکسهړ وبی څه مان باران ژی دبارت .

وهزرین خو د ئایه تی دا بکهن ئەف راستیه چهند ب رهنگه کی
 علمی بو مه څه گیرایه ، دهمی بهحسی قویناغا (تألیف) ی و
 (ر کام) ی کری حهرفا (ثم) ب کارئینا ، چونکی ئەفان ههردو
 قویناغان دهم بی دقیت ، وگافا بهحسی قویناغا باراندنی کری کو
 قویناغه کا ئیکسهړه حهرفا (ف) ب کارئینا ئەو راما نا ئیکسهړی
 ددهت .

پاشى خودى نعمة ته كا خو يا دى ل بىرا مه دئینته قه
ودبیژت : ئەو ژ وان عه ورین هندی چیا یان دمه زن تهرگی دئینته
خواری ، قیجا ئەو وی بو وان دبارینت یین وی بقیین ، و ژ وان
دویر دکەت یین وی بقیین ، ل دویش حکمه تا خو ، نیزیکه
رۆناهیا وی برویسی یا کو د عه وری دا هه ی ژ دژواریا خو وان
یین بهری خو ددهنی کۆره کەت .

ونیزیک ژ فی ئایه تا (٤٨) یه ژ سووره تا (الروم) ئەوا
خودایی مه زن تیدا دبیزت :

﴿الله الذي يرسل الرياح فتثير سحابا فيبسطه في السماء
كيف يشاء ويجعله كسفا فترى الودق يخرج من خلاله فإذا
أصاب به من يشاء من عباده إذا هم يستبشرون﴾ .

یه عنی : خودی یه بای دهنیرت و عه وری ب ئافی گران پی
دئازرینت ، وکانی چاوا خودی هه ز دکەت وهسا وی عه وری
ل عه سمایی به لاف دکەت ، وپرت پرت دکەت ، قیجا تو دی بینی
باران ژ عه وری دبارت ، قیجا ئە گهر خودی ئەو بو به نیین خو
هاژۆت هنگی که یفا وان دئیت و ئەو مزگینی دده نه ئیک و دو کو
خودی ئەو عه وری ب نک وان قه ئینا .

ئەقە ل دۆر رهنگی چیبوونا عه وری و ئەو نه نیین د عه وری دا
هه یین ، وقورئان د هندهك ئایه تی دى دا ئاشکهرا دکەت کو بایه

عهوران دئازرینت ولیکدهدت دا باران ژئی ببارت ، ژ وان ئایه تان
ئایه تا (۵۷) یه ژ سووره تا (الأعراف) ئەوا تێدا هاتی :

﴿ وَهُوَ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيَّاحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ حَتَّى إِذَا أَقَلَّتْ سَحَابًا ثِقَالًا سُقْنَاهُ لِبَلَدٍ مَّيِّتٍ فَأَنْزَلْنَا بِهِ الْمَاءَ فَأَخْرَجْنَا بِهِ مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ كَذَلِكَ نُخْرِجُ الْمَوْتَى لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴾ .

خودی دبیژت : ئەوه یی بایین هین و خوش دهنیژت بو مزگینی
کو باران دی بارت ، فیجا که یفا خه لکی ب دلوفانیای خودی
دئیت ، هتا ده می با عه ورین ب بارانی دگران هه ل دگرت
خودی وان یی دهاژۆته وه لاته کی مری ، یی کو زوها بووی ،
وداروباری وی هشک بووی ، فیجا بارانی دی لی بارینت ،
وشینکاتی و داروباری پی شین دکهت ، فیجا ئەو داروبار جاره کا
دی دی زقرت بته خودان بهرهم ژ ههمی رهنگین
بهرهمی ، وه کی ئەم فی وهلاتی مری ب بارانی زیندی
دکهینه فه وهسا ئەم مریان ژ گورپن وان دهر دئینخین و پشتی مرنی
وان زیندی دکهین ، دا هوین عیبه تان بو خو ژئی بگرن ، ووی
بکه نه نشان ل سهر ته وحیدا خودی وشیانا وی ل سهر زیندی کرنا
پشتی مرنی .

ویا ژ فی ژئی ئاشکه راتر ئایه تا (۲۱) یه ژ سووره تا (الزمر)
ئەوا خودایی مه زن تێدا ئاشکه را دکهت کو ئافا بارانی ئەوا

ژ عه‌وران دبارت ئه‌وه دبته ژیده‌ری ئافا ژیره‌رد ، وره‌نگی
زفراندنا ئافی د عه‌ردی دا بو مه دیار دکه‌ت ، وه‌کی گوتی :

﴿ أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَسَلَكَهُ يَنَابِيعَ فِي الْأَرْضِ
ثُمَّ يُخْرِجُ بِهِ زَرْعًا مُّخْتَلِفًا أَلْوَانُهُ ثُمَّ يَهِيَجُ فِتْرَاهُ مُصْفَرًّا ثُمَّ يَجْعَلُهُ
حُطَامًا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَذِكْرَى لِأُولِي الْأَلْبَابِ ﴾ .

د قی ئایه‌تی دا خودی به‌ری پیغه‌مبه‌ری خو و خودان باوه‌ران
وه‌می مروّقان ژی دده‌ته مه‌سه‌له‌کی کول به‌ر چاقین وانه
ودبیژت :

ئه‌ری ما ته نه‌دیتی یان نه‌زانیه کو خودی یه بارانه‌ک ژ وان
عه‌ورین ل عه‌سمانی هه‌ین باراندیه ، وئه‌و ئافا کو ژ وان عه‌وران
باری ئه‌وی د عه‌ردی دا بریه خواری ، وکریه کانی وجوین
ئافی ، پاشی وی ب وی ئافی شینکاتیه‌کی ره‌نگین وژیک جودا
شین کر ، پاشی پشتی ئه‌و که‌سک بووی ه‌شک دبته‌فه ، قیجا تو
ره‌نگی وی زه‌ر دینی ، پاشی ئه‌و وی هویر هویر دکه‌ت ؟ هندی
د قی کاری دایه بیرئینان و شیره‌ته‌ک بو خودانین عه‌قلین
دورست هه‌یه .

وئه‌و راستین علمی یین کو ژ قی ئایه‌تی دئینه وه‌رگرتن
ئه‌فه‌نه : هندی بارانه ئه‌وا د ئایه‌تین بۆری دا بو مه ئاشکه‌را بووی
کو ژ وان عه‌وران دئیت یین با دئازرینت وده‌اژۆت وچی

دکەت ، ئەف بارانە دەمی دبارت د عەردی دا دچتە خواری ،
 ودبته ئافا ژیرعەرد ، پاشی ب ریکا کانی وجۆ وجۆباران ئەو
 دەر دکەفت ودبته ئیک ژ نەمەتین خودی ل سەر مروقان
 چونکی ئەو ژێ قەدخۆن ، و داروبار و شینکاتی خۆ ژ یی ئاف
 ددەن ، ورزقی وان پێقە دئیت ، وئاشکەرایە کو ئەف جو وروپار
 دچنە سەرئیک ودرپژنە دەریایی ، دا دوبارە ببتە هلم وبلند ببتە
 عەسمانی ..

و ل دویمایا فی بابەتی ژ ی دی بیژین : ئەگەر قورئان قەرپژا
 هزرە مروقە کی با ئەری چاوا دا شیت هزار سالان بەری
 کاروانی زانینا مروقینیی راکەت ، و ژ ناف وان هەمی هزر
 و بیری خەلەت یین کو د ناف زانا ونەزانان دا دبەلاف چاوا
 بوچوونا دورست د فی مەسەلا علمی ژ ی دا وەکی مەسەلین دی
 ئەو دا هلبژیرت و بو مە قەگیرت ؟

(۹)

ناقبرین دهريايی

هر چهنده مروقي هر ژ دهسيكا ژينا خو پهيوندهيه كا
ب هيژ وموكم د گهل دهريايی هه بوو بهلی د گهل هندي ژي
زانينا وي ل دور دهريايی وجيهانا وي يا کوير وبهرفره گهلهك يا
کيم وساده بوو ، و ل دويڤ زانينن گههشتينه مه مروقي بهري
زايینی ب چارسه د سالان - يان پتر ژي - فايه تشته كي ژ نهیين
دهريايی بزانت ، وخهباته كا بهردهوام د قی دهليشهیی دا کريه ،
حه تا گههشتيه هندهك زانينان ، و ژ وان زانينن ژ ميژه مروڤ
گههشتی يين پهيوندهی ب جيهانا دهريايی قه هه ی نهو گريدانه
يا کيمبوون وزيده بوونا ئاڤا دهريايی ب هه يقی قه هه ی ..

وپشتی پهيدا بوونا شارستانيا ئيسلامي ل سه دسالا حهفتی زايینی
، وپويته پيکونا قی شارستانی ب زانینی وزانايان ، هژماره كا
زانينن دی يين گرنگ د دهر حهقا زانينا دهريايی دا پهيدا بوون ،
چ ژ لايی رپيکين دهريايی بت ، چ ژ لايی هاتن وچوون وسه متا
(تهياراتيْن باي) بت ، بهلی هر چاوا بت زانينن مروقي

ل دۆر دهريايي هەر مان سەرڤه سەرڤه ، چونکي مرؤف نه شيا
بوو خو داهيلته د کويراتيا دهريايي دا .

ئیکه مين کتيا تايهت ل دۆر زانينا دهريايي هاتيه دانان
ل سه دسالا ههژدی زاييني بوو ، وئەف زانينين د قى کتیی دا
هاتين ب نسهت ئەڤرۆ ژ زانينين دهسپيکته .. و ل سالا ۱۸۷۳
زاييني بو جارا ئيکي گه ميا بریتانی (چالنجەر) د سى سالان دا
ل دۆر دنيايی زڤرى بو هندى دا زانينان ل دۆر دهريايين جيهاني
کۆم بکهت ، وئەف گهريانه دئيه هژمارتن دهسپيکا ژ راستى بو
زانينين دورست ل دۆر دهريايي ، و ژ هنگى وهره مرؤفى
پيشکهفته کا بهرچاڤ د قى مه جالى دا ب دهست خو ئيخستيه .
و د سه دسالا بيستى زاييني دا ونه خاسم ل نيڤا دووى ژ قى
سه دسالى ، مرؤف ب رپکا (ههقيين صناعى) شيا گه لهک
زانينين نوى ومهزن د دهر حهقا دهريايي دا ب دهست خو
بيخت .

وپشتى ڤان سەرڤه له مکين دیرۆکى دى بيژين : ده مى قورئان
ل سه دسالا حهفتى زاييني هاتيه خوارى ، مرؤڤان ب گشتى وئهو
مرؤڤين ل جزيرا عه ره بان دژيان ب تايهتى چو ژ زانين ونهينين
دهريايي نه دزاني ، د سهر هندى ژى را قورئانى ئيشارهت دايه
هندهک راستيین علمى يين په يوهندى ب دهريايي ڤه ههى ژ وان

يېن كول قان چل پېنجى سالىن دويمه يى ژ نوى مرؤف
 گه هشتي ، تشتي هندی دگه هينت كو ئەف قورئانه ژ نك خودی
 يه ، ئەگەر نه مرؤفه كی وه كی پېغه مبهري - سلاف لی بن - یی
 د ژبی خو هه میی دا نه چوویه د دهريایی دا ، و ل گه میه كی
 سويار نه بووی چاوا دا قان راستيېن هویر وموكم زانت ؟

ول قیری مه دقیت ب كورتی به حسی هندهك ژ وان زانينین
 دهريایی بكهين يېن قورئانی ئيشارهت دایی ، دا راستیا ئەفی گوتنا
 مه يا بۆری ئاشكهرا بت .

وه كی مه گوتی : ل سالا ۱۸۷۳ زاینی ئەكادیمیا زانينین
 دهريایی ل بریتانیا راگه هاند كو زانينین وان ل دۆر دهريایی گه لهك
 دكيمن ، لهو وان برپار دا گه میه كی بهنیرنه دهريایی ، ووان
 هندهك جيهاز وئامیرهتین نوی كرنه دفی گه میی دا ، وچه ند
 شاره زایهك دانه د گهل ، دا بگه هنه هندهك زانينین نوی ل دۆر
 دهريایی ونه يینین وی وئەف گه میا وان ئەوا ب ناقي (چالنجەر)
 هاتیه ناسین سی سالان ما د دهريایی دا ، و ل گه لهك ئەقیانۆس
 ودهریا تیکقه دان ، وپشتی ئەف گه میه زقپه قه هژماره كا
 مهزن يا زانينین نوی د گهل خو ئینان ، وئیک ژ وان زانينان ئەو
 بوو وان گوت : ئەو دهريایین ئافا وان یا سویر ده می دگه هنه
 ئقیانۆسان ل وی جهی یی ههردو دگه هنه ئیک ناقره كا ناقي پەیدا

دبت ، هەر دووان ژێك جودا دكهت و ناهێلت سالۆخهتێن وان
تێكهلی ئێك بن ، بۆ نموونه : دهريایا سۆر د سالۆخهتێن خو
دا یا جودایه ژ ئهقیانۆسی هندی ، هەر چهنده ئهول جهههکی
دگههنه ئێك ژ ی ، بهلی ئهف گههشتنه نابته ئهگهرا هندی
سالۆخهتێن ئێکی بۆ ئێکی بینه فهگههستن .

و لوی دهمی ئهف زاینه ئێك ژ عهجیترین راستیین علمی
بوو یین مروف گههشتی ، پاشی ل سالو ۱۹۶۰ زاینی لیگهریان
و فهکۆلین دوباره ل دۆرقی مهسهلی هاتنه کرن ، وشاندهک
ژ زانایین ئهوروپی هاته دهربهندا (باب المندب) ئهوا دکهفته
د ناقبهرا یهمنی و ئهثیوپیا دا جهی دهريایا سۆر لی درێژته سه
ئهقیانۆسی هندی ، بۆ هندی دا بهری خو بدنهی کانێ ئهو چیه
دبته ئهگهرا هندی کو ئهف ههردو ئافه تێکهلی ئێك نهبن ، هەر
چهنده یا پیتفی ئهوه بوو دیاردا (مه د وجهزی) ئیکا هند کربا
ئهو ههردو تێکهلی ئێك بن ؟

ئهفی شاندی ژ ی - وهکی یا بهری خو - پاپۆرهک هنارته وی
جهی دهريایا سۆر و ئهقیانۆسی هندی لی دگههنه ئێك ، فان
زانایان بهری خو دایی ب سهرفه ئهف ههردو دهريایه دشینن
ووهکی ئێکن ، وگافا وان جیهاز دکرنه د لایی دهريایا سۆر دا
وان ددیت سالۆخهتێن وی ب رهنگه کینه ، وگافا جیهاز دکرنه

د لاييٰ ئه قيانوسيٰ هندی دا وان دديت سالوخت دئيه
 گوهارتن ، ژ فئ ليقي چوونه ليقا دی ئه نجام هدر ئه و بوو ، کوير
 خو داهيلا ديت ئه نجام هدر ئه و ، رابوون هندهك ئاف ژ وي
 ناقبرا دکهفته د ناقهرا هدر دووان دا د گهل خو ئينا و فقه کولين
 ل سهر کرن ، تشتي وان ديتي ئه فقه بوو : ئافا فئ ناقبري ژ لايي
 (حه رارهت و که تافهت و سويراتي) يي فقه يا جودايه ژ ئافا
 دهريایا سور ژي ، و ژ ئافا ئه قيانوسيٰ هندی ژي ، و ئه نجامي ئه و
 که هشتيني ئه و بوو هه بوونا فئ ئافا جودا د سالوخته تي دا ئه و
 دېته ناقبر و دکهفته د ناقهرا دهريایي و ئه قيانوسيٰ دا وناهيلت ئافا
 وان تيکه لي ئيك بيت ..

وتشتي غه ريب ئه و بهري ئه و بگه هنه فئ ئه نجامي ب پتر
 ژ هزار وسي سهد و پينجي سالان قورئان ب رهنگه کي زيده
 ناشکه را به حسي فئ راستيا علمي کربوو وه کي گوتي :

﴿ اَمَّنْ جَعَلَ الْأَرْضَ قَرَارًا وَجَعَلَ خِلَالَهَا أَنْهَارًا وَجَعَلَ لَهَا
 رَوَاسِي وَجَعَلَ بَيْنَ الْبَحْرَيْنِ حَاجِزًا أَلَيْسَ مَعَ اللَّهِ بِلْ أَكْثَرُهُمْ لَا
 يَعْلَمُونَ ﴾ (النمل : ٦١) .

﴿ مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ . بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَا يَبْغِيَانِ . فَبِأَيِّ آلَاءِ
 رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ ﴾ (الرحمن : ١٩-٢١) .

د نایه تا (النمل) دا خودایی مه زن گوټنه کی ټاراسته ی
 کافران دکهت و دبیزت : ئه ری په رستنا وان شریکان یین هوین بو
 خودایی خو ددانن چیتړه یان په رستنا وی یی عهرد بو هه وه
 کریه جهی ټاکنجیوونی ورویار د ناف را برین ، وچیا یین
 موکم لی دانان ، وپه رده یه ک کریه د ناقه را ههردو ده ریایان دا
 دا نه و تیکه لی ئیک نه بن ؟ ئه ری خودایه کی دی د گهل خودی
 ئه ف چه نده کریه ، دا هوین وی د په رستنې دا بو بکه نه شریک ؟
 به لکی بارا پتر ژ وان بو تپه ریسان د نه زانن ، له و شریکان بو
 خودی ددانن .

﴿ وَجَعَلَ بَيْنَ الْبَحْرَيْنِ حَاجِزاً ﴾ ب په نکه کی زیده ئاشکه را
 رادگه هینت کو د ناقه را ده ریایی وده ریایی دا (حاجزه ک -
 ناقه ره ک) هه یه ، وکاری فی ناقه ری یان فی (حاجزی) چیه ؟
 نایه تا سووره تا (الرحمن) فی چه ندی بو مه ئاشکه را دکهت
 ده می دبیزت : ﴿ مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ . بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَا يَبْغِيَانِ ﴾
 یه عنی : خودایی هه وه نه وه یی دو ده ریا به رداینه ناف ئیک و
 ل جهه کی گه هانده ئیک ، به لی نه و ب دورستی تیکه لی ئیک
 نابن ، چونکی په رده یه ک یان ناقه ره ک د ناقه را وان دا هه یه
 ناهیلت ئیک ژ وان (به غی) یی ل سه ر یا دی بکهت ، یه عنی :
 نه و بو هندیه دا هه ر ئیک ژ وان ل توخویین خو را وه ست

وزيده گافى ل سهر يا دى نه كهت ، و سالوځه تيڼ يا دى د ناف
سالوځه تيڼ خو دا بهرزه نه كهت .

وژبلى قى نافرې نوا دكهفته د نافرې ئاڤا دو دهريايان دا ،
زانايڼ دهريايى به حسي نافرې كا دى ژى دكهن وديښن : ئاڤا
روپبارى يا شرين دهمى درېژته دهريايى يا سوير نافرې كا
وه كى (سياجه كى ئاڤى) د نافرې هره دووان دا چى دبت ،
ئەف نافرې ناهيلىت سالوځه تيڼ ئاڤا روپبارى يا شرين تيكه لى يڼ
ئاڤا دهريايى يا سوير بن ، چونكى ئاڤا روپبارى ژ لايى گهرمى
وتامى ڤه يا جودايه ژ ئاڤا دهريايى ، وخو ئەو حهيوانه تيڼ د ئاڤا
روپبارى دا دژين ژى دجودانه ژ وان يڼ كو د ئاڤا دهريايى دا
دژين .

ودبيژن : دهريا ناهيلىت ئاڤا روپبارى يا شرين تيكه لى ئاڤا
وى يا سوير ببت ، وچونكى مسته وايى روپبارى ژ يى دهريايى
بلندتره ئاڤا وى ژوردا درژت ، وئەف چهنده ئاڤا روپبارى
ب هيز بهر ب دهريايى ڤه پال ددهت ، دهريا ژ لايى خو ڤه قى ئاڤا
شرين پال ددهت دا نه ئينه د ناف ئاڤا وى يا سوير دا ، د ئەنجام دا
دهڤه ره كا نائفجى دورست دبت د سالوځه تيڼ خو دا يا
جودايه ژ روپبارى و ژ دهريايى ژى . وتشتى دى يى غه ريب يى
زانا گهشتينى ئەوه : ئەو حهيوانه تيڼ د دهريايى دا دژين

نه‌شین بین ل قی ده‌قه‌ری بژین یا کو دکه‌فته د ناڤه‌را روپباری
 وده‌ریایی دا ، وه‌ر جاره‌کا ئیک ژ وان هات وده‌ربازی قی
 ده‌قه‌ری بوو ئیک‌سه‌ر دی م‌رت ، وئه‌گه‌ر ئەو نه‌شیت ل قی
 ده‌قه‌ری بژیت پا ئیک‌جار نه‌شیت وده‌ربازی وده‌ریایی بیت ، له‌و دی
 بینی گاڤا ئیک ژ وان هات و نیتزکی قی سیاجی بوو ، ئەو ب خو
 دزق‌رت‌ه‌فه‌هر وه‌کی خاله‌کا زی‌ره‌قانیی د ریکی دا هه‌ی وی
 ژ هاتنی پاشقه‌لی دده‌ت ، وئه‌و حه‌یوانه‌تین ل قی ده‌قه‌ری دژین
 نه‌شین نه‌ده‌ربازی ناف وده‌ریایی ببن نه‌ ناف روپباری ، چونکی
 ئەگه‌ر وده‌رباز بوون ئیک‌سه‌ر دی م‌رن ، د ده‌ر حه‌قا قی ناڤ‌ری دا
 قورئان چ دبیرت ؟

د ئایه‌تا (۵۳) یی دا ژ سووره‌تا (الفرقان) خودایی مه‌زن
 دبیرت : ﴿ وَهُوَ الَّذِي مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ هَذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ وَهَذَا مِلْحٌ
 أُجَاجٌ وَجَعَلَ بَيْنَهُمَا بَرْزَخاً وَحِجْراً مَّحْجُوراً ﴾ یه‌عنی : خودایی
 هه‌وه ئەوه یی دو ده‌ریا تیکه‌لی ئیک کرین ، ئاڤا ئیک ژ وان هه‌ر
 دووان یا شرینه‌ شرینه‌کا وه‌سا کو چو سویراتی د ناف دا نه‌هه‌ی
 (عذب فرات) ، و مه‌خسه‌د پی روپباره ، چونکی چو وده‌ریایی
 ئاف شرین نین ، و ئاڤا یا دی (ملح أجاج) ئاڤه‌کا وه‌سا سویره
 چو شرینی د ناف دا نینه ، وئه‌فه‌ وده‌ریایه . وپشتی ئەو هه‌ردو

ئاف دگه هنه ئيک خودی پهردهيه کی کريه د ناقبهرا وان دا بی خودان دو سالوخته :

ئیک : (حجراً) يه عنی : پهردهيه که دبتنه (مانع) .

دو : (محجوراً) يه عنی : بی (مهنووعه) .

مه عنا : ئەف پهرده ئەوی دکهفته د ناقبهرا رویاری ودهریایی دا ، ئەو ب خو مانعه وی مهنووعه ژی ، ناهیلت سالوخته تیښ قی تیکه لی قی بن وئو حیوانین د ئاف قی دا دژین دهرباس ببن وبچنه د ئاف یا دی دا ، وئو ب خو ژی یا پاراستیه سالوخته تیښ خو ژ دهست نادهت وئو حیوانین لی دژین دهرباس نابنه چو ژ هدردو لایان .

ویا غه ریب ئەوه ئەو (حاجزی) د ناقبهرا دهریایی ودهریایی دا هه ی نه ب قی رهنگیه ، لهو قورئان ده می به حسی وی حاجزی دکهت دبیزت : ﴿ وجعل بین البحرین حاجزا ﴾ ب قی رهنگی بیی کو سالوخته کی بو قی حاجزی دبیزت ، به لی ده می به حسی وی حاجزی دکهت یی د ناقبهرا رویاری ودهریایی دا دبیزت : ﴿ وجعل بینهما برزخا وحجرا محجورا ﴾ وئو گهر قورئان ژ نک خودی نه با ئەف زانینا هنده هویر وبنه جه دا ئیته سه ر هزرا کی ؟

وبهري ئەم قى بابەتەى ب دویماهی بینین پسارە کى دى
هلیخین : ئەرى تەفسیرزانین قورئانى یین کەقن چاوا ئەف
(حازرە) د قان ئایەتان دا مەعناکریه ؟

بۆ بەرسف نموونەیه کا ب تنى دى قە گیرین : زانابى مەزن
(ابن الجوزى) وه کى گەلەك تەفسیرزانین دى یین کەقن
دیژت : ئەو حازر مانعە کە ب شیانا خودى یى هاتیه دانان ،
بەلى کەس ب چاف نابینت .

هۆسا !! چونکى وان باوهرى هەبوو کو تشتە کى خەلەت
د قورئانى دا نینه ، وان باوهرى ب هەمى ئایەتین قورئانى هەبوو
ئەگەر خو بەحسى تشتە کى وهسا بکەت یى وان ب چاف نەدیتى
ژى ، چونکى وان دزانى کو قورئان حەقیه .

ونوکه پشתי هاتنا قورئانى ب هزار و چار سەد سالان ژ نوی
مە ئەو حازر ب چاف دیت ، پشתי مروّف شىای ب ریکا
(قەمەر صناعى) هندهك تەصویران بۆ وان دەقەرەن بگرت یین
رویار و دەریا ، و دەریا و دەریا لى دگەهنه ئىك .. و وه کى قى
روژەك دى ئیت ئەو بەحەشت و جەهنەم نوکە مە باوهرى پى
هەى بىی کو ئەم ب چاف بینین دى بینین وهنگى دى بیژین :
﴿ هذا ما وعد الرحمن وصدق المرسلون ﴾ .

(۱۰)

تاریاتیا بنی دهریایی

حهتا بهری کیمتر ژ دوسه د سالان مروّف نه دشیئا پتر ژ دو دهقیقهیان د بن ئافی قه بمینت ، لهوا ئهو نه دشیئا ژ پتر (۱۰ - ۲۰) متران کویرتر بچته خواری ، و بزانت کانئ د بنئ ئافی دا چ ههیه .. و ل سه دسالان نۆزدی زاینی پشی مروّف شیای هندهك ئامیرهتین نقۆبوونی دورست بکهت ، وبۆ نقۆبوونا د ئاف ئافی دا ب کار بینت ، وهکی وی جلکی (غه وواص) دکه نه بهر خو ، ووی ئوکسجینا ئهو ب کار دئینن ، ژ نوی مروّف شیئا پتر بمینته د ئافی دا و کویرتر بچته خواری ، بهلی د گهل هندی ژئو نه شیئا پتر ژ کویراتیا سه د متران بن ئاف بیت ، چونکی (ضه غطا) ئافی ل سه ر یا دژوار بوو ، ههتا ده مه کی نیزیک وپشی ل سه دسالان بیستی علم پیشکهفتی مروّف شیئا رهنگه کی (غه وواصهیان) چی بکهت کو چه ند کیلۆمتران وی بن ئاف بکهت ..

وده می مروّف شیای هنده کویر بن ئاف بیت ، تشتی غه وواص ل وی کویراتی ب سه ر هلبوون ئهو بوو وان دیت

چەند ئەو پتر ژۆردا دچوون روژناهی کیمتر لی دهات ، حەتا دویمایی وە لی هاتی روژناهی خلاس بوو ، و ئەو غەوو و اص نەشیان تشتە کی ببینن !

و ئەگەر زانستی یا فێ چەندی وە کی زانیان گۆتی ئەو بوو :
 هندی روژه حەفت رەنگین روژناهی ژێ دپەشن ، و ئەو رەنگ ئەون بین ئەم د کەسکە سووری (قەوس وقەزەحی) دا دینین ، و هەر رەنگە کی ژ فان رەنگان د برینا ئافی دا هیزە کا جودا هەیه ، هەر حەفت رەنگ پیکفە دشین نیزیکی دەه متران بێرن ، لەو حەتا نیزیکی دەه متران ل بن ئافی روژناهی یا طەبیعیە ، و پشتی دەه متران رەنگی سوور رادووەست و ب تنی شەش رەنگ دمین ، لەو روژناهی کیمتر لی دئیت ، و پشتی چەند مەترە کین دی رەنگی پەرتەقالی ژێ نامینت و تارباتی هیشتا پتر لی دئیت ، پاشی پشتی چەند مەترە کین دی رەنگی زەر ژێ نامینت ، پاشی رەنگی کەسک ژێ هەر وەسا ، پاشی یی عەسمانی ، پاشی یی شین ، پاشی یی بنەفشی .. و حەتا ئەم دگەهینە دویراتیادوسەد متران ل بن ئافی تارباتیە کا تاری دەست پی دکەت ، و گاڤا پینج سەد متران مروّف بن ئاف بوو روژناهی روژی ئیکجار خلاس دبت و چو ژێ نامینت ، و گاڤا ئەم دگەهینە کویراتیاد هزار متران ل بن ئافی دبتە تاری تەلچاڤ و مروّف وە کی کووران لی دئیت .

وديسا ژ وان زانينين مروّف ل سه دسالا بيستي زاييني ژ نوى
گه هشتيى ئه و بوو وان ديت ئاڤا دهريايى ژ دو ته خهيان پيك
دئيت :

يا ئيكى : ئه و زیده کوير ، وئفه گه لهك يا تاريه
وهندهك پيلين دژوار ب سهر دا دگرن .

ويا دوروى : ئه و ته خهيا ب سهرقهيه ، وئه و ژى يا تاريه
وهندهك پيلين دى يين سهرقه سهرقه لى هه نه ، وئف پيله
ئه ون يين ب سهر ئاڤى دكهئن وئهم ب چاف دينين .

ويا غهريب ئه وه ئف زانينا ل سه دسالا بيستي زاييني ژ نوى
مروّف گه هشتيى قورئانى ب رهنگه كى ئاشكه را ئيشارهت بو دايه
دهمى دبئرت :

﴿ اَوْ كَظْلَمَاتٍ فِي بَحْرِ لَاجِي يَغْشَاهُ مَوْجٌ مِنْ فَوْقِهِ مَوْجٌ مِنْ
فَوْقِهِ سَحَابٌ ظُلُمَاتٌ بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ إِذَا أَخْرَجَ يَدَهُ لَمْ يَكِدْ
يُرَاهَا وَمَنْ لَمْ يَجْعَلِ اللَّهُ لَهُ نُورًا فَمَا لَهُ مِنْ نُورٍ ﴾ (النور : ٤٠)
د قى ئايه تى خودايى مه زن به حسى كار و كريارين كافران دكهت
ودبئرت : ئه و كريارين باش يين وان د دنيايى دا كرين وهزر
كرى دى مفايه كى گه هينته وان وه كى وان تاريانه يين د بنى
دهريايه كا كوير دا ههين ، د سهر وى تاريى دا پيلهك ههيه ،
و د سهر وى پيلى دا پيله كا دى ههيه ، و د سهر وى دا

عهوره کی ستوبر ههیه ، تاریین دژوارن هندهك ب سهر هندهكان
دانه ، نه گهر ل وی جهی تاری ل بنی دهريایا کوير ئيك دهستی
خو بینته دهر و ب چاقین خو قه نت ژ بهر تاریا دژوار نهو دهستی
خو نابینت ، ووه کی شان تاریان تاریین شرکی وسهر داجوونی
و کریارین خراب ل سهر کافران کوم بووینه ، وئهو تبلچاف
هیلاینه ، و ههچی بی خودی رو ناهیه کی ژ کیتابا خو و سوننه تا
پیغه مبهری خو نه دهتی نهو پی ب هیدایهت بکهفت ، کهسهك
نابت رو ناهیه کی بدهته وی ووی ب هیدایهت بینت .

ویا غه ریب نهوه زانا دبیزن : نهف دیارده د هه می دهريایان دا
چی نابت ، بهلکی نهو د دهريایین گهلهك کوير ب تنی دا چی
دبن ، و ژ بهر فی چهندی بوو ده می قورئانی بهحسی تاریین بنی
دهريایی کری گوت : ﴿ بحر لجي ﴾ یه عنی : دهريایه کا گهلهك
کوير .

وژ فی ئایهتی ئاشکهرا دبت کو سی نه گهر هه نه تاریی ل بنی
دهريایی پهیدا دکهن ، وزانینا نوی ژی سه دی سه دی چهندی
دورست دبینت ، وئهو ههر سی نه گهر نه قه نه :

۱ - هه بوونا عه واران ل هندافی دهريایی :

وه کی نه م دزانین نهو تیشکین ژ روژی دهر دکهفن گهلهك
رهنگن وه کی : تیشکین رادیویی ، وین سینی ، وین د بن سووری

۱۵ ، و د سەر بنه فشی دا ، وئەو تیشکین ئەم ب چاف دینین ..
 وەندەك ژ فان تیشکان دەمی ب غیلافی عەردی یی ژ دەرڤە
 دكەش دئینه زفراندن ، وئەو تیشکین تی دبۆرن و دەرباس دبن
 ژى ۳۰٪ ژ وان د پشکا بنی ژ غیلافی عەردی دا بژاله دبن ،
 وئەگەر عەسمان یی ساھی نەبت و عەوران خو دابته ئيك عەور
 ۱۹٪ ژ فان تیشکان دمیژن ، مەعنا : تیشکین روژی دەمی
 ژ عەوران ژى دەرباس دبن نیزیکی ۴۹٪ بەرزە دبن ، وب تنی
 ۵۱٪ دگەهە عەردی وروی دەریایی ، وئەڤە تاریه کا نسبی
 پەیدا دكەت .

۲ - پیلین دەریایی یین سەرڤە :

دەمی تیشکین روژی ئەوین ۵۱٪ ب تنی ژى ماین دگەهە
 رویی دەریایی ۳۵٪ ژ وان تیشکان ل چیکرنا وی هلمی ئەوا
 دبته عەور و ل شینکاتیی دەریایی دئینه خەرچکرن ، مەعنا :
 ۲۶٪ ب تنی دمینت ، وئەگەر هات و تەخەیا دەریایی یا
 ب سەرڤە یا ب پیل بت ئەف پیلە ۵٪ وان تیشکان دزقرینت
 وناهیلت نقۆ ببە خواری ، وئەڤە ژى پتر تاریی پەیدا دكەت ،
 بەلی د گەل هندی ژى هەندەك روئاهی دمینت ، چونکی ۲۱٪
 تیشکین روژی دمیین ، و مروڤ چەند ژۆردا بچتە خواری ئەف
 تیشکە دئیتە میتن ، و دەمی مروڤ (۱۵۰) متران بن ئاف

دبت ۱ % ب تنی ژ تیشکان دمینت ، وپشتی ۲۰۰ متران
تاریه کا نیف تمام دهست بی دکهت چونکی کیمتر ژ ۰.۰۱ %
ژ تیشکین روژی ب تنی دمینت .

۳ - پیلین دهریایی بین نافخوئی :

وئەف پیلە وهکی زاناین دهریایی دبیزن د بنی دهریایی کویر
وئەقیانۆسین مهزن ب تنی دا هه نه ، وچونکی مروّف نه شیت فان
پیلان ب چاف ببینت ، هه تا ده مه کی نیزیک ژی - بهری ئامیره تین
میکانیکی بین پیشکهفتی بینه چیکرن - کهسی نه دزانی ئەف
رهنگه پیلە د بنی دهریایی کویر دا هه نه ، وئەف پیلین دهریایی
بین نافخوئی ئەوین دریشیا وان ب دههان کیلۆمترانه ، وفرههیا
وان دگه هته ۲۰۰ متران ، ناهیلن دندکه کا روّناهیی بچته
خواری ، لهو د بن فان پیلان دا تاریه کا تبلچاقه ، ئەگەر تو
دهستی خو ب چافین خوّفه نی تو وی نابینی .

قورئان چ دبیزت ؟

﴿أَوْ كَظُلُمَاتٍ فِي بَحْرِ لُجِّيٍّ - وَئَهُفَ هَوٍ دَهْرِيَّاهِ يَا كَلِّهَ كَا
کویر بت - یغشاه موج - وئەفە پیلین نافخوئینه بین بهری
سه دسالا بیستی مروّفی نه دزانی هه ر بین ههین - من فوقه
موج - وئەفە ئەو پیلن بین ب سه ر دهریایی دکهفن - من فوقه
سحاب - وئەفە ئەو عه ورن بین پیشکه کا مهزن ژ تیشکین روژی

دميژن - ظُلُمَاتٌ بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ إِذَا أَخْرَجَ يَدُهُ لَمْ يَكَدْ يَرَاهَا
 - وئەقە ئەو حالە يى مروّف دکەفتى دەمىّ نقو دبتە قى
 جەي ژ دەريايى - وَمَنْ لَمْ يَجْعَلِ اللَّهُ لَهُ نُورًا فَمَا لَهُ مِنْ نُّورٍ - وئەقە
 حالى وان کافرانە يين حەقيى ديين و دزانن و باوەريى پى
 نائين ﴿ ۱۰۸ 》 .

ومروفي ب عقل ئەگەر هزرين خو د قان رەنگە ئايەتان دا
 بکەت باش دى زانت کو قورئان نه گوتنا چو مروّفانە ، چونكى
 ل دەمىّ قورئان هاتى چو مروّفان ئەف راستيىن علمى نەدزانين ،
 بەلکى ئەو گوتنا وى خودايى يە يى عەرد وعەسمان ئافراندين ،
 و دەريا تى ئاف کرين .. ئەگەر نه مروّفە کى وه کى موحەممەدى
 - سلاف لى بن - د عەمرىّ خو هەمىّ دال چو بەحران سويار
 نەبووى چاوا دا قان زانينين ھندە ھوير ژ علمى دەريايى زانت ؟

(۱۱)

په قينا دهريايى ورؤژا دويماهيى

زانا لوى باوهرينه كو رؤژهك دى ئيت رؤژ تيدا دى نيژيكى
عهردى بت ، وئەف چەندە دى بتە ئەگەرا ھندى ھەرارەتا
عهردى زىدە بيت ، وكەل بىتە ئاڧا دەريايان ، ژ بەر ڧى چەندى
(زەرراتين) ئوكسجينى و (جوزەيئاتين) ھايدروژينى دى ژيىك
ڧەبن ، وچونكى ئوكسجين دئيتە سۆتن ، وھايدروژين دئيتە
پەقاندن ، و ژ بەر كو ئاڧا دەريايى ژ ڧان دووان پىك دئيت ،
زىدەبوونا ھەرارەتى دى دەريايان سۆژت وئەو دى پەقن !
ھەر وەسا زانا دبىژن : ئەف ئىكە ھنگى پەيدا دبت
دەمى پەقينا مەزن د گەردوونى دا روى ددەت ، ئەو پەقينا
ژ ئەگەرا وى خەلەلى چى دبت يا ژ رېڧەچوونا ستير
وكەو كەبان پەيدا دبت .

وزانا دبىژنە ڧى رؤژى : (ئەو رؤژا دى ھەر ئيت) ،
چونكى - ب ديتنا وان - گەردوونا مە وەكى پقدانكە كى يە رؤژ
بؤ رؤژى ژيىك دئيتەدەر ھەتا ئەو رؤژ دئيت يا ئەف ژيىك

هاتنه دهره تېدا رادوه ست وپاش پاشکی دزڅرت ، ودبته ئیک جورم ، پاشی ئەف جورمه وه کی جارا ئیکې دپه قت ..
 وزانا قی چه ندی بیژن یان نه بیژن ، مه موسلمانان باوه ری
 ههیه کو قی دنیایی دویمایه ک بو ههیه ، ودهمی چه زکرنا خودی
 ل سهر دویمایه هاتنا قی دنیایی دئیت ، ئەو دهستوریی ددهت کو
 کهل بیته ئافا دهریانان ، پاشی ئەف دهریانیه بپه قن ، وئەف چهنده
 بو مه ژ دهسپیکا سوورهتا (التکویر والإنفطار) ئاشکهرا دبت ،
 ئەو ههر دو سوورهتین پیغه مبهری - سلاف لی بن - د ده
 حهقی دا گۆتی : ﴿ ههچی یی بقیث روژا قیامه تی ب چاف بینت
 بلا سوورهتا (إذا الشمس کورت) و (إذا السماء انفطرت)
 بخوینت ﴾ .

د دهسپیکا سوورهتا (التکویر) دا خودایی مهزن دیبژت :
 ﴿ إذا الشمس کورت . وإذا التّجّوم انکدرت . وإذا الجبال
 سُیرت . وإذا العِشَارُ عَطَلت . وإذا الوحوش حُشرت . وإذا
 البحار سجّرت ﴾ .

و د دهسپیکا سوورهتا (الإنفطار) دا دیبژت : ﴿ إذا السّماء
 انفطرت . وإذا الکواکب انتشرت . وإذا البحار فجّرت ﴾ .

ووه کی ئاشکهرا د دهسپیکا فان ههر دو سوورهتان دا خودایی
 مهزن بو مه بهحسی وان رویدانین کهونی بین مهزن دکهت یین

کو رۆژه کی دی ب سەر دنیایی دا ئین ، بهری زانال دویف
حیساباتین خو یین فهله کی یین نوی بین وقی چهندی بو مه
فه گیرن ، و ژ وان رویدانان :

۱ - (وَإِذَا الْبَحَارُ سُجِّرَتْ) ومهعنا (سجرت) ئهوه ئاگر
ل بن دهريایی بیته هلکرن هتا کهل دئیتی .

۲ - (وَإِذَا الْبَحَارُ فُجِّرَتْ) ومهعنا (فجرت) ئهوه هندی
کهل بیتی هتا ئهو بیهقت .

و ل سالین دویمایی ژ سه دسالا بیستی زاینی راستیه کا دی یا
غهرب ل بهر زانایان ئاشکهرا بوو ، ئهو راستی ژى ئهقهیه ئهو
دبیژن : توره کا مهزن یا پهقان غیلافی عهردی یی کهقری
(الغلاف الصخري) شهقشهق دکهت ، وئهف پهقین زیده کویر
ومهزن دۆری ل عهردی دگرن ، وبارا پتر ژ قان پهقان دکهشه
بنی ئهقیانۆسان ودریژی وفرههیا وان ب هزارن کیلۆمترانه ،
وئهف پهقه غیلافی عهردی دکهته تهقال تهقال ، و د ئاڤهرا وان
تهقالکان دا نهالین زیده کویر ومهزن ههنه وزانا کویراتیا وان
ب ۶۵ هتا ۷۰ کیلۆمتران تهقدیر دکهن ، لهو ب ملیوونان
کهقرین ژ بهر تینا بورکانان دهلین یین کو دهرهجا گهرماتیا وان
دگههته پتر ژ هزاری تی دهلایین ، ووه کی ئاگره کی هلکری
ل بن ئاڤا دهريا وئهقیانۆسین مهزن لی دئین ، وئاڤا قان

ئەقيانوسان د گەل بۆشاتی ومەزنیا خو نەشیّت پەلا وی ئاگرى گەش قەمرینت ، ژ لایەکی دی قە ئەف ئاگرى دەرەجا گەرماتیا وی ژ هزارى پتر نەشیّت قى ئافى بکەلینت وبکەتە هلم ، و ئەف هەفسەنگیا هەندە هویر د ناقبەرا دو تشتیت هەقدژ دا (ئاف وئاگر) ل سەر عەردى ژ هەمی تشتان پتر زانایین دەمی مه یین حیبهتی کرین ، و ئەف دیاردا عەجیب وغەریب ، دیاردا هەبوونا (دەریایین ئاگر ل بن هەلکری - البحار المسجوره) ل دویماییا سالیّن شیستی ژ سەدسالای بیستی زایینی ژ نوی بو مروّفى ئاشکەر بوویه ، پشتی ئەو شیای ب ریکا (قەمەر صنایى) شکلی کویراتیا وان ئەقيانوسان بگرن یین ئەو چو جاران نەگەهشتینی .. و ئەف زاینه تشتەکی گەلەکی نوی بوو مروّف گەهشتی ، وعەقلى مروّفى بەرى هنگى قەت تى نەدچوو ، و هەر وی باوهر نەدکر کو هەندە قەدەر ئافا ئەقيانوسى ل سەر ئاگرى بت یی بشیت وی ئاگرى قەمرینت !

بەلى پا هوین چ دبیژن ئەگەر بیژینه هەو ئەف راستیا ژ نوی علم گەهشتی خودی وییغەمبەرى - سلاف لى بن - ژ میژرە وەرە بو مه گۆتیه ؟

د گەل من گوهداریا دەسپیکا سوورەتا (الطور) بکەن ، کانى خودایى مەزن تیدا چ دبیژت : ﴿ وَالطُّور . وَكِتَابِ مَسْطُور . فِي

رَقٍ مَّنْشُورٍ . وَالْبَيْتِ الْمَعْمُورِ . وَالسَّقْفِ الْمَرْفُوعِ . وَالْبَحْرِ الْمَسْجُورِ . إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ لَوَاقِعٌ . مَا لَهُ مِنْ دَافِعٍ ﴿١٠﴾ .

د قان ئایه تان دا خودایی مه زن دیبژت سویند ب چیا یی
طووری کو ئه و چیا یه یی خودی ل سهر د گهل مووسای ئاخفتی ،
و ب وی کیتا با د بهر په ریڼ به لافکری دا هاتیه نفیسین کو
قورئانه ، و ب بهیتا ئافاکری ل عه سماني ئه و ا ملیاکه تیڼ ب قه در
هه درده م طه وافی ل دؤر دکهن ، و ب بانی بلندکری کو عه سماني
دنیایی یه ، و ب ده ریایا تژی ئاف یا ئاگر ل بن هاتیه هلکرن ،
کو هندي عه زابا خودایی ته یه - ئه ی موحه ممه د - هه ر دی
ب سهر کافران دا ئیت ، و گافا ئه و هات که سه ک نابت وی
بزقړینت ..

ووه کی هوین دبینن ئه ف تشتین خودی د سهری فی سووره تی
دا سویند بی خواری هه می ئه ون یین نوکه د دنیایی دا ههین ،
به لی چونکی ته فسیر زانین قورئانی یین که فن هزر نه دکر نوکه
هنده ک ده ریای دی هه بن بنی وان یی تژی ئاگر بت ، ده می وان
ئف ئایه ته ته فسیر دکر دگوت : ئه ف به حسی رؤژا قیامه تی یه
چونکی ده می قیامه ت رادبت خودی ئاگری ل بن ده ریایی هل
دکه ت دا ئه و بفویرییت و ب سهر عه ردی دا بگرت .

وهەر چهنده مهعنا ئايهتي تهحه مولا في تهفسيري ژى دكهت ،
 چونكى نهو چهنده ژى چي دبت ، بهلي نهف راستيا نوكه زانا
 ژ نوي گههشتيني ژى ژى دئيه وهرگرتن ، ب تايهتي نه گهر نه م
 وي حهديسي ل بيرا خو بينين نهوا (نهبوو داوود) ژ (عبداللهي
 كوري عومهرى) قه دگوهيزت ، دييژت : پيغه مبهري - سلاف
 لي بن - گوٲ : ﴿ .. فَإِن تَحْتِ الْبَحْرِ نَارًا ، وَتَحْتِ النَّارِ بَحْرًا -
 د بن دهريايي دا ئاگره كه هيه ، و د بن ئاگرى دا دهريايه كه
 هيه ﴾ ^(۱) و نهف ئاگره يي كو د بن دهريايي قه هه ي نوكه پشتي
 علم پيشكهفتي مروف شيا ب هنده كه ئاميره تان ته صوير بكهت
 ونيشا خهلكي بدهت ، نهو دهريايا د بن وي ئاگرى دا هه ي
 علمي مروفي هيشتا نه گههشتي ، وكي دزانت بهلكي روژه كي
 علمي مروفي پتر پيش بكهفت ، وقي راستي ژى نيشا چاځين مه
 بدهت ! وژبلي في مهعنايي بو په يقا (البحر المسجور) زمانزان
 مهعنايه كا دي ژى بو في په يقى دئينن ، دييژن : (البحر
 المسجور) نهو به حره يا تژى ئاف وئاف تي دا هاتيه گرتن دا
 ب سهر هشكاتي دا نه گرت ، و نهفه ژى قه نجيه كا مهزنه
 خودي د گهل خهلكي عهردى كرى ، نه گهر نه ئافا دهريايان دا

(۱) زانايين حهديسي دييژن : سهندها في حهديسي يا لاوازه .. بهلي وه كي

مه ديتي رامانا وي يا دورسته .

فویریٔت و ب سەر عەردی دا گرت و تۆفانە کا مەزن دا رابست
 کەسەکی زیندی ل سەر عەردی نەدما ، و ل قیری ب تنی دی
 ئیشارەتی دەمە ئیک نوقطە ، زانا دیژن : ئەو بەستیال سەرین چیا
 و ل هەردو قوطبین عەردی هە ی ئە گەر بجهلیت ، و حەلبوونا
 وی ب تنی هەوجە ی هندی یە حەرارەت پینج دەرەجان ل وان
 جەهان بلند بت ، ئاڤا بەحر و ئەقیانۆسان پتر ژ سەد متران دی
 بلند بت ، و هەنگی بارا پتر ژ وان جەین مروف لی هەین بی
 خودان دی مین ، قیجا هزر بکەن رجا ملیوونان مروفان گریدایی
 پینج دەرەجین حەرارەتینە !

و پسارایا مە یا دویمایی ئەقەیه : ئەری مروفەکی ل ژیی خو
 هەمی نەچوویە د چو دەریایان دا ، و هەما ئەقیانۆس هەر ب چاف
 نەدیتین ، چاوا دی شیت زانینە کا هەندە پیشکەفتی ل دۆر دەریایی
 و بنی ئەقیانۆسان و گرتنا ئافی ب دەست خو ئیخت ، و چاوا دی
 شیت هەندە ئایەتین وەسا ئینت ئەف زانینین غەریب تیدا بن ؟

﴿ قُلْ أَنْزَلَهُ الَّذِي يَعْلَمُ السِّرَّ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ إِنَّهُ كَانَ
 غَفُوراً رَحِيماً ﴾ (الفرقان : ٦) .

(۱۲)

قيامهت نيزيك بوو وهه يشف شهق بوو

د جزيا (۲۷) يدا ژ قورئانی سوورته ته کا تايبهت ب ناقي
(سورة القمر) ههيه ، ژ (۵۵) ئايهتان پيك دئيت ، وئەف
سوورته - وه کی زانايين تهفسيري دبیرن - ژ وان سوورته تانه يين
کول مه که هی هاتينه خواری ، لهو ئەو ژى وه کی بارا پتر
ژ سوورته تين ل مه که هی هاتينه خواری ل دۆر مه سه لا باوه رى
ئینانا ب وهی وئايه تين قورئانی دزقرت ، وبه حسی وی دویمه یا
خراب دکهت يا کو چاقه ریی کافران دکهت ل دنیایی بهری
ئاخره تی .. وئەف سوورته ژ پیغه مبه ری - سلاف لی بن -
دخوازت کو ئەو رویی خو ژ فان کافران وه رگیرت ، ویهنا خو
ل وان فرهه بکهت ههتا رۆژا رابوونا مه زن دئیت ، ده می ئەو
وه کی کولی ژ قه برین خو دهر دکهشن ، و ل گازیا خودایی خو
دچن ..

وسوورته (القمر) هه ر ژ ده سپیکى خوانده فانی ژ نيزیکبوونا
رۆژا قیامه تی دتر سینت ، ئەو رۆژا پیغه مبه ر - سلاف لی بن -

د دهر حه قا وی دا دبیرت : ﴿ بعث أنا والساعة كهاتين - ئەز
 وقیامەت وه کی فان هەر دووان هاتینه هنارتن ﴾ وئیشارەت
 ب تبلا خو یا شاهدی ویا نافی دا ^(۱) ، پاشی سوورەت د دویف
 دا ئیکسەر به حسی ئیک ژ وان موعجزه یین بهرچاف دکەت یین
 خودی ل سەر دەستی پیغەمبەری خو یی دویمایی - سلاف لی
 بن - پەیدا کرین ، دا پشتەقانیای وی پی بکەت بهرانبەر دره وپیکرنا
 بوتپەرئسین مللەتی وی ، وهر چەندە ئەوین ئامادەبووین ژ وان
 کافران هەمیان ئەف موعجزه ب چاف دیت ژی بەلی
 ل شوینا ئەو باوهری پی بین ، وان کافری پی کر وپیغەمبەری
 خودی - سلاف لی بن - ب سیرەبەندیی گونەهبار کر ، ئەو
 پیغەمبەری حەتا عەمری وی بوویه چل سال ژی وان ب خو
 دگۆتی : (راستگویی ئەمین) ! ومەخسەدا مە ب وی موعجزه یا
 پەردەدر ئەو بوو ئەوا د مەجاللی تەحەددیی دال سەر دەستی
 پیغەمبەری - سلاف لی بن - پەیدا بووی ، دەمی هەیف هاتیه
 کەلاشتن و بوویه دو پرت ، ئەو موعجزه یا نیزیکە عەقلی مرۆفی
 نەشی تەصەوور بکەت ، وبۆ دەمەکی درێژ بوویه جهی حیبەتیا
 مرۆفی ، ودبت ئەگەر مەسەلا باوهری نەبا هەر نەهاتبا
 قەبویلکرن ! بەلی ژ رهحما خودی بوو ب مرۆفی وی ھندەك

(۱) وه کی بوخاری وموسلم ژی ریوایەت دکەن .

شاهدين ماددى ل سهر بانى هه يقى ب خو هيلالين كو ببنه دهليل
ل سهر راستيا قى موعجزه يى .. وپشتى پتر ژ ۱۳۹۴ سالان
ل سهر ب جههاتنا قى موعجزه يى وى هند شيان دانه مروقى كو
بشيت علمى خو پيش بيخت وهندهك ئاميره تين وesa دورست
بكهت پى بفرت وبدادهته سهر بانى هه يقى ، دا بزقرت
ودهليله كى موكم ل سهر راستيا قورئانى ل ده مى زانينى پيشكىش
بكهت !

وبه رى ئەم به حسى قى موعجزه يا پيغه مبه رى - سلاف لى بن
- ژ لايى علمى قه بكهين ، دا به رى خو بدهينه كتيپين تهفسيرى
وحه ديسى كانى بو قى سهرهاتى چ ديژن ..

ئيمامى بوخارى وچهند زانايه كين دى ژى ژ هژماره كا
صه حايان قه دگوهرين كول دورين سالا پينجى به رى
مشه ختبوونى كافرين مه كهه مى ده مى هه قركى د گهل
پيغه مبه رى - سلاف لى بن - دكر وبو راوهستاندنا وى وان
داخواز ژى كر ئەو هندهك ئايه تين عه جيب نيشا چاڤين وان بدهت
وئەقە عه ده تى كافران يى كه قنه نوى يه ، ده مى ئەو دكه قنه د
مه جالى دان وستاندن دى دا د گهل پيغه مبه ر وديكه فتيپين وان ،
وپشتى چو د دهستان دا نه مينت هندهك تشتين نه مه عقوول
وخيلافى عه ده تى ژ وان دخوازان ، دا ئەگەر وان ئەو داخوازى

بۆ ب جه نه ئینان بیژنه خه لکی ساده : هی بهری خو بدەنی چ
ددره وینن !

فیجا ژ وان داخوایین کو وان ژ پیغه مبهری - سلاف لی بن -
کری ئه فه بوو وان گوئی : ئه گهر راسته تو پیغه مبهری ووه حی بو
ته ژ نک خودی دئی پا کا فی هه یفا ئه م ل عه سمانی دینین ل بهر
چاقین مه بکه دوکهر !

داخوازه کا (تافه) بوو وه کی خودانین خو .. وه کی
رۆژه کی ده می ملله تی صالحی گوئی : ئه گهر راسته تو
پیغه مبهری کانێ حیشره کی بو مه ژ فی که فیری ده ریخه ،
وملله تی مووسای ده می گوئی : ئه گهر راسته تو پیغه مبهری
کانی خودی نیشا چاقین مه بدە ، وده می گوئینه عیسای : فی
بهری بو مه بکه پرته کا نانی .. ئیک ریپازه ونائیه گوهارتن !

به لی خودی ئه وی چو ل بهر ئاسی نه بت هه رده م ده هوارا
پیغه مبه رین خو دهات ، ودا چو هیجه تان بو فان کافران نه هیلت
حه ز کرنا وی ل سه ر هندی هاتیه کو هنده ک موعجزه یین په رده در
ونه عه ده تی ل سه ر ده ستین پیغه مبه رین خو پهیدا بکهت دا
پیغه مبه رینیا وان پی ژ درهوا دره وینان جودا بت .. ل سه ر فی
بناخه یی خودی ئه و داخوازا کافرین مه که هی ژ پیغه مبهری
- سلاف لی بن - کری بۆ ب جه ئینا ، و ل پیش چاقین کافرین

مه كه هيّ هه يڤ هاته كه لاشتن و بوو دو پرت پرت هاته ڤي لايي و پرتا دي چوو لايي دي .. عه بدلاهي كوري مه سعوودي دييژت : گاڤا كافران ئه ڤ چهنده ديتي گوتن : ئه ڤه سيړه به ندي كه موحه مده دي ل مه كړي ، پشتي ده مه كي گوتن : باشه ئه گهر موحه مده د شيا بت سيړه به ندي ل مه بكه ت ژي ما دي شي ت سيړه به ندي ل خه لكی هه مي كه ت ؟ پسپارا وان كه سان بكه ن ئه وین ژ دهر ڤه يي مه كه هي دین كاني وان ژي ئه و ديتيه يا مه ديتي يان نه ، وده مي وان پسپارا خه لكی ژ دهر ڤه يي مه كه هي ژي كړي وان گوت : به لي ئه و ا هه وه ديتي مه ژي ديت .

و ل شوينا ئه و باوهر يي بينن وان گوت : مه عنا موحه مده دي سيړه به ندي نه ل مه كړيه به لكی وي يا ل هه يڤي كړي له و ل بهر چاڤين خه لكی ئه و يا بوويه دو كهر ، ئينا هنگي ئه ڤ نايه ته هاتنه خواري : ﴿ اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ . وَإِنْ يَرَوْا آيَةً يُعْرِضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُّسْتَمِرٌّ . وَكَذَّبُوا وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ وَكُلُّ أَمْرٍ مُّسْتَقَرٌّ . وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مِنَ الْأَنْبَاءِ مَا فِيهِ مُزْدَجَرٌ . حِكْمَةٌ بَالِغَةٌ فَمَا تُغْنِ التَّذْذِرُ ﴾ (القمر : ۱-۵) .

د ڤان نايه تان دا خودايي مه زن دييژت : قيامت نيږيك بوو ، و ل دويڤ دو عايا پيغه مبهري سلاف لي بن ده مي كافران ژي خواستي هه يڤ بوو دوو كهر ، و نه گهر بو تپه ريس نيشان

وده لیلله کی ل سهر راستگویی پیغه مبهری سلاف لی بن بینن ،
 دی پشت دهنی و باوهری پی نائین ، وپشتی دهلیل ئاشکهر دبت
 نهو دی بیژن : نهغه سیره به ندیه کا پویچه ودی چت و نامینت .
 ووان پیغه مبهر سلاف لی بن دره وین دره یخست ، ودویکه فتنا
 دلچوونین خو کر یین بهری وان دایه دره و پیکرنی ، و ل رۆژا
 قیامه تی ههر کاره کی ههبت چ یی باش بت چ یی خراب دی
 گه هته خودانی خو ده می جزا دئیته دان . و ب راستی هند
 به حسی وان ئوممه تان یین دره و ب پیغه مبهران کری وکانی
 چ عه زاب ب سهر وان دا هاتوو بو کافرین قوره شیی یی
 هاتیه کرن کو تیرا وان ههبت نهو خو ژ کوفر و سهرداچوونا خو
 بدنه پاش . و نهف قورئانه یا کو بو وان هاتی حکمه ته کا گه له کا
 مه زنه ، فیجا ما ترساندن دی چ مفای گه هیننه وی ملله تی پشت
 دای و دره و پی کری ؟

و نهف موعجزه زی وه کی گه لهك موعجزه یین دی یین ل سهر
 دهستی پیغه مبهی - سلاف لی بن - پهیدا بووین ، د گهل ده می
 خو چوو ، یی دیتی و باوهری پی ئینای باوهری پی ئینا ، ویی
 باهری پی نه ئینای پتر ل کافریا خو مجد بوو ، ویی نهف موعجزه
 گو له لی بووی و نه دیتی ژ وان جیلین پشتی صه حابیان هاتی نهو
 ژی بوونه دو پشك : خودان باوهران نهوین باوهری هه ی کو ههر

تشته كى قورئانى گۆتى يى دورسته بلا عه قلى وان ب ريك
وده ليلين ماددى تى نه چت ژى باوه رى پى ئينا ، وئەوين شكى
دلى وان دهسته سەر كرى ب دهف يان د دل دا گۆت : ئەفه
دروه كا مه زنه موسلمان باوه رى پى دئين !

ورژ بۆرين وسال چوون .. وحەز كرنا خودى ل سەر هندى
هات علمى مروقى پيش بكهفت ، و ل دويمه يين ساليين شيشستان
ژ سه دسالا بيستى مروف شيا بو جارا ئيكى داده ته سەر بانى
هيشى .. وقى وه غه را عه جيب بو هه يشى يا مروف پى رابووى
گه له ك گوهورپينين مه زن ئيخستنه مه يدانا علمى و گه له ك راستيين
فه شارتي ژى ل بهر مروقى ئاشكه راكرن ، ويخه مه ت بهرده و اميا
قان رهنگه وه غه ريئن عه سماني ميزانيه كا زيده مه زن ژ لايى
دهوله تين مه زن فه هاته ته رخانكرن ، و د بهرنامه يه كى
ته له فزيوونى دا يى كول سەر شاشا (B.B.C) هاتيه به لاقكرن
پيشكيشكه رى بهرنامه ي (جيمس بيرك) ي سى ژ زاناين
ئهمريكى يين (فه ضائى) ميثان كرن ، دا دان وستاندنه كى ل دور
قان گه شتين عه سماني بكه ن يين ئازانسا ئهمريكى يا عه سماني
(سانا) پى رادبت ، كانى مفايى وان چيه ، وبوچى هنده
مه صره ف لى دئيه كرن ، ل ده مه كى كو برسى گه له ك وه لات
فه گرتينه ، وكولپ وخه لايى گه فين دژوار ل مروفينى كرينه ،

و پېشکېشکه ری بهرنامه ی گوتنه وان : ئېک ژ وان گازنده یین
 خه لک دکهن ئه قه یه : ئه ری ئه قه چ ئیسرافه کا زیده یه دهوله ته کا
 وه کی ئه مریکا دکهت کو هنده مالی ل فان گه شتین عه سمانی
 دکهت ؟ ئه ری ما ئه گهر ئه ف مال له سهر خه لکی هه ژار وبرسی
 بیته خه رجکرن و بهرگریا کولپ وخه لایی پی بیته گرتن باشتیر
 نینه ژ فان هنده گه شتین عه سمانی یین هوین پی رادبن ؟

فان ههر سی زانیان بهرپهانی ژ کاری خو ، و دیارکر کو ئه ف
 کاری ئه و پی رادبن ب بهر هندی دکهت کو هنده مال لی بیته
 خه رجکرن ، چونکی ئه و مفایین ب فان رهنگه گه شتان دگه هه
 مروقی و مروقی نی گه له ک ژ هندی مه زترن کو ب پاره ی یین
 بهاکرن ..

و د نا ف دان و ستاندنا وان دا به حسی وی زهلامی هاته کرن
 یی ل سهر بانی هه یقی هاتیه دانان ، و پېشکېشکه ری بهرنامه ی
 گوتی : ب دهان ملیار دۆلار هه وه ل فی گه شتی خه رجکرن ،
 ئه ری مفای وی بهس ئه و بوو زهلامه ک ژ هه وه داده ته سهر هه یقی
 دا ئالایی ئه مریکی ل ویری بچکلینت ؟

د بهر سقی دا وان گوت : نه خیر ! سو حبهت چکلاندنا ئالای
 نینه ، فی گه شتی ئه و اهنده ملیار دۆلار لی هاتینه خه رجکرن
 ئه م گه هاندینه هنده ک راستیین علمی یین وه سا ئه گهر مه ئه و مال

همه می ل خه لکی خه رج کر با دا ئه و باوهری ب فان راستیان بینن
وان باوهری پی نه دئینا .

وده می پیشکیشکه ری بهرنامه ی گوئی : ئه و راستیا علمی
چ بوو ؟ وان گوئ : پستی مه دادایه سهر بانی هه یقی و مه
فه کولینین علمی ل سهر روپی هه یقی کرین بو مه دیار بوو کو
روژه کی ئه ف هه یقه یا هاتیه که لاشتن و بوویه دو کهر ، ونیشانین
فی که لاشتنی هیشتا ل سهر هه یقی ددیار وئاشکه رانه ، ونوکه
ل سهر پشتا هه یقی هنده که شه قین مه زن هه نه کویراتیا وان ژ نه ه
کیلومتران پتره ، وقوطری وان ژ هزار کیلومتران پتره ،
و پستی چه ند فه کولینین علمی بو مه ئاشکه را بوو کو ئه ف شه فه
نیشانا هندی نه کو هه یف جاره کی یا ژیکفه بووی پاشی یا پیکفه
مایه فه ، ما ئه فه نه راستیه کا مه زنه ئه م گه هشتینی !

وئهم دیژین : به لی راستیه کا مه زنه ، و مه زنیای وی د هندی
دایه ئه و زانایین گه هشتینه فی راستیی همه می نه ئه ون یین جاره کا
ب تنی ژی قورئان خواندی ، یان باوهری پی ئینای ، یان گو
ل موعجزه یین پیغه مبه ری بووی ، دا چو قاییشکیش نه بیژن : ئه فه
دیعا یه ته که ئه ف که سه بو قورئانا خو دکهن !!

(۱۳)

ئینانه خوارا ئاسنی

د ناڅهرا (۱۰۵) عونصران دا یین کو مروښ دنیا است
شهش جاران به حسی ئیک ژ وان عونصران کو ئاسنه د قورئانی دا
هاتیه ، و د فان هه شهش جاران دا ئیشارهت بو هیژ ومو کمیا
فی عونصری هاتیه دان ، ونه و جه ژی نه فنه :

۱ - ﴿ قُلْ كُونُوا حِجَارَةً أَوْ حَدِيدًا ﴾ (الإسراء : ۵۰) .

۲ - ﴿ آتُونِي زُبَرَ الْحَدِيدِ ﴾ (الکهف : ۹۶) .

۳ - ﴿ وَلَهُمْ مَقَامِعٌ مِنْ حَدِيدٍ ﴾ (الحج : ۲۱) .

۴ - ﴿ وَاللَّا لَهُ الْحَدِيدِ ﴾ (سیا : ۱۰) .

۵ - ﴿ فَبَصْرُكَ الْيَوْمَ حَدِيدٌ ﴾ (ق : ۲۲) .

۶ - ونه فنه ئایه تا ژ هه میان بهر چا فتره یا کو ئیک ژ

موعجزه یین قورئانی یین علمی بو مه بهر چا ف دکهت ، نه و ژی

ئایه تا (۲۵) یه ژ وی سوورته یی یا ناڅی ئاسنی ل سهر هاتیه

دانان (سورة الحديد) ، د څی ئایه تی دا خودایی مه زن دیژرت :

﴿ لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ

النَّاسُ بِالْقِسْطِ وَأَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ وَرُسُلَهُ بِالْغَيْبِ إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿١٠٠﴾ .

ومعنا قى ئايهتى ئەفەيه خودى ب دىژت : ب راستى مه پيغەمبەرىن خو ب دەليلين ئاشكەرا ھنارتن ، ومه كىتاب ب ئەحكام و شريعةت قە د گەل وان ئينا خواری ، ومه تەرازی ئينا خواری دا مرووف ب دادیى سەرەدەریى د گەل ئيك ودو بکەن ، ومه ئاسن بو وان ئينا خواری ، ھیزە کا دژوار تیدا ھەيه ، ومفایین جودا جودا ژى بو مرووفان تیدا ھەنە ، ودا خودى بزانت كانى كيه نه ل بەرچاف دینی وی و پیغەمبەری وی ب سەر دئیخت . ھندی خودى یە ئەو ھیزدارە یی ئەئیتە بیزار کرن ، و ئەو زالە یی کەس نەشیتی .

وتشتی بالکیش د قى ئايهتى دا ئەفەيه قورئان ب ئاشكەرا دىژتە مه : كانى چاوا ھەمی رەنگین وەحیا عەسمانى ژ بلندیى بو پيغەمبەران ل عەردى ھاتیه خواری ، وەسا ئاسن ژى ژ بلندیى بەر ب عەردى قە یی ھاتیه خواری : ﴿ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ ﴾ ، ﴿ وَأَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ ﴾ و ئەف ئاسنە ئەوی خودى بو مرووفان ئینایە خواری دو تشتین مەزن تیدا ھەنە : ﴿ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ ﴾ ، ﴿ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ ﴾ .

و پسار ل قیری ئەقەیه : ئەری هاتنه خوارا ئاسنی ژ عەسمانی یا
چاوایه ؟ و ئەو هیژا دژوار و مفایی مەزن یی کو د ئاسنی دا هەی
چیه ؟

بابەتی مه یی قی جاری دی بەرسقا قی چەندی بت .
وبەری ئەم بەرسقا قان پساران بەهین مه دقیت ئیشارەتی
بەهینە تشتە کی دی یی غەریب یی پەهوەندی ب قی ئایەتا
ئاسنی و ئاسنی ب خو قە هەی ، ئەو ژ ی ئەقەیه :

ئاسنی سی (نه ظائر) هەنە وەزنی وان یی زەرری دبتە (٥٤
و ٥٦ و ٥٧) و نه ظیری ژ هەمیان بە لا قتر ئەو یی وەزنی وی
یی زەرری (٥٦) و هژمارا سوورەتا (الحدید) د قورئانی دا
ئەگەر فاتحە نه ئیتە حسیبکرن دبتە (٥٦) و ئەگەر فاتحە بیته
حسیبکرن دبتە (٥٧) .

و هژمارا وی ئایەتا بەحسی ئاسنی تیدا هاتیه کرن ئەگەر (بسم
الله) ژ ی حسیب بت ئایەتەك دی بته (٢٦) و عەدەدی زەرری
یی ئاسنی ژ ی وەکی زانا دیژن (٢٦) ، مەعنا : هژمارا سوورەتا
(الحدید) هندی هژمارا وەزنی زەرری یی ئاسنیه ، و هژمارا ئایەتا
(الحدید) هندی هژمارا عەدەدی زەرری یی ئاسنیه ، قیجا تو
بیژی ئەف دقەتە ب ریکا صودفی هاتبت !؟

وېشتی فی تبیین کورت دی پسیارا ئیکى زفرینه فه : ئهړى
 مه عنا ﴿وَأَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ﴾ چیه ؟ وزانايين ته فسیرى چاوا ئهف
 ئايه ته ته فسیر کړیه ؟ وزانايين نوی بو فی مه سه لى چ ديژن ؟
 ناشکه رايه کو سبا ئاسنى د پیکهاتى کيمياوى يى عهردى مه
 دا دگه هته ۳۵۹٪ ژ کوما کوتلا عهردى يا کو دگه هته شهش
 هزار مليوون مليوون طه نان ، ومه عنا فی ئه وه که ميه تا
 ئاسنى د عهردى دا پتره ژ دو هزار مليوون مليوون مليوون
 طه نان ، وهندى مروف پتر ب نک سه نته رى عهردى فه بچت
 نسيه تا ئاسنى پتر لى دئيت حه تا ده مى مروف دگه هته کاکلکا
 عهردى نسيه دبه ۹۰٪ وهندى مروف ژ سه نته رى دویر
 دکه فت ئهف نسيه کيم دبت حه تا ده مى دگه هته تيفلى عهردى
 نسيه دبه ۵۶٪ ، وحه تا دویمایا سالىن پينجيان ژى
 ژ سه دسالا ييستی نه ده اته سهر هزارا زانايين تايه تمه ند ب خو
 ژبلى خه لکى دى خو ب رهنگى خه يالا علمى ژى کو ئهف
 قه ده ر ئاسنى مشه يى د عهردى مه دا هه ی ب دورستى
 ژ عه سماني هاتبه خواری ..

به لى پشتى فی ديروکى و ژ نوی ب رهنگه کى علمى بو
 زانايين فه له کى وفيزيائا فه له کى ديار بوو کو ئاسن ژ ده رقه يى
 عهردى هاتيه ، چاوا ؟

زانا د فه کۆلینین خو دا دبیزن : غازا ئیدروجین ئەوا نسبا وی
 د گەردوونی دا دگەهته پتر ژ ٧٤٪ د گەل غازا هیلۆم ئەوا
 نسبا وی دگەهته ٢٤٪ سڤکتین و سادەترین عونصرن
 د ئافاکرنا خو دا ، و نسبا فان هەردو عونصران پیکفه دگەهته
 پتر ژ ٩٨٪ و عونصرین دی هەمی نسبا وان ژ نۆی دبتە کیۆمتر
 ژ ٢٪ و قی تیپینی تیپیانە دەرە کا مەنطقی تیدا هەیه ئەو ژ
 ئەفەیه : هندی نافکین غازا ئیدروجینی یە ئەون دبنە لبنین
 سەرەکی د ئافاکرنا هەمی وان عونصران دا یین ئەم دنیا سین ،
 و ئەف عونصرە هەمی ژ هندی چیو وینە دەمی نافکین قی غازا
 سادە د ناف ستیران دا پیکفه دمین ب رپکا وی کریاری ئەوا
 دبیزنی : کریارا پیکفه مانا نەو هوی ، و دەمی ئەف نافکە پیکفه
 دمین گەرماتیە کا مەزن ژێ دچت ، و پەیدا بوونا فان عەنصران
 ل سەر رەنگی زنجیری یە ژ یا سڤکتر حەتا دگەهته یا گرانتر
 ژ لایی وەزنا دەرری و ئافاکرنا پەرگری فە .

و چونکی ئافراندا فان عونصران پیتقی ب گەرماتیە کا گەلەك
 زیـدە هەیه ، و ئەف گەرماتیـا ب قی رەنگی بت ب تنی
 د قویناغە کا تایبەت دا ژ قویناغین ژینا وان ستیران هەیه یین کو
 ب نا قی عملاقین سۆر دئینە ناسین ، ئەف کریارە کو ئافراندا
 عونصرانە د هەمی ستیرین عەسمانی دا چی نابت ، و حەتا کا کلکا

ستیرا ب فی رهنگی بته ئاسن ئەو طاقەتا ستیری هەمی خەرج
 دکتە تشتی دبتە ئەگەرا هندی ئەف ستیرە بپەقت وپرتین وی
 ل عەسمانی بە لاف ببن وبکەقنە د نطاقی جاذیبەتا ئەجرامین
 دی یین عەسمانی دا ، وچونکی گەرماتیا کاکلکا رۆژی
 نەگەهشتیە وی دەرەجی یا سیلیکون یان مەغنیسیوم تیدا چی
 بیت حەتا کو ئاسن چی بیت ، یا بەرەقل ئەووە بیتە گۆتن : ئەو
 ئاسنی د عەردی ورۆژی هەر دووان دا هەی ژ ژیدەرەکی
 ژ دەرقل عەسمانی هاتیە ، وئەف عەردی مە دەمی بو جارا ئیکی
 ژ رۆژی قەبووی کۆمە کا خولیا هندەك عونصرین سفلک بوو ،
 پاشی کۆمە کا نەیزە کین ئاسنی ژ لای عەسمانی قە یین لی
 هاتینە باراندن و ژ بەر کە ئافەتا نیقا عەردی یا بلند ئەف ئاسنە
 د کاکلکا عەردی دا کۆم بوو ، و ژ بەر گەرماتیا دژوار حەلیا .
 و ل سەر فی بناخەیی علمی - ئەوی ل قیری مە گەلەك
 ب کورتی بەحس ژی کری - باوهری ل نك زانایان پەیدا بوو کو
 ئەو ئاسنی نوکە د عەردی مە دا هەی نابت ل عەردی ب خو
 هاتبە ئافراندن ، بەلکی دقیت د نیقا وان ستیرین مەزن دا هاتبە
 چیکرن یین کو دیژنی : عمالقین سور ، ئەف ستیرین پەقین
 ووەك نەیزە کین ئاسنی گەهشتینە عەردی وتیکەلی عەردی بووین

ل وی دەمی عەردی دەسپیکێ تیدا دەهاته دورستکرن ، یهعنی : بهری عەرد بېته خودان غلافه کی جهووی .

ئەف زانینه یا کو ئاشکەرا قورئانی ئیشارەت دایێ دەمی گۆتی : ﴿ وَأَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ ﴾ ل دویمایا سالین پینجیان ژ سەدسالای بۆری ژ نوی علمی مروۆقی گەهشتی ، قیجا هوین بیژن : قورئانی ب سودفه ئەف ئاخفتنه گۆت بت ؟!

و د ناڤهرا هەمی عونصران دا قورئان ب تنی دەمی بهحسی ئاسنی دکەت دیژت : ﴿ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ ﴾ و ئەف چەندە ژێ ژ وان راستیانە بین علمی بنهجه کری ، چونکی ئاسن وهکی دئیتە زانین عونصره کی فللزیه ، ژ هەمی عونصران پتره د عەردی دا (نسبا وی وهکی مه گۆتی ۳۵٫۹ ٪ یه) و ئاسن ژ هەمی عونصران قایمتره چونکی نافکا زهرا وی ژ (۲۶) پرۆتۆن و (۳۰) نیۆتروۆن و (۲۶) ئلکتروۆنان پیک دئیت ، ژ بهر قی چەندی بلندترین طاقا خو پیکشه گرتنی تیدا هەیه ، وحهتا ئەو بیتە برین طاقهیه کا مەزن پی دئیت ، و ئاسن حەتا بیتە حەلاندن هەوجهیی ب (۱۵۳۶) دەرەجین گەرما تیبی هەیه ، وحهتا بیتە کەلاندن هەوجهیی ب ۳۰۲۳ دەرەجیان هەیه .

و ل دۆر مفایین ئاسنی یین ئایەت ئیشارەتی ددەتی دەمی دیژت : ﴿ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ ﴾ دی بیژن : مەزنتیرین

مفایى ئاسن دگه هینته مروّفى ئەڤهیه ئەو ئاسنى حەلیای یى کو
 د کاکلکا عەردى دا هەى ب رەنگە کى زیدە مشە دەورە کى
 مەزن د چیکرنا مەجالى مەغناتىسى یى عەردى دا دبىنت ، ئەڤ
 مەجالە غیلافى عەردى یى غازى وئافى دگرت ، مەعنا : ئەگەر
 ئاسن نەبا غیلافى جەووى یى عەردى نەدەاته راگرتن ، وھنگى
 چو تشت نەبوو عەردى ژ وان تیشکین خراب پپاریزت یین
 ژ عەسمانى بەر ب عەردى ڤە دئینە خواری ، لەو ژین ل سەر
 عەردى نەدما ، دیسا غیلافى ئافى وە کى خو نەدما ، مەعنا : ئاف
 دا ب سەر عەردى دا گرت ، ومروّف ساخ نەدما .. وھەما
 ئەگەر ئەڤ مفایە ب تنى بو مروّفى د ئاسنى دا ھەبت بەسە !
 ژبلى ڤى چەندى ئاسن ئىك ژ پیتڤین ئافاکرنا شاننا زیندیە
 د لەشى مروّف و حەیانى وشینکاتى ژى دا ، وئەگەر ئەم بەحسى
 وان مفایان بکەین یین مروّف د ژینا خو دا ژ ئاسنى وەردگرت
 دەمە کى درىژ بى دڤیت .

(۱۴)

میشا هنگفینی

د جزیا چاردی دا ژ قورئانی سوورتهك ب ناڅی سوورته تا
(النحل - میشا هنگفینی) ههیه ، وڅی سوورته تی ناڅی خو ژ وان
ههړ دو ئایه تان وهرگریه یین به حسی میشا هنگفینی تیدا هاتی ،
د څان ههړ دو ئایه تان دا خودایی مه زن دیوژت : ﴿ وَأَوْحَىٰ رَبُّكَ
إِلَى النَّحْلِ أَنْ اتَّخِذِي مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا وَمِنَ الشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُونَ .
ثُمَّ كُلِي مِن كُلِّ الثَّمَرَاتِ فَاسْلُكِي سَبِيلَ رَبِّكَ ذَلَّا يَخْرُجُ مِنْ
بُطُونِهَا شَرَابٌ مُّخْتَلَفٌ أَلْوَانُهُ فِيهِ شِفَاءٌ لِلنَّاسِ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ
يَتَفَكَّرُونَ ﴾ (النحل : ۶۸-۶۹) .

ومروڅ ئه گهر ب خواندنه کا سه رڼه سه رڼه څان ههړدو
ئایه تان بخوینت ، و ل دویڅ څی خواندنی بهری خو بده ته
ته فسیرا وان ، دی وه هزر کت څان ههړدو ئایه تان هندهك
زانین وه سا ل دور میشا هنگفینی بو مه څه گیراینه یین کو خه لك
همی دزانن ، وئو ب خو وه سا نینه ! چونکی ئه گهر مروڅ
کویر بهری خو بده ته څان ههړدو ئایه تان ، وهزرا خو د رهنگی
لیکدانا وان دا بکهت ، دی زانت کو څان ههړدو ئایه تان هندهك

زانين وەسا ھوير ژ ژين و سەرو بەري مېشا ھنگفېني بۆ مە
قە گوھاستينە ھەتا سالا ١٨٥١ ز ژى ئەو زانين ل بەر مړوځى
دقەشارتى بوون ، تشتى ھندى دگەھينت کو ئەف قورئانە ژ نك
خودى يە .

جارى دا بەرى خوۆ بدەينە تەفسيرا ب سەر قە يا فان ھەردو
ئايەتان ، جوملە جوملە ، خودايى مەزن دېيژت :

١ - ﴿ وَأَوْحَى رَبُّكَ إِلَى النَّحْلِ ﴾ يەعنى : ئەى موحەممەد ،
يان ئەى مړوځى تو قورئانى دخوينى ، خودايى تە ب ريكا ئيلھامى
مېشا ھنگفېني تيگەھاند ..

٢ - ﴿ أَنْ اتَّخِذِي مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا وَمِنَ الشَّجَرِ وَمِمَّا
يَعْرُشُونَ ﴾ يەعنى : ئەو تيگەھاند کو شانەيين خوۆ د چيا و داروبار
وبان و سيقانداڼ را بدانت .

٣ - ﴿ ثُمَّ كُلِي مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ ﴾ يەعنى : پاشى ژ ھەر
بەرھەمەكى تە بڤيت تو بخوۆ .

٤ - ﴿ فَاسْلُكِي سَبْلَ رَبِّكِ ذُلُلًا ﴾ يەعنى : بۆ خواستنا رزقى
تو وان ريكين خودايى تە بۆ تە خوۆشكرين بگره ، و خودى ئەو
ريك بۆ تە بين ب ساناهى كرين ئەگەر خوۆ د دوير ژى بن تو ژى
بەرزه نابى .

۵ - ﴿يُخْرِجُ مِنْ بَطُونِهَا شَرَابٌ مُخْتَلَفٌ أَلْوَانُهُ فِيهِ شِفَاءٌ لِلنَّاسِ﴾ یه عنی : هنگفینه کی گه له ک رهنگ ژ زکی میشا هنگفینی دهر دکه قت ، دهرمانی نه خو شکی یان بو مرو قان تیدا هدی .

۶ - ﴿إِنْ فِي ذَلِكَ لَآيَةٌ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ﴾ یه عنی : هندی د قی کاری دایه یی میشا هنگفینی دکه ت نیشانه کا مه زن ل سهر شیانا ئافراندهری قی میشی بو وی ملله تی هدی یی هزرا خو تیدا بکه ت ، ووجه کی بو خو ژی وهر گرت .

ئه قه یه ته فسیرا ئیه تی وه کی ب سهر قه ژی دئیه زانین ، به لی ب هزرا من ئه گهر مه سه له ب قی ساده یی با د ناقبه را هه می حه یوان و میش و موران دا خودایی مه زن نه دکو ت : خودایی ته وه حی بو میشا هنگفینی هنارتیه !

دقیت (ئعجازه ک) د پشت قی (وه حی) را هه بت ، حه تا به حسی وی ب تنی بیته کرن .

حه تا نیقا سه ده سالا نو زدی زاینی ژی زانین مرو قی ل دو ر میشا هنگفینی دساده بوون ، و ل سالا ۱۸۵۲ ده می زانایی ئه مریکی (لانگسترو ت) شیای پیشکه فتنین مه زن د قه کو لینین خو دا ل دو ر میشا هنگفینی ب ده ست خو قه بینت ، گه له ک زانین گرنگ ل دو ر قی میشی و سه روبهری ژینا وی ب ده ست

مروڤى كهفتن يين كو بهرى هنگى كهسى نه زانين .. ودا كو مهسهله بو تيگه هشتنى ل بهر مه ب ساناھى بكهفت نيشكى قان زانينان ب كورتى دى قه گيرين ، پاشى دى قان زانينان دانينه د گهل دهقا قان ههردو ئايهتان ، دا ئعجازا قورئانى بو مه ديار بيت .

وهكى مه گوتى د نابقههرا ههمى چيكريين نه (موكهلهلف)
دا ب تنى خودى دييژت : مه وهحى بو ميسا هنگيى هئارتيه ..
ومهخسه د ب قى وهحى ژى وهكى ئاشكهرا ئه و ئلهامه يا خودى
دايه قى ميسى ژسى لايان قه : جهى لى ئاكنجييونى ، ورهنگى
كو مكرنا خوارنى ، وچيكرنا وى تشتى يى بو مروڤى دبتسه شفا
ودهрман ، و د قان ههردى تشتان دا چو چيكرى وهكى
ميسا هنگيى نين .

ميسا هنگيى ژى وهكى ههمى ميس و مورين دى ژى يين كو
ب كو مهل دژين ژينا وى ل سهر چه ند بناخهيان يا ئاڤاكريه ،
وهكى ليكفه كرنا كارى ل سهر ههمى ئه ندامان ههردى ئيك ل دويڤ
شيانا وى ، و كو مكرن وراكرنا خوارنى بو ده مى تهنگافي ..
وزيدهتر ژ قان ههمى ميس و موران ميسا هنگيى هندهك رهفتار
وسالوخه تين تاييهت هه نه ، ژ وان رهفتاران :

ئیک : گاڤا دەم هات کو میشا هنگفینی دەست ب دانانا شانەیه کا نوی بکەت ، کۆمە کا وان دەردکەڤن و دچن ل وی جەهی دگەرین یی کو ب کیر بیت ئەو شانەیا خو لی چی بکەن ، و گاڤا وان جەهەکی باش دیت ، ئەو ھەندە کان ژ خو - بو زیرەفانیی - دەیلەنە ل وی جەهی ، وین دی دزقن و جابی بو ھەڤالان دئین .. و تشتی غەریب ئەو ئەو ئەف میشین دچن ل جەهی دگەیین ھەمی دمیڤ ، و خو ئیکی نیر د گەل وان دەرناکەڤت ، و قورئان دەمی بەحسی ڤی قویناڤی ژ ژینا میشا هنگفینی دکەت - کو قویناڤا ئیکی یە - جەنناڤی (می) ی ب کار دئینت ، دبیزت : ﴿ اَنْ اتَّخِذِي مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا وَمِنَ الشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُونَ ﴾ و بەری خو بدە وی ئایەتی یا خودی تیدا بەحسی میریی دکەت جەنناڤی (می) ی ب کار نائینت ، ھەر چەندە د زمانی عەربی دا پەڤڤا (النحل) و (النمل) ئیک (حالەتی ئەرایی) بو ھەییە ، ئایەتا (۱۸) ی ژ سوورەتا (النمل) میریی دبیزت : ﴿ يَا أَيُّهَا النَّمْلُ ادْخُلُوا مَسَاكِنَكُمْ لَا يَحْطُمَنَّكُمْ سُلَيْمَانُ وَجُنُودُهُ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴾ .

دو : پشتی میش جەهەکی باش بو دانانا شانەیا خو دینن و بریاری ددەن کو خو ڤە گوھیزنی ، ئەو زکی خو ژ هنگفینی تژی دکەن ژ نوی قەست جەهی نوی دکەن ، و دەمی دگەھنە جەهی نوی

ودهست ب چيكرنا شانهيا خو دكهن ، نهو ئي كسه ر ناچن
ل خوارني بگهريين ، چونكي زكي وان يي تزيه وباري وان يي
گرانه ، ودا كو نهو في باري خو سقك بكهن رادين وي هنگيني
مايه د زكي درپژنه شانهيي وخانهييين خو ييين شهش گوشه يي چي
دكهن ، وپشتي نهف كاره ب جه ديئت ، ژ نوي ميشين مي
ب تني ژ شانهيي دهر كهفن و دچن ل خوارني دگهريين ، قورئان
پشتي به حسي دهر كهفتنا ميشي بو فه ديتنا جهي شانهيي ، د دهر
حقا دهر كهفتنا بو كو مكرنا خوارني دا دييژت : ﴿ثُمَّ كُلِي مِنْ
كُلِّ الثَّمَرَاتِ﴾ ل سهري حهرفا (ثم) نهوا رامانا (ته رتيب
وته راخي) يي ددهت ب كارئينا ، يه عني : گاڤا ته جهي شانهيي
ديت وتو چوويي پاشي پشتي هنگي ب دهمه كي ب كو مكرنا
خوارني دهر كهفه ، وئه گهر قورئاني گوتبا : (فكلي) يان
(وكلي) ل شويانا (ثم كلي) هنگي ژ لايي علمي فه نايهت دا يا
خهلهت بت ، چونكي رامانا (ته راخي) يي د فان ههردو حهرفان
دا نينه !

س : دهمي نايهت به حسي خوارنا ميشي دكهت دييژت :
﴿ثُمَّ كُلِي مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ﴾ يه عني : تو ژ ههمي (ثماران -
به رههمان) بخو ، وته فسيرزانان مه عناق يي گوتني ب رهنگه كي
روهن وئاشكهرا نه دزاني ، چونكي يا وان دزاني نهفه بوو كو

میښا هنگځینی ب تنی ژ فیقی و بهرهمی شرین دڅوار وهنگځین
ژی چی دکر ، پا چاوا ئایهت دیژت : ژ ههمی فیقی
و بهرهمان بخو ؟

راستیا نوکه زانا گه هشتینی ئه فهیه : میښ ئاڤا شرینا ههمی
کولیلکان دمیژن و چونکی ئه ف کولیلکانه دبنه بهرهم ئایهتی
گوت : ژ ههمی بهرهمان بخو ، وژبلی فی ئاڤا شرین ئه و دبنه
هنگځین میښ توفی ههمی کولیلکان ژی دڅوت و ئه ف توفه دبنه
ئه و بهرهمی دی یی ژ میښی دئیت وه کی پروتین و قیتامین
وترشاتیآ ئه مینی وهندهک عونصرین مه عده نی .

و ئه گهر قورئان گوتنا مروقه کی با - ئه و مروف چه ند یی
شارهزا ژی با - دڤیا گوتبا : (وکلی من الثمار الحلوة) چونکی
ئه ف راستیا نوکه ژ نوی هاتیآ زانین چو مروقان بهری چارده
قهرنان نه دزانی !

چار : د ناڤه را به حسی خوارنا میښی ودانانا وی دا بو
بهرهمی ئایهتی گوت : ﴿ فَاسْأَلْكَ سُبُلَ رَبِّكَ ذُلًّا ﴾ یه عنی :
تول وان ریکان هه ره یین خودی بو ته خوش و ب ساناهی
کرین .. ب فی رهنگی ته فسیرین که فن فی ئایهتی مه عنا دکه ن ،
به لی ل دویف فی ته فسیری فی میښی چو تاییه تمه ندی نابن ،
چونکی ههمی گیانه وهر ده می ژ جهی خو دهر دکه فن و خوارنی بو

خو دخوازن ، جاره كا دى دزقرنه جهى خو ! پشتى هنگى ئه گهر
مه خسه د ب ئايه تى ئه قه با يا بهر عقل ئه و بوو ئايه ت حه رفا (ثم
- پاشى) ب كار بينت و بيژت : (ثم اسلكي ..) ويا دورستتر
د ته فسيرا قى پارچه يى دا ژ ئايه تى ئه وه ئه م بيژين : خودى
ب رپكا ئيلهامى ميش تيگه هاند كو پشتى خوارنى ئه و قى خوارنا
خو د وان رپكان را ببه ته خوارى يين خودى بو ب ساناهى كرين
حه تا بشيت قى خوارنا تامين جودا جودا ژى دئيت بكه ته هنگفين
يان شه ما يان خوارنا مه له كى يان ژه هر .. كو ئه قه نه ئه و
به ره مه مى ژ ميشى ده ردكه فت يين كو پارچه يا دى ژ ئايه تى به حس
ژى دكه ت ..

پيتم : د پارچه يا دى دا ژ ئايه تى خودايى مه زن ديژت :
﴿يَخْرُجُ مِنْ بُطُونِهَا شَرَابٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ فِيهِ شِفَاءٌ لِلنَّاسِ﴾
وتشتى غه ريب د قى ئايه تى دا ئه وه ئايه ت ده مى به حسى وى
به ره مه مى دكه ت يى ژ زكى ميشى دئيت نايژت : (يخرج
من بطونها عسل ..) يه عنى : نا قى هنگفينى نائيت ، وده مى
به حسى به ره مه مى زكى حه يوانه تان دكه ت ديژت : ﴿وَإِنَّ لَكُمْ
فِي الْأَنْعَامِ لَعِبْرَةً نُسْقِيكُمْ مِمَّا فِي بُطُونِهِ مِنْ بَيْنِ فَرْثٍ وَدَمٍ لَبَنًا
خَالِصًا سَائِغًا لِلشَّارِبِينَ﴾ (النحل : ٦٦) به حسى شيرى
ب ناف دكه ت .. وئه قه جهى پسيارى يه .

به‌ری زانین پِش بکه‌فت مروّقان هزر دکر کو تشتی ژ زکی
 می‌شا هنگفینی دهر دکه‌فت و بو گه‌له‌ک ئیشان دبه چاره هنگفینه ،
 به‌لی نوکه بو زانایان ئاشکه‌را بوویه کو ژبلی هنگفینی چه‌ند
 به‌رهمه‌کین دی ژی ژ فی می‌شی دئیت بهایی وان یی چاره‌سهریی
 بو مروّقی گه‌له‌ک ژ بهایی هنگفینی یی کی‌متر نینه ، و ژ به‌همی
 می‌شا هنگفینی یی کول سه‌دسالا بیستی زاینی ژ نوی هاتیه ناسین
 و بهایی وان یی چاره‌سهریی هاتیه زانین ئەفه‌نه : ئەو ژه‌ه‌را می‌ش
 دکه‌ته له‌شی وی که‌سی یی ئەو پِقه دده‌ت ، و ئەو خوارنا
 دی‌ژنی : خوارنا پادشاهی یا می‌ش چی دکه‌ت ، وشه‌ما ، و ئەو
 ماددی نیسه‌ک یی دی‌ژنی : برۆبولیس ، و هنگفین ب خو ژی ،
 و نوکه زانا و بسپور ههمی دزانن کو مفایی علاجی د قان ههمی
 به‌رهمان دا هه‌یه ، وده‌می قورئان هاتیه خواری و چارده قهرنان
 پستی هنگی ژی مروّقی هزر دکر مفایی چاره‌سهریی بو مروّقی
 ب تنی د هنگفینی دایه ، و تشتی دی یی مروّق ل نک رادوه‌ستت
 و خودانین ته‌فسیرین که‌فن حیبه‌تی کری ئەفه‌یه ئەو ئایه‌تا به‌حسی
 به‌رهمه‌می می‌شا هنگفینی دکه‌ت دی‌ژت : ﴿يَخْرُجُ مِنْ بُطُونِهَا﴾
 یه‌عنی : جه‌ناق (می) ب کار دئیت ، و ئەفه‌راستیه کا علمیه
 ژ نوی مروّق ب سهر هلبوویه ، زانایین بسپور دی‌ژن : ئەف
 به‌رهمین مه‌به‌حس ژی کری ب تنی ژ زکی می‌شین می

دهردكه قن .. وئايه تا دى ئەوا به حسى بهرهمى زكى حەيوانه تان
 دكهت كو شيره ديبژت : ﴿ نُسْقِيكُمْ مِمَّا فِي بُطُونِهِ ﴾ يه عنى :
 جهناقى (نير) ب كاردئينت ، هەر چه نند شیر بهرهمى حەيوانا
 مى ب تنى يه ، و ل قيرى زاناين ته فسيرى خو گه لهك زه حەت
 دايه دا ئە گهره كا بهر عقل بو قى ب كاريئنانى بينن و بو مه ديار
 بكه ن كانى بو چى ئايه تنى ل قيرى زى نه گو تيه : (بطونها) !
 ونوكه علمى ژ نوى بهر سقا قى پسيارى يا دايه مه ، قورئانى
 نه گو تيه : (نسقيكم من بطونه) وئە گهر ئەف چه نده گو تبا بى
 باوهر جهى طه عنى بو خو دا بينن ودا بيژنه پيغه مبهري : چو شیر
 ژ زكى حەيوانى نير دهرنا كه فت ، وئە گهر گو تبا : (نسقيكم مما
 في بطونها) چو حنير تيدا نه دبوو ، بهلى حنير ئەوه يا قورئانى
 گو تى : گهلى مرو فان ! ژ وى تشتى د زكى حەيوانى نير دا هەى
 (يه عنى : ژ ئە گهرا وى) ئەم شيره كى باقر وزه لال ددهينه هه وه .
 چاوا ؟ زاناين حەيوانه تنى ديبژن : ئەو (نوظفه) يا كو د زكى
 حەيوانه تنى نير دا هەى پشتى ب رپكا (تهلقيحى) بو حەيوانه تا
 مى دئيته فه گوهاستن وى (غوددى) د له شى حەيوانا مى دا
 ب بزاف ديخت يى هورمونى (برو جسترۆن وئسترو جين) ي
 ژ خو ددهت ، وئەف هورمۆنه نه وان (غوددان) هشير دكه ن
 بين شيرى ژ خو ددهن .. مه عنا ژ ئە گهرا وى تشتى د زكى

حه یوانی نیّر دا هدی ئەم شیری ژ حە یوانا می ددۆشین ، نه
 وه کی میشا هنگفینی ئەوی بۆ دانا وی به رهه می مفا بۆ مه
 تیدا هدی چو هه وجهیی ب یی نیّر نینه ، له و ئایه تی بۆ وی
 گۆت : ﴿يَخْرُجُ مِنْ بُطُونِهَا﴾ وبۆ حە یوانه تان گۆت :
 ﴿تُسْقِيكُمْ مِمَّا فِي بُطُونِهِ﴾ وئه گهر قورئان ژ نك خودی نه با ،
 بیژنه من : چاوا دا یا ب فی (دققه تی) بت ؟

(۱۵)

مالا ته فنیپرکی

د قورئانا پیروژ دا سوورته کا (مه ککی) یا تایبته ب ناڅی
(سورة العنکبوت) ههیه ، ئەف سوورته دبه سوورته بیست
ونهی ژ قورئانی و دکه فته دویمایا جزیا بیستی و سهری جزیا
بیست وئیکی ، ووه کی هه می سوورته یی دی یی (مه ککی)
- یی کول مه که هی بهری مشه ختیوونی هاتینه خواری - ئەف
سوورته گه له ک بابته تان بهر چاف دکته و ب تایبته بابته یی
په یوهندی ب مه سه لینی عه قیدی و هه فرکیا د گهل دوژمنی گازی
ئیسلامی شه هه ی ، هه ر ژ سهری سوورته ب فی پسیاری
کاروانی خو ده ازۆت :

﴿ أَحْسِبَ النَّاسُ أَنْ يُتْرَكُوا أَنْ يَقُولُوا آمَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ .
وَلَقَدْ فَتَنَّا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَلَيَعْلَمَنَّ اللَّهُ الَّذِينَ صَدَقُوا وَلَيَعْلَمَنَّ
الكَاذِبِينَ - ئه ری ما مرو فان هزر کریه کو ئه گهر وان گوت : مه
باوه ری ب خودی ئینا ، خودی دی وان هیلت بیی وان
بجه ربینت ؟ خودی دی ژت : ئه و ملله تی به ری وان یی مه
پیغه مبه ر بو هنارتین مه ئه و ژی جه رباند بوون ، بو هندی دا

خودی وان ل بهر چاف ئاشکهره بکته یین د باوهریا خو دا
دراستگۆ ، ووان یین د باوهری یا خو دا ددرهوین .

ووهك نموونه ل سهر قی راسیتیا دیروکی سوور هتا
(العنکبوت) سهرهاتیا هژماره کا مللهتین بهری مه بو مه
قه دگیرت وه کی مللهتین نوو حی وئیسراهی می ولووطی وشوعهیی
وچهند مللهته کی دی یین دره و ب گازیا پیغه مبه رین خو کری ،
وپشتی قه گپرینا سهرهاتیین وان ، د ئایه تا (٤٠) ی دا سوور هت
ئه نجامی قی هه فر کیا دیروکی ئاشکهره دکته :

﴿ فَكَلَّا أَخَذْنَا بِذَنبِهِ فَمِنْهُمْ مَنْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِ حَاصِبًا وَمِنْهُمْ مَنْ
أَخَذَتْهُ الصَّيْحَةُ وَمِنْهُمْ مَنْ خَسَفْنَا بِهِ الْأَرْضَ وَمِنْهُمْ مَنْ أَغْرَقْنَا وَمَا
كَانَ اللَّهُ لِيُظْلِمَهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ - فَيَجَا هَر ئِيكَ
ژ فان مللهتین به حسی وان هاتیه کرن خودی دیژت : ژ بهر
گونه هین وان کرین مه ئه و گرتن ، فیجا ژ وان هه بوو یی مه
هندهك بهرین ژ ته قنا هشکری ب سهر دا بهرداین ، وئه قه
مللهتین لووطی بوو ، و ژ وان هه بوو یی قپری ب سهر دا هاتی ،
وئه قه مللهتین صالحی وشوعهیی بوون ، و ژ وان هه بوو یی
مه د عهردی دا بریه خواری وه کی قاروونی ، و ژ وان هه بوو
یی مه خه ندقاندی ، وئه و مللهتین نوو حی و فیعره ون و مللهتین
وی بوو ، ونه بوویه کو خودی فان ب گونه ها هنده کی دی

بگرت ، فيجا زۆردارى ل وان بكهت و بى گونه وان تى بهت ،
بهلى وان ب خو زۆردارى ل خو دكر كو د قه نجين خودى دا
بوون و پهرستنا هنده كين دى دكر ﴿ ٤١ ﴾ .

ويشتى ديار كرنا فى راستى سوور هتا (العنكبوت) د ئايه تا
(٤١) ي مه ته لا تشته كى مه زن ب گيانداره كى بچويك - كو
ته قنپير كه - ئينا ، وهه ر ژ بهر فى چه ندى سوور هت ب نافي وى
گياندارى هاته ب نافكرن ، خودايى مه زن نه مر دكهت : ﴿ مثل
الذين اتخذوا من دون الله أولياء كمثّل العنكبوت اتخذت بيتا وإن
أوهن البيوت لبيت العنكبوت لو كانوا يعلمون . إن الله يعلم ما
يدعون من دونه من شئ وهو العزيز الحكيم . وتلك الأمثال
نضربها للناس وما يعقلها إلا العالمون ﴾ .

تشته كى گه له كى مه زنه : هنده ك كهس هه نه ل سه ر سفرا
قه نجيا خودى دئينه راكرن ، وباوه رى دئين كو خودى يه
ئه و ئافراندين ، وخودى يه وان دمرينت ، و د گه ل هدى ژى
دى بينى ئه و ژبلى خودى هنده ك خودان وسه ر كارين دى بو خو
ددانن ل ده مى ته نگاڤيان هاوارين خو دگه هيننى ، وهيقيا وان ئه وه
ئه ف سه ر كاره دهاوارا وان بين ووان رزگار بكهن ، فى سوور هتى
قيا راستيه كا مه زن د دلى خودان باوه رى دا بچينت كو ئه و
بزانت هيزه كا مه زن يا ب تنى د فى گه ردوونى دا هه يه ، وژبلى

فی هیزی هەر هیزه کا دی یا ههبت یا ژ خۆیه ، نه دشتیت
 بهره قانیی ژ خۆ بکهت ونه ژ وان بین خۆ ددهنه بن پهری وی ،
 ودا پتر چوننه ییا فی هیزا ژ درهو بۆ مه ئاشکه را بیت یا نه زان
 خۆ دهیلنه ب هیقیی قه و پشت ددهنه هیزا مه زن ، هیزا خودایی
 عهرد وعه سمانان ، ئایهت مه تهله کی دئیت و دبیرت :

گه لی مروّقان ، هندی ئهو که سن بین دو عایان بۆ خۆ ژ سه نه م
 وقه بر ومریان دکه ن ، وهزر دکه ن ئهو دی بۆ وان بنه سه رکار
 و ل ته نگا قیان لی بنه خودان ، مه ته لا وان وه کی مه ته لا
 ته قنپییرکی ومالا وی یه ، ده می وی ژ هنده ک دا قین لاواز وبی
 خیر ماله ک بۆ خۆ قه هاندی وهزر کری ئه ف ماله دی وی
 ژ ته نگا قیان رزگار کهت .. ماله کا عنتیکه یه ! نه دشتیت خۆ
 ل بهر لاوازترین هیرش بگرت ونه دشتیت خودانی ژ نه خویشان
 بپاریزت ، د گه ل هندی ژی ته قنپییرک هزر دکهت وی ژی وه کی
 خه لکی ماله کا هه ی خۆ پی بپاریزت !

به لی بۆ مروّقی هه یه ل قیری پسپاره کی بکهت : ئه ری بۆچی
 مالا ته قنپییرکی ؟ تو بیژی به س ژ بهر هندی بت چونکی ئهو
 مالا خۆ ژ هنده ک دا قین لاواز چی دکهت ؟

پشتی زانین پیشکه فتی ومروّف شیای بچته د ناف جیهانا وان
 خودان رحان دا بین کو د گه ل وی ل سه ر قی عه ردی دژین ،

شيا گهلهك ژ وان راستيان بزانن يين بهري هنگي ل بهر
دقه شارتی ، و ژ فان راستيان راستيه كا په يوه نديدار ب ته فنيپر كي
فه ههيه ، مروّف دهمي گوهي خو دده ته زانايين بايالوژي ئهوين
به حسي سهرو بهري ژينا في گياندارا بجويك دكهن حيه تي
رادوه ست بهرانبهر مه زنيا في قورئاني و بقت نه قيت ئعترافي
دكهن كو ئه ف قورئانه ژ چيكرنا چو مروّفان نينه ، ئه ف زانايه
ديژن :

ته فنيپر كا مي دهمي دئيه شويآ - ئه گهر ئه ف په يقه يا د جهي
خو دا بت ! - رادبت ته فنه كي بو خو فده هينت ، ووي دو
ئارمانج ب في ته فني هه نه ، يا ئيكي دا (ئغرائي) بو
ته فنيپر كه كي نير چي كه ت و ب لايي خو فه بكيشت ، چونكي
ته فنيپر كي نير نه شيت چو ته فنان فده هينت ژ بهر كو خودي ئه و
ئاميره تي ته فن بي دئيه فده هاندن ب له شي وي فه نه دايه ^(۱) ،
وئارمانجا دووي ئه وه دا ميش ومور بكه فنه ته فني وي فيجا ئه و

(۱) وقورئان دهمي به حسي دانانا ته فني ته فنيپر كي دكهن جهنا في (مي)
بي ب كار دئيت ههر چه نده په يفا (العنكبوت) د زماني عه ره بي دا بو
نير وميي دئيه ب كاريئان ، ئايه ت ديژن : ﴿ كمثل العنكبوت
اتخذت بيتا ﴾ ههر وه كي ئه فه ئيشاره ته كو ته فنيپر كا مي ب تي ب
في كاري رادبت .

وان بگرت و بخۆت . وپشتی تهفنیپرکه کی نیر پی دئیه دهر
 وقهستا تهفنی وی دکهت ، هزر دکهت هنده وی فایدهیه کی
 مهزن کر ، بهلی پستی (تهلقیح) د نابهرا تهفنیپرکا می وی
 نیر دا چی دبت ، تهفنیپرکا می ئیکسهر و ب خافلهتی فه یی نیر
 دخۆت ! و د فی چهندی دا مفایه کی بایالوژی یی مهزن بو نفشی
 تهفنیپرکان ههمیان ههیه ، چونکی لهشی تهفنیپرکی نیر د مهعیدی
 یا می دا دبت هندهک ماددین پروتینی یین کو دبنه نه گهرا هندی
 کو هیک ل نک وی چی بن وبگههن ، وپشتی هنگی یا می فان
 هیکان ددانت ، وجیله کی دی یی تهفنیپرکان ژی چی دبت ،
 ونه گهر نهف چهنده نهبت نفشی فی گیاندارای دی بریت وپشتی
 هیکین تهفنیپرکی دمهرقن وتیشک ژی دهر دکهفن هندهک ژ وان
 هنده کان دخۆن ، وهژماره کا کیم ژ وان دمین .

نهفه حالی مالا تهفنیپرکی بوو ، دویمایا بی تفاقی یه ، فیجا
 چاوا مهتل ب چوننه ییا مالا وی نهئیه ئینان ؟

تهصویره کی زیده عه جیه قورئانی بو وان نه زانان ئینای یین
 کو ژبلی هیزا خودی خو ب هیزه کا دی پشت گهرم دکهن ، د
 ناف مروّفان دا هندهک ههنه ب هیزا بهرچاّف ودهسهه لاتداریا ژ
 قهستا دئینه خاپاندن ، کا چاوا تهفنیپرکی نیر ب تهفنی یا می
 دئیه خاپاندن وهزر دکهت دی بو وی بته مال ، حهتا دهرهجه کی

ئەف مەرۆقە ھزر دكەن (فلان) كەسى چول بەر ئاسى
نابت ، يان مالى (فلان) كەسى دشيت بەران بھەلینت ، لەو
دى بىنى ئەو خۆ بۆ وى دكەتە عەبدەكى رەزىل ، ئىكى دى ب
ھىزا علمى وتشتى بەرچاف دئىتە خاپاندن ، ويا ژ وى قە مەرۆقى
جھى خودى گرتىە دشيت عەرد وعەسمانان خراب بکەت وئاقا
بکەت ، و د گىلەشۆكا قى نەزانىنى دا ئەو ھىزا دورست ژ بىر
دکەت ، ھىزا خودى ئەوا ھەچىي خۆ بى پشت گەرم بکەت ،
مننەت ب كەسى دى نابت !

(۱۶)

میش و دو راستیین غەریب !

مرۆف ئە گەر ب دیتنه کا کویر هزرا خو د وان چیکریین
خودی دا بکەت یین د گەل وی ل سەر قی عەردی دژین ئەو
گەلەك ئایەتین خودی یین عەجیب دی تیدا بینت ، و گەلەك
جاران ئەف چیکریه چەند د بچویکتر بن ئایەتین خودی تیدا
دمەزنترن ، وقورئان (کیتابا دەعوی) ئەوا خودی بو مرۆفی
هنارتی دا وی ل فان ئایەتان هشیار بکەت د گەلەك ئایەتین خو دا
بەری مه مرۆفان ددەته فان چیکریان و داخوازی ژ مه دکەت
ئەم هزرا خو تیدا بکەین .. ومیش ئەف (حەشەرا) ئەم
مرۆف ب چاقەکی گەلەکی کیم بەری خو ددەینی ووی دکەینه
نیشانا پیسی و خو ژی دلرەش دکەین ، ئە گەر ئەم خو د رەفتار
وژین وسەر و بەری ژینا وی دا شارەزا بکەین دی گەلەك تشتین
عەجیب بینین ، بەلی دا کو دلی هەو هەلەك رەش نەبت ئەم
ل قیری ب تنی هەندەك تشتین غەریب یین بارا پتر ژ مه ل دۆر
میشی نەزانن دی قە گیرین .. پاشی دو راستیین علمی یین

غەریب بین قورئانی و سوننه تی ل دۆر میشی گۆتین بهری مرۆف
ب علمی خو بگههتی دی قه گیرین .

زانایین بسپۆر دبیزن : د چاقین میشی دا (٤٨) هزار
(خهلیین ههساس) هه نه ، ب ریکا فان خهلییان نهو دشیت
موعاله جا سه د وینهیان د ئیک ثانی دا بکهت ، وتشتی غه ریب
د چاقین فان میشین مالان دا نهو د فان چاقین وان یین هنده
بچویک دا (٦) هزار چاقکین شه شگۆشه یی هه نه بهری وان یی
ژیک جودایه ل پیشی وپاشی ، وژیلهل وژۆردا ، لهو ئحاساسا
قی میشی د گۆشه یا (٣٦٠) دهره جا دا دجت یه عنی ل هه می
دۆر وره خین وی .

ئه ئه ف میشه خودی وه سا یا چیکری هنده ک داقین گه له ک
هویر وحهساس د بن په رین وبقه هه نه ده می دفرت وته ییاری
بای ل بهر سنگی وی دئیه گوهارتن ژ بهر هاتنا تشته کی یان
هه بوونا تشته کی ئه ف داقین ههساس د گافی دا ییزانیان دده نه
ده ماگی کو تشته کی ل بهر ته هه ی لهو ئیکسه ر نهو بهری په ران
وه ردگیرت و د ده مه کی مونسب دا ریکا خو وهر دگیرت ،
ومیش ل ده می پیتقی دبت دشیت طاقا خو سه د جارن هندی
وی طاقی لی بکهت یا وی ل ده می عه ده تی هه ی ، وبۆ نمونه
ئه گهر میشی بقیث دشیت د ئیک سه عه تی دا دهه کیلو متران

بی راوهستان بفرت ، ومهنا فی نهوه میش چیکریه کا گهله کا
ب هیزه ، چونکی مروّف نهفی هنده ب خو دخورت ل دهمین
پیتفی دشیت طاقا خو ب تنی دهه جاران هندی طاقا خو یا
عهدهتی لی بکهت .

وزقرین ل بابتهتی خو یی سهره کی ئعجازا قورئانی وسوننهتی
د چیکرنا میشی دا دی بیژین : زاناین میش وموران پشتی د زانین
وڤه کولینین خو دا پیشکهفتین ب سهر راستیه کا علمی یا
غهریب د میشی دا هلبوون ، نهو راستی ژی نهفهیه :
هنده میشه دهمی دفت خوارنه کی بخوت لمیسا خو یا بچویک
نهوا شوینا ددانان دو پارچهیین گوشتی نهرم پیڤه ههین ددانته
سهر وی تشتی ودمیژت ، وچونکی وی ددان نینن وه کی مه
گوّتی دهفی وی وهسا یی هاتیه چیکرن کو یی تیر (غودده)
بت ، نهو غوددین مادده کی وه کی گلیزی نیسهک بهرددهته سهر
وی خوارنی وهیشتا د دهفی دا وبهری دهرباس بکهت نهو وی
دکهته هندهک ماددین کیمای ، یهعنی : نهو خوارن دئیه
گوهارتن ووه کی خو نامینت ، وپشتی میش فی ماددی نوی
ژ دهفی خو دادعویرت و د گهل خوینی دچته د خهلیین وی دا
نهو دبه سی پشک : پشکهک دبهته نهو طاقه یا پیش پی دفرت ،
وپشکهک دبهته خهلییه ونه نسجه وپیکهاتیین عوضوی ، وپشکهک

دېته ئه و پاشمايى يى مېش ژ له شى خو دهر دئىخت .. ومه عنا
قى ئه وه ئه گهر خوارن گه هشته د ده قى مېشى دا د گافى دا ئه و
خوارن دئيه گوهارتن له و تشته كى موسته حيله مروّف بشيت
وى تشتى ژى بستينت وبزقرينته فه ، چونكى ئه و تشت وه كى مه
گوتى د گافى دا دئيه گوهارتن ووه كى خو نامينت ، يه عنى :
خو ئه گهر ئه و مېشى بگريبن و د تاقىگه هى دا بكه ليشين
وروپيكيين وى فه كهين ژى ئه م نه شين وى تشتى وى خوارى
بزقرينين ، چونكى ئه و تشت يى هاتيه گوهارتن ..

ئه فه ئه و راستيا علمى يا نوى بوو يا ل فان سالىن دويماهيى
ژ نوى زانا گه هشتيني ، پشتى شيابن بچنه د ناف (جيها نا
ميشان) يا غه ريب دا ، به لى ده مى مروّف قورئانى دخوينت
ديينت وى ئىشاره ته كا ئاشكه را بو قى راستيى دايه ، ئه و ژى
د ئايه تا (۷۳-۷۴) يدا ژ سووره تا (الحج) ده مى خودايى مه زن
دييژت : ﴿ يا أيها الناس ضرب مثل فاستمعوا له إن الذين تدعون
من دون الله لن يخلقوا ذبابا ولو اجتمعوا له وإن يسلبهم الذباب
شيئا لا يستنقذوه منه ضعف الطالب والمطلوب ما قدروا الله حق
قدره إن الله لقوي عزيز ﴾ .

مه زنترين مه ته ل ب بچويكترين چيكري قورئانى بو مروّفان
ئىناى ئه وه يا د فان ئايه تان دا هاتى ، د قى ئايه تى دا گازى بو

هه می مروّفانه ﴿یا ایها الناس﴾ چ دخودان باوهر بن چ د کافر بن ، چ ئەو بن بین ل وی ده می ژیاين یی قورئان تیدا هاتی ، یان ژ ی ئەو بن بین پشتی هنگی دئین و حەتا قیامەت رادبت : گەلی مروّفان ! رەنگی هه وه یی چاوا بت ، و ئەزمانی هه وه چ بت ، و ل چ جه و ده می هوین لی دژین ﴿ضرب مثل فاستمعوا له﴾ مه ته له ك ژ لای خودی قه بو هه وه هاته ئینان ، قیجا هوین باش گوهداریی بو بکه ن و هزرا خو تیدا بکه ن ﴿إن الذين تدعون من دون الله لن يخلقوا ذبابا ولو اجتمعوا له﴾ هندی ئەو شریکن بین هوین بو خودی ددان و په رستنی بو دکه ن و دو عایان ژ ی دکه ن ، چ مروّف بن چ صەنەم چ قەبر و مه زار ، نه شین میشه کا ب تنی ژ ی بئافرینن ، ئەگەر خو ئەو هه می پیکفه بو فی کاری کۆم ببن ژ ی ، و ئەقه کاره کی غه ربیه ژ وان ، چونکی ئەوی په رستن بو بیتە کرن دقیت چونه چونه یی وەسا بت بشیت مفای ی بگه هینته په رستقانی خو یان زبانی ژ وی بده ته پاش ، به لی ئەف خوداوهندین ژ قه ستا بین ئەقه په رستنی بو دکه ن نه شین خو میشه کی ژ ی د گەل لاوازی وی چی کەن ورحی بده نی .

نەبەس هنده ﴿وإن يسلبهم الذباب شيئا لا يستنقذوه منه﴾ ئەگەر میشه ك تشته کی ژ وان بستینت و بره قینت و ئەو هه می بی نی نه شین وی تشتی قه گه ربینن ، ﴿ضعف الطالب والمطلوب﴾

ئەوى داخوازی دكەت - كو هوینن گەلى موشركان - وئەوى
داخواز ژى دئیتە كرن ژى - كو خوداوەندیڤ هەو هەو یین
ژ قەستانە - د بى هیزی ولاوازی دا د وەكى ئیكن ، نە ئەو دشین
چ بکەن نە ئەو ! وئەو كەسى پەرستنى بۆ قان رەنگە خوداوەندان
بکەت ئەوى حەقى خودى ب دورستى نەزانى یە ﴿ ما قدروا الله
حق قدره إن الله لقوي عزيز ﴾ .

و د قى ئایەتى دا - وەكى مە دیتى - خودایى ب هیز و زال
وخودان شیان دو (تەحەددیان) ددانته بەر سنگى مرۆقان ،
ووان پشت راست دكەت كو ئەو قەت وقەت نەشین
د (تەحەددى) یى بین :

یا ئیکى : دانا رحى یە بۆ میشەكى ، وگۆت : ﴿ لن یخلقوا
ذبابا ولو اجتمعوا له ﴾ و (لن) د زمانى عەرەبان دا بۆ (نەفیا
هەر و هەر) دئیت .

ویا دووى : زقراندنا وی تشتیە یى میش ژ وان دسینت
ودکەتە د دەقى خو دا .

ما نە تشتەكى غەریبە ئەف میشا ب رەشانەنە کا دەرمانى تو
دشیى هزاران ژى بکوژی ، گاڤا دندکە کا تشتەكى ژ تە ستاند
ورەقاند تو ب هەمى هیزا خو بیى تو نەشیى وی دندکى ژى
بستینى وبزقرینیه قە ئە گەر خو تو وی میشى بگری و هنافین وی

بکه‌لشی ژی ، چونکی خودی ئەف میشه وه‌سا یا دای کو
خوارن د هناقین وی دا وه‌کی خوۆ نه‌مینت !

و ب ه‌لکه‌فتنا به‌حسکرنا ژ میشی راستیه‌کا دی یا غه‌ریب
ه‌دیه‌ پیغه‌مبه‌ری - سلاف لی بن - د ه‌دیه‌سه‌کا خوۆ دا به‌حس
ژی کریه ، ئەو ژی ئەو ه‌دیه‌سه‌یا (ئەبوو هوره‌یره)
قه‌دگوه‌یزت ، دبیزت : پیغه‌مبه‌ری - سلاف لی بن - گوۆت :
﴿ إِذَا وَقَعَ الذَّبَابُ فِي إِيَّائِ أَحَدِكُمْ فَلْيَغْمَسْهُ فِيهِ ثُمَّ لِيَطْرَحْهُ ، فَإِنْ فِي
أَحَدِ جَنَاحَيْهِ دَاءٌ وَفِي الْآخَرِ شِفَاءٌ ﴾ ^(۱) ومه‌عناقی
ه‌دیه‌ی ئەوه‌ پیغه‌مبه‌ر - سلاف لی بن - دبیزت : ئە‌گه‌ر
میشه‌ک که‌ته‌ د ئامانی ئیک ژ ه‌دیه‌ دا بلا ئەو وی میشی تیدا نقۆ
بکه‌ت پاشی بینته‌ده‌ری وبهاقیت ، چونکی د پهره‌کی وی دا ده‌رد
ه‌دیه‌ و د ئیکی دا ده‌رمان .

و ئەف ه‌دیه‌سه‌ بوۆ ده‌مه‌کی دریزل نک گه‌له‌ک که‌سان بووبوو
جه‌ی حیه‌تی و پسیاری : ئەری ئە‌قه‌ چاوا چی دبت ؟
پاشی کوۆمه‌کا زاناین ئە‌لمانی ل نیفا ئیکی ژ سه‌دسالا بیستی
ب سه‌ر راستیاقی ه‌دیه‌ی ه‌لبوون ، ده‌می د قه‌کۆلینین خوۆ بین
علمی دا گه‌ه‌شتینه‌قی ئە‌نجاما غه‌ریب ، وان گوۆت : د پهری
میشی یی چه‌بی دا ه‌نده‌ک (جه‌راثیم) ین ب زیان و خراب ه‌ه‌نه‌

(۱) وه‌کی ئبن ماجه‌ ریوایه‌ت دکه‌ت .

ئەگەر بېچنە د لەشی مروۆفی دا دی زیانی گەھینی ، بەلى
د پەرى وى يى راستى دا ماددەكى دژى قان (جەراثيمان)
هەيە ئەگەر ئەو ماددە ب وان جەراثيمان بکەفت دى وان
کوژت ، وئەف ماددە ھندەك لەشەين ھویرن دريژيا وان ژ (٢٠)
حەتا (٢٥) ملليکروۆنانە ، و ژ بەر قى راستيا علمى قان زانايين
ئەلمانى بريار دا ھندەك (مەزرەعين) مەزن بۆ خودانکرنا ميشان
چى بکەن بۆ ھندى دا ئەف ماددە ژ پەرى ميشى بيتە وەرگرن
ووەك دەرمانەكى دژى جەراثيمان بيتە بەرھەفکرن ، چونكى
ب سەرپۆر ديار بوو کو ئەو دەرمان يى ب مفايە بۆ کوشتنا
گەلەك بە کتريايين زياندار !!^(١)

و ب قى چەندى دەليەلەكى دى يى ماددى ل سەر راستگوييا
پيغەمبەرى ئىسلامى - سلاڤ لى بن - وقى جارى ژ ئەلمانيا بۆ
خەلکى ھاتە پيشکيش کرن ل سەر پەرى ميشى .. ما نە تىشتەكى
غەريە ؟!

(١) وەدى ئەف زانايە بگەھنە قان ئەنجامان ب پتر ژ حەفت سەد سالان
زانايين موسلمانان و ل بەر سيبەرا قى حەديسى گەھشتبوونە ھندەك
مفابين (طبى) يين کو د ميشى دا ھەين ، و دەمى مروۆف کتبيين وان
دخوينت ئەف چەندە بۆ مروۆفى ديار دبت .

(۱۷)

میری ودهنگی وی

جیهانا میریان ئیک ژوان جیهانین غه ریه ل سهر رویی عهردی
 بین نه گهر مروّف پی ئاگه هدار بیت و ب سهر هل بیت و ب سهر
 و بهری وی شارهزا بیت گه لهك ژی عه جیگر تی دمیت ، وقورئانا
 پیروژ د سیاقی فه گیرینا سهرهاتیا سوله یمان پیغه مبهری دا
 - سلاف لی بن - هندهك زانینین گرنگ ل دۆر میریی وجیهانا
 وی بۆ مه دبیرت ، ئەف زانینه بۆ دهمه کی دریش جهی
 حیهه تی بوون ل نک مروّقی ، چونکی مروّف ب علمی خوئی
 (موجه رهد) نه گه هشتوو وان زانینان ، ول فی دویمایی پشتی
 علمی مروّقی دلایی گیانه وهر ومیش ومۆران دا پیشکەفتی ،
 و ب ئامیره تین نوی شیای بچته د ناف جیهانا میریان دا
 ب رهنگه کی علمی بۆ وی ئاشکەرا بوو کو ئەف زانینه سهدی
 سه د دورستن ، تشتی هندی دگه هینت کو ئەف قورئانه ژ نک
 خودی یه ، نه گهر نه ئەف زانینه ب فی رهنگی بنه جه دورست
 دهر نه دکه فتن ، و بهری ئەم وان ئایه تان فه گیرین بین به حسی

ميرى تيدا هاتى مه دڤيت جيھانا ميرى ب كورتى ب هه وه بدهينه ناسين .

ميرى ئه وال سهر رهنگى جفاكى دڤيت ويا خودان مال ومهمله كهت ژ سى جوينه كان پيك دڤيت ، وئهو جوين ژى ئهقه نه :

۱ - (مهليكه - پادشاه) و كارى وى ئه وه هيكان ددانت ، وئهو ب كهله خى قه يا مه زن ووه رمتيه ، و د ناف هندهك رهنگين ميرىيان دا دريژيا مهليكى دگه هته (۹) سه نتمتران ، ژ بهر قى چه ندى هاتن وچوونا وى يا ب زهجه ته وهما ب تنى كارى وى دېته دانان هيكان .

۲ - پاله ، وئهقه ميرين مينه بين كو نه شين هيكان بكن ، وئهقه ب ههمى كارين كون ميرى رادين ، ژ شولى وكمكرنا خوارنى وپاقرى بگره حه تا تو دگه هيه بهره فانيا ژ مهمله كهت دڤى نه ياران ، و د ناف فان دا هندهك هه نه كارى وان ب تنى خزمه تا مهليكى يه كارى وى دكن و ب پاقرى وى رادين وخوارنى بو دينن .

۳ - ميرين نير ، وئهقه كاره كى ناكه ن تهلقىحا مهليكى تى نه بت ، وئهقه زوى ب زوى ژ كون ميرى ژى ده رناكه فن ، وچونكى كارى وان ب تنى تهلقىحا مهليكى يه گاڤا ئهو ب قى

کاری رابوون میرین پاله - بین می - وان دکوژن ، ژ بهر کو ئه و
کەسی کار نه کهت د مهمله کهتا میریان دا ناژیت .

وجهی میری لی دژین ، یی کو ئه م دبیزینی : (کون میری)
باژی ره کی تمام و ب ریک و پیکه ، دکهفته بن عهردی وهندهک
جاران کویراتیای و دگههته پینج متران ، وفرههیا و ی
ژ هندهکان بو هندهکان فهرقه ل دویش هژمارا وان میریان بین کو
لی دژین ، کو هندهک جارن دگههته (۵۰۰) هزار میریان ،
وههژیسه بیژین : نسبا میریان د ناڤ خودان رحان دا بین کو
ل سهر عهردی دژین دگههته ۲۰ % ، ونیزیکی (۲۰) هزار
رهنگین میریان ههته .

کون میری ، یان باژی ری میریان ، غه ریبتیرین ئاکنجیگههه ، یا
خودان ریک وجاده وقهنته رهیه ، گهلهک مهزهل و عمبار وجه لی
ههته ، و د گهل فرههیا فی باژی ری ههر میریهک ب دورستی
ب جهی خو دکهفت ، وزانا دبیزن : گهلهک جه د کون میری
قه ههته ، ل سهری میری کونه کی بو دهر کهفتنی وهاتن وچوونا
بای دهیلت ، پاشی جهی زیرهفانان دئیت وئهفه ئه و جهه یی
میرین زیرهفان لی دژین وئه و هه می گافان دئامادهنه بهرهفانی
ژ ئاکنجیگهه ی بکهن دژی هیرشین بیانان .

و د کون میری دا عمارهك بۆ كۆمكرنا خوارنی ههیه ،
وجههك بۆ خوارنی ب خۆ ژى ههیه وهكى خوارنگههین مه ،
وجههك ههیه لهشكهړ لى كۆم دبت ، وهندهك مهزله ههینه
ب تنى (مهلیكه) وخدامین وى لى دژین ، و دقان مهزلهلان قه
مهلیكه هیکین خۆ ددانته ، وهندهك جه ژى ههینه وهكى
كۆتانانه میرى هندهك گیانهوهرین ژ خۆ بچویكتر دكهته تیقه دا
بۆ خۆ بۆ کارى ب کار بینت ، وهكى مروقان دهمی هندهك
حهیوانهتان بۆ خۆ ب خودان دكهت .

وجههكى دى ههیه میرین بچویك لى دئینه ب خودانكرن ،
وجههك ههیه ل دهمی زقستانی میرى دچنى دا خۆ ژ سهرمایى
وئاڤا بارانى بپاریزن ، ویا ژ ههمی غهريیتر ئهوه د مهملهكهتا
میریان دا گۆرستان ههیه ، یهعنى : میرى جههكى تایهت بۆ
میرین خۆ دهسنیشان دكهن چى گاڤا میریهك مرئهو كهلهخى
دبهن دداننه ویری ! ههر وهسا ئهو مهزلهكا تایهت بۆ
ئیخسیران ژى چى دكهن ، چونكى دهمی شهركه د ناڤهرا میریان
وهندهك دژمنان دا چى دبت وهندهك ژ دژمنان ب ساخى دكهڤنه
د دهستى میریان دا ، ئهو وان ئیخسیران دگرن و د گهل خۆ
دبهنه ئاكنجیگهها خۆ ، ول ویری وان دگرن .

وتشتی غه ریب یی زانایان د ئا فراندنا میریی دا دیتی ئه و بوو ده می وان ده ماغی میریی ئیخستیه بن مکرسکو بی وان دیت ده ماغی وی ژ لایی دورستبوونی فه گه له ک وه کی ده ماغی مرو فی یه ، ژ دو پارچه یان پیک دئیت ، و گه له ک سه نته رین عه صه بی یین پیشکفته ی وخه لیلین حه سساس تیدا هه نه .. وزانا دبیزن : ئه فه چه نده وی (سلوو کی ذه کی) یی میریی هه ی بو مه شرؤفه دکه ت ، چونکی ژ دو یچوون وفه کولینی بو وان دیار بوو کو میریی شیاین هزر کرنی هه نه وئو دشیت ب عه قلی خو بگه هته هنده ک ئه نجامین ئا فاکری ل سه ر هنده ک نیشانین ده سپیکی ، حه تا راده یه کی وه کی مرو فی ، و ل سه ر فی بناخه یی میری دشیت ب وی خه طه ری بجه سییت یا گه فی ل وی ومه مله که تا وی دکه ت به ری ئه و خه طه ر بیت !

و پشتی فان زانین کورت ل دۆر میریی مه دقیت به ری خو بدیه نی کانی قورئان چ زانینان د ده ر حه قا میریی دا دده ته مه .

د سوورتا (النمل) دا ئایه تین (۱۷-۱۹) خودایی مه زن دبیزت : ﴿ وحشر لسليمان جنوده من الجن والانس والطير فهم يوزعون . حتى إذا أتوا على وادي النمل قالت نملة يا أيها النمل ادخلوا مساكنكم لا يحطمنكم سليمان وجنوده وهم لا يشعرون . فتبسم ضاحكا من قولها وقال رب أوزعني أن أشكر نعمتك التي

أنعمت علي والدي وأن أعمل صالحا ترضاه وأدخلني
برحمتك في عبادك الصالحين ﴿١٠٠﴾ .

د قان ئايهتان دا قورئان پارچهيه كي ژ سهرهاتيا سولهيمان
پيغه مبهري - سلاف لي بن - بو مه فهدگوهيزت ، وديژت :
لهشكهرى سولهيماني ژ ئهجنه ومروؤف وتهيران بو وي هاته
كو مكرن ، وئو لهشكهر د گهل بو شاتيا وي يي سهر بهرداي
نهبوو ، بهلكي د ناف هدر نفشه كي دا هندهك هه بوون وان كوم
بكه نه سهر يك ، دا هه مي ريز كرى راوهستن . حه تا ده مي ئه و
گه هشتينه نهالا ميريان ميريه كي گوٽ : گه لي ميريان هه رنه
د جهين خو فهد دا سولهيمان ولهشكهرى وي هه وه نه هه رشين
بيي ئه و ب هه وه بجه سيين . ئينا سولهيمان ژ گوٽنا وي
ميرى گر نژى كو ئه و تيگه هشتى وميرى ل فى ترسى
هشيار كرين ، ووي هه ست ب فى قه نجى كرى يا خودى
د گهل وي كرى ، ئينا وي ب دوعا كرن فهد قه ستا خودى كر
وگوٽ : خودايى من تو هاريكاريا من بكه وته و فقا من بده كو
ئه ز شو كرا وي قه نجى بكه م يا ته د گهل من ودايبين من كرى ،
و كو ئه ز كار هه كي چاك بكه م يي تو ژى رازى ، وتو ژ دلوفانيا
خو من بكه د ناف خو شيين به حه شتا خو دا د گهل به نيين خو
بين چاك بين تو ژ كارى وان رازى .

و پتر ژ لایه کی ئی عجازی ژ فان ئایه تان بو مه دیار دبت ، ئەو
ژی ب کورتی ئەقەنه :

۱ - دەمی قورئان بەحسی وی میریی دکەت ئەوا نفشی
خۆیی میریان ژ لەشکەری سوله یمانی ترساندی گۆت : ﴿ قالت
غلة ﴾ جهنفاقی (می) بو ب کارئینا ، ونوکه ب ریکین علمی
یا هاتیە زانین کو میریا می ب تنی ب کاری بەره قانیا ژ کون
میری رادبت ، وه کی بەری نوکه ژی مه گۆتی .

۲ - ژ فان ئایه تان ئاشکەرا دبت کو میریی (ذه کائە کا) نه
عه دەتی هەیه ، و بەری خەطەر ب سەر مەملە کەتا وی دا بیت
ئەو پی دحه سین ، و ئەف چەندە ژی بەری نوکه مه ئاشکەرا
کر .

۳ - ئەف ئایه ته بو مه رادگەهینن کو میریان زمانەك هەیه پی
د گەل ئیك و دو دناخشن ، و ئەف زمانه یی ب دەنگە ژی ، بەلی
مروۆفی گوھل دەنگی وان نابت وەسا تی نەبت خودی دەنگی وان
ب ریکا موعجزی بگەهینتە وی مروۆفی یی وی بقیث وەکی
د گەل سوله یمان پیغە مبهری - سلاف لی بن - کری ، ونوکه
علمی ئاشکەرا کریه کو د فی جیهانا مه دا گەلەك دەنگ هەنه
ئەم مروۆف وان ب گوھی نابھیسین ، وه کی وی دەنگی یی
ژ شینکاتی ودار وباری دئیت دەمی تیھنی دبت .

(۱۸)

مهكه ه ئيكه مين ماله بو مروّقان هاتيه دانان

د ئايه تين (۹۶-۹۷) يدا ژ سووره تا (آل عمران) دا
خودايى مهزن به حسى ئيك ژ ستوينين ئيسلامى دكهت كو
(حهجه) وديژت : ﴿ إِن أَوَّلَ بَيْتٍ وَضَعَ لِلنَّاسِ لِلَّذِي بَيْكَةِ
مباركا وهدى للعالمين . فيه آيات بينات مقام إبراهيم ومن دخله
كان آمنا ولله على الناس حج البيت من استطاع إليه سبيلا ومن
كفر فإن الله غني عن العالمين ﴾ .

ئهف ئايه ته رادگه هينن كو ئيكه مين مال بو مروّقان ل سهر
عهردى هاتيه دانان مالا خودى يا حه رامه ئه وال (مهكه هى) ،
وچونكى ئهف ماله يا پيروژه خير لى دئينه زیده کرن ، وره حم
لى دبارت ، و د بهريخودانا وى دال ده مى نقيژى ، وقه سكرنا
وى ل ده مى حه جى و عومرى ، چاكى ورينيشان بو مروّقان
هه نه .

وخودى ديژت : د قى بهيتى دا نيشانين ئاشكه را هه نه كو
ئهو ژ ئاڤاكرنا ئيبراهيميه ، وكو خودى ئهو يا مهزن و پيروژكرى ،

ژ وان : جهی ئیبراهیمی کو ئەو کەفرە یی ئەو ل سەر رادووستا دەمی وی و کوری وی ئیسماعیلی ئاڤاهییی کەعبی بلند دکر ، وههچی بچته د وی بهیتی ڤه ئەوی ئەمینە کەس نهخۆشیی ناگههینتی . و خودی ل سەر مروڤی شیان ههبن ل ههچی جهی ئەو لی بت ڤهستکرنا ڤی مالی ڤههکره بو کرنا ههچی . وههچی باوهریی ب ڤههرونا ههچی نهئینت کافر دبت ، و خودی یی دهوله‌مه‌نده چو مننهت ب وی و ههجا وی و کاری وی نینه .

ودهمی قورئان دبیژت : مالا خودی ئەوال مه‌که‌هی ئیکه‌مین ماله بو مروڤان هاتیه دانان ، پساره‌کی ل نک مروڤی دننازینت : بو مروڤان هاتیه دانان مه‌عنا وی ئەوه ئەو ژ لایی ئیکی دی ڤه بو وان یا هاتیه دانان ، و ژ ظاهری ئایه‌تی ئاشکه‌را دبت کو دهمی ئەف ماله ل مه‌که‌هی هاتیه دانان چو مالین دی ل سەر عه‌ردی نه‌بون ، ڤیجا مه‌عنا ڤی چیه ؟

ل سه‌ری دا به‌ری خو بدهینی کانی زاناین ته‌فسیری یین که‌ڤن بو ڤی ئایه‌تی چ دبیژن ؟

د ته‌فسیرا ڤی ئایه‌تی دا زانایی ناڤدار (ئبن که‌ثیر) دبیژت : (إن أول بیت وضع للناس) خودایی مه‌زن رادگه‌هینت ئیکه‌مین مال بو مروڤان هه‌میان هاتیه دانان دا ئەو عیباده‌تی لی بکه‌ن و طه‌وافی ل دۆر بکه‌ن ، و نڤیژی لی بکه‌ن ، و نعتکافی ل نک

بكهڻ ، (للذي بكة مباركا) نه وه يى ل مه كهه ي كو كه عبه يه
 نهوا ئيبراهيمى و كورى وى - سلاف لى بن - ئافاكرى ،
 (مباركا) يه عنى ب پيروزي هاتيه دانان (وهدى للعالمين)
 ورينيشاندهره بو مروقان .

و (ئبن كهثير) د ته فسيرا خو دا گوته كي ژ (السدي)
 قه دگوهيزت كو كه عبه ئيكه مين ماله ل سهر عهردى همي هاتيه
 دانان ، ههر چهنده (ئبن كهثير) وى گوته راسستر دينت
 نهوا ديبژت : كه عبه ئيكه مين ماله بو عياده تي ل سهر عهردى
 هاتيه دانان نه كو ئيكه مين مال ب خو يه ل سهر عهردى هاتيه
 دانان .

و د ته فسيرا (الجلالين) دا پشتي خوداني وى ئاشكه را
 دكه ت كو كه عبه ئيكه مين ماله ل سهر عهردى هاتيه دانان ،
 گوته كي ژ (عه بدللاهي كوري عومهرى) قه دگوهيزت
 وديبژت : طه به راني وبه يهه قي وى گوته ني ژى قه دگوهيزن ،
 عه بدللاه ديبژت : « (انه اول ما ظهر على وجه الماء عند خلق
 السموات والأرض زبدة بيضاء فدحيت الأرض من تحتها - ئيكه مين
 تشتي ب سهر ئافي كه فتى ده مي عه سمان وعهرد هاتينه ئافراندن
 ني قشكه ك يان كه فه كا سپي بوو ب سهر ئافي كه فت و دبن دا
 عهرد هاته پانكرن وفره هكرن » .

ژ څان نموونه یان دیار دبت کو ته فسیر زانین بهری دو ته فسیر
بو څی ټایه تی هه بوون :

- هنده کان دگوت : که عبه ئیکه مین ماله بو مروڅان ل سهر
عهردی هاتیه دانان ، و بهری څی مالی ئیکجار چو مال نه بوون .
- وهنده کیڼ دی دگوت : که عبه ئیکه مین ماله بو عیاده تی
هاتیه دانان نه کو هه ما ئیکه مین ماله ، یه عنی : مال هه بوون به لی
نه بوو عیاده تی .

وهه ر چهنده ټایه ت څان هه ردو مه عنایان څه دگرت ، به لی
ظاهری ټایه تی پتر ب نک مه عنایا ئیکي څه دجت ، یه عنی کو
که عبا پیروژ نه واکه فته باز پری مه که هی ئیکه مین مال بت یان
جه بت ل سهر عهردی بو ئاکنجیوونا مروڅان ژ لایي خودایي
ټافراندهر څه هاتیه دانان .. وئنه څه قهت نابته مانع کو که عبا پیروژ
ئیکه مین مزگه فت ژی بو عیاده تی خودی ل سهر عهردی هاتیه
دانان ، ومه سه لا کو ئیبراهیمی که عبه ئافاکری نه ده لیله کو
بهری وی که عبه نه بوو ، به لکی ده لیل ژ قورئانی وسوننه تی پتر
بو هندی دچن کو که عبه بهری ئیبراهیمی هه بوو ، وهه ما به سه
بیژین : ده می ئیبراهیمی ژنکا خو هاجر و کوری خو یی ساقا
برینه نهالا مه که هی - وبی گومان نه څه بهری ئافاکرنا که عبی
بوو - وی گوت : ﴿ رَبَّنَا اِنِّیْ اَسْکَنْتُ مِنْ ذَرِیَّتِیْ بِوَادٍ غَیْرِ ذِی

زَرَعَ عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ ﴿٣٧﴾ (إبراهيم : ٣٧) مهعنا : وی دزانی ئەف جەه جەه مالا خودی یا حەرامە ، بەری ئەو کەعبی لى ئافا کەت ، وپشتی هنگی ب چەند سالان - دەمی ئیسماعیل فاما بووی - ژ نوی وان هەردوووان دیوارین کەعبی را کرن ، ودوبارە مالا خودی یا حەرام ئافاکرەفە .

ژ لایەکی دی فە علمی نوی ژى پشتهفانیا فی بوچوونا ئیکی دکەت ، وئەگەر ئەم فی ئایەتی وگوتنا عەبدللاهی کورپی عومەری بیخینە بەرێک ئەوا طەبەرانی ژى فەدگوھیزت - و مە بەری بیئەك دەقا وی ئینا - ، ئەف گوتنا دقیت مسوگەر وی ژ پیغەمبەری - سلاف لى بن - بەیست بت ، چونکی ئەو مەسەلە کا غەیبیە و نە ژ وان مەسەلانە یین ئەو ژ نك خو بیژت ، دی بیژین : ئەگەر ئەم فان هەردو گوتنان بیخینە بەرێک ئەو دی ئینە هژمارتن ژ وان موعجزەیین قورئانی و سوننه تی یین مەزن یین علمی مروقی ل فی دویماهیى بنهجهکرین وراستیا وان دانایە بەرچاقین مە .

- دی بیژن : چاوا ؟

وبو بەرسف دی بیژین : پشتی ب سەدان فەکۆلین ژ لایى سەدان زانایان فە هاتینە کرن ل درێژیا چەند سالان ، ب ریکە کا علمی ل نك وان مسوگەر بوو کو عەردی مە د دەمەکی ژ دەمین

دورستبوونا خو دا ههمی ئاف بوو ، وچو هشکاتی لی نه بوو ،
 پاشی حه زکرنا خودایی ئافراندهر ل سهر هندی پیک هات کو بنی
 قی ئافی ب هندهک بورکانین دژوار ومهزن پهقت وگوری ژی
 بفویرییت وکه قپین هلیای ژ خو دهر بیخت دا بکه فنه سهر ئیک
 وهشکاتیه کا وه کی زنجیرا چیا به کی د نیقا قی ئه قیانوسی مهزن دا
 دورست بکهت ، وئهف هشکاتیه ئیکه مین هشکاتی بوو ل سهر
 عهردی پهیدا بووی ، پاشی رۆژ بۆ رۆژی ئهف هشکاتیه شین بوو
 وزیده بوو وبلند بوو ههتا ئه و ب سهر ئافی کهفتی ووه کی
 گزیره کی د ناف قی ئافی دا لی هاتی (و بۆ زانین ئهف رهنگی
 گزیرتان ههتا نوکه دمه نه ل ئه قیانوسی یابان و فلیپین وهاوای
 وهندهک جهین دی) و ب بهرده وامبوونا قان رهنگه بورکانان
 ئهف گزیرتا ئیکی بهر فرهه بوو وژیک هاته دهر ههتا بوویه
 کیشوهره کا مهزن یا کو زانا دیژنی : (بانگیا) یان (کیشوهره
 ماک) ، وپشتی ئهف کیشوهره دورست بووی و ژ بهر هه بوونا
 تۆره کا پهق ودهرزان ئه و پارچه پارچه بوو وژیکفه بوو ههتا
 دویمایی بوویه ئهف ههر ههفت کیشوهره یین ئهم دنیا سین .

مهعنا : عهردی مه ده می بۆ جارا ئیکی دورست بووی ههمی
 ئاف بوو ، پاشی هشکاتی ژ بن ئافی دهر کهفت ، ل سهر جهه کی
 ب تنی بوو ، و رۆژ بۆ رۆژی ئهف جهه بهر فرهه بوو وژیک

هاته دهر و مه زن بوو ، وژيک دویر کەفت حەتا ب فی رهنگی لی
هاتی یی ئەم نوکە دبیین .

و چونکی ئەف جەیی مە کەھ دکەفتی ل دویف قیاساتین زانیان
خالا سەنتەری عەردی هشکە ، هزر پتر بو هندی دچت کو
ئەف جەه ، جەیی مە کەھی ، ئەو جەیی ئیکی بت یی ژ بن ئافی
دەر کەفتی ، و مە عنا فی ئەو مە کەھ ب کە عبا خو فە دی ئیکەمین
مال بت ژ لایی خودی فە ل سەر عەردی هاتیە دانان .. و تشتی فی
بوچوونی پتر بنهجه دکەت ئەو حەدیسە یا ژ پیغەمبەری - سلاف
لی بن - هاتیە فە گوهاستن ئەوا تیدا هاتی : ﴿ کانت الکعبه
خُشَعَةً عَلَى الْمَاءِ فَدَحِيتْ مِنْهَا الْأَرْضُ ﴾ ^(۱) یە عنی : کە عبه ل سەر
لاتە کا بلند بوو ل سەر ئافی و عەرد یی ژئ هاتیە فرەهکرن .
و ئەفە مەزنتەرین ئی عجازا علمیە بو قورئانی و سوننه تی دئیە
هژمارتن ل زەمانی علمی .

(۱) وه کی (الهروي) د کتیباً (غریب الحدیث) دا فەدگیرت .

(۱۹)

نزمترین عهد

د کتیبن عجازا قورئانی یین که فن دا ده می به حسیٰ عجازا
 قورئانی یا دیروکی یان عجازا خه به ردانا ژ غهیی دئیته کرن ،
 بهری هه می تشتان به حسیٰ سه رهاتیا ب سه ره که فتنا رومی ل سه ر
 فورسی دکهن نه واد ده سپیکا سووره تا (الروم) دا هاتی ، ده می
 خودایی مه زن گوتی : ﴿ اَلَمْ غَلَبَتْ الرَّوْمُ . فِي اَدْنٰی الْاَرْضِ وَهُمْ
 مِنْ بَعْدِ عَلَيْهِمْ سَيَغْلِبُوْنَ . فِي بَضْعِ سِنِيْنَ لِلّٰهِ الْاَمْرُ مِنْ قَبْلُ وَمِنْ بَعْدُ
 وَيَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُوْنَ . بَنَصْرَ اللّٰهِ يَنْصُرُ مَنْ يَّشَاءُ وَهُوَ الْعَزِيْزُ
 الرَّحِيْمُ ﴾ (الروم : ۱-۵) .

وئه فرۆ پشته علمی مروفی پیشکه فتی بو مه دیار بوو کو
 عجازا قی ئایه تی نه ب تنی د هندی دا بوو کو وی ژ غهیی
 خه بهر دایه و به حسیٰ سه رهاتیه کا هیشتا چی نه بووی کریه ،
 به لکی قی ئایه تی عجازه کا علمی یا وه سا دیار کریه پشته هاتنا
 قورئانی ب چارده قه رنان ژ نوی مروف ب ریکین علمی
 گه هشتیی تشتی هندی دگه هینت کو ئه ف قورئانه ژ نک
 خودی یه .

وحه تا ئعجازا قى ئايه تى يا دىرۆكى و علمى بو مه
 ئاشكه را ببت دقيت ل ده سپكى ل سهرهاتيا شهري فورسى
 ورؤمى بزقپين وهكى د دىرۆكى دا هاتى و كانى قورئان بو قى
 سهرهاتىي چ گوتيه .

ل سهرى دى بيزين : ل وى سالا پيغه مبه ر - سلاف لى بن -
 تيدا هاتيه هنارتن كو سالا ۶۱۰ زايىنى بوو هيراكلوسى
 بچويك ئه وى عهره بان دگوتى (هره قل) بوو ئمبراتورى
 دوله تا رؤمى ، ودئيه زانين كو توخويين دوله تا رؤمى
 دگه هشتنه بهر ليقين گزيرتا عهره بان ، ووه لاتى مصرى وشامى
 وئاسيا ناфин وپشكه ك ژ كوردستانى ژى دكه فته بن ده ستى قى
 دوله تا مه زن و ب هيـز ، و ل تهنشت قى دوله تى ل لايى
 رۆژه لاتى دوله ته كا دى يا مه زن هه بوو وى ژى وه لاته كى
 بهر فره ه فه گرتبوو وئو ژى ئمبراتورييه تا فورسى بوو ، وگه له ك
 جاران په يوه ندى د ناڤه را فان هه ردو دوله تان دا تيك دچوون ،
 ومه سه له دگه هشته هندی كو شه ر وليكدان د ناڤه رى دا چى
 دبوون ، وشه ره ك ژ فان شه ران ئه و بوو يى د ناڤه را ساليـن ۶۱۳
 حه تا ۶۱۵ يدا چيـووى ده مى دوله تا فورسى ل سهر ده مى
 مه زنى خو خوسره و په رويزى ئه وى ب ناڤى كيسراى ل نك
 عهره بان دئيه ناسين هيـر شه كا دژوار كره سهر دوله تا رؤمى

و پشתי زنجیره کا سەر که فتنان له شکهری فوری شیا پشکه کا مهزن ژ وهلاتی شامی ژ دهستین رومی بیننه دهر ، و ل سال ۶۱۴ وان قودس ستاند ، پاشی ل دۆرین سال ۶۱۸ وان مصر ژی ستاند .. وئهفه دربه کی مهزن بوو دهولهتا فوری یا مه جووسی داوه شانیدیه دهولهتا رومی یا فهله .

وده می ئەف دهنگ وباسه گه هشتینه باژیری مه که هی که یفا کافرین مه که هی که له ک ب قی چهندی هات و وان گۆته موسلمانان : کانێ چاوا فوری ئه وین هوین دبیزنی کافر شیانیه رومی ئه وین خو ب خودان کتاب دناسن ، ئەم ژی وهسا دی شینیه هه وه .. وموسلمانان ب قی چهندی نه خوش بوو ، وهنگی ئەف ئایه ته هاتنه خواری ئه وین خودایی مهزن تیدا راگه هانیدی کو ههر چهنده ل عهردی ژ هه میان نزمترینان نیژیکتر بو وهلاتی عهره بان فوری شیانیه رومی ژی ، به لی پشתי ده مه کی دی بی ژ سی سالان کی متر نه بت و ژ دهه سالان پتر نه بت رومی دی شینیه فوری ، و بهری رومی ب سەر که فن و پشתי ب سهر دکه فن ژی مه سه له هه می دهستی خودی دایه ، و ده می رومی دشینیه فوری که یفا خودان باوه ران دی ب سهر که فتنه خودی ئیت ، وهه چیی خودی بقییت دی وی ب سهر ئیخت ، ویی وی بقییت دی شهر مزار کهت ، چونکی ئه وه خودایی زال یی

كهس نه شيتى ، يى دلوڤانكار ب وى يى وى بڤيت ژ بهنى يين خو .

ودهى ئەف ئايەتە هاتيه خوارى كافرين مه كههى ترانه بو
خو پى كرن وگوتن : ئەفە خەيالە كه موسلمان دلى خو پى
خوش دكهن ، چونكى چو نيشانين بهرچاڤ ل سەر قى چەندى
دئاشكهرا نه بوون .

پاشى خودى وهسا حەزكر دهولهتا هرهقلى رۆژ بو رۆژى
هيزا خو ڤه گه راند وهەر ژ سالا ٦٢٢ دهست ب هيرشان ل سەر
فورسى كر ولهشكهري فورسى رۆژ بو رۆژى پاشپاشكى زڤرى
حهتا دربى مهزن ل سالا ٦٢٤ ل كوردستانى بو وان هاتيه
داوه شانندن ، وپشتى هنگى وان نه شيا خو ڤه گرن ، وسالا
٦٣٠ ب سەر دا نه هاتبوو حەتا رۆمى هەمى وهلاتين خو وزيدهتر
ژى ژ دهست وان ئينايه دەر .

و د ئاڤهرا ڤان هەردو دیرۆكان دا : دیرۆكا سەرکهفتنا
فورسى ل سەر رۆمى ل سالا ٦١٥ و دیرۆكا سەرکهفتنا رۆمى
ل سەر فورسى ل سالا ٦٢٤ ، گوهورينين مهزن ل مه كههى
ب خو ژى چى بووبوون ، بهرى رۆم ب سەرکهفت ب سالا هى
موسلمان ب پيغه مبهر ڤه - سلاف لى بن - ژ مه كههى
دهرکهفتبوون و ب مشهختى چووبوونه مه دينى ، و د وى

سالی دا یا شهر د نایبه را رومی و فوریسی دا چیبووی ، بهلکی
خو د وی روژی دا یا شهر تی دا چیبووی ، ل بهدری شهر
د نایبه را موسلمانان و کافرین قوره‌یشیان ژی دا چی بووبوو ،
ل قیری موسلمان ب سهر که فتن و ل ویرا هه روم
ب سهر که فتن ، و سوزا خودی ب جه هات : ﴿ ویومئذ یفرح
المؤمنون . بنصر الله ینصر من یشاء وهو العزیز الرحیم ﴾ و که یفا
موسلمانان ب وی سهر که فتنی هات یا خودی ل بهدری دایه
وان ، و بو وان مروقین ئاماده‌یی فی سهر هاتی بووین ئەف چه‌نده
باشترین ده‌لیل بوو ل سهر راستیا قورئانی .

و د گهل فی موعجزا دیروکی یا ئاشکه را خودایی مه‌زن فی
نطاقی موعجزی هیشتا به‌رفره‌تر لی بکه‌ت دا ئەو بووین
وه‌کی مه‌ژی بته موعجزه ئەم ئەوین ئاماده‌یی فی رویدانا
دیروکی نه‌بووین ، قورئانی ده‌می به‌حسی شکه‌ستنا رومی کری
چ گوت ؟

گوت : ﴿ غلبت الروم . فی أدنى الأرض ﴾ و ئە گهر ئایه‌تی
گوته‌با ﴿ غلبت الروم ﴾ ب تنی ژی مه‌سه‌له ژ لایی دیروکی فه
دا یا موعجزه بت ، و گوته‌با ﴿ فی أدنى الأرض ﴾ چ ل مه‌سه‌لی
وه‌ک رویدان زیده نه‌کریه ، چونکی کافران و موسلمانان ژی
دزانی کول عه‌رده‌کی نیزیک بوو وه‌لاتی عه‌ره‌بان یان وه‌لاتی

فورسى كو ئو دهقەرە يا دېئزنى : دهقەرا دەريایا مری (منطقة البحر الميت) فورس شيانه رۆمى .. پا ئەقە چ (جوملا ئعتراضى) يە ئايەتى ئينای ؟

بەرسف : ئەقە ئو جوملەيە يا پشتى چارده قەرنان ئعجازە کا دى يا علمى يا قورئانى بۆ مه بەرچاڤ كرى !

ل دەمى مه بى نوکە ب گەلەك ريکين علمى بنهجه بويە
كو ئو دهقەرا دەريایا مری (البحر الميت) دکەفتى ل شامى ، نه
ب تنى نيزيکترین وهلاته بۆ گزيرتان عەرەبان - وهكى زاناين
تەفسيرى يين کەڤن شروقه دکر - بەلکى ئو نزمترین جهه
ل سەر عەردى هەمى ، چونكى مستهوايى رويى وى نيزيکى
چارسەد متران دکەفته د بن مستهوايى رويى دەريايى دا ،
ومستەوايى جهى کويرترى بنى دەريایا مری دگەهته هەشت سەد
متران د بن مستهوايى رويى دەريايى دا ، وئەڤ دەريايە ب خو
دئيتە هژمارتن گۆلە کا ئاڤى يا مەزن ، و ب ڤى چەندى ئو
دهقەرا دەريایا مری دکەفتى دئيتە هژمارتن نزمترین جهل سەر
رويى عەردى ، ووهک دەليل ل سەر ڤى چەندى زانا دېئزن :
مستوايى رويى ئاڤا دەريایا مری چارسەد ودو متران نزمتره
ژ مستهوايى نزمترین جهى ژ رويى هەردو دەريايين نزيك :
دەريایا سۆر و دەريایا سپى يا ناڤين .

ولایی بنی ژ دهریایا مری کویراتیا وی دگههته شهش ههتا دهه
 متران ، و مهعنا فی نهوه نهو جه روژ بو روژی یی زوها دبت ،
 وزاناین شوینواران هزر دکهن نهف جهه ژ دهریایی ل زهمانه کی
 نه یی ژ میژه - قیاس د گهل ژبی زهمانی یی دریش - دهریا نه بوو ،
 بهلکی ههشکاتی بوو ، و مروف لی دژیان ، و ههتا نیزیکی
 سه دسالا بیستی بهری زاینی ژی ژین ل فی دهقهری یا پیشکهفتی
 بوو ، پاشی پستی هنگی و ژ بهر هندهک نه گهرین نه علمی -
 یهعنی : بین خیلافی عهدهتی و قیاساتین علمی - نهف عهرده ههر
 وهکی هاتیه وهرگیران و دهرنشیفکرن لهو یی نرم بووی و پاشی یی
 تژی ئاف بووی ، و هنگی نهو دهریایا دیژنی : دهریایا مری یا
 بهرفره بووی ههتا نهف جهه ههمی فه گرتی ، و نوکه نهف جهه
 روژ بو روژی یی بهر ب ههشکاتی فه دچت .

و نه گهر نهم بیرا خو ل هندی بینینه فه کو قهومی لووطی
 ل فی دهمی و ل فی جهی دگوتنی دهقهرا سه دووم دژیا ، دی
 نه گهرا قولپاندنا عهردی ل فی جهی بو مه دیار بت ، و دی بو مه
 دیار بت کو نهف وهرگیران و دهرنشیفکرنه عقووبهیه کا خودایی
 بوو ب سهر فی مللهتی دا هاتی ، و دبت پستی نهف جهه جاره کا
 دی دبه ههشکاتی گهلهک شوینوارین فی مللهتی ئاشکهرا بن ،
 و هنگی پتر ئعجازا قورئانی بو مروقان دی ئاشکهرا بت .

(٢٠)

وهلاتى ئره مى

د جزيا (عهممايى) يه كو جزيا (سيهى) يه ژ قورئانا
پيروژ سووره تهك ب ناڤى سووره تا (الفجر) ههيه ، د هژمارا
سووره تين قورئانى دا دېته سووره تا (٨٩) ى .

ول دؤر جهى هاتنه خوارا ڤى سووره تى تهفسيرزان ههمى
ل وى باورينه كو ئه و هيشتا ل مه كه هى بهرى مشه ختېوونى
هاتېووخوارى .. وئاشكه رايه كو دهسه لاتدارى د جفاكا
مه كه هى دا يا كافران بوو وگوتن گوتنا وان بوو ، وموسلمان بن
دهست دژيان وپشكا مه زنتري خهلكى ب چاڤى گومانى بهرى
خو ددا وان ، وهندهك جارن - يان پترين جارن - مهسه له
دگه هشته هندی موسلمان ژ مالين وان دهاتنه دهريخستن و
ل بهريا باژيري ب ئه زمانى ئاگرى وئاسنى دهاتنه ئاخافتن ،
ودهنگ لى دهاته چككرن ..

ل ڤى ده مى سووره تا (الفجر) هاته خوار ، هاته خوار
دا موسلمانان ل راستيه كا مه زن هشار بكهت راستيا كو خودى
ژ كار وكريارين زلمان بى بى ئاگه نينه ، وكو وى هاى ژ وان

ههیه ورۆژهك بۆ وان دانایه ههه دی ئیت ، وئه گهر هات
 حوكممداری و سه لته نهت و مال و حالى وان چو مفای ناگه هینه
 وان ..

پشتى سوورته ب چه ند سوینده کین مه زن دهست پی دکهت
 وه کی : ئه لندی و دهه شه فان ، و کتى وجۆتى .. ئه و تشتى سویند
 بۆ هاتیه خوارن دئیه ئاشکه را کرن ئه و ژى ئه فهیه کو ههه
 (طاغیه) و زۆرداره کی هه بت بلا چه ند هیزا وى یا مه زن ژى
 بت ئه و ل بهر خودى ئاسى نابت ، ورۆژهك دی ئیت ئه و دی وى
 تى بهت .. له و ئیکسهه پشتى هنگى ئایه تان بهر په رى هندهك
 ژ وان طاغیان بۆ مه بهر چاف کر یین کو وه سا بۆ دنیا یا خو کرى
 هه تا ده مهك ب سهه وان و دو یکه فته یین وان ژى دا هاتى وان
 هه زر کرى کو خودى - حاشا - یی ژ وان غافل بووى ، و دنیا
 ژ دهست وان ده ر نا که فت .. و ل په شیا فان ملله تان ملله تى
 (عاد) ی دئیت ، ئه و ملله تى خودى د دهه ره قى دا دبیه ژت :
 ﴿ اَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِعَادٍ . اِرم ذات العمداء . اَلَيْسَ لَمْ يَخْلُقْ
 مِثْلَهَا فِي الْبَلَادِ ﴾ (الفجر : ٦-٨) .

وبى گومان ملله تى عادى نه ئیکه مین ملله تى زۆردار بوو
 د دیرۆکی دا هاتى ، و ملله تى دویمه یی ژى نه بوو ، به لى پا
 ئه و چ ئه گهر بوویه سووره تا (الفجر) به حسی فى ملله تى

ل پيشيا هەر ملله ته كي دى يى زۆردار بينت ؟ يان ب ته عبيره كا
دى : نهو چ نه گهر بوويه نهف ملله تي وه لى كرى د زۆردار يا
خو دا بگه هته وى پيكى خو ژ هه ژى هندى بكهت بو طاغيه
وزۆرداران بيته سهرده فته ر ؟

قورئان د ئايه تين بو رى دا ده مى به حسى ملله تي (عاد) ي
دكهت ئيشاره تي دده ته هندى كو نهف ملله تي ژ ئويجاخا
(ئره م) نهو ي كافرين مه كه هى گو ه ل نا فى وان بوو ي ،
وشوينوارين وان ل ژيريا گزيرتا عه ره بان ل ده فته را يه مه نى ديتين ،
ده مه ك ب سهر وان دا هاتبوو هه يى ونه يى نهو بوون .. گه له ك
ئا فاهيين بلند و خودان ستوين ل سهر عه ردى دانابوون ، هنده ك
ئا فاهيين دوه سا بوون بوو بوونه نيشانه كا گه ش ل سهر هيزا وان يا
مه زن ، قه سر وقوسير .. ومال و سه لته نه ت .. وباغ و بيستان ..
وسكر و ئاقبه ندين وان ل پاش خو هيلايين هندى دگه هينن كو
كه سى وه كي وان ب هيز ل وى ده مى د وى وه لاتي دا نه بوو !

سووره ت پسياه كي هل دئخت : نه رى تو دزاني وان عاديان
چ كر بوو و خودى چ ئينا بوو سهرى وان ؟

وبه رى ئايه ت ب خو به رسقا فى پسيارى بو مه بده ت نهو
ب كورتي به حسى دو ملله تين دى دكه ت : ملله تي ته موودى
و ملله تي فيرعه ونى ..

ئه‌ری حالی فان چ بوو ؟ و سه‌ره‌هاتیا وان يا ب چ ره‌نگ
بوو ؟

قورئان به‌ره‌په‌ری وان ب کورتي بو مه به‌رچاڤ دکه‌ت ،
و ب کورتي دپيچت ژي ده‌مي دييژت : ﴿ الَّذِينَ طَعُوا فِي
الْبِلَادِ . فَأَكْثَرُوا فِيهَا الْفَسَادَ . فَصَبَّ عَلَيْهِمْ رَبُّكَ سَوْطَ عَذَابٍ ﴾
ئه‌ف ملله‌تين هه‌ ئه‌و بوو يين سه‌ر پي خو دا چووين و کارى خو
يي سه‌ره‌کي کريه زۆردارى ، و فه‌ساده‌کا مشه د عه‌ردى دا
کري ، و يا غه‌ريب نينه مه‌زن فه‌سادى د ناف خه‌لکي دا به‌لاڤ
بکه‌ت ئه‌ گه‌ر هات ووى (طوغيان) کر ، چونکي (طوغيان)
ئه‌و سه‌ره‌کانيه يا هه‌مي ره‌نگين خرابکارى ژي دزين ، مه‌زنى
ئه‌ گه‌ر گوته ملله‌تى خو ئه‌زم خودايي هه‌وه يي مه‌زن وژين و مرنا
هه‌وه دڤيت د ده‌ستى من دا بت ، و ملله‌تى سه‌رى خو شوړ کر
وده‌ست بو قوتان پسپارا وى فه‌سادى نه‌که ئه‌وا پشتى هنگى دى
به‌لاڤ بت !

ودکنا تۆرييه‌تا حاكمى ئه‌ گه‌ر گه‌هسته وى حه‌دى کو ئه‌و
قه‌بويل نه‌که‌ت عه‌بدينيا خه‌لکي بو خودى بت ، و ژ ملله‌تى
بخوازت هه‌ر ژ سپيډى وحه‌تا ئيقارى ته‌سبيحاتان ب ناڤى وى
بدن ، و ژ وى پيڤه‌تر که‌سى دى نه‌نياسن ، پسپار نه‌که
کانى چ ره‌نگى شه‌رمزاريى دى ب سه‌ر وى ملله‌تى دا ئيت ،

و چ رهنگه دوژمن دى ل سهر زال بن ! ﴿ فَصَبَّ عَلَيْهِمْ رَبُّكَ سَوْطَ عَذَابٍ . إِنَّ رَبَّكَ لَبَاسِمٌ مُّذِيبٌ ﴾ .

گافا فهسادا وان گههشتیه کلوفانکى ، دهم هات خودایى ته عهزابه کا دژوار بدارپژته سهر وان ، وهندى خودایى ته یه ل بهر زلمان دانایه و فنهایه ، راسته بهلکى نهو پیچه کى ل دویف وان بهردهت ، ورپى بددهته وان دا پتر د سهر پى خو دا بچن ، بهلى پاشى نهو ب دژوارى وان دگرت ، وگافا وى نهو گرتن نهو وان بهرنادهت .

ههر چاوا بت ملله تى عادى نهوى چو تو مارنامه وشوینوارین وان یین دیروکى نه گههشتینه مه دا ئهم سهر و بهر وهیز وشيانا وان بى بزاین ، دهمى قورئان به حسى وان دکهت دبیرت : ﴿ إِرَمَ ذَاتِ الْعِمَادِ . الَّتِي لَمْ يُخْلَقْ مِثْلُهَا فِي الْبِلَادِ ﴾ و ژ فى دئیه زاین کو عادى ملله ته کى گهله کى ب هیز بوو ، وى خودان ئافاهیین هند مه زن بوو کو چو ئافاهیین وه کى وان د چو وه لایتى وى سهردهمى دا نه بوون .. ^(۱) بهلى وهسا دیاره کول دریژیا دیروکى هرهبایین خیزی یین مه زن ب سهر شوینوارین فى ملله تى دا هاتبوون ههتا پیکه کى ل زه مانه کى ژ میژره وهره (بهرى هاتنا

(۱) وبو زاین به حسى فى ملله تى و پیغه مبهرى وان هوودى د ته وراتى ژى ئیکجار نه هاتیه .

ئیسلامی ب نۆزکی پینج سەد سالان) ئەو شوینوار ھەمی بن ئاخ بووینە و کەسی چو ژێ نەدیتە و نەزانە ، و چونکی دیروکا مروڤینی یا نفیسی چو بەرپەر ژ دیروکا قی مللەتی نەپاراستینە ھژمارە کا مەزن یا دیروکنفیس و شوینوارزانان - یین باوەری ب قورئانی نەھە - (ئینکارا) ھەبوونا مللەتی عادی کر ، و باوەری نەئینا کو قی مللەتی ل دەمی خو شارستانیە کا پیشکەفتی ھەبت ، و ھەر چەندە بەری شوینوارین قی مللەتی بن ئاخ بن ب دەمەکی کیم دو زانایین رۆمانی ب سەرەدان ھاتبوونە قی جھێ و بەحسی قی شارستانی دکتیین خو دا - یین قان دویمایان ھاتینە دیتن - کریە ژێ ، و ئەو ھەردو زانا ئەقەنە : (بلینی) یی مەزن ئەوی ل دۆرین سالا ۲۳ - ۷۹ ز ژیا ، و جوغرافی ناقدار بطلیمووسی ئەسکەندی ئەوی ل دۆرین سالا ۱۰۰ - ۱۷۰ ز ژیا ، بەلی چونکی کەسی دی بەحسی قان شوینواران نە کریە ھندەك زانایین دیروکی و شوینواران باوەری ب ھەبوونا قی مللەتی و شارستانی وی نەئینا ، و گۆتتا قان ھەردو زانایان حسیبکر رەنگەکی چیشانۆکان !

و مەسەلا ھەبوونا قی مللەتی و شارستانی وی ما جھێ دان و ستاندنە کا گەرم حەتا سالیین حەشتییان و نۆتان ژ سەد سالا بیستی دەمی مروڤ ب علمی خو یی (موحەرەد) شیای باژیری

(ئرهمى) كەشف بكت ، و دەلىلە كى دى يى ماددى ل سەر
راستيا قورئانى يا دىرو كى پىشكىش بكت .

وسەر هاتيا قى ئكتشافى ب كورتى ئەقەيە : ل سالا (١٩٨٤
ز) زانايىن عەسمانى شيان ئاميرەتە كى رادارى بىخنە ئىك
ژ گەمىن خۆ يىن عەسمانى ، و ئەف ئاميرەتە دشيا ل هەوا چەند
مترەكان ژ ئاخا هشكال سەر روپى عەردى بېرت ، و ل بن ئاخى
ويىنە بكت ، و ب قى چەندى ئەو شيان ب سەر گەلەك جەيىن
بن ئاخ هلبىن و بزنان ل كىقە باژىرە كى بن ئاخبووى هەيە ، و پىشتى
ئاژانسا (ناسا) يا ئەمريكى ئەف ويىنە بەلاقىرىن و دان و ستاندىن
ل سەر هاتىنە كرن بۆ زانايىن شوينواران ئاشكەرا بوو كول وى
دەقەرە دكەفتە ژىريا گزىرتا عەرەبان ل وەلاتى يەمەنى يى نوكة
نیشانين ەندەك شوينواران ەنە ژى دئىتە زانين كو ئەو باژىرە كى
مەزن بوو يى خودان قەسر وقوسىر و رى و رپىار وجۆ و رپىار ،
بەلى نوكة ەمى ب ئاخ بوويە ، و پىشتى زانايى ئەمريكى يى
بىسپۆر جوريس زارينز وىى برىتانى فىنيسى قە كۆلىنە كا تايەت
ل سەر فان شوينواران كرى بۆ وان ديار بوو كو ئەف شوينوارە
يىن شارستانىيە كا كەقن ژىى وى دزقەتە بەرى (٣٠٠٠)
سالان ، و دبت ئەو شوينوارين مللەتى عادى بن ئەوى قورئان
بەحس ژى دكەت .

و پشـتی قان زانایان بیر و بۆچوونین خۆ ئاشکەرا کرین
(پەیمانگەها کالیفۆرنیا یا تەکنیکی) راپۆرتە کا دویر و درێژ
ل دۆر قی چەندی بە لا فکر و تیدا داخواز ژ حوکمەتین عەرەبان
کر کو ئەو مالەکی مەزن بـیش بکەن دا ئەف شوینوارە بـینە
ئاشکەرا کرین ، چونکی ئەو قالاتیەکی مەزن ژ دیروکا مرو فینیی
دی تژی کەن .

و ل سالا ۱۹۹۰ تیمە کا تایبەت ژ زانایان ئازانسا (ناسا)
و پەیمانگەها کالیفۆرنیا یا تەکنیکی هاتە پیکینان ، بۆ هندی دا
ل شوینوارین (ئرەما خودان ستوین) بگەریین ، بەلی
ژ بەر دەسپیکرنا شەری خەلیجی لیگەرپانین وان سالا کی هاتنە
پاش ئیخستن ، و ل سالا د دویف دا قی تیمی دەست
ب هەلکۆلینین خۆ کر و حەتا سالا ۱۹۹۸ قە کۆلینین وان
دبەردەوام بوون ، و هنگی وان راکە هاند کو وان شوینوارین
کەلاتە کا هەشت گۆشەیی قەدیتن دیوارین وی گەلەک دستویرن ،
و ل هەر گۆشەییەکی (بورجەک) هەییە ل سەر هەندەک ستوینین
مەزن یا دانایە بلندیا وان ستوینان دگەهتە (۹) متران و قو طری
وان دگەهتە (۳) متران .

و ل سالا ۱۹۹۸ قەدیتنا شوینوارین باژیری (ئرەمی) ئەوی
مللەتی عادیان لی دژیا ب رەنگەکی رەمی هاتە راکە هاندن ،

وهه چهنده هيشتا گهلهك مايه حهتا ئهف فه كولينه ب دويماهي
 بين وشوينوارين في مللهتي ههمي بينه هليقرين بهلي في كيمي
 زي ئعجازه كا دي يا قورئاني بو مه بهرچاڤ بوو .. وئه گهر ئهم
 ل بيرا خو بينين كو مللهتي عادي ب هرهباي هاتبوونه تيبرن
 وهكي قورئان دبيژت ، دي زانين كو مانا شوينوارين وان ل بن
 (عاصفين رهملی) هندی مسوگر دكهت كول دهمهكي
 هرهبابين نهعهدهتي ب سهر في وهلاتي دا هاتينه حهتا وه لي
 هاتي وهلاتي وان ههمي ل بن خيزي بينه فهشارتن ، وئه فه زي
 ئيعجازه كا دي يا قورئاني بو مه ئاشكهرا دكهت : ﴿ وَأَمَّا عَادُ
 فَأُهْلِكُوا بِرِيحِ صَرْصَرٍ عَاتِيَةٍ . سَخَّرَهَا عَلَيْهِمْ سَبْعَ لَيَالٍ وَتَمَازِيَةَ أَيَّامٍ
 حُسُومًا فَتَرَى الْقَوْمَ فِيهَا صَرْعَى كَأَنَّهُمْ أُعْجَازُ نَخْلٍ خَاوِيَةٍ . فَهَلْ
 تَرَى لَهُمْ مِنْ بَاقِيَةٍ ﴾ (الحاقه ۶-۸) .

(۲۱)

بلندبوون بهر ب عهسمانی فه و بینتهنگی

حه تا دهمه کی نیریک ژی مروّقان - یین زانا ونه زان ژی - هزر
دکر چهند مروّف بلندتر لی بیت و ژ جهین نزم دویر کهفت بینا
وی پتر دی فره بت ، چونکی بایه کی پاقرتر و صافتر دی
هلکیشست ، نه فه ژ بهر وی هزری یا مروّقی د سهری مروّقی دا
هه کی کو نهو بای ل جهین نزم هه ژ بهر کارتیکرنا گه له ک
نه گهران پیس دبت وبو هلکیشانی نه خوش دبت ،
بهروفاژی وی بای یی ل جهین بلند هه نهو پاقر دمینت
وبو هلکیشانی خوشتر لی دیت ، و ل سهر فی بناخه یی مروّقی
هزر دکر نه گهر هات و نهو شیا ژ نطاقی جاذبیه تا عهردی
دهر کهفت و بهر ب عهسمانی فه بلند بت ، نهو بایه کی گه له ک
صافی و پاقرتر بو هلکیشانی ل ویری دی بینت ، لهو دی هه ست
ب بیتفره هیه کا زیده کهت .. و نه ف هزره ل نک مروّقان وه کی
راستیه کا نه بهر گومان بوو ، بهلکی هه ما نهو نه جهی گه نگه شه
ودان و ستاندنی بوو .

وتشتی غەریب ئەو بوو ئایەتەك د قورئانی دا هەیه قی هزری
 دەرئشیف دكەت ، لەو مەعنا وی ئایەتی یا دورست حەتا بەری
 کیمتر ژ سەد سالان ژی ل بەر زانایین تەفسیری یا ئاشکەرا
 نەبوو ، ئایەت دبیرت : ﴿ فَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ
 لِلْإِسْلَامِ وَمَنْ يُرِدْ أَنْ يُضِلَّهُ يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقًا حَرَجًا كَأْتَمَّا يَصْعَدُ
 فِي السَّمَاءِ كَذَلِكَ يَجْعَلُ اللَّهُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ ﴾
 (الأنعام : ۱۲۵) .

ومەعنا قی ئایەتی یا ئاشکەرا ب کورتی ئەقەیه : هەچی
 خودی حەز بکەت بەری وی بدەتە حەقی سەنگی وی بو
 تەوحیدی و باوەری فرەه دكەت ، و هەچی ئەو حەز بکەت
 بەرزە کەت سەنگی وی ب رەنگەکی دژوار بەرتەنگ دكەت دا
 هیدایەتی قەبویل نە کەت ، وەکی وی یی بەر ب تەخین عەسمانی
 یین بلند قە ب سەردکەفت ، قیجا ئەو بیهن تەنگ دبت ونەشی
 خۆش بیهن خۆ هەلکیشت ، وکانی چاوا خودی سەنگین کافران
 بەرتەنگ دكەت ، وەسا ئەو عەزابی ددانته سەر وان یین باوەری
 پی نەئین .

وچونکی ئەف مەسەلا علمی یا کو قی ئایەتی ئیشارەت پی
 دای تشتەکی بەرزە بوو ل بەر علمی مەرفی ل دەمی هاتنەخوارا
 قورئانی و پستی هنگی ژی ب پتر ژ هزار و سی سەد سالان

تەفسیر زانین قورئانی ل دو یف ئجتهادا خو بەر گەریان کرێه کو
پتر خو نێژیکی مەعنا یا دورست یا ئایەتی بکەن ، و د گەل هندی
ژی ئەو نەشیان ب رەنگەکی (دەقیق) مەعنا ئایەتی ئاشکەرا
بکەن هەتا مڕۆف شیای وان ئامویرەتان دورست بکەت یین پی
بلند بووی و بەر ب عەسمانی قە چووی و ل بلندیی قە کۆلینین خو
یین علمی بکەت .

و ئەگەر ئەم بەری خو بەدەینه مەعنا یا قی ئایەتی د تەفسیرین
کەشن دا دی بینین گۆتین زانایان ل دۆر چەند مەعنا یە کان
دزقرن .. (ئبن کەثیر) ژ عەبدللاهی کوری عەبباسی
قەدگوهیزت ، دبیزت : مەعنا قی ئایەتی ئەو ئەگەر خودی قیا
د سەر دا ببەت دی سنگی وی بەرتەنگ کەت ب رەنگەکی
وەسا ئەو نەشیت باوهریی بکەتە تیدا ، وکانی چاوا ئەو نەشیت
بلند بیت و بچتە عەسمانی وەسا ئەو نەشیت باوهریی و تەوحیدی
بکەتە د دلی خو دا .

وبارا پتر ژ زاناین تەفسیری بین مەزن ل سەر قی بوچوونی
بووینە ، ووان هزر کرێه ئەقە مەتەلە کە ب تشتەکی موستەحیل
خودی بو کافران ئینای دا بو وان ئاشکەرا بکەت کو دشینا وان
دا نینە ئەو وی تشتی هەز بکەن بی خودی هەز نە کربت .

بهلى پيشكهفتنا علمى ل دهى مه يى نو كه بو مه ئاشكهرا
كر كو ئهفه راستيه كا علميه و حاله ته كي نه فسيه مروث ل قى
جهى تى دبورت نه كو مه ته له كا (ئفتراضى) يه وه كى زاناين
بهري هنر دكر ..

وحه تا ئهف مه سه له بو مه ئاشكهرا بت دقيت ل گوئين
زاناين عه سماني بزقرين كانى نهو چ دبيژن بو مه سه لا بلنديوونا
بهرب عه سماني فه .

زانا دبيژن : ئهف عهردى ئهم ل سه ر پشتى دژين
ب غيلافه كى غازى يى پيچايه ، كوتلاوى دگه هته نيزيكي
(٥٠٠٠) مليون مليون طه نان ، وستويراتياوى د سه ر
مسته وايى رويى دهريايى دا دگه هته چهند هزار كيلومتره كان ،
و (ضه غطى جهووى) ل ژيريافى غلافى ل نيزيكي
مسته وايى رويى دهريايى كيلوگرامه كه ل سه ر هه ر سه نيمتره كى
وپيچ پيچه نهو كيم دبت حه تا دگه هته كيلويه ل سه ر ئيك
ژ مليونى ژ سه نيمترى ل جهى ژ هه ميه بلندتر ژ قى
غيلافى ..

وئهف غيلافى غازى نهوى دوورى ل عهردى دگرت ل سه ر دو
پشكان دئيه ليكهه كرن :

۱ - پشکا نزم ژ غیلافی :

وئەف پشکه ژ جوزەیناتین نایترجین وئۆکسجینی وهندەك
غازین دی پیک دئیت وئەو ب خوژی ل سەر سی تەخەیان دئیتە
لیکفە کرن :

أ - تەخەیا گوهورینین سەقای : وئەفە (۶) حەتا (۱۷)
کیلۆمتران فەدکیشت و کوتلا وی دگەهتە (۶۶ %)
ژ کوتلا غلافی غازی بی عەردی ، و د فی تەخەیی دا تو چەند
پتر بلند بی دی هەست کە ی دەرەجا گەرماتی بی یا نزم دبت
حەتا ل سەری فی تەخەیی دەرەجه دگەهتە شیسست د بن صفری
دا .

ب - تەخەیا ل سەرئیک : وئەفە ژ بلندیا (۱۶-۱۷)
کیلۆمتران دەست پی دکەت حەتا دگەهتە (۳۳-۳۴)
کیلۆمتران ، و دەرەجا گەرماتی بی د فی تەخەیی دا بلند دبت
ژ (۶۰) د بن صفری دا حەتا دگەهتە (۳) دەرەجان د سەر
صفری دا .

ج - تەخەیا نافنجی : وئەفە ژ نیزیکی (۵۰) کیلۆمتران
حەتا (۸۰-۹۰) کیلۆمتران فەدکیشت ، و حەرارەت د فی
تەخەیی دا کیم دبت ژ (۳) حەتا دگەهتە (۱۰۰) د بن
صفری دا .

۲ - پشکا بلند ژ غیلافي :

ئەف پشكە يا جودايە ژ پشكا بۆرى ، چونكى د قى پشكى دا
جوزەيئاتين پيكهاتين وى يين غازى ژ بەر تيشكين رۆژى
وتيشكين گەردوونى ژيکفە دبن ، و د قى تەخەيى دا زەرراتين
غازين سقك يين وەكى ئيدرۆجين وهيليو مى مشە دبن و زەرراتين
ئۆكسجين و نايترۆجينى کيم دبن ، و د قى پشكى دا ژ غیلافي
غازى دەرەجا گەرماتىيى بلند دبت حەتا دگەهتە پتر ژ دو
هزارى ، وضه غط بەردەوام نزم دبت حەتا دگەهتە ئيك
ژ مليونى ژ وى وضه غط ل مسته وايى رويى دهرىايى هەى .

و ئەف پشكە ژى ل سەر دو تەخەيان دئيتە ليکفە کرن :

۱ - تەخەيا حەرارى : و ستويراتيا قى تەخەيى ژ (۸۰-۹۰)

کليۆمتران د سەر مستوايى دهرىايى دا دەست پى دکەت
حەتا دگەهتە چەند سەد کيلۆمتران .

۲ - تەخەيا دەرڤه يى : و ئەف تەخەيه حەتا دويماهيا غیلافي

غازى يى عەردى ڤەدکيشت ، و د قى تەخەيى دا غازات
ژيك دئينه دەر و زەرراتين وان ب سەربەستى دلڤلڤن ،
و ل دويماهيا قى تەخەيى غیلافي عەردى ب قاعيدى عەسمانى ڤە
دنويسيت ، و ل دويماهيا قى تەخەيى زەرراتين غازى ب کاره يى
دئينه شەحنکرن .

ژ لایه کی دی فه ئه گهر ئه م بهری خو بدهینه غیلافی عهردی
 یی غازی وکانی ب کیر ژینا مروّقی دئیت یان نه دی بینین ئه و
 دبه سی پشک :

پشکا ئیکی : یا ب کیر ژینا مروّقی دئیت وئه فه ههتا بلندیا
 سی کیلۆمتران فه دکیشت ، یه عنی : مروّقه ئه گهر ههتا سی
 کیلۆمتران بلند بیت دی شیت ب رهنگه کی سورشتی ژیت ییی
 چو خه طهر بگه هنی .

پشکا دووی : یا نیف ب کیرهاتی وئه فه ژ بلندیا (۳)
 کیلۆمتران ههتا (۱۶) کیلۆمتران فه دکیشت ، و د فی
 ته خه یی دا پیچ پیچه ئۆکسجین کیم دبت ، له و مروّف ههستی
 ب بینته نگیی دکهت ، وزه ههتی دبیت ههتا بشیت بینا خو
 هه لکیشت ، و چونکی (ضه غطا جهووی) نزم دبت ئه ندامین
 له شی مروّقی نه شیت ب دورستی ب کاری خو رابین .

پشکا سیی : یا ب کیر ژینا مروّقی نه ئیت ، وئه فه ژ بلندیا
 (۱۶) کیلۆمتران دهست بی دکهت ههتا دگه هته دویمهیا
 غیلافی عهردی ، و ل فی جهی ژ بهر دهرجا گهرماتی و شهی و
 (ضه غطا جهووی) و نه بوونا قه دهره کا باش یا ئۆکسجینا پاقر
 مروّف نه شیت بژین .. ژ بهر فی چه ندی ئه و گه مبین عهسمانی بین
 کو بهر ب بلندیی قه دئینه هنارتن وهسا بین دهاتینه چیکرن

كو د نيفا وان دا ئه و جهووى بو ژينا مرؤفى ب كير بيت ههبت ،
 وئو جلکين گهميقانين عهمانى ژى دکه نه بهر خو ب رهنگه کى
 زیده موکم و ل سهر بناخه يه کى علمى بين هاتينه دورستکرن .
 و ژ ئه فا بوړى بو مه ئاشکه را دبت کو مرؤفه کى ئه گهر
 بښت و بشيت بهر ب عهمانى څه بلند بست ، ب شهرته کى کو
 ئه و جلک د بهر نه بن بين گهميقانين عهمانى دکه نه بهر خو ،
 حه تا سى کيلومتراڼ ژى بلند دبت ههست ب چو گوهوريناڼ
 ناکهت ، وپشتى ژ سى کيلومتراڼ بلند تر لى دئيت دى ههست
 ب بينته نگى دکهت ، وپچ پچه دى تويشى نه خو شى بى ،
 وئندامين له شى وى و بهرى ههميان (جيهازى تهنه ففوسى) دى
 تيك چت ونه شيت ب دورستى ب کارى خو رابيت ، وگاڅا ئه و
 ژ شازده کيلومتراڼ بلند تر لى هات ئه و لترا غازا
 نايترؤجينى ئه و د له شى وى دا هه دى د ناڅ خوينى وئهنسجين
 له شى دا ل سهر رهنگى په قيشکان دى ژ له شى دهر کهفت وئه څه
 دى بته ئه گهر اهندى ئه و بوړيکين خوينى بين زیده هوير بين کو
 د ميلاکين وى دا ههين بوهرمن وينا وى تهنگ بکهڼ ،
 وسهرئيشه کا دژوار ل نک پهيدا بکهڼ ، وهر زوى وى دلگرتى
 بکهت وبيخت ، وئيسکه ر بمرينت !

﴿فمن یرد الله أن یهدیه یشرح صدره للإسلام ومن یرد أن
یضله یجعل صدره ضيقا حرجا كأنما یصعد فی السماء كذلك
یجعل الله الرجس علی الذین لا یؤمنون﴾ .
نہری کی نف علمہ نیشا موحه مہدی - سلاف لی بن -
دابوو ؟

(۲۲)

عجازا هژماري د قورئاني دا

نه گهر مروفي زانا بښت ناف و نيشانه كا كورت بو في دهمي
نهم نوكه تيدا دژين كو سه دسالا بيست وئيكې يه بدانت ، نه ز
باوهر دكهم نهو دي (چاخي هژماري) هلثيرت دال سهر
چاخي مه يي نوكه بدانت ، چونكي نهو چو ناف و نيشانين دي
بين ژفي (دهقيتر) نابيت ب كير بيت بته عنواني دهمي مه
يي نوكه ، دهمي كومبوتهر وئترنيت و توريين په يوهنديان تيدا
بووينه بهرچاقترين سهر وسېما ، وقورئان نهو كيتابا نهم
موسلمان دپيژين كيتابا ههمي دهمانه ، وموعجزه يه كا بهر دهوامه
ل ههمي دهمان ته هددې پي دئته كرن ، چاوا دي شيت
ل (چاخي هژماري) هه بوونا خو بنه جه كهت ، و ب هژماري
ته هدديا چاخي هژماري كهت ؟

به رسقا في پساري دي بو مه ناشكه را بت دهمي نهم لايي
(عجازا ره قهمي) د قورئاني دا پيشچاف دكهين ..

وبهري نهم دهست ب في بابته تي بكهين دښت راستيه كا
ديروكي ل بيرا خو بينينه قه نهو ژي نه قه يه : هندي قورئانه

كىتابەكە ل دريژيا يىست وسى سالان پرت پرت بۆ پىغەمبەرى
- سلاڧ لى بن - ھاتبوو خوارى ، و دەمى پىغەمبەرى - سلاڧ
لى بن - ژ دىيائى و ەغەركرى ئەڧ كىتابە ھەمى ب رەنگى
ژبەركنى وىي نقيسىنى ژى يا پاراستى بوو ، بەلى ئەڧ نقيسىنە
يا بەلاڧ بوو ، ھەر پارچەيەك ل سەر جەھەكى ھاتبوو نقيسىن ،
ول سەر دەمى خەلىفەيى ئىكى صەحابيان بىر يار دا ڧان پارچەيىن
نقيسى ھەميان كۆم بىكەن ، و قورئانى ھەمىي د ئىك موصحەڧى
دا لىك بەدن ، بۆ ھندى دا پاراستى بمىنت ول بەر دەستى
موسلمانان بىتە دانان .

وڧى چەندا ھە .. ئانكۆ : كۆمكرنا قورئانى ژ لايى صەحابيان
ڧە ل دريژيا دىرۆكى بوو بوو جەھى تىكڧەدانى ژ لايى منافق و بى
باو ەران ڧە ، و ھەر چەندە مانا قورئانى ب ڧى رەنگى بى دەست
تىڧەدان و گوھۆرىن ل دريژيا دىرۆكى باشتىرەن بەرسڧە ل سەر
وان دئىتە دان ، بەلى ئەڧرۆ پىشتى كۆمپىۆتەر پەيدا بوو و خزمەتا
قورئانى پى ھاتىە كرن ، كۆمپىۆتەرى لايەكى دى يى ئعجازا
قورئانى ل بەر چاڧىن مە دانا و ب دەلىلەكى بنىر بۆ مە
ئاشكەراكر كو ئەڧ قورئانە ژ نك خودىيە ئەگەر نە يا بەر عەقل
نە بوو ئەو ب ڧى رەنگى زىدە موكم ژ لايى مروفەكى ڧە ھاتبە
نقيسىن ئەگەر ئەو مروف چەندىيى زىرەك و شارەزا ژى بت .

قورئانا پيرۆز ئەو كيتابه يا خودى بۆ ههمى مړۆقان هنارتى دا
 بېته ئەو قانوين ودهستۆر يا ئەو ژينا خو ههمى ل سەر
 ب پيڤه دبهن ، وئەف قورئانه وهكى ئەم دزانين ژ (١١٤)
 سووره تان پيڤ دئيت ، وهەر سووره تهك ژ چەند ئايه تان پيڤ
 دئيت ، وئە گەر ئەم ئايه تيڤ قورئاني ههميان بهژميړين دى بينين
 ئەو (٦٢٣٦) ئايه تن ، وهەر ئايه تهك ژى ژ چەند پەيقان پيڤ
 دئيت ، مه عنا : هەر پەيقه كا قورئاني مړۆف دشيټ جهى وي
 ب دو هژماران دهسنيشان بكهت : هژمارا سووره تي ، وهژمارا
 ئايه تي .. وئەقهيە دبته ئەو دەر گهه يى ئعجازا قورئاني يا رهقه مى
 تپرا خويا دبت .

وئعجازا قورئاني يا رهقه مى جودا ژ هەر رهنگه كى دى يى
 ئعجازا قورئاني ب رهنگه كى يى گومان بو مه رادگه هينت كو
 حەرفه كا ب تنى ژى د قورئاني دا ژ قەستا نه هاتيه دانان ، چونكى
 ئەف ئعجازه ل سەر رهقه مان يا ئافاكريه ، ورهقه م خەبهري ژ خو
 ددهن لهو چو مه جالى دان وستاندن يان ره دكرنى ل سەر
 رهقه مى نينن ، وئەف ئعجازه ژى وهكى هەر ئعجازه كا
 دى يا قورئاني ب رهنگه كى گومان بر وي راستي بنه جه دكن
 كو قورئانا پيرۆز كيتابه كا پاراستيه ژ ههمى خەله تي وكي م
 وكاسان ، وهكى خودايى مەزن گوټى : ﴿ كِتَابُ أَحْكَمَتِ آيَاتُهُ

ثُمَّ فَصَّلَتْ مِنْ لَدُنْ حَكِيمٍ خَيْرٍ - ئەف كیتابە ئایەتین وی
ژ کیماسی وخەلەتیاں دپاراستینە ، پاشی ب ئەمر ونەهی
ودیار کرنا حەلالی و حەرامی ژ لایی خودی قە یین هاتینە
ئاشکەرا کرن ، ئەو خودایی کاربەنجە د رێقەبرنا کاران دا ، یی
شارەزا د دویمایا کاران دا ﴿ (هود : ۱) .

و ئاشکەرایە کو ئەجازا قورئانی یا هژماری ل سەر علمی
ئحصائی رادووەستت وی نه قیت بیژین ئەگەر د فی چاخی مە دا
زانینا ئحصائی نه با علم ب رەنگەکی گشتی نه دشیاب فی رەنگی
پیش بکەفت .. و ل قیری مە د قیت هەندەك ئحصائیاتان بو هەندەك
پەییقن قورئانی بەرچاف بکەین ، دا حنیرا قورئانی د فی لایی ژ
دا بو مە ئاشکەرا بیت :

۱ - د زمانی عەرەبی دا وهکی هەر زمانەکی دی پەییقن
بەرانبەر (الكلمات المتقابلة) هەنە ، وهژمارە کا قان پەییقان
د قورئانی دا هاتینە ، وهاتنا وان - ئەگەر ئەم بهژمیڕین -
ب رەنگەکی یە کسان و (متساوي) یە ، بو نموونە :

پەییقا (الحياة) ۱۴۵ جاران د قورئانی دا هاتیە ، و پەییقا
بەرانبەر وی کو (الموت) ئەو ژ ۱۴۵ جاران د قورئانی دا
هاتیە .

په یفا (الصالحات) ۱۶۷ جاران هاتیه ، ووه کی وی په یفا
(السيئات) ژی .

(الدنيا) ۱۱۵ جاران هاتیه ، (الآخرة) ژی هه وهسا .
په یفا (الملائكة) ۸۸ جاران هاتیه ، وپه یفا (الشيطان) ۸۸
جاران هاتیه .

(الجهر) ۱۶ جاران هاتیه ، (العلانية) ژی ۱۶ جاران
هاتیه .

(إبليس) ۱۱ جاران هاتیه ، وخو پاراستنا ب خودی
(استعاذه) ژی ۱۱ جاران هاتیه .

په یفا (جهنم) و (مشتقات) ین وی ۷۷ جاران هاتیه ،
و (الجنة) ژی هه وهسا .

۲ - وهندهك په یف هه نه په یوهندی ژ لای مهعنايه قه
د ناقبه ری دا هدی هژمارا هاتنا وان ژی د قورئانی دا په یوهندی کا
(ریاضی) د ناقبه ری دا هدی ، بو نمونه :

په یفا (الرحمن) ۵۷ جاران د قورئانی دا هاتیه ، په یفا
(الرحيم) ۱۱۴ جاران هاتیه ، و ۱۱۴ دو جاران هندی ۵۷
یه .

په یفا (الجزاء) ۱۱۷ جاران هاتیه ، و (المغفرة) ۲۳۴
جاران هاتیه ، وئاشکه رایه کو ۲۳۴ دو جاران هندی ۱۱۷ یه .

په یفا (الفجار) ۳ جاران هاتیه ، و په یفا (الأبرار) ۶ جاران هاتیه .

۳ - هندهك په یقین دی هه نه هژمارا هاتنا وان د قورئانی دا مروثی حیبه تی د که ت ، یو نمونه :

په یفا (الشهر) ۱۲ جاران د قورئانی دا هاتیه ، و سال ۱۲ هدیقن .

په یفا (يوم) ۳۶۵ جاران د قورئانی دا هاتیه ، و سال ۳۶۵ رپوژن .

په یفا (البر) و (یسأ) ۱۲ جاران د قورئانی دا هاتیه ، و په یفا (البحر) ۳۲ جاران هاتیه ، و زانایین جوغرافیایی دبیشن : رپژه یا هشکاتیی به رانبر دهریایی د عهردی دا (۱۲ / ۳۲) یه .

۴ - سووره تا (النمل) سووره تا ۲۷ یه د قورئانی دا و ژ ۹۳ ئایه تان پیک دئیت ، سه ری وی ب په یفا (طس) ده ست پی د که ت ، و نه گهر ئهم حه رفا (ط) د قی سووره تی دا به ژمی رین دی بینین ۲۷ جاران هاتیه ، و حه رفا (س) ۹۳ جاران هاتیه ، و نه گهر ئهم ۲۷ د گهل ۹۳ کوم بکه دین ئه نجام دی دته ۱۲۰ ویا غه رب ئه وه حسیبا ئه بجه دی یا په یفا (نمل) ژی دته ۱۲۰ !

۵ - وهندهك جاران دى بينى (جومله يهك) د قورئانى دا دئيت ، بهرانبهر وى (جومله يه كا) دى ههيه په يوه ندى ژ لايى هژمارا په يقان قه د نافبه رى دا ههيه ، بو نموونه :

گوټنا : ﴿ لَا يَسْتَأْذِنُكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ أَنْ يُجَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالْمُتَّقِينَ ﴾ (التوبة : ۴۴)
ژ ۱۴ په يقان پيك دئيت ، وگوټنا بهرانبهر : ﴿ إِنَّمَا يَسْتَأْذِنُكَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَارْتَابَتْ قُلُوبُهُمْ فَهُمْ فِي رَيْبِهِمْ يَتَرَدَّدُونَ ﴾ (التوبة : ۴۵)
نهو ژى ژ ۱۴ په يقان پيك دئيت .

گوټنا : ﴿ وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ ﴾ ژ ۷ په يقان پيك دئيت بهر سقا بهرانبهر : ﴿ قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَا أَلْفَيْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا ﴾ (البقره : ۱۷۰)
نهو ژى ژ ۷ په يقان پيك دئيت .

ونه قه چهند نموونه يه كيى كورتن ل سهر ئعجازا هژمارى د قورئانى دا ونه گهر ئهم دويچوونه كا كورت ل سهر لايى هژمارى د قورئانى دا بكهين دى گهلهك ژ قان نموونه يان بينين ، تشي هندى دگه هينت كو مه سه له (صودفه) نينه بهلكى دانانه كا ب بنه جهيه ژ لايى خودايه كيى كار بنه جه قه :

﴿ لِيَعْلَمَ أَنْ قَدْ أَبْلَغُوا رَسُولَاتِ رَبِّهِمْ وَأَحَاطَ بِمَا لَدَيْهِمْ وَأَحْصَى كُلَّ شَيْءٍ عَدَدًا ﴾ (الجن : ۲۸) .

(۲۳)

قویناغین چیبوونا مروقی د زکی دهیکی دا

د قورئانا پیروژ دا و ل پتر ژ جهه کی خودایی مه زن مه
ل هندی ئاگه هدار دکهت کو نشانین مه زنیآ خودی د مه مروقان
ب خو دا هه نه ، له و فهره ئه م مروف هزرا خو د چیکرنا خو دا
بکهین ، ئه م ژ چ وچاوا هاتینه ئافراندن ، ئه گهر هات و مه قیا
مه زنیآ خودی ب چاف بینین .. خودایی مه زن د جهه کی دا
ژ قورئانی دبیرت : ﴿ وَفِي الْأَرْضِ آيَاتٌ لِلْمُوقِنِينَ . وَفِي أَنْفُسِكُمْ
أَفَلَا تُبْصِرُونَ - و د عهردی دا نشانین ئاشکه رال سهر شیا نا
خودی بو خودان باوهران هه نه ، بین باوهری ب ته وحیدا خودی
وراستیا پیغه مبه ری وی دئین . و د ئافراندا نه فسین هه وه ب خو
دا نشان ل سهر شیا نا خودی هه نه ، به ری هه وه دده نه ته وحیدا
ئافرانده ری هه وه ، و کو ئه و ب تنی هیژای په رستی یه ، ئه ری
هوین ژی بی ئاگه ه بووینه ، وهوین نابین ، ووجه کی بو خو ژی
ناگرن ؟ ﴿ (الذاریات : ۲۰-۲۱) .

ول جهه كى دى ب رهنگه كى ناشكه راتر ئهو فهرمانى ل مه
 دكهت كو ئهم بهرى خو بدهينه ئافراندا خو كانى ژ چ بوويه
 ده مى ديژت : ﴿ فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسَانُ مِمَّ خُلِقَ . خُلِقَ مِنْ مَّاءٍ دَافِقٍ .
 يَخْرُجُ مِنْ بَيْنِ الصُّلْبِ وَالتَّرَائِبِ . إِنَّهُ عَلَى رَجْعِهِ لَقَادِرٌ . يَوْمَ تُبْلَى
 السَّرَائِرُ - قِيَا بلا مروف بهرى خو بدهتى كانى ئهو ژ چ هاتيه
 ئافراندن ؟ ئهو ژ چپكه كا ئافى يا ب لهز دئيه ريټن يى هاتيه
 ئافراندن ، ژ ناقهرا پشتا زهلامى وسنگى ژنى دهر دكهفت . هدى
 ئهو خودايه يى مروف ژ قى چپكا ئافى ئافراندى دشيت پشتى
 مرنى دوباره وى زيندى بكهتهفه . وى رورژا تشتين فهشارتى تيدا
 ناشكهرا دبن وتشتى چاك ژ يى خراب جودا دبت ﴿ (الطارق :
 ٥-٩) .

نه بهس هنده بهلكى د گهلهك جهان دا ژ قورئانى خودايى
 مهزن ب ناشكهرا بهحسى وان قوينانان كويه يين چييوننا مروفى
 تيرا دبورن ، ويغهمبهرى ژى - سلاف لى بن - د هژماره كا
 گوتين خو دا بهحس بو مه ژ فان قوينانان كويه ، وتشتى
 غهريب د قى بهحس كرنى دا ئهوه ئهف زانينين قورئان
 وسوننه د دهر حهقا قوينانان ئافراندا مروفى دا ديژن حهتا
 ده مه كى نيрик ژى ژ وان زانينان بوون يين ل بهر مروفى
 دقهشارتى ، لهو زانايين بسپور فان زانينان دهرميرون ئيك

ژ مه زنترين ئعجازا علمى يا قورئانى .. و ل فيري مه دقيت
د گهل قورئانى و سوننه تى بژين ، دا سه رهاتيا فى چيكرى غه ريب
ئهوى ديژنى مروڤ بزاني .

مه دقيت د گهل مروڤى ب وه غه ره كا كورت رابين
وچه نده كى ل ده مى بۆرى بزفرين ، و ده سپىكا سه رهاتيا عنتيكه
وتژى موعجزه بزاني ، دا حالى فى مروڤى مه زن د خو دگه هت
ل وى ده مى بينين دندكه كا هوپرتر ژ دندكا خويى ..

ئهز وتو وئهو كه سين ياريان بو خو ب چاره نقيسى مروڤيني
ژى دكه ن وهنده ك و هسا د خو دگه هن كو - حاشا - جهى خودى
يى گرتى ، ل ده سپىكى شانه يه كا ب تنى بووين د زكى
ژنه كا لاواز دا ، شانه يه كا و هسا بچويك يا ب زۆرى دئيه دين ،
شانه يه كا لاواز وهه وجهى پاراستنى ، پشتى ده مه كى ئەف شانه
ل سه ر دو پارچه يان دئيه ليكفه كرن ، پاشى دبه چار پارچه ،
پاشى هه شت ، پاشى شازده ، پاشى ئەف شانه زيده دين ، هه تا
دبهنه پارچه يه كا گوشتى ، وهسا هه تا دبه مروڤه كى تمام ..
وهنگى ئهو شانه يا ده سپىكى يا بچويك سه د مليار جاران هندى
خو لى دئيت ، و گرانيا وى شهش مليار جاران هندى خو لى
دئيت . وئهو مروڤى ل ده سپىكى چكه كا ئافى يا بيخير دبه
كه سه كى و هسا خو ژ عه بدينيا خودى مه زنتر دينت .

وبهري ئەم بهري خۆ بدهينه وان ئايەت وحەديسان بکهين يين
 بهحسّ قويناغين ئافراندا مروّقي دکەت ووهک جهئيان بو فەرمانا
 خودی ﴿ فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسَانُ مِمَّ خُلِقَ ﴾ دی د گەل قی مروّقي
 ب قويناغەکی رابين وهکی نوکه زانايين بسپور ئاشکەرا دکەن .
قويناغ (النطفة) :

قويناغ ئافراندي يا موعجزه ب هندی دەست پی دکەت
 دەمی شانەيا هيکی (بووهیضی) د وی ئەندامی ئەندامی
 لەشی ژنی دا ئەوی دیبژنی (مەبیض) دگەهت ، وپشتی ئەو
 دگەهت (ناضج) دبت ریکەکا دویر ل بهر وی هەیه حەتا
 دگەهته بنهجهها خۆ ، ل سەری ئەو ب لای وی بۆریکی قە دئیتە
 کیشان ئەوا دیبژنی : کەنالی فالۆپ ، وهر چەندە قی هيکی
 چو ئەندامین وەسا پیقە نین بشیت بهرهقانی پی ژ خۆ بکەت یان
 پی ب ریفە بچت ، بەلی بۆریکا فالۆپ وەسا یا چیکری کو ئەو
 تیدا بیتە پاراستن وبۆ پیشقە بیتە هاژۆتن حەتا دگەهته بنهجهها خۆ
 کو مالبچویکە .

وپشتی ئەو دگەهته بنهجهها خۆ بیست وچار سەعتان ب تنی
 خۆ دگرت ، ئەگەر ئەو نههاته (تەلقیحکرن) ئیکسەر دمرت ،
 وحەتا ئەو بیتە تەلقیحکرن وی هەوجەبی ب وی چیکی یە ئەوا
 ژ لای زەلامی قە دئیت یا کو دیبژنی : (نوظفە) وئەف نوظفە

شانه که وه سا یا هاتیه چیکرن کو پیزانینین نیراتی بی وراثی بگه هینته شانا (بووه یضی) یا می ، و د قان ههردو لبنین سه ره کی دا بین مروّف ژ ی چی دبت چل وشهش (صبیغات) هه نه هه می سالو خه تین مروّفی بین ژ ده یابان دئینه فه گوهاستن د ناّف دا دقه شار تینه . وهر چه نده د هر جاره کی دا یا (ئتصال) د نا قه را ژن و میری دا چی دبت نیزیکی (۲۵۰) ملیوون (نوظفه) ژ زه لامی بو ژنی دئینه فه گوهاستن ژی به لی نوظفه یه کا ب تنی ریکا خو بو (بووه یضی) دبیت و ب ته لقیحی رادبت ، وئوین دی هه می دمرن ! وئه فه یه پشکه ک ژ مه عنا وی هه دیسی ئه وای یغه مبه ر - سلاف لی بن - تیدا دبیرت : ﴿ ما من کل الماء یكون الولد ، و إذا أراد الله خلق شیء لم یمنعه شیء ﴾ ^(۱) وئه ف هه دیسه ب خو لایه کی ئعجازی بو مه ئاشکه را دکه ت .

وبه ری ئه م خو فه گو هیزینه قویناغین چیوونا (جه نینی) پشتی (بووه یضه) دئیه ته لقیحکرن ، راوه ستیانه ک د گهل ئیک ژ موعجزه بین قورئانی بین علمی مه هه یه :

ئه ف ئایه تا مه ل ده سپیکا په یقا خو ئینا ئه وای خودایی مه زن تیدا دبیرت : ﴿ فلینظر الإنسان مم خلق . خلق من ماء دافق .

(۱) وه کی موسلم ژی فه دگو هیزت .

يخرج من بين الصلب والترائب ﴿١﴾ ب رهنگه کی ناشکهره
 رادگه هینت کو مروّف ژ (نوظفی و بووه یضی) ههر دووان
 چی دبت چونکی (صلب) ههستی پشتا زهلامیه و (ترائب)
 ههستی سنگی ژنکی یه ، وئه گهر ئەف مهسهله نوکه ل بهر
 تشته کی ناشکهره بت ل وی ده می قورئان تیدا هاتیه خواری
 وپشتی هنگی ب هزار وسه د سالان ژی که سی ئەف تشته
 نه دزانی ، چونکی ل ده می قورئان هاتیه خواری زانایان هزر دکر
 بچویک ب تنی ژ (مهنی) چی دبت ، وئهف راستیا علمی یا
 قورئان ئیشاره تی دده تی ل سالا ۱۷۷۵ ز ژ نوی بوّ جارا ئیکی
 مروّف یی گه هشتی ل سهر دهستی زانایی ئیتالی (سپالانزانی)
 وپشتی هنگی ب ههشت سالان (فان به نه دهن) شیا ب ده لیلین
 علمی گوّتنا هه فالی خوّ بنه جه بکهت ، و ل ده سپیکا
 سه دسالا بیستی ژ نوی زانا شیان دهوری کرومۆسۆماتان
 د فه گره استنا سالۆخه تین وراثی دا بوّ زارۆکی ده سنیشان بکهن .
 وپشتی (بووه یضه) ب (نوظفی) دئیته ته لقیحکرن
 سالۆخه تین وراثی بین ههر دووان دگه هنه ئیک و ل بهرانبه ری
 ئیک دئینه دانان ، دا مه زنترین موعجزه ل سهر رویی عه ردی
 ب جه بیت : (چیکرنا مروّفه کی نوی) !

قویناغا (العلقه) :

تەلقیح د ناڤه‌را (بووه‌یضی) و (نوظفی) دا د بۆریکا فالۆپ دا ، وپشتی تەلقیحی ب چار روژان هیکا تەلقیح‌کری به‌ر ب وی جهی ڤه دچت یی بۆ هاتیه به‌ره‌ڤکرن کو (ره‌حمه - مالبچویکه) ئەوی قورئان هنده‌ک جارن ناڤی (القرار المکین) ل سەر ددانن ، وپشتی ئەو دگه‌هته جهی خو دهمه‌کی ئەو یا خو‌جە نابت ، وحه‌تا ئەو ژ که‌فتن وپویچبوون و به‌رزه‌بوونی بیته پاراستن ئەو هه‌وجهی هندی دبت خو ب جهه‌کی ڤه بگرت ، ودا ئەو ڤی ئارمانجا خو ب جه بینت خودی وه‌سا هه‌زکریه ئەڤ هیکا تەلقیح‌کری هنده‌ک ئەنزیمین تاییه‌ت ژ خو به‌ردده‌ت و ب دیواری مالبچویکی دا دکه‌ت وهنده‌کی ژ وی دیواری ده‌لینت و خو پیڤه دگرت ، وپشتی دهمه‌کی ئەو (نوظفه) د ناڤ دیواری ره‌حمی دا دئیه ڤه‌شارتن ، ب دورستی وه‌کی تو دندکا توڤی د ناڤ ئاخی دا ڤه‌دشیری ، وکتیین (طوبیی و ته‌شریحی) ناڤی ڤی قویناخی ژ ژینا جه‌نینی دکه‌نه (قویناغا چاندنی - مرحلة الغرس) و ژ بیر نه‌که‌ن قورئانی به‌ری وان ب سیزده قه‌رنان ئیشاره‌ت یا دایه ڤی چه‌ندی ده‌می دبیزت :

﴿ نساؤکم حرث لکم فأتوا حرثکم أنى شئتم وقدموا لأنفسکم ﴾ (البقرة : ۲۲۳) .

د دهر حه قافی قویناغی دا قویناغائیکی ژ ژبی جه نینی ده می
هیشتا نه و یا لاواز و خو ب دیواری مال بچو یکی فه دگرت قورئان
چ دبیرت ؟

گوهداریا فی نایه تی بکن : ﴿ اقرأ باسم ربك الذي خلق .
خلق الإنسان من علق . اقرأ وربك الأکرم ﴾ (العلق : ۱-۳) .
ئه فه قویناغائیکی یه یا مروف تیدا چی دبت ، قویناغ
(العلق) وئاشکهرایه کو (علق) د زمانی عهره بی دا بو وی
تشتی دئیته گو تن بی خو ب تشته کی دی فه بگرت ، وچی په یفا
مروف بو فی قویناغی بدانت یا (جه نین) تی دبورت وی مه عنایا
تمام نادهت یا په یفا (العلق) ددهت ..

وحتا بو مه ئاشکهرایا بیت کو قورئان قویناغ (العلقه) پشتی
یا (النطفه) ددانت گوهداریا فان ههر چار پارچه نایه تان بکن :
﴿ فإنا خلقناکم من تراب ثم من نطفة ثم من علقه ﴾ (الحج :
۵) .

﴿ ثم خلقنا النطفة علقه ﴾ (المؤمنون : ۱۴) .
﴿ هو الذي خلقکم من تراب ثم من نطفة ثم من علقه ﴾
(غافر : ۶۷) .

﴿ ألم يك نطفة من منی یمنی . ثم كان علقه فخلق فسوی ﴾
(القيامة : ۳۷-۳۹) .

مه‌عنا مه‌سه‌له ژ زانین وتیگه‌هشتن هاتیه ، نه‌کو ژ (صودفه)
 و ل‌قیری مه‌دقیت پسیره‌کی بهلیخین : ئه‌ری پیغه‌مبه‌ری
 - سلاف لی بن - چ مکرسکووب هه‌بوون هه‌تا ئه‌و جه‌نینی پی
 د‌قی قویناگی دا ببینت و ب‌قی د‌قغه‌تی به‌حس ژی بکەت ؟

قویناغا (المضغة) :

ئه‌ف قویناغه‌که‌نگی ده‌ست پی دکەت ؟ و بوچی قورئانی
 ئه‌ف ناغه‌دانایه‌سەر ؟

به‌ری د‌ختۆر ب مکرسکووبین خو به‌رسقا قان هه‌ردو پسیران
 بده‌نه مه‌قورئانی و سوننه‌تی به‌رسقا دای .. د‌حه‌دیه‌کی دا یا
 (حذیفه بن أسید) فه‌دگوهیزت ، پیغه‌مبه‌ر - سلاف لی بن -
 دبیزت : ﴿ یدخل الملك على النطفة بعد ما تستقر في الرحم
 بأربعين أو خمسة وأربعين ليلة فيقول يا رب أشقي أو سعيد فيكتبان
 فيقول أي رب أذكر أو أنثى فيكتبان ويكتب عمله وأثره وأجله
 ورزقه ثم تطوى الصحف فلا يزداد فيها ولا ينقص ﴾ . (١)

ژ‌قی هه‌دیه‌ی د‌ئیه‌ زانین کو پشتی (نوظفه) د‌مال‌بچوکی
 دا بنه‌جه‌د‌بت چل هه‌تا چل وینج روژا ژ‌نوی گوهورین
 ب‌سه‌ر دا د‌ئین و ژ‌وان گوهورینین بایۆلۆژی ئه‌وه (نفشی)
 بچوکی د‌ئیه‌ ته‌حدید‌کرن کانی نیره‌یان می .. د‌قان چل روژان

(١) موسلم فی هه‌دیه‌ی ربوایه‌ت دکەت .

دا مروّف ب هه می علمی خو یتتی نه شیت بزانت کانی ئەف
تشتی د ره می دا هه ی کوره یان کچه ، چونکی هیشتا (جنسی
جه نینی) ته حدید نه بوویه ، و ئەفە ئیک ژ وان کلیلین غه بیینه یین
ژ خودی پیقه تر کهس نزانت وه کی د ئایه ته کی دا هاتی : ﴿ إِنَّ
اللّٰهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَيُنْزِلُ الْغَيْثَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ وَمَا
تَدْرِي نَفْسٌ مَّاذَا تَكْسِبُ غَدًا وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ إِنَّ
اللّٰهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴾ (لقمان : ۳۴) .

ودا بو مه دیار ببت کو مه خسه د ب ﴿ وَيَعْلَمُ مَا فِي
الْأَرْحَامِ ﴾ ئەف قوینا غه یه گوهداریا فی حه دیسی بکه ن ،
عه بدلا لهی کوری عومه ری ژ پیغه مبه ری - سلاف لی بن -
قه دگو هیزت دبیزت : ﴿ مَفَاتِيحُ الْغَيْبِ خَمْسٌ لَا يَعْلَمُنَ إِلَّا
اللّٰهُ : لَا يَعْلَمُ مَا فِي غَدٍ إِلَّا اللّٰهُ ، وَلَا يَعْلَمُ مَا تَغِيضُ الْأَرْحَامُ إِلَّا
اللّٰهُ .. ﴾ ^(۱) ومه عنا (ما تغیض) ئەوه : د ناف خو دا نقو دکه ت
وقه دشیرت ، و ب فی د قوینا غا (العلقه) دا مال بچو یك
(نوطفی) د ناف خو دا قه دشیرت ، هیشتا سه ر و سیمایین
بچو یکی دورست نه بووین .

پشتی چل هه تا چل و پینج رۆژان (جه نین) ده ربازی
قوینا غه کا دی دب ت یا کو قورئان نافی (المضغه) ل سه ر ددانت ،

(۱) بوخاری فی حه دیسی قه دگو هیزت .

دهمی دیبۆت : ﴿ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ مِنْ مُضْغَةٍ مُخَلَّقَةٍ
وَعَبْرٍ مُخَلَّقَةٍ ﴾ ووه کی ئەم دبین ئەف ئایه ته چەند راستیه کین
علمی بۆ مه بهرچاف دکەت :

۱ - قویناغا (المضغة) پستی قویناغا (العلقه) دئییت ،
وده مهك د نایه را قی قه گوهاسنی دا هیه ، لهو قورئان حەرفا
(ثم) ب کاردئییت ، ووه کی مه دیتی ئەف ده مه چل حەتا چل
وینج رۆژان قه دکیشیت .

۲ - باشتیرین ناف بۆ قی قویناغی (مضغة) یه و (ومضغة)
ئەو تشته یی مروف دجویت ، وه کی به نیشتی یان پارچه یه کا
گوشتی ، وئاشکه رایه ئەو تشتی مروف دجویت ژیک دئیته ده ر
وچو رهنگین (ثابت) بۆ نابن ، هه ر ده مه کی ب لایه کی قه دریز
دبت .

۳ - قورئانی ئەف (مضغة) سالۆخ دا وگۆت : (مخلقة وغير
مخلقة) یه عنی : ئەو یا ئافراندیه ونه یا ئافراندیه ژی .. قیجا مه عنا
قی چیه ؟

زانایین بسپۆر دبیزن : دی قویناغی دا ژ زینا جهنینی
ب رهنگه کی ته دریجی هندهك ئەندامین له شی وی دورست دبن ،
وهندهك دمین ، و ژ وان ئەندامان یین ل ده سپیکی دورست
دبن : ده ماغه .

قوبناغا (العظام) :

حهتا سه دسالا بيسستی ژى زاناين بسپور هزر دکر دهمی
 بچويک چي دبت ل سهری گوشت پهيدا دبت پاشی ههستی ،
 وهنده کين دی هزر دکر گوشت وههستی پيکفه چي دبن ، بهلی
 پشتی علمی نوی پيشکهفتی وزانايان ب ريکا ئامويرهتين نوی
 دويچوونا وهرارا جهننی د مالبچويکی دا کری بو وان ئاشکهرا
 بوو کول سهری ههستی چي دبت پاشی گهه پاشی گوشت
 ب سهر ههستی دا دئيت .. و ب قی چهندی راستيا گوئنا
 قورئانی بنهجه بوو دهمی ديژرت : ﴿ فَخَلَقْنَا الْمُصْغَةَ عِظَامًا
 فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا ﴾ .

وپشتی گوشت ب سهر ههستی دا دئيت وئندامين لهشی
 جهننی دورست دبن ، بچويک دهست ب وهراری دکهت وپيک
 دئيت دا ب کير هندی بيت رح بو بيتهدان ﴿ ثُمَّ أَنْشَأْنَاهُ خَلْقًا
 آخَرَ فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ ﴾ .

قوبناغا دانا رحى :

پشتی لهشی زاروکی دورست دبت ووهراری دکهت رح بو
 دئيتهدان .. رح ئەف سورا مهزن يا خودی کريه د لهشين مه دا
 دئيتهدان وزينديبوونی ددهتی ، ورح چيه ؟ و ژ کيفه دئيت ؟

و چاوا بو دکهفته د قالبی جه نینی دا ؟ ئەفه تشته که علمی مروقی نه گه هشتیی و ناگه هتیی ژ ی !

د حه دیسه کی دا کو دئیته هژمارتن ئیک ژ مه زنترین حه دیسین ئعجازی عه بدلاهی کوری مه سعوودی ژ پیغه مبه ری - سلاف لی بن - فه دگو هیژت ، دیژت : ﴿ اِنْ اَحَدَكُمْ يَجْمَعُ خَلْقَهُ فِي بطنِ اُمِّهِ اَرْبَعِينَ يَوْمًا ، ثُمَّ يَكُونُ عِلْقَةً مِثْلَ ذَلِكَ ، ثُمَّ يَكُونُ مَضْغَةً مِثْلَ ذَلِكَ ، ثُمَّ يُرْسَلُ الْمَلَكُ فَيَنْفُخُ فِيهِ الرُّوحَ ، وَيُؤْمَرُ بِاَرْبَعِ كَلِمَاتٍ : بِكُتُبِ رِزْقِهِ ، وَاَجَلِهِ ، وَعَمَلِهِ ، وَشَقِيٍّ اَوْ سَعِيدٍ ، فَوَالَّذِي لَا اِلَهَ غَيْرُهُ اِنْ اَحَدَكُمْ لِيَعْمَلَ بِعَمَلِ اَهْلِ الْجَنَّةِ حَتَّى مَا يَكُونُ بَيْنَهُ وَبَيْنَهَا اِلَّا ذِرَاعٌ فَيَسْبِقُ عَلَيْهِ الْكِتَابُ فَيَعْمَلُ بِعَمَلِ اَهْلِ النَّارِ فَيَدْخُلُهَا ، وَاِنْ اَحَدَكُمْ لِيَعْمَلَ بِعَمَلِ اَهْلِ النَّارِ حَتَّى مَا يَكُونُ بَيْنَهُ وَبَيْنَهَا اِلَّا ذِرَاعٌ فَيَسْبِقُ عَلَيْهِ الْكِتَابُ فَيَعْمَلُ بِعَمَلِ اَهْلِ الْجَنَّةِ فَيَدْخُلُهَا - هِنْدِي ئِيك ژ هه وهیه ئا فراندنا وی د زکی دهیکا وی دا دئیته کو مکرن چل روژان ، پاشی هندی وی دبته (عه له قه) ، پاشی هندی وی دبته (موضعه) پاشی ملیا که ته ک دئیته هنارتن وئهو رحی دده تی ، وهه رمان ل وی دئیته کرن ئهو چار په یقان بنقیست : رزقی وی ، وئه جه لی وی ، وکاری وی ، وکانی دی بی ژ خه لکی به حشتی بت یان بی جه هه می ، قیجا ئه زب وی که مه بی چو خودایین ب حق ژبلی وی نه ههین ئیک ژ هه وه

دى ب كارى خەلكى به‌حهشتى كهت هتا د نابقه‌را وى ووى دا
 گه‌زه‌ك دميت ، ئه‌وا بو هاتيه نفيسين دى به‌رى وى راکه‌ت قي‌جا
 ئه‌و دى ب كارى خەلكى ئاگرى كهت ، ودى چته ئاگرى ،
 وئيك ژ هه‌وه دى ب كارى خەلكى ئاگرى كهت هتا د نابقه‌را
 وى ووى دا گه‌زه‌ك دميت ، ئه‌وا بو هاتيه نفيسين دى به‌رى وى
 راکه‌ت قي‌جا ئه‌و دى ب كارى خەلكى به‌حهشتى كهت ، ودى
 چته به‌حهشتى ﴿ ١ 〉 .

وئەف هه‌ديسا مه‌زن وان قوينانغان ژ ژيى جه‌نينى بو مه
 ئاشكه‌را دكه‌ت يىن ئايه‌تان به‌حس ژى كرى ، وزيده‌تر دو
 مه‌سه‌لان ل به‌ر مه‌روه‌ن دكه‌ت :

يا ئيكي : ده‌مى هه‌ر قوينانغه‌كى ژ فان قوينانغي هه‌ چل
 رۆژن ، چل رۆژان (نوطفه) ، چل رۆژان (عه‌له‌قه) ، چل
 رۆژان (موضغه) ، ئەفه‌سه‌د ويىست رۆژ ، يان چار هه‌يف .
 يا دووى : گاڤا ژيى جه‌نينى چوو د هه‌يفا پي‌نجى دا ،
 خودى فه‌رمانى ل ملياكه‌ته‌كى دكه‌ت رحى بده‌تى ، و دوير نينه
 ژ به‌ر فى چهندي بت قورئانى عهدين ژنكا زه‌لامى وى دميرت
 كربتە چار هه‌يف وده‌ه رۆژ .

(١) بوخارى وموسلم فه‌دگوه‌يزن .

ول دویمایا فی بابەتی من دقیت پسیاره کا پرۆفیسۆر (کیت مۆرۆ) مامۆستای (علمی جەنینی) ل زانکۆیی ئەمەریکی و خودانی نافدارترین کتیب ل جیهانی ل دۆر جەنینی بۆ هەوە فە گوهرم ، دەمی پسیاره کی ئاراستە ی مە موسلمانان دکەت و دبیرت :

((پیغمبەری هەوە مۆفە کی بەسیط وزەلامە کی نەخواندەفا بوو ، د سەدسالە حەفتی زایینی دا ژیا بوو و مەربوو ، ل وی دەمی چو هەبوون بۆ زانینا جەنینی نەهە ی ، و چو مکر سکۆب هیشتا نەهاتینە چیکرن ، و علمی (بەصەریات) ی پەیدا نەبووی ، ئەری وی ئەف زانینە عەجیب ژ کێفە ئینابوون ؟ وی چاوا تیکەلبوونا (نوظفی) د گەل (بوو هیضی) دیتبوو ؟)) .

وبەرسقا پسیارا وی دی بۆ هەقالە کی وی یی دی ژ زانیین ئەمەریکی هیلین ئەو ژ ی پرۆفیسۆر مارشال جۆنسۆنە ، ئەوی جارە کی د گەل هەندەك زانیین موسلمان روینشتی ، وفان زانیان ئەف ئایەتە - یین مە بەر نوکە ئیناین و بەحسی قویناغین چیوونا جەنینی دکەن - بۆ وی خواندن و ب ئنگلیزی شرو فە کرن ، گا فا وی گوهر ل فان ئایەتان بووی وی گۆت : موستەحیلە ئەف گۆتنە بەری هزار و چارسەد سالان هاتبنە گۆتن ، چونکی ئەف زانینە بەری شیست سالان کەسی نەدزاین !

وگافا فان زانايان ئايەت ئېكە ئېكە دانايىنە بەر ووى ھزرېن خو
تېدا كرىن ئەو ھىيەتى ما ، ھنگى زانايەكى موسلمان كو سەيدا
(عبد المجيد الزندانى) بوو گۆتى : نوكه تو چ دىيىزى ؟

وى گۆت : ئېك ژ سى ئحتمالان دەرناكەفت ، يان
موحه مەدى ھندەك مكرسوېين مەزن ھەبوون وھنگى ئەو شىابوو
يى ب سەر فان زانينان ھلبىت .. سەيدايى زندانى گۆتى : باشە
پشتى ئەو مرى ئەف مكرسكۆبە چ لى ھاتن ، ما نە دقيت
كەتبە دەستى ئېكى ، پشتى ھنگى ما ئەف مكرسكۆبين
ئلكترۆنى پىتقى ب كارەبى وپىشەسازىيە كا پىشكەفتى نابت ؟

ئينا پرؤفيسۆر جۆنسۆنى گۆت : راستە ئەفە تشتەكى
نەمە عقۇولە !

ئحتمالا دووى وى گۆت : ديارە موحه مەدى ئەف گۆرنە
صودفە يىن گۆتىن و دورست يىن دەر كەفتين .. زندانى گۆتى :
صودفە جارەكى پەيدا دبت ، بەلى ئەف ئايەتىن فان زانينان بو
مە دىيىزن نە ئېك وددونە بەلكى گەلەك ئايەتىن وئەف ئايەت
وحە ديسە چىبوننا بچويكى قويناغ قويناغ بو مە دىيىزن ، و دەمى
ھەر قويناغەكى ژى ب رۆژ بو مە دەسنیشان دكەن ، ئەرى ما
ئەف تەفصيلە ھەمى دى صودفە بت ؟

وى گۆت : نەخىر موستەھىلە صودفە يا ب فى رەنگى بت !

ئَحْتَمَالاً سِیّ چیه ؟

پرو فیسوری ئەمریکی مارشال جوڤسۆنی گۆت : ئەف گۆتنه
دقیّت وه حی بت بو موحه مەدی ژ سه ری هات بت ، ژ فێ پیقه تر
من چو ته فسیرین دی نین !!

وخودایی مه زن راست دیژت ، ده می ئەمر دکهت :
﴿ سَنُرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الْآفَاقِ وَفِي أَنْفُسِهِمْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ
أَوَلَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ أَنَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴾ .

(٢٤)

دله سەنتەرى

تېگەهشتنى

بابەتى ئەفرۆ ئەم رۆناهيە كى دى دەينه سەر دەرازينكه كا بۆ
ئعجازە كا هېشتا ب تامى ئاشكەرا نەبووى ، هەر چەندە
سەرپەشكىن وى بەربەرە يىن ل بەر چاقىن مە ديار دىن ، ودبىت
ل پاشەرۆژە كا گەلەك نىزىك زانا بشىن پتر ب ناڤ قى بابەتى قە
بچن وبگەهنە هندەك ئەنجامىن علمى يىن بنېر يىن كو ئعجازە كا
علمى يا نوى بۆ قورئانى بنەجە دكەن .. قى جارى
مەسەلى پەيوەندى ب دلى قە هەيە .

ئەگەر ئەم ئايەتىن قورئانى بخوين دى بينىن د پتر ژ جەهە كى
دا قورئان دلى دكەتە سەنتەرى تېگەهشتنى د لەشى مروڤى دا ،
ژ وان ئايەتان :

خودايى مەزن دىيژت : ﴿ وَلَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيرًا مِّنَ الْجِنِّ
وَالْإِنسِ لَهُمْ قُلُوبٌ لَا يَفْقَهُونَ بِهَا وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَا يُبْصِرُونَ بِهَا وَلَهُمْ
آذَانٌ لَا يَسْمَعُونَ بِهَا أُولَئِكَ كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ أُولَئِكَ هُمُ
الْغَافِلُونَ - و ب راستى مە گەلەك ژ ئەجنە ومروڤان بۆ وى

ئاگرى چىكرينه يى ب تنى ئەو كەس پى دئىنە سۆتن يىن خۆ
 ھىژاى عەزابا ئاخىرەتى كرىن ، وان ھىندەك دل ھەنە ئەو پى تى
 ناگەھن ، لەوا ئەو ھىفيا خىرى ناگەن و ژ عەزابى ژى ناتىرسن ،
 ووان ھىندەك چاف ھەنە ئەو ئايەت و دەلىلىن خودى پى نابىنن ،
 ووان ھىندەك گوھ ھەنە ئەو گوھداريا ئايەتىن كىتابا خودى پى
 ناگەن دا ھىزرىن خۆ تىدا بگەن ، ئەو يىن ھە وەكى وان ھەيواناھ
 يىن د چو ئاخفتنان نەگەھن ، و دى تىشتى نەگەھن يى
 كۆب چاف بىنن ، و ب دلى خۆ جوداھىي نەئىخنە د ناڧبەرا
 باشىي و خرابىي دا ، بەلكى ئەو ژ وان ھەيواناھ بەرزەترن ژى ،
 چونكى ھەيوان وى تىشتى دزانت يى مفايى وى وزيانا وى تىدا
 و ب دوىف شقانى خۆ دكەفت ، و ئەو نە د وەسانە ، ئەو
 ئەون يىن ژ باوھىيا ب خودى و گوھداريا وى د بى ئاگەھ ﴿
 (الأعراف : ۱۷۹) .

و د ئايەتەكا دى دا خودايى مەزن دىيژت : ﴿ أفلم يسيروا في
 الأرض فتكون لهم قلوب يعقلون بها أو آذان يسمعون بها فإنها لا
 تعمى الأبصار ولكن تعمى القلوب التي في الصدور - ئەرى ما
 درەو پىكەرەين قورەشىيان ل عەردى نەگەريانىنە دا شوينوارىن وان
 تىچوويان بىنن ، ودا وان ئەو دل ھەبن يىن ئەو پى تى بگەھن ،
 ووجەكى بۆ خۆ ژى بگرن ، و ئەو گوھ يىن وان بى گوھ لى

بيت ، وئەو پى گوھ بدهنه دەنگ وباسين وان وعيهرەتى بوّ خو
ژى وەربگرن ؟ چونكى ھندى كۆراتيه نه كۆراتيا چاقانە ، بەلكى
كۆراتيا خودانى تى دبەت كۆراتيا دليە ژ حەقىي ﴿ (الحج :
٤٦) .

و د ئايەتەكا دى دا خودايى مەزن بەحسى وان كەسان دكەت
بين مفای بوّ خو ژ قورئانى نەبين ، وديژت : ﴿ أفلا يتدبرون
القرآن أم على قلوب أقفالها - ئەرى قيجا ما ئەف دوريه ھزرين
خو د شيرەت و دەليلين قورئانى دا ناکەن ؟ بەلكى ئەف دلە
دگرتينە وچو ژ قى قورئانى تيدا ناچت ، وئەو ھزرا خو د شيرەتين
خودى دا ناکەن ﴿ (محمد : ٢٤) .

وگەلەك جارەن دەمى قورئان بەحسى كافر ونەزانان دكەت
نەزانين وسەداچوونا وان ب خەتمکنا دليين وان قە گرى
دەت ، وەكى ديژت : ﴿ كذلك يطبع الله على قلوب الذين لا
يعلمون - و ب خەتمەكا وەكى قى خودى خەتمى ل دليين وان
دەت بين راستيا وى نەزانين يا تو ئەى موخەمەد پى ژ نك
خودى ھاتى ﴿ (الروم : ٥٩) .

مەعنا : نەتيگەھشتنا وان ژ بەر ھندى بوويه چونكى خودى
خەتم يال سەر دليين وان داي قيجا دليين وان د حەقىي ناگەھن .

و د حه دیسه کا دورست دا یا نوعمانی کوری به شیری
 فه دگو هیزت هاتیه دبیزت : من گو هل پیغه مبهری - سلاف لی
 بن - بوو دگو ت : ﴿الاحلال بین والحرام بین ، و بینهما مشبهات لا
 یعلمها کثیر من الناس ، فمن اتقی الشبهات استبرأ لدينه وعرضه ،
 ومن وقع فی الشبهات کرا ع یرعی حول الحمی یوشک أن یواقعه ،
 ألا وإن لكل ملک حمی ألا إن حمی الله فی أرضه محارمه ألا وإن فی
 الجسد مضغة إذا صلحت صلح الجسد کله وإذا فسدت فسد
 الجسد کله ألا وهي القلب - حه لال یی ناشکه رایه و حه رام یی
 ناشکه رایه و د نا قبه را وان دا هنده ک تشتین نه ناشکه را هه نه ،
 فیجا هه چیی خو ژ تشتین نه ناشکه را دا پاش نه وی دینی خو
 و نامویسا خو پاراست ، و هه چیی تشتین نه ناشکه را بکه ت و ه کی
 وی شقانیه یی ل دور زیانی چه ری دکه ت نیزیکی تویش بیتی ،
 و هه ر مه لکه کی پاوانه ک هه یه و پاوانی خودی د عه ردی وی دا
 نه و تشتین بین وی حه رام کرین ، و د له شی دا پارچه یه ک هه یه
 نه گه ر نه و چاک بیت له ش هه می دی چاک بت ، و نه گه ر نه و
 خراب بوو له ش هه می دی خراب بت ، و نه و پارچه دله ﴿ . (۱)
 و ژ فی حه دیسی ژی دیار دبت کو دله مرو فی چاک دکه ت
 یان خراب دکه ت .

(۱) بوخاری و موسلم فه دگو هیزن .

وئەف حەدیسە ویین وەکی وان پسارە کا مەزن ل بەر سنگی
 مروّقی ددانن ئەو ژێ ئەقەیه : ئەری دلی چ دەور د تیگەهشتنی دا
 هەیه ل نک مروّقی ؟ وئەگەر دل سەنتەری تیگەهشتن و
 (تەوجیهی) بت ل نک مروّقی - وەکی ژ ظاهری ئایەتان دئیتە
 زانین پا دەوری عەقلى چیه ؟

وبەری ئەم بەحسى تەفسیرا قى ئایەتى ل بەر سیبەرا علمی
 نوى بکەین دا بەری خوْ بدەینی کانی زاناین تەفسیری یین کەفن
 چ دگۆت دەمی دەهاتنە تەفسیرا قان رەنگە ئایەتان .

ئاشکەرایە کو د هزرا مروّقی دا حەتا قى دویمایی ژى
 - بەلکی حەتا نوکە ژى ل نک گەلەك ژ مە ژ زانا ونەزانا -
 ژ راستیین نەبەرگومانە کو دەماغە سەنتەری تیگەهشتنی ل نک
 مروّقی ، و ژ بەر قى چەندى کەسەکی د چو تشتان نەگەهت ئەم
 دبیژین : یی بی دەماغە ، خوْ د زمانى عەرەبان ژى دا دبیژنە
 مروّقی تیگەهشتی : (عاقل) ، و ل سەر قى بناخەیی دەمی زاناین
 تەفسیری دگەهشتنە قى ئایەتى : ﴿لهم قلوب لا یفقهون بها﴾
 د تەفسیر کرنا وی دا حیبەتى رادوەستان ، ھندەکان د سەر مەعنا
 وی یا ئیکسەر را باز ددا ، و ھندەکین دی دگۆت : مەخسەد
 ب ئایەتى ئەو ئەف مروّقه مفایەکی دورست ژ ئەندامین لەشی
 خوْ نابین ، ونەدەهاتە سەر هزرا وان کو تیگەهشتنی پەیوەندیە کا

ئیکسەر د گهل دلی ههبت . و ل فان دویمایان .. ل دهمه کی
 کیمتر ژ دهه سالان مهسهلهك بو زانایین بسپور
 و دخترین دلی ئاشکه رابوویه ژ نیشانان وهسا دئیه زانین کو
 ئعجازه کا دی یا علمی یا مهزن یا قورئانی ل دهمه کی نیزیکی بیت
 دی ئیه حالی و ئاخفتن دی ل سهر گهرم بت ، ئهف مهسهله
 ژى ئهفهیه :

هندهك ژ وان دخترین ل بنگههین گوهارتنا دلان دا کار
 دکهن پشتی گهلهك ژ نیزیک فه دویمچوونا وان نهخوشان کری
 بین دلین صناعی بو هاتینه دانان تشته کی غهریب ل نک فان
 نهخوشان دیت ، وئهو تشتی غهریب یی وان ئاشکه را
 د کۆنگره کی روژنامهفانی دا بهحس ژى کری ئهوه وان گوت :
 گوهارتنا دلی نهخوشی کاری د مهسهلین عهقلی وتیگههشتنی
 دا ل نک نهخوشی دکهت ، ههر وه کی ئهوه دلی صناعی یی نوی
 یی بو دئیه دانان دله کی ساره (تهفاعولی) ژ لایى
 (ئنفعالاتن) فه د گهل لهشی ناکهت ، دی بیژى ئهندامه کی
 غهریبه ، تشته کی دلی فی مروقی بهری نوکه دچوویى نیزیک
 بکه وهسا ل سهر دیار دبت ههر وه کی وی ئهوه تشت نهنیاسیه ،
 تشته کی ب ترس نیزیک بکه نا فهلهرزت ! د کۆنگره کی
 روژنامهفانی دا بو ئیکههین کهسی دلی وی هاتیه گوهارتن وی

گوته رۆژنامه قانان : ئه گهر هوين د گهل من بن ل مال وهوين
رهفتارى قى ببين - مه خسه دا وى پى ئه و دله يى بو وى هاتيه
دانان - هوين قهت حه سويديى ب من نابه ن !

ونوکه دختۆرين دلى وزاناين بسپۆر گرنگى ددهنه لايى وان
گوهورينين عه قلى ونه فسى بين كول نك وان كه سان پهيدا دبى
بين دلىن وان هاتينه گوهارتن ب وى ئارمانجى ئه ف چهنده بهرى
وان بدهنه هندهك زانين نوى بين پهيوهندى ب دلى قه ههى ،
وئەف گرنگيدانه ل نك وان فەرتر لى هات پشتى ئه و ل قان سى
چار سالىن دويمه يى ژ نوى ب سهر ئكتشافه كا علمى يا غه ريب
هلبووين ، ئه و ئكتشاف ئه قه يه : د دلى دا ئه و ب سهر هندهك
هورمۆنين عه قلدار (هرمونات عاقله) هلبوون كارى وان ئه وه
هندهك (ئيعاز و رساله) بين عه قلدار بو ئه ندامين له شى
دهنيرن . ئه ف ئكتشافا بهرى قان زاناين دايه ئحتماله كا ب هيز
يا كو دبىژت : دل نه ب تنى ماتۆره كه خويناى بو له شى پال
ددهت ، بهلكى سه نته رى تيگه هشتنى ودانا ئيعازانه ژى !

ل سهرى مه گووت : ئاخفت ل دۆر قى مه سه لى ل نك زاناين
ژ نوى يا دهست پى دكهت ، وئهم بين ل بهر دهرازينكا
ئعجازه كا نوى يا قورئانى دبت ل دهمه كى گه له كى نيزيك
ب رهنگه كى رهسمى ژ لايى زاناين قه بيته راگه هاندن .

(۲۵)

ناچاقین جہی درہوی وسہ نتہری ہاژوتنی

د قورئانا پیروژ دا ئایہ تہک ھہیہ بو دہمہ کی دریز زانا حیبہ تی
کریوون ژ بہر کو مہعنایا وی ب دورستی ل بہر وان یا ناشکھرا
نہ بوو ، و فی دویمایی پشتی زانینا مروؤفی ب دہماغی پیشکھفتی
ژ نوی وان مہعنایا فی ئایہ تی ب رہنگہ کی (دہقیق) زانی ، ئہف
ئایہ تہ ئہوہ یا د سوورہ تا (العلق) دا ہاتی دہمی خودایی مہزن
دبیژت :

﴿ کلا لئن لم ینتہ لنسفع بالناصیة . ناصیة کاذبة خاطئة -
نہخیر وہ نینہ وہ کی ئہو کافر ہزر دکہت ، ئہ گہر ئہو فی خرابیا
خو بہس نہ کہت ئہم ب دژواری دی ناچاقین وی گرین ووی
ہاڤینہ د ئاگری دا ، ناچاقہ کا درہوین د گوتنی دا ، وخہلہ تکار
د کریاری دا وی ھہیہ ﴾ (العلق : ۱۵-۱۶) .

و وہ کی ناشکھرا ئہف ئایہ تہ (ناصی) ب درہوینی
وخہلہ تکاری سالوخت ددہت ، یہعنی ناشکھرا دبیژت :
(ناصیا) کافری یا درہوین وخہلہ تکارہ ، وئہف چہندہ

پساره کی ل نك مروّقی هل دئیخت : ئه‌ری بوّچی ناقچاف
یان (ناصیه) ژ هه‌می له‌شی ب قی چه‌ندی دئیته سالوخدان ؟
وده‌می مروّف د ته‌فسیرین که‌فن دال به‌رسقا قی پساری
دگه‌رییت دو سی بوّچوونه‌کان دبیت ، هنده‌ک دبیرن :
دروهینی وخه‌له‌تی ژ سالوخته‌تین ناقچاقانه ، به‌لی نابیرن چاوا ،
تشتی هندی دگه‌هینت کو وان ب خو ژی نه‌زانیه چاوا ناصیه
دی یا دره‌وین وخه‌له‌تکار بت .

هنده‌ک دبیرن : مه‌خسه‌د ب ناقچاقان روینه ، ومه‌عنا ئایه‌تی
ئه‌وه خودی دبیرت : ئه‌م دی رویین وی ره‌ش که‌ین ، چونکی
ئه‌و یی دره‌وین وخه‌له‌تکاره .

وهنده‌ک دبیرت : دقیت ئایه‌ت بیته ته‌ئویلکرن و بیژین :
(ناصیه کاذب خاطی) مه‌عنا : ناقچاقین مروّقی دره‌وین
وخه‌له‌تکار .. چونکی موسته‌حیله - وه‌کی ئه‌و دبیرن - ناقچاف
ب خو ددره‌وین بن !

و د ئایه‌ته‌کا دی دا ده‌می خودایی مه‌زن - ل سه‌ر ئه‌زمانی
هوود پیغه‌مبه‌ری - به‌حسی وان خودان رحان دکه‌ت بین ل سه‌ر
عه‌ردی ب ریقه‌ه دچن دبیرت :

﴿ إِنِّي تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ رَبِّي وَرَبِّكُمْ مَا مِنْ دَابَّةٍ إِلَّا هُوَ آخِذٌ
بِنَاصِيَتِهَا إِنَّ رَبِّي عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ - هندی ئه‌زم من یی خو

هیلایه ب هیفیا خودیّ خوداییّ خوّ و خوداییّ ههوه فه ، ئهوه خودانیّ ههه تشته کی ، قیّجا تشتهك بیّ فهرمانا وی ناگههته من ، وئهل سهر ههه تشته کی ییّ خودان شیانه ، قیّجا خودان رحهك نینه ل سهر قیّ عهردی ب ریّفه بچت ئه گهر خودیّ خودانیّ وی نهبت ، وئهل د بن فهرمانا خودیّ دا نهبت . هندی خوداییّ منه ییّ ل سهر ریّکه کا راست ﴿ (هود : ۵۶) .

ژ قیّ نایهتیّ ناشکههرا دبت کوئهل جهیّ دکهفته پیّشیا سهری ئهوا ب عهرههیی دبیرنیّ : (ناصیه) سهنتهریّ هاژوتنیّ یه ، نه ب تنیّ ل نک مروّقی بهلکی خوّل نک حدیوانهتان ژی ، چونکی خودیّ ب قیّ جهیّ وان دگرت ، وحه دیسه کا دورست ژی ههیه قیّ مه عناییّ تهئکید دکهت :

عهبدللاهیّ کوریّ مهسعوودی ژ پیّغه مبهری - سلاف لیّ بن - فهه دگوهیزت دبیرت ، پیّغه مبهری - سلاف لیّ بن - : ﴿ ما أصاب مسلماً قط هم ولا حزن فقال : اللهم إني عبدك وابن أمتك ، ناصيتي في يدك ، ماض في حكمك ، عدل في قضاؤك ، أسألك بكل اسم هو لك سميت به نفسك ، أو أنزلته في كتابك ، أو علمته أحداً من خلقك ، أو استأثرت به في علم الغيب عندك ، أن تجعل القرآن ربيع قلبي ، وجلاء حزني ، وذهب همي ، إلا أذهب الله همه وأبدله مكان حزنه فرحاً - ههه موسلمانه کی

خه مهك يان نه خو شيهك بگه هتي وئو بيژت : خودايي من ! ئهز بهنيي ته مه و كورپي به نيا ته مه ، ناقچا قين من د دهستي ته دانه ، حوكمي ته ل سهر من يي ب جههاتيه ، وقه دهرا ته د دهر حهقا من دا داديه ، ب ههر نافه كي بو ته هدي يي ته ل خو كري ، يان ته د كيتابا خو دا ئينابته خوارى ، يان ته نيشا ئيك ژ چيكرين خو دا بت ، يان ته د علمي غه ييي دا هيلا بت ل نك خو ، ئهز داخوازي ژ ته د كه م كو تو قورئاني بكهيه بهارا دلي من ، وخه مره قين بو من ، خودي خه ما وي دي بهت ، و ل شوينا وي نه خو شيهي كه يفه كي دي ده تي ﴿ ١ ﴾ .

ژ قى حهديسي ژى ئاشكهرا دبت كو ناقچا قين ئه و سهن ته ري مروف پي دئينه هاژو تن (ناصيتي بيدك) .. له و پسيارا دوباره ئه م دكهين ئه قه يه : ئه ري بوچي ناقچا ف ؟

ل قى دويماهيمي - وه كي مه گوتي - وپشتي زانينا (ته شريحي) پيشكهفتي ودختور شيان ده ماغي مروقي ويي حه يوانه تي ژى قه كهن ، وپارچه پارچه بكهن ، وقه كولينان ل سهر بكهن تشته كي غه ريب بو وان ئاشكهرا بوو .. سهيدا (عبد المجيد الزنداني) د نفيسينه كا خو دا ديژت : د گونگره يه كي نوژداري دا ئه وي ل باژيري قاهيره هاتيه گرئدان زانايه كي كه نه دي يي بسپور

(١) حاكم وئبن حبان قه دگو هيژن .

ب علمی مهژی و ته شریخی وجهیننی ئاماده بوو بوو ،
 وقه کولینه کا علمی ل دور مهژی پیشکیش کر ، و د ناخفتنا خو
 دا گوټ : بهری پینجی سالان ب تنی بو مه ناشکرا بوویه کو
 پارچه یا سنگی ژ مهژی ئهوا ئیکسهر دکهفته د بن ئه نیی دا ئه وه یا
 دره و خهله تی ژئ دهر دکهفت ، و ب فی پارچه بی چاف دینست
 و گوه دبهیست ، و ئه و برپارین مروټ ددهت ژ فی جهی ژ مهژی
 دهر دکهفن ، و ئه گهر ئهف پارچه ده ژ مهژی مروټی - ئهوا
 دکهفته د بن ههستی ئه نیی دا و ئه م ب کوردی دبیزنی
 ناقچاف - ئه گهر ئه و پارچه بیته ژیشه کرن ئهف مروټه دی بته
 کهسه کی بی ئیراده ، و کونترولی ل سهر خو ناکهت ،
 و ده ماغی وی نه شیت ئیعازین ب جهینانا کاری بده ته لهشی ،
 لهو ئه گهر تو بیژی : روینه ، رابه ، ههره .. ئه و نه شیت فان
 فرمانان ب جه بینت لهو دی کهفته د خهله تی دا .

مهعنا : ئهف جهه ده ژ ده ماغی بهرپسیاریا دانا قهراری بو
 دزقرت ، و ب تنی ئهفه پینجی ساله زانایین (مهژی) ئهف
 راستیا علمی زانیه !

نه بهس هنده ، بهلکی ئه و قه کولینین ل سهر مهژی
 حه یوانه تان ژئ هاتینه کرن ئه و راستی گه هاندیه ئهوا دبیزت :

سهنهري ھاژوتنا وان د پيشيا دوماغي دايه ئهوا دكهته د بن ئهني
دا ، وي جهي ديژني : ناصيه .

ودبت پهيوهنديهك د ناقبهرا في چهندي ودانانا ئهني دا
ل دهمي سوجدی ههبت ، چونكي دانانا في جهي ل عهردی
ل دهمي نقيژي کاري د راستکرنا سلووکي نقيژکهری دا
دكهت ، وقورئان ديژت : ﴿ إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ
وَالْمُنْكَرِ - هندی بهردهواميال سهر نقيژي يه خوداني ژ کرنا
گونه وکريتيان ددهته پاش ﴾ (العنکبوت : ٤٥) .

(۲۶)

چەرمی مەروشی و ھەستەکرنا ب سۆتنی

د قورئانی دا ئایەتەك ھەيە بەحسی کافران دكەت دەمی رۆژا
قیامەتی ئەو دچنە ئاگری ، وکانی چاوا ئەو دی ئینە عەزابدان ،
ئایەت دییژت :

﴿ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا سَوْفَ نُصْلِيهِمْ نَارًا كُلَّمَا نَضِجَتْ
جُلُودُهُمْ بَدَّلْنَاهُمْ جُلُودًا غَيْرَهَا لِيَذُوقُوا الْعَذَابَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَزِيزًا
حَكِيمًا - ھندی ئەون یین کافری ب ئایەتین مە کری ، پاشی ئەم
دی وان کەینە د ئاگرە کی دا ، دا ئەو تام بکەنە گەرما وی ، ھەر
جارە کا چەرمی وان ھاتە سۆتن ئەم چەرمە کی دی دی بو وان
گوھۆرین ، دا عەزاب وئیشا وان یا بەردەوام بت . ھندی خودی
یە بی زال بوویە تشتەك ل بەر وی ئاسی نابت ، وئەو د ریشەبرن
وقەدەرا خو دا بی کاربنەجھ بوویە ﴿ (النساء : ۵۶) .

ژ قی ئایەتی دئیته زانین کو ھەر جارە کا چەرمی جەھنەمیان
ب ئاگری ھاتە سۆتن خودی چەرمە کی دی ب سەر لەشی وان
دا دگرت .. بۆچی ؟

ثايدت دييژت : ﴿ لِيَذُقُوا الْعَذَابَ - دا تام بكه نه عه زابى ﴾
مه عنا : ئه گهر چهرمى وان هاته سوتن و چه رمه كى نوى
ل شويى نه هات ئه و تام ناكه نه عه زابى ..

چ ژ فى دئيه زانين ؟

ژى دئيه زانين كو مروڤ ب ريكا چهرمى ههست
ب نه خوشى دكهت ، ب تايه تي نه خوشيا سوتنى .. وئه فه
مه سه لهك بوو مروڤى ل ده مى هاتنه خوارا قورئانى نه دزاني ،
چونكى دختورى وه سا پيش نه كهفت بوو كو ب سهر فى راستيا
علمى هل بيت .

بهلكى بهروفاژيا فى چهندي مروڤى هزر دكر گوشت ژى
وه كى چهرمى يان پتر ههست ب ئيشى دكهت ، بهلى پشتى
زانينا ته شريحي پيشكهفتى بو زانايان ديار بوو كو چهرم ب تنى
ههست ب ئيشى دكهت ، مه عنا : ئه گهر تو دهرزينه كى بكه يه
د لهشى مروڤه كى را پشتى سهرى دهرزيكى چهرمى كون دكهت
گوشت ههست ب ئيشى ناكهت ، و د شروڤه كرنا فى چهندي دا
ئه و دييژن :

پشتى مه ب مكرسكوڤى بهرى خو دايه لهشى بو مه ديار بوو
كو گه لهك ئه عصايين ههست پيكرنى د لهشى مروڤى دا هه نه ،
وتشتى غهريب ئه وه ئه ف ئه عصابه هه مى د لهشى دانه ، له و

ئه گهر ئهم فهرز بکهین مروّقه کی چهرم د سهر لهشی دا بیّت
تو گوشتی وی بسوژی یان ب کیرکی پرت پرت بکهی ئهو
ههست ب ئیشانی ناکهت ، چونکی ئه عصابین (ئه حساسی) وی
نابن !

لهو پشته چهرمی کافری د جههنه می دا دسوژت چهرمه کی
دی یی نوی ب سهر لهشی دا دئیت ، دا ئهو پتر تام بکهته
عهزایی .

وبه رانه ر قی ده می ئایهت به حسی فه خوارنا جههنه میان ژ ئافا
زیده که لاندی دکهت ، دیژت : ﴿ وَلَهُمْ فِيهَا مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ
وَمَغْفِرَةٌ مِنْ رَبِّهِمْ كَمَنْ هُوَ خَالِدٌ فِي النَّارِ وَسُقُوا مَاءً حَمِيمًا فَقَطَّعَ
أَمْعَاءَهُمْ - وَبَوَّاهُ قَوَادِرَانِ د به حهشتی دا ژ هه می رهنگین فیقی
هه نه ، ویا ژ قی مه زنتر لیبورینا ژ گونه هین وانه ، ئه ری ئه وی
د قی به حهشتی دا ما وه کی ویه یی هه ر وهر د ئاگری دا
دمینت ، وئافه کا زیده که لاندی بو وان دئیه دان رویشیکین وان
بی پرت پرت دبن ؟ ﴾ (محمد : ۱۵) .

ل قیری ئایهتی نه گوت : گاڤا رویشیکین وان ب ئافا که لاندی
هاتنه سوتن دی هندهك رویشیکین دی دهینه وان ، وه کی
چهرمی . به لکی گوت : رویشیکین وان دی پرت پرت بن ..

مه عنا : ئه و ئاڤا كه ل و خوارنا نه خوش ئه و ا د رويځيكن وان دا
هه ي دى رږته د ناف هناقين وان دا !

بوچى ؟

ديسا زانايين بسپور ب رپكا ته شريځي زانيه كو د رويځيكان دا
چو ئه عصاين حساس نين خودان پي ب تشتي كه ل وي سار
بحه سيي ، له و مانا ئاڤا كه ل د رويځيكان دا چو نه خوشي
ناگه هينته خوداني ، كهنگي ئه و دى هه ست ب نه خوشي كه ت ؟
زانا ديژن : گاڤا ئه ف خوارنه رږته د ناف هناقان دا هنگي
خودان دى هه ست كه ت هه ر وه كي كيړ وخه نجه ر يين ب هناقين
وى دكه فن .

ژ بهر قى چهندي ئه م ديژين : ئه ف ديار كرنا قورئاني بو
سالو خه تين چه رمي ورويځيكان تشته كي د شيانا مروقي دا نينه ،
وئهو ل ده مي هاتنا قورئاني بشيت پيشوه خت فان راستيان
بزانت دقيت ئه و بت يي ئه ف مروقه ئافراندي ونه يين وي
زانين .

(۲۷)

ژ هه ر تشته کی مه جوته ك ئافرانديه

زانایی موسلمان بی مه زن (محمد عبد السلام) بی پاکستانی
ئهوی ل سالا ۱۹۷۹ ز خهلاتی (نۆبل) د بابته تی فیزیائی دا
وه رگرتی ژ بهر فه کۆلینین وی بین گرنگ د بابته تی (لهشین هویر
وهه فکوفین وان) دا ، ودانانا وی بو وی نهظه ریی ئهوا دو
ژ هیزین سه ره کی د گهردوونی دا دگههینته ئیک کو هیزا
کههرو مغناتیسیه وهیزا نافوکی یا لاوازه ، پشته تی خهلاتی
(نۆبل) وه رگرتی گو ت :

« ئهوا ئایه تا قورئانی ئهوا دیبژت : ﴿ ومن کل شیء خلقنا
زوجین لعلکم تذكرون ﴾ (الذاریات : ۴۹) پالدهری سه ره کی
بوو بو من بهری من دایه فان فه کۆلینان » .

وئه گه ر ئه م بهری خو بدهینه ئایه تین قورئانی دی بینین ئه و
د پتر ژ جهه کی دا بو مه ئاشکه را دکه ت کو ژ هه ر
تشته کی خودان رح خودی جوته ك دایه ، د ده ر حه قا مروقی دا
قورئان دیبژت :

﴿أَيَحْسَبُ الْإِنْسَانُ أَنْ يُتْرَكَ سُدًى . أَلَمْ يَكْ نَظْفُةً مِنْ مَنِي يَمَنِ . ثُمَّ كَانَ عِلْقَةً فَخُلِقَ فُسْوًى . فَجَعَلْ مِنْهُ الذَّكَرَ وَالْأُنْثَى - نَهْرَى نُهُفَ مَرْوُفَى بَاوَهْرِي ب رَابُوْنَا پِشْتِي مَرْنِي نَهْنِيْنْت هَزْر دَكَهْت نُهُو دِي نِيْتِه هِيْلَان وچو فِهْرْمَان ل وِي نَائِيْنِه كَرْن ، وچو حَسِيْب د گَهْل وِي نَائِيْتِه كَرْن ؟ نَهْرِي مَا نُهُو چِيْكِه كَا نَاقِي يَا لَاوَاْز نَهْبُوو كُو دِهَاتِه رِيْتَنْ ، پَاشِي نُهُو بُوو پَارچِهِيَه كَا خُوِيْنَا هَشَكْ ، قِيْجَا خُوْدِي ب شِيَاْنَا خُوْ نُهُو نَافِرَانْد و ب جَوَانْتَرِيْن رِهَنْگ دُوْرَسْت كَر ؟ وُوِي هَهْرْدُو جُوْت : يِي نِيْر وِيِي مِي ، ژ فَي مَرْوُفِي دَان ﴿ (الْقِيَامَةُ : ٣٦-٣٩) .

و د دهر حهقا حهيوانه تي دا دبيرت :

﴿قُلْنَا اِحْمِلْ فِيْهَا مِنْ كُلِّ زَوْجَيْنِ اثْنِيْن - مِه گُوْتِه نُووَحِي : ژ هَهْر رِهَنْگِه كِي ژ حهيوانه تَان جُوْتِه كِي - نِيْكي نِيْر وِيْكََا مِي تُو د پَپُوْرِي دَا هَلْگَرِه ﴿ (هُوْد : ٤٠) .

و د دهر حهقا شينكاتي وبهره مِي وِي دا دبيرت :

﴿وَمِنْ كُلِّ الشَّجَرَاتِ جَعَلَ فِيْهَا زَوْجَيْنِ اثْنِيْن - وَخُوْدِي ژ هَهْر بَدْرِهْمِه كِي جُوْتِه ك چِيْكِرِيَه ﴿ (الرَّعْد : ٣) .

وئِه گ هَهْر سِي نَايَهْتِه رَاْدْگِهِيْن كُو خُوْدِي مَرْوُف وِبَارَا پَتِر ژ جُوِيْنِيْن حهيوَان و شِيْنكَا تِي ژِي ل سَهْر رِهَنْگِي نِيْر و مِيْيَان دَاِيْنِه ، و ب فَي چِهَنْدِي نُهُو زِيْدِهِيِي دَكَهْن ، وَنَفْشِي خُوْ ژ نَهْمَانِي

دپاریزن .. وئەقە مەسەلە کا گەلە کا غەریب نەبوو ل بەر مەرۆقی
ب تاییبەتی زانایان ل دەمی هاتنا قورئانی ، چونکی ئەو تەشتەك بوو
وان ب چاف ددیت ، بەلی تەشتی ئەو حیبەتی کرین و بەری وان
دایە هندی ئەو قە کۆلینان د فی دەربارەیی دا بکەن ئەف ئایەتا
دی بوو ئەو مە ل سەری ئینای : ﴿ ومن کل شیء خلقنا زوجین
لعلکم تذكرون ﴾ (الذاریات : ۴۹) چونکی ژ پەیقا ﴿ ومن کل
شیء ﴾ دئیتە زانین کو مەسەلە نە ب تنی تەشتی خودان رحە
و هکی مەرۆف و حەیانەت و شینکاتی ، بەلکی خو ئەو هەشکاتی
ژی قە گرت .. وئەقە جەهی پسیاری بوو ل نک زانایان بەری
خەلکی دی .

و حەتا ئەم ب سەر بەرسقی هلبین و ئەجازا قورئانی بو مە
ئاشکەرا بیت ، دقیت ب کورتی ئافرویه کی بدەینە هەندەك بابەتین
(فیزیائا لەشین هویر - فیزیاء الجسیمات) .

حەتا سالین سیهان ژ سەدسالای بیستی زانایان فیزیائی هزر دکر
د (زەرری) دا ب تنی (ئلکترۆن) هەنە ، ووان دزانی کو
ئلکترۆن خودان شەحنەیا سالبە ل دۆر ناڤکا زەرری دزقەرت ،
بەلی ل وی دەمی زانایی فیزیائی یی ئنگلیز (دیراک)
د موعادەلاتین خو دا ب سەر مەسەلە کی هلبوو ئەو حیبەتی
کر ، دەمی وی موعادەلە چی دکرن وی ددیت ئەو ب دور

رهنگان (حەل) دبن ، فئ چەندى ھزرەك ل نك وى پەيدا كر
 ووى ئحتمالا ھەبوونا لەشەكى (موجب) ژى د ھەرى دا دانا ،
 ووى ھژمارە كا ڤە كۆلینان د فئ دەلیڤەى دا كرن دا ھزرا خۆ پى
 بنەجە بكەت بەلى ڤە كۆلینین وى چو سەر نە گرتن ، وئەو مەر
 وزاناین فیزیائی گۆتتا وى ب چو ڤە نە گرت .

د سالین سیهان دا ژ سەدسالای بیستی زاناین فیزیائی ب سەر
 شوینوارین لەشەكى ھویر ھلبوون ، وپشتى وان ڤە كۆلین ل سەر
 فئ لەشى كرىن وان دیت کوتلا وى ھندى یا ئلكترونیە ،
 وشەحنا وى ژى ھندى یا ویه بەلى یا موجبە نە یا سالبە ،
 وھنگى وان ناڤى فئ لەشى كرە (ئەنتى ئلكتروون - دژى
 ئلكترونى) یان ژى (پازتروون) ، وڤى چەندى زانا پالدان كو
 ل ھەڤكویف یان ھەڤدژین ماددان بگەرىن ، وپشتى گەلەك
 ڤە كۆلینان ئەو ب سەر سیھ رەنگین ماددان ھلبوون ھەر ئىك
 ژ وان جۆتى خۆ یى ھەڤدژ ھەیه .

وھەبوونا جۆتەكى ھەڤدژ بۆ ھەر ماددەىەكى ئحتمالە كا
 ب ھیز ل بەر سنگى زانایان دانا ئەو ژى ھەبوونا عالەمە كا دیە
 بەرانبەر فئ عالەما مە یا ماددى كو ژ جۆتى ماددەى یى ھەڤدژ
 پىك ھاتت ، كو عالەما غەیبى یە ، چونكى ئەڤ گەردوونا ئەم
 تیدا دژین وەردى مە ژ ماددەى - نە كو جۆتى ھەڤدژى

ماددهی - پیک هاتیه .. بهلی ئەفه مهسهله که مرۆف ب علمی
خۆ نهشیایه بگههتی و من نهباوه ره ئەو د قی دنیایی دا بشیت
بگههتی ژ ی .

وتشتی دی یی زاناین فیزیائی ب سهر هلبووین ئەفه بوو :
ههر جاره کا مادده وهفدژی خۆ یان لهشی هویر و بهرانبهری خۆ
گههشتنه ئیک ههر دو پویچ دبن و کریاره کا وه کی پهقینی روی
ددهت ، و ئەف ههر دو مادده پیکفه دبنه طاقه ل سهر رهنگی
تیشکین جاما ، وزانا دبیزن : ئهتمالا هه ی هندهک ژ قی طاقی
جاره کا دی بزفرت بته مادده .. و ژ قیری مهسهلا هه بوونی
ونه بوونی بۆ مه دیار دبت ، و ئهتمالا دورستکرن تشتی هه ی
ژ چوننهیی ، یان ئافرانلدا تشتی هه ی ژ عهدهمی وزفراندنا
تشتی هه ی بۆ عهدهمی مسوگهر دبت .. و ئەفه کاره کی ژ خودی
پیفهتر ب کهسی فه نائیت .

و پسپاره کا دی یا مهزن ههیه زاناین فیزیائی حیهتی دکهت ،
ئهو ژ ی ئەفهیه : ههر مادده کی د گهر دوونی دا - وه کی مه
گوئی - ههفدژی خۆ یی بهرانبهر ههیه ، ههر جاره کا مادده
وهفدژی خۆ گههشتنه ئیک ئەو ههر دو پیکفه پویچ دبن ، وه کی
کونتاکی دهمی د کارهیی دا چی بت دهمی سار و گهرم دگههنه
ئیک ، و د قی عهردی دا یی ئەم ل سهر پشتی دژین ریژهیا

ماددهی گهلهك ژ یا ههقدژی ماددهی پتره ، لهو مادده پاراستی
دمینت ، فیجا تو بیژی حالی قان مهجهرراتین دی ژی یین
کو د گهردوونا مه دا ههین وهکی حالی عهرديه ، یهعنی : تو
بیژی د ناف وان ژی دا ریژهیا ماددهی ژ یا ههقدژی وی پتره ؟
وئه گهر هات و د ناف وان دا ریژهیا ماددهی وههقدژی وی
هندی ئیک لی هات حالی گهردوونی دی چ بت ؟

ئهقی پسیری زاناین فیزیائی حهتا ئهقرۆ ژی حییهتی
هیالینه !! چونکی دئیه زانین کو ئه گهر مادده وههقدژی وی
هندی ئیک لی هاتن ونیزیکی ئیک بوون پهقینه کا مهزن
د گهردوونی دا دی چی بت و د ئه نجام دا (فهنائه کا) مهزن ژی
دی چی بت ، وزاناین فیزیائی ئحتماله کا دی ژی ددانن ، دهمی
دیژن : دویر نینه ل هندهك جهین گهلهك دویر د قی گهردوونا
مه دا هندهك مهجهرراتین کامل ههبن ژ ههقدژی ماددهی پیک
هاتن ، وئه گهر هات وئهف ئحتماله یا دورست پسیرا دی یا مه
حییهتی دکهت ئهقهیه : ئهری چ مانع ههیه ئهو مهجهرره بین
ونیزیکی مهجهررا مه بن وئهو چی بیت یا ئهم ژی دترسین ؟

وبه رسقا قورئانی بۆ قی پسیرا فیزیائیانهقهیه : ﴿إِنَّ اللَّهَ
يُمْسِكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ أَنْ تَزُولَا وَلَئِنْ زَالَتَا إِنْ أَمْسَكَهُمَا مِنْ
أَحَدٍ مِنْ بَعْدِهِ إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا - خودی یه عهسمانان وعهدری

دگرت دا ئەو نه کهفن ، و ئە گەر ئەو کهفتبان ژ وی پێقهتر کهس نه بوو وان بگرت . هندی خودی یه د پاش ئیخستنا عه زابانا کافر و گۆنه هکاران دا یی ئارام بوویه ، و بو وی یی تۆبه بکهت یی باش گونه ژ بیر بوویه ﴿ (فاطر : ٤١) .

و ئە گەر خودی قیا بهرپه ری ژینا مه یا دنیایی بیچت ، و بهرپه ری ژینا ئاخهرتی قه کهت مه سه له دی گه له ک یا ب سانه یی بت .. هه ر مه جهر ره ک وهه قه ذرا خو دی نیزیکی ئیک بن و ژ بهر پو یچه و نا ماده ی و پهیدا بوونا که مییه کا مه زن یا طاقی ، سو راتییه کا مه زن دی ل عه سمانی پهیدا بت ، و ئەو که سی هنگی بهری خو بده ته عه سمانی دی هه زر کهت ئەو کولیلکه کا سو ره : ﴿ فَاِذَا انشَقَّتِ السَّمَاءُ فَكَانَتْ وَرْدَةً كَالدِّهَانِ - فِیجا ئە گەر عه سمان شهق بوو و ل روژا قیامه تی پهق کهفتنی ، فِیجا ئەو وه کی کولیلکه کی سو ر بوو ﴿ (الرحمن : ٣٧) .

و ب کور تی دی بیژین : راستین فیزیائا نوی باوه ریا ب خودی و روژا قیامه تی و غه ییی ل نک مروقی موکم دکهت و زانیی مه زن (باول دیشیز) ئەو ال سالا ١٩٩٥ ز خه لاتی نو بیل وه رگرتی گه له ک ده لیل ل سه ر قی چه ندی د کتیبا خو دا (خودی و فیزیائا نوی) ئینا یه .

(۲۸)

عەرشى بەلقيسى د نائىبه را قورئانى و علمى دا

د سووره تا (النمل) دا ژ ئايه تا (۱۷) حه تا (۴۴)
خودايى مه زن ئيك ژ سهرهاتيىن مه زن يىن ژينا پيغه مبهري خو
سوله يمانى بو مه فه دگو هيژت ، يىن كو هيژا وي بو مه ئاشه را
دكه ن ، ئه و ژى سهرهاتيا ويه د گهل شاها وهلاتى (سه بهء)
ل ده فه را يه مه نى ..

ويشتى سهرهاتيه كا دريژ كو فيري نه جهى فه گيرينا وي يه
مه ليكا سه به ئى ئه وا د هنده ك ژيده ران دا هاتي كو نافي وي
(بهلقيسه) بريار دا قه ستا نك سوله يمانى بكه ت وباوهرى
ب دينى وي بينت .. وبه ري ئه و بيته نك سوله يمانى ،
سوله يمانى گوته وان مروف وئه جنين ل بن ده ستى وي :
كى ژ هه وه ته ختى حوكمپانيا وي يى مه زن دى بو من ئينت
به ري ئه و يىن خو ته سليمى من بكه ن ؟

قورئان دبيرت : ﴿ قَالَ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ أَيُّكُمْ يَأْتِينِي بِعَرْشِهَا قَبْلَ أَنْ
يَأْتُونِي مُسْلِمِينَ . قَالَ عَفْرَيْتُ مِنَ الْجِنَّ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ تَقُومَ

مِنْ مَقَامِكَ وَإِنِّي عَلَيْهِ لَقَوِيٌّ أَمِينٌ . قَالَ الَّذِي عِنْدَهُ عِلْمٌ مِنَ الْكِتَابِ
أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ فَلَمَّا رَآهُ مُسْتَقِرًّا عِنْدَهُ قَالَ
هَذَا مِنْ فَضْلِ رَبِّي لِيَبْلُوَنِي أَأَشْكُرُ أَمْ أَكْفُرُ وَمَنْ شَكَرَ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ
لِنَفْسِهِ وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ رَبِّي غَنِيٌّ كَرِيمٌ ﴿٤٠﴾ (النمل : ٤٠) .

ودویر نینه مه خسه دا سوله یمانی ب قی چهندی ئەو بت
نیشانین مه زنی و هیزی یا خودی دایه وی نیشا بهلقیسی
بدهت .. دیوه کی ب هیژ و دژوار ژ ئەجنان گۆت : ئەز دی وی
بۆ ته ئینم بهری تو ژ جهی خو رابی ، وهندی ئەزم ئەز دشیم
وی تهختی راکهم ، و ئەز دی وی پارێزم ههتا دئینمه نك ته ،
وکانی ئەو یی چاوايه ئەز دی وەسا وی ئینمه نك ته بیی تشتهك
ژی کیم بت ، یان گوهورینهك ب سهر دا بیت .

ودبێژن : سوله یمان ههر ژ سپیدی دروینشت ههتا ئیقاری ،
لهو وی دیت ئەف دهه دهه کی درێژه ، و دیاره خه لکی دیوانی
تی ئینادهر کو سوله یمان ب قی ده می یی رازی نه بوو ، لهو
ئەو ی زانینهك ژ کیتابی ل نك هه ی - وه کی قورئان دبێژت - گوته
وی : ئەز دی وی تهختی بۆ ته ئینم بهری تو چافین خو بههلینی .
ئەو کەس کی بوو ، و ئەو چ زانین بوو وی ژ کیتابی هه ی ،
و ژ کێژ کیتابی ؟ ئەفه قورئانی بۆ مه نه گوته .. و دویر نینه ئەو
ژی دیوه کی ژ ئەجنان بت ، ووی ئەف عهرشه ب رپکه کا

علمی قه گوهاست بت ، چونکی قورئان ده می به حسی وی
دکەت ب تنی دبیرت (الذي) ، هەر وهسا دیار ناکەت کو وی
ئەف عەرشه ب ڕهنگه کی (موعجزه) ودوعا کرنی قه گوهاستیه ،
وه کی هندەك زانایین تهفسیری دقیت مه تی بگههین .

سوله یمان ب گو تنافی کەسی رازیوو ، ودهستویری دایی ،
قیجا وی زانینا خو ب کارینا ، و ب ئانهیا خودی وی د گافی
دا تهختی مهلیکا سه بهئی یی ئەو ل ده می حوکمداریی ل سەر
دروینشت ژ یه مەنئ ئینا بهیتوله قدسی ، وده می سوله یمانی
ئەو تهخت ل نك خو ئاکنجی دیتی ، گوئ : ئەفه ژ قهنجیا
خودایی منه دا من بجهرینت : کانی ئەز ب وی چهندی
شو کرا وی دی کەم یان دی کافر بم وپشت ده مه شو کرا وی ؟
وهه چی یی شو کرا خودی سەرا قهنجیین وی بکت هه ما مفایی
وی چهندی هەر بو وی دی زقرت ، وهه چیی کوفری ب قهنجیی
بکەت و شو کری نه کەت هندی خودایی منه منهت ب شو کرا وی
نینه ، یی مهرده خیرا وی د دنیایی دا شو کرداری و کافری
قه دگرت ، پاشی ل ئاخره تی ئەو دی حسییا وان کەت و وان جزا
دهت .

ول قیری مه دقیت راوه ستانه کا علمی مه د گهل قی
سه رهاتی هه بت دا بزاین کانی علمی مروقی یی نوی بو ئه تمالا

دوباره هه بوونا فی رهنگه فه گوهاستی چ دیژت ؟ زانا دیژن :
 فه گوهاستنا تشته کی یی بجویک بت یان یی مه زن ژ جهه کی بو
 ئیکی دی یی دویر بت یان یی نیژیک تشته کی مومکنه ژ لایی
 علمی فه چونه چونه ژ لایی (نه ظهري) فه ب نسبت شیانین مه
 ل سه دسالا بیستی و بیستی و ئیکی ، چونکی مه سه لی په یوه ندی
 ب طاقی و ماده دی فه هه یه ، وئه ف هه ردووه (طاقه و ماده) دو
 رهنگین ژیک جودانه بو ئیک تشتی ، و تشته کی مومکنه ماده بته
 طاقه و طاقه ژی بته ماده ، ل دویف موعاده له یه کا نافدار ل نک
 زانایان ، و مرو ف ل ده می مه یی نوکه شیا یه ماده دی فه گو هیزت
 و بکته طاقه وه کی دوان مه فاعلین زهرری دا دئیه کرن یین
 کاره بی بو چی دکهن ، هه چهنده ئه فی کاری هیشتا پی دقت
 کو پتر وهراری بکته ، هه ره و سه مرو فی شیا یه -
 ب ده ره جیه کا گه له ک کی متر - کو طاقی بکته ماده ، هه
 چهنده ئه فه هیشتا ل سه ر ئاستی (له شین هویر - جسیمات)
 دئیه کرن .

مه عنا ماده دبه طاقه ، و ژ لایی علمی فه تشته کی
 موسته حیل نینه طاقه جاره کا دی بته ماده ، و تشتی نه هیلت
 ئه ف فه گوهاستنه ب رهنگه کی به رفره بیته کرن زهحه تا ب جه
 هاتا وی یه ژ لایه کی فه ، و ژ لایه کی دی فه زهحه تا

تهحه ککوما د قیّ قه گوساتنیّ دایه ل ژیر کاودان وشیانین علمی
یین نوکه مروقی ههین .. وبیّ گومان نه هیلانا قیّ زهحه مه تا
ژیگوتی پیشکه فتنه کا علمی یا مه زن بیّ دقیت .

زانا د قیّ دهلیقه بیّ دا دبیزن : شیانین مه یین علمی وعه مه لی
د قیّ بابته تیّ دا وه کی شیانین وی زارو کینه نه وی ژ نوی خو فیّری
خواندن ونقیسینیّ دکهن ، وچی گاڤا ئهم شیانین ب ساناهی
ماددهی قه گوهریزین وبکهینه طاقه شوره شه کا مه زن د مه جالی
علمی دا دیّ پهیدا بت ، چونکی مومکنه طاقه ب لهزا روناھیّ
ل سهر پیلین میکرونی بیته هنارتن ، یه عنی د ئیک ثانیه دا نهو
سیّ سه د هزار کیلو متران بچت ، فیّجال وی جهیّ نهو بو دئینه
هنارتن نهو طاقه جاره کا دی بو ماددهی دیّ ئینه قه گوهاستن .

ب قیّ چهن دیّ ئهم دیّ شیین چی جیهازی مه بقیت یان حه تا
خانیه کی مه زن ژی ژ جهه کی ببهینه جهه کی دی نه گهر خو
نهو جه ییّ دویر ژی بت ، خو ل سهر بانیّ هه یقیّ ژی بت
ب چهند ده قیقه یه کین کیم .

به لیّ زهحه مه تا سهره کی د ب جهینانا قیّ خه ونیّ دا هدی
- وه کی زانایین فیزیائی دبیزن - نهو پهشتی ئهم ماددهی دکهینه
طاقه ودهنیزینه وی جهیّ مه دقیت دیّ چاوا شیین ل وی جهی قی
ماددهی جاره کا دی قه گهرینه سهر رهنگیّ وی ییّ نه صلی ،

یه عنی : چاوا دی شیین جوزه ئیاتین وی یان زهر راتین وی ماددهی وه کی بهری ته رتیب کهین ، وهه ر ژهره یه کی دانینه جهی وی یی دورست بهری مادده بته گاقه ، ئه قه یه نو که ل بهر مه ئاسی .

وزه حمه تا دی یا مه زن یا کو نو که دبه ئاسته نگ د رپکا ب جهئینا فی کاری دا ئه وه ده می طاقه ل سهر رهنگی پیلین که هرومغناتیزی دئینه هنارتن ، دی چاوا شیین وان پیلین هه میان وه گرین ، چونکی دئینه زانین کو نیژیکی ۴۰٪ ئه ف پیله ل ههوا زه عی دبن ، وئه ف چهنده دی کاری د دورستیا ماددهی دا کهت ده می دوباره ل سهر رهنگی وی یی ئه صلی دئینه زقراندن .

زقرین ل سهرهاتیا عهرشی بهلقیسی دی بیژین : تهفسیرا علمی بو قه گوهاستنا عهرشی بهلقیسی ژ سه بهئی بو قودسی ئه قه یه : ئه ف کهسی علم ژ کیتابی هه ی دبت ئه ف عهرشه وه گرپا بته رهنگه کی طاقی ، پاشی ب لهزا رونا هیی ئه ف طاقه هنارتبته نک سوله یمانی ، وئو لهز وه کی مه گۆتی ۳۰۰ هزار کیلومتره د ئیک ثانیه دا ، وپاشی ئه ف طاقه دوباره کر بته مادده .. وئو گهر ئه ف تهفسیره یا دورست بت دقیت ئه وه کهسی ئه ف کاره کری ئه جنه بت ، چونکی نه هاتیه زانین کو علمی مروقی ل ده مه کی گه هشتبته فی دهره جی ژ پیشکه فتنی !

وئەگەر هات مە ئەف تەفسیرە لادا ، ومە ژى وه کی گەلەك
تەفسیرزانین بهری گۆت : ئەفە موعجزەیه کا خودایی بوو
خودی دایە پیغەمبەری خو سولهیمانی - وه کی گەلەك
موعجزەیین دی یین داینی - مفایە کی علمی بو مە د فی
سەرھاتی دا هەیه ئەو ژى پالदानا مە مروّفانە بو ب جەھینانا فی
خەونا علمی یا مە نوکە بەحس ژى دکر .. ودقیّت ژ بیر
نەکەین کو بارا پتر ژ فان ئکتشافات وئختراعاتیین علمی یین
نوی ل دەسپیکى خەون وخەيال بوون ، پاشی دەمەك هات بوونە
راستیە کا واقعی .

(۲۹)

دیتنا هه یقی و پوژی

ئیمامی بوخاری ژ عه بدلاهی کوری عومهری قه دگو هیژت ،
 دیژت : پیغه مبهری - سلاف لی بن - گوژ : ﴿ الشهر تسع
 وعشرون ليلة ، فلا تصوموا حتى تروه ، فإن غم عليكم فأكملوا
 العدة ثلاثين - هه یف بیست ونه شهفن ، فیجا هوین ب پوژی
 نه بن حه تا هوین هه یقی نه بینن ، وئه گهر ل بهر هه وه بهرزه بوو
 هوین هژمارای تمام بکه ن وبکه نه سیه ﴾ .

و د حه دیسه کا دی دا ئیمامی بوخاری ژ ئه بوو هورهیره ی
 قه دگو هیژت ، دیژت : پیغه مبهر - سلاف لی بن - دیژت :
 ﴿ صوموا لرؤيته وأفطروا لرؤيته فإن غبي عليكم فأكملوا عدة
 شعبان ثلاثين - ئه گهر هه وه هه یف دیت ب پوژی بن وئه گهر
 هه وه هه یف دیت بخۆن ، وئه گهر هه یف ل بهر هه وه ئاشکه را
 نه بوو هژمارا شه عبانی بکه نه سیه ﴾ .

ژ قان حه دیسان و گه له ک حه دیسین دی ژ یی وه کی وان
 دیار دبت کو پیغه مبهر - سلاف لی بن - مه ل هن دی ئاگه هدار
 دکه ت کو ئه صل د هژمارا هه یقی دا ئه وه بیست ونه پوژ بن ،

وئەگەر هات و هەیف پشתי زیرەقانی یەکا هویر لی دئیتە کرن
نەهاته دیتن مەعنا وی ئەو هەیف هیشتا نەبوویە لەو دقیت هژمار
بیتە سیھ ..

وئەف حەدیسە راستیەکا علمی بو مە بەرچاڤ دکەت ل فان
دوسەد سالیڤ دویمایی ژ نوی یا هاتیە زانیڤ ، پشתי علمی
فەلەکی پیشکەفتی وزانیان ژ نیزیك دوچوونا زفرینا عەردی
و هەیفی کری ، و ل فییری مە دقیت ب کورتی ئیشارەتی بدەینە
فی مەسەلی .

زانا دیژن : زفرینا هەیفی و عەردی و رۆژی پیکفە پشکداری
د دەسنیشان کرنا رۆژین هەیفە عەسمانی دا دکەن ، وئەف هەیفە
ئەم ل عەسمانی دینیڤ هەڤال و دویفە لانکا عەردی مەیه ، ب وی
لەزا ئەو ل دۆر سەرنتەری خۆ دزقرت ئەو ل دۆر عەردی ژ
دزقرت ، لەو هەیفی جارەکی ئەو ل دۆر خۆ و ل دۆر عەردی
ژی دزقرت ، و عەرد و هەیف پیکفە سالی جارەکی ل دۆر رۆژی
دزقرن ، ژ بەر فی چەندی ئەف هەیفە ل شەفی صەبرا مە دئینت
ورپکی بو مە روھن دکەت چو جارن پشتا خۆ نادەتە مە ، وئەفە
رۆژا ئەو هەی و عەردی مە هەی ب ئیک لایی زیرەقانی
ل عەردی مە دکەت ، و چونکی ئەف هەیفە ئەم ل عەسمانی دینیڤ

هه‌یڤی جاره‌کی ل دۆر خو دزڤرت روژه‌کا وی چارده ونیڤ هه‌تا پازده روژین مه‌یین عه‌ردینه .

وهه‌یڤی جاره‌کی عه‌رد وهه‌یڤی وروژ دئینه راستا ئیک و دکه‌ڤنه سهر ئیک خه‌طی ، و ل وی ده‌می هه‌یڤی دکه‌ڤته د ناڤه‌را هه‌ردوان دا ، پاشی هه‌یڤی ژ ڤی خه‌طی ده‌ردکه‌ڤت و ده‌ست ب زڤرینا خو ل دۆر عه‌ردی دکه‌ت ، وچه‌ند زڤرینا وی به‌رده‌وام بیت ئەو مه‌ساحا گه‌ش دکه‌ت ژ رویی وی ل به‌ر چاڤین مه‌پتر لی دئیت چونکی دکه‌ڤته به‌رانبه‌ر چاڤی روژی ، وپشتی چارده پازده روژان گه‌شکرنا دیمی هه‌یڤی گروڤر دبت چونکی نیڤا ده‌ورا خو خلاس دکه‌ت و ب هه‌می ڤه دکه‌ڤته به‌رانبه‌ر روژی ، پاشی به‌ر به‌ره ژ لایی دی ڤه ل کیمی دده‌ت وگاڤا هه‌یڤی ب دویماهی هات جاره‌کا دی ئەو دکه‌ڤته سهر خه‌طی راست د گه‌ل عه‌ردی وروژی ، وهنگی ئەو ل به‌ر چاڤیت مه‌به‌رزه دبت .

و هه‌تا هه‌یڤی ڤی ریکی ببرت ئەو موحتاجی (۲۹) روژ و (۱۹) سه‌عه‌تان هه‌تا (۲۹) و (۵) سه‌عه‌تان دبت ، و موعه‌دده‌ل ئەو موحتاجی (۲۹) و (۵۳ %) ژ روژی دبت هه‌تا ده‌ورا خو ب دویماهی بینت ، مه‌عنا : هه‌ر دو هه‌یڤان روژه‌ك زیده‌ت ، له‌و دی بینی هه‌یڤه‌ك بیست و نه‌هه ئیک

سيهه ، بهلى چونكى (٣ ٪) ژ نىقى زیده تره ، وئەف زقرینه سەدى سەد يا دەقيق نینه گەلەك جاران فى تەرتیبى (خەلەل) دكەفتى وپتر ژ هەيقە كى دبنە (٢٩) رۆژ ، لەو پيغەمبەر - سلاڤ لى بن - مە ئاگەهدار دكەت كو دڤیت ئەم بیست ونههى بكهینه (ئەصل) و سيههى بكهینه حسییه كا (طارئ) .

و ل دویف پیزانینن نوی بین علمی فەله كى ، وواقعی كەڤن بى خەلكى دیتی ژى ، ئاقابوونا رۆژى ب دەمه كى گەله كى كیم ب پیش ئاقابوونا هەيقا ئىك شەڤى دكەفت ، لەو دیتنا هەيقى كو كارە كى ب ساناھى نینه ، دبتە نیشانا هندی كو هەيقا نوی دەست بى كر ، و حساباتین فەله كى ب تنى بى بەریخودان تیرا هندی ناكەن مروڤ حوكمی ب بوونا هەيقا نوی بدەت ، چونكى ژ بەر هندەك ئەگەرین فەله كى دبت چەند هەيقەك ل دویف ئىك بن بیست ونهه بن ، یان چەند هەيقەك ل دویف ئىك بن سیھ بن .. ژ بەر فى چەندى پيغەمبەرى - سلاڤ لى بن - گرتن وخوارنا رۆژىیان ب دیتنا هەيقى ڤه گریدا .

(۳۰)

روژی و ساخله می

ئیمامی (طه به رانی) ژ (ئه بوو هورهیره ی) قه دگوهیزت ،
دبیژت : پیغه مبهری - سلاف لی بن - گوّت : ﴿ صوموا
تصحوا ﴾ یه عنی : روژی بگرن دی دساخله م بن .

ومروّف ده می وان ئایهت وحه دیسان دخوینت ئه وین به حسی
روژی و بهایی وی دکه ن پتر جاران هزارا مروّقی بوّ لایی
(ته عه بودی) یی روژی دچت .. یان حه تا لایی عاطفی
وجفاکی ، به لی ب ریکا گه لهك قه کولینین علمی و طبی ئه قرو
دیار بوویه کو روژی گه لهك مفاین ساخله می ژی تیدا هه نه ،
و کو گوّتنا پیغه مبهری - سلاف لی بن - گه لهك یا د جهی خو دا
بوویه ده می مفاین روژی یین (صحی) د په یقه کا ب تنی دا
کۆم کرین وه کی گوّتی : ﴿ .. تصحوا ﴾ .

و ژ ئه نجامین قه کولینین نوژداری یین نوی ئاشکه را بوویه کو
(ئه دا ئا له شی روژیگری) ده می ئه و یی ب روژی باشته ره
ژ (ئه دا ئا له شی مروّقی نه یی روژیگر) و یا ژ من قه ئه قه
راستیه که گه لهك ژ مه ب سه ربؤرا خو یا شه خصی زانیه ،

ونۆژدار ئەگەرا ڤی چەندی بۆ ھندی دزڤرینن دبیژن : روژی
 دەرەجا تەحەممولا لەشی بۆ وەستیانی (عەضەلی) زیدەتر لی
 دکەت ، و دل د گەل ئەندامین دی بین جیهازی زڤراندنا خوینی ،
 ھەر وەسا جیهازی ھەلاندنا زادی ویی بیهنی ژێ ل دەمی مروڤ
 بی ب روژی باشترب کاری خو رادبن ، ژ بەر ڤی چەندی
 مروڤی روژیگر کیمتر ھەست ب وەستیانی دکەت ، و تەحەممولا
 وی یا جسمی ل دەمی ئەو بی ب روژی پترە ژ ھنگی دەمی ئەو
 نە بی ب روژی ، چونکی ژیدەری (طاقی) ل نک روژیگری ونە
 روژیگری بی ژیک جودایە ..

ودختۆرین بسپۆر دبیژن : ئەف ئەدائا لەشی و عەضەلی یا
 باش دئیتە تیکدان چی گاڤا مروڤی پتر ژ چاردە سەعتان خو
 ژ خوارن و ڤەخوارنی دا پاش ، چونکی (موقاوەما) لەشی سست
 دبت و ئەو ھەست ب وەستانی دکەت ، ژ بەر ڤی چەندی ئەم
 دینین (موعەدەلی) دەمی روژیگرتنی د ئیسلامی دا د ناڤەرا
 (۱۱ - ۱۴) سەعتان دایە ، و پیغەمبەری - سلاف لی بن -
 گەلەك تەئکید ل سەر ھندی کری یە کو دەمی روژ ئاڤا دبت
 مروڤ روژی یا خو بشکینت و خو گیرۆ نە کەت ، ھەر وەسا
 وی ئەم ژ ھندی بین داینە پاش کو (وصالی) د گرتنا روژیان

دا بکهین ، یهعنی : دو رۆژان یان پتر رۆژی ل سهر ئیک بگرین بی مهغره ب فتاری بکهین .

ومفا رۆژی بی صحی ژ هندی دئیت رۆژی دبتنه ئه گهر دۆن د لهشی مرۆفی دا بکهلیت ، و ب قی چهندی (الأحماض الدهنية الحرة) د خوینی دا زیده دین ، وئەف (ئەحماضه نه) دبنه ژیده ری سهره کی بی طاقی بۆ لهشی ، نه وه کی وی کهسی ئهوی نه بی ب رۆژی ، ئهوی (کلۆکۆز) بۆ دبتنه ئه و ژیده ر ، ژ بهر قی چهندی ده می رۆژیگر کاره کی دکهت (ماددی جلیکۆجین) ئهوی د ناف (میلاکی وعه ضه لاتان) دا هه ی کیم ئسته لاک بت ، ههر وه سا مسته وایی شه کرا کلۆکۆز د خوینی ژی دا دئیتنه زه بته کړن ، ئه گهر نه چی گاڤا مسته وایی قی شه کری د خوینی دا کیم بوو خودان هه ست ب وه ستیان و گێژبوونی دکهت ، وچونکی ئەف کلۆکۆزه یه دبتنه ژیده ری سهره کی بی طاقی ل نک کهسی بی رۆژی - وه کی مه گۆتی - ده می ئه و کاره کی دگهت مسته وایی قی شه کری ل نک وی کیم دبت ، له و ئه و هه ست ب وه ستیانی دکهت .

ومه سه له کا دی ژی هه یه یا گریدا یه ب شعوری قه به لی کاری ل لهشی ژی دکهت ، ده می مرۆف ژ بهر رۆژی بی خو برسی دکهت ، یهعنی : خو ژ خوارنی وقه خوارنی دده ته پاش بو

هندى چونكى ئەف كارە عىبادەتە كە وى نىزىكى خودى دكەت ،
ئەو د حالەتە كى نەفسى يى خۆش دا دژىن ، شعورى
ب رازىبۇونە كا نەفسى دكەت ، وئەف شعورە مەعنە وىياتىن وى
بلند دكەت ، وەر جارە كا مەرۇف د حالەتە كى نەفسى يى
ب فى رەنگى دا بژىت دختۇر دىبژن : زىدەھى يە كا بەرچاڧ
دكەفتە ھژمارا ھندەك ھۆرمۇنىن ب مفا د لەشى دا وە كى كۇما
ھۆرمۇنىن (ئەندروڧىن) ئەوين (ئەدانا لەشى) باشتىر لى
دكەن ، وناھىلن مەرۇف گەلەك ھەست ب وەستىانى بكەت .
وشىرەتى ژ ھەمىيان بەلاڧتىرى نۆزدار ل نساخىن خۆ دكەن
ئەڧەيە ئەو دىبژنى : خوارنا خۆ كىم بكە ! وئەگەر مەرۇف پسىارى
ژ ئىك ژ وان بكەت : بۆچى ؟ ئەو دى بىژن : ئەگەر مەرۇف
چونە چونە سالى دەمە كى يان چەند رۇژان خوارنا خۆ كىم
بكەت ، ھارىكارى يا لەشى دى ئىتە كرن كو ئەو خۆ ژ وى
خەزىنى زىدە بى دۇنى وبەزى وسمووم وڧايرۇسان رزگار بكەت ،
ئەو خەزىنى دبتە مەزنتىرىن دوژمن بۇ ساخلەمىا مەرۇڧى .. ڧىجا
رىكا ژ ھەمىي باشتىر بۇ وى ئەو ئەو خوارنا خۆ كىم بكەت .
وئەم دىبژىن : رۇژى باشتىرىن رىكە لەشى مەرۇڧى ژ فى
خەزىنى خراب رزگار بكەت ، چونكى ئەو ژ لايە كى دبتە پارىز

بۆ لهشی ، و ژ لایه کی دی فه دبته عیادهت شعورا مروّقی
 ب رازیوونی وراحهتا نهفسی زیده دکهت ..
 و د فه کۆلینه کا نوی دا یا پهیمانگه ها نه مریکی یا پیراتی پی
 رابووی ، وپشتی هژماره کا دو یچوون وته جروبان ئەو گه ههشتنه
 ئەنجامه کی عنتیکه ، وان د فه کۆلینا خو دا گوّت : باشتیرین ریک
 بۆ ئینانه خوارا وهزنی ب ده مه کی قیاسی وپاشخستنا پیراتی پی ئەوه
 مروّق ب روژی خو ژ خوارنی بده ته پاش و د گهل هاتنا شه فی
 هندهك خوارنی بخۆت ، وپشتی وان ته جروبه ل سه ر گه لهك
 نموونه یان کرین وان دیت کو ئەف رهنگی پاریزی دبته ئە گه را
 ئینانه خواری ضه غطا خوینی ، وپتر مروّقی ژ ئیشا شه کری ژ ی
 دپاریزت .. ئەفه بیی ئەو بزنان کو عیاده ته کی ب فی رهنگی
 د ئیسلامی دا هه یه دیبژنی : روژی ، به لی دو مه سه لین کورت
 هه نه دقیت ئەم ل بیرا بینینه فه ده می ئەم فی رهنگی عیاده تی
 دکهین : ئینه تا مروّقی دقیت بۆ خودی ، ده می ئەو فتاری دکهت
 ئەو زیده نه خۆت دا لهشی وی مفایی وه رگرت .

(۳۱)

گههين مروّقى

گافا لهشى مروّقى ل قويناغين دهسپىكى وهكى هيشتا ئهو
(جهنين) دورست دبت ، وبهري گوشتى بگرت ههستى وى
چى دبت ، وپشتى قهرقودهى ههستى (الهىكل العظمى) دورست
دبت ، ژ نوى گوشت ب سهر دا دئيت ، ولهشى مروّقى تمام
دبت وبهرههف دبت بوّ دانا رحى .. وئهفه راستيه كه قورئانى
ب ئاشكهرايى بهحس يى ژى كرى دهى بهحسى قويناغين
چييوننا (جهنينى) دكهت ودبيژت : ﴿ فخلقنا المضغة عظاما
فكسونا العظام لحما . ثم أنشأناه خلقا آخر فتبارك الله أحسن
الخالقين ﴾ .

وئهف راستيا علمى ههتا سه دسالا بيسى زايىنى ژى ل بهر
زانايىن بسپور يا ئاشكهرا نه بوو ، چونكى وان هزر دكر دهى
بچويك چى دبت ل سهرى گوشت پهيدا دبت پاشى ههستى ،
وهنده كين دى ژ وان هزر دكر گوشت وههستى پيگه چى دبن ،
وپشتى علمى نوى پيشكهفتى ، وزانايان ب ريكا ئاميره تين نوى
دويچوونا وهرازا جهنينى د مالچويكى دا كرى ، بوّ وان ئاشكهرا

بوو کول سه‌ری هه‌ستی چی دبت ، پاشی گه‌ه دورست دبن ،
پاشی گوشت ب سهر هه‌ستی دا دئیت .. و ب فی چه‌ندی
راستیا گوتنا قورئانی یا بووری ب ریکا (علمی موجه‌رره‌د)
بنه‌جه وئاشکه‌را بوو .

و ل فیری مه دئیت به‌حسی مه‌سه‌له‌کا دی بکه‌ین وی ژی
ههر په‌یه‌ونه‌دی ب له‌شی مروّقی فه هه‌یه ، وئیعجازه‌کی
ژ (ئیعجازین علمی) به‌لی فی جاری د سوننه‌تی دا بو مه
به‌رچاف دکه‌ت ، وئه‌ف مه‌سه‌له‌ل دوور وان گه‌هانه‌یین له‌شی
مروّقی ژی پیک دئیت ، یان هژمارا وان گه‌هان یین د له‌شی
مروّقی دا هه‌ین .

مه گوت : قورئان ل ده‌سپیکا سه‌دسالا حه‌فتی زاینی ده‌می
هیشتا چو موخته‌به‌رین زانستی نه‌هه‌ین ، وزانینا (ته‌شریحی) په‌یدا
نه‌بووی ، دبیزته مه : گه‌لی مروّقان ! هوین ده‌می هیشتا (جه‌نین)
و د زکی ده‌یکی دا ، وهوین ده‌اتنه‌ ئافراندن ، هوین یین
د چه‌ند قویناغه‌کان را بوورین .. پاشی ئه‌و ب به‌رفره‌هی وان
قویناغان بو مه ده‌سنیشان دکه‌ت ، وئیک ژ وان قویناغان قویناغا
چیکرنا هه‌ستیه به‌ری گوشت ب سهر دا بیت ، وههر چه‌نده
مروّقین وی زه‌مانی ب گشتی وزانا وبسپووران ب تایه‌تی چو
زانین به‌رفره‌ل دوور چیپوونا (جه‌نینی) نه‌بوون ژی ، به‌لی

پشتی زانا د علمی ته شریخی وجهنینی دا زیده پیشکهفتین - پشتی هاتنه خوارا قورئانی ب سیزده قهرنان - وپشتی وان قه کۆلینین خۆل دۆر قویناغین دورستیونا جهنینی به لافکرین بۆ وان دیار بوو کونهوا قورئان د دهر حهقا چیبوونا جهنینی دا دبیرت سهدی سه د یا دورسته ، وهر ئهف مهسهله بوو بهری هندهك زانایین جیهانی بین مهزن وهکی پروفیسۆری ئهمریکی مارشال جونسوونی دایه ئیسلامی وموسلمان بووین پشتی ئهف ئعجازا علمی یا مهزن د قورئانی دا دیتی .

وخودی وهسا حهزکریه کولهشی مرۆفی یی پتری یا وی ژ گوشتهکی نهرم پیکهاتی قالبهکی موکم یی ههستی ههبت دا خو راگرت ، وئف قالبهیه یی ئهم دبیرینی : قهرقۆده ، یان (الهیکل العظمي) وهکی ب عهرهیی دبیرنی ، وحهتا حهرهکه ولقینا مرۆفی یا خووش و ب ساناهی بت خودایی ئافرهندهر ئهف قهرقۆده وهسا یی چیکری کو ژ هژمارهکا ههستیکین جودا جودا د ههجي خو دا پیک بیت ، وفان ههستیکان ب هندهك گههین نهرم بۆ حهرهکه ولقلقاندنی ودموکم وقاییم بۆ قهتاندنی بگههنه ئیک وپیکفه بینه گریدان ، وئف گههنه یین کو ب عهرهیی دبیرنی : (مفاصل) .

وحه تا بهری بیست سیه سالان ژى د گهل وی پیشکه فتنه
 بهرچاڅ یا د علمى ته شریکی دا پهیدا بووی هژماره کا مهزن یا
 سهیدایین طوبی ونه شتهر گه ریا ههستی یان نه دزانى قهرقوده یی
 له شی مروځی چهنه گه یان (مه فصل) تیدا هه نه ، ومروځ
 نه گه ر وان (ئسکلوبیدایین علمى) بخوینت یین کو د سه دسالان
 بیستی دا ب دهستین زانایین بسپور هاتینه نفیسین ، وه کی
 ئسکلوبیدایا بریتانى - بو نمونه - ، دی بینت نه ف
 (ئسکلوبیدایه) ده می دئینه سهر به حسی گه هین له شی هژمارا
 دورست یا فان گه هان ده سنی شان ناکه ن ، و نایژن کانی چهنه
 گه ه د له شی مروځی دا هه نه ، بهلکی ب تنی نه و فان گه هان
 ل سهر چهنه کومه کان لیکفه دکهن ، و ژ وان ئسکلوبیدایین
 هژماره ک بو گه هان ده سنی شان کرین ئسکلوبیدایا (هچنسوون)
 بوو ، نه وال سال (۱۹۹۵ ز) هاتی یه به لافکر و تیدا هاتیه
 دیارکون کو هژمارا ههستی کان د قهرقوده یی له شی مروځان دا
 (۲۰۶) ههستینه ، مه عنا ب تنی دوسه د وشه ش گه ه دقیت
 د له شی مروځی دا هه بن .. به لى پشتی هنگی ب ده مه کی کیم ،
 یه عنی د فان ههر دهه سالین بوړی دا بو زانایین بسپور دیار بوو
 کو نه ف هژماره یا دورست نینه ، ویا دورست نه وه (۳۶۰)
 گه ه د له شی مروځی دا هه نه و ب فی رهنگی : (۱۴۷) گه ه

د ستوينا پشتي دا ، و (٢٤) د سنگي دا ، و (٨٦) د لايي ژوري يي لهشي دا وهكي دهستان و ملان ، و (٨٨) د لايي ژوري دا ، وهكي پيان ، و (١٥) د ناڅهنگي دا ، وهژمارا ههميان پيڅفه دېته (٣٦٠) گه .

وئۀف گهههنه ري ددهنه مروقي كوئۀو بشيت ب ساناهي حهرهكي بكهت و رابت وروينت ، وخو بادعت ، وئۀگر ئۀو نه بانه مروف وهكي دارهكي رهق دا لي ئيت ، وژبلي فان (٣٦٠) گههان هندهك گههين دي ههنه د كهغه د ناڅهرا ههستيكن قافي سهرى ، بهلي چونكي حهرهكه پي نائيه كرن وشيانا لقاندى تيدا نينه ئۀو ژ گههان نائينه هژمارتن .

وپشتي ديار كرنا فان زانينان بين كول قى دويماهي يي ژ نوى زانا ب سهر هلبووين ، مه دقيت بيژين : پيغه مبهري ئيسلامى - سلاف لي بن - بهري پازده قهرنان د هژماره كا گوئين خو دا ئاشكهرا كرى يه كو (٣٦٠) گهه د لهشي مروقي دا ههنه ، بهلي (٣٦٠) نه كيم نه زيده .. ودهليل ئهغهنه :

١ - ئيمام موسلم ژ عائشايي فهدگوهيزت ، دبيرت : پيغه مبهري - سلاف لي بن - گوټ : ﴿ خلق كل إنسان من بني آدم على ستين وثلاثمائة مفصل ، فمن كبر الله ، وحمد الله ، وهلل الله ، وسبح الله ، واستغفر الله ، وعزل حجرا عن طريق الناس ، أو

شوكة ، أو عظما عن طريق الناس ، وأمر بمعروف ، أو نهى عن منكر عدد تلك الستين والثلاثمائة السلامى ، فإنه يمشی يومئذ وقد زحزح نفسه عن النار - هەر مروّفهك ژ ئاده میان ل سەر سی سهد وشيست گه هان بی هاتیه ئافراندن ، فیجا هه چیی بیژت : الله أكبر ، یان الحمد لله ، یان لا إله إلا الله ، یان سبحان الله ، یان أستغفر الله ، یان بهرەکی ژ ریکا خەلکی راکەت ، یان ستريه کی یان ههستیەکی ژ ریکا وان راکەت ، یان فەرمانی ب باشیه کی بکەت ، یان بهری خەلکی ژ خرابیه کی بدهته پاش ، هندی هژمارا وان سی سهد وشيست گه هان ، هنگی ئەو دی ب ریفه چت ووی نهفسا خو ژ ئاگری راخراند .

۲ - موسلم وئبن حبان وهژماره كا دی یا زانیان هه دیسه کی ژ بوره یدهی قه دگوهیزن ، دیژت : پیغه مبهری - سلاف لی بن - گوّت : ﴿ في الإنسان ستون وثلاثمائة مفصل عليه أن يتصدق عن كل مفصل منه بصدقة - دلەشی مروّقی دا سی سهد وشيست گه هه نه ل سەر وی فەرە ئەو پیش هەر گه هه کی ژ وان قه خیره کی بدهت ﴾ یه عنی : هەر روژ .

۳ - ئەبوو داوود ژ بوره یدهی قه دگوهیزت ، دیژت : پیغه مبهری - سلاف لی بن - گوّت : ﴿ في الإنسان ثلاثمائة وستون مفصلا فعليه أن يتصدق عن كل مفصل منه بصدقة -

د له‌شي مروّقي دا سي سهد وشيست گه هه نه ل سهر وي فره
 نهو پيش هه ر گه هه كي ژ وان قه خيره كي بدهت ﴿ هنده كان
 گوټ : نه‌ي پيغه مبهري خودي ! ما كي دشيت قي چهندي
 بكهت ؟ يه عني : يا ب زه‌حه ته مروّف هه ر روژ سي سهد
 وشيست خيران بكهت ، پيغه مبهري - سلاف لي بن - گوټ :
 ﴿ النخاعة في المسجد تدفنها ، والشيء تنحيه عن الطريق ، فإن لم
 تجد فركتها الضحي تجزئك - تشتي پيس ل مزگه فتی نه هيلي ،
 ونه خوّشي يي ژ ريكي لاده‌ي نه‌قه خيران ، ونه گهر هند خير
 ب دهست ته نه كهفتن دو ركاعه تين تيسته گه‌هي بكه نهو پيش
 وان قه‌يه ﴾ .

دو مه‌سه له ژ فان حه‌ديسان بو مه ديار دبن :

يا ئيكي : له‌شي مروّقي (۳۶۰) گه تيدا هه نه ، ونوكه
 ژ نوي مروّف ب ريكا علمي موجه رره‌د - وه كي مه گوټي -
 گه‌هسته قي راستيا علمي .

دو : نه‌ف گه‌هين له‌شي نعمه ته كا مه‌زنه خودي د گهل
 مروّقي كړي ، و ب تني نهو كهس بهايي قي نعمه تي دزانت يي
 گه‌هه كا وي خراب بووي وئيشانا (مه‌فاصلان) ديتي ، قي‌جا
 نه گهر ته بقيت خودي قي نعمه تي بو ته بهيلت شو كړا وي سه‌را
 بكه ، وشو كړ دي ب هندي بت - وه كي پيغه مبهري سلاف لي بن

ئاشکەرا دکەت - کو هەر رۆژە کال تە دبتە سپیدە هندی هژمارا
گەهین لەشی خوۆ کو (٣٦٠) تو هەند خیران بکە ی .. ئەقە
بەس شوکرا گەهان ب تنی !

و پسار ل فیری ئەقەیه : ئەری ئەگەر ب ریکا وەحی یا خودی
نەبا پیغەمبەر - سلاف لی بن - چاواقی راستی یا علمی ب فی
دققەتی دا زانت ئەوا زانا ب موختەبەر وتلسکۆبین خوۆ قە ل فان
سالین دویماهی یی ژ نوی ب سەر هلبووین ؟

(۳۲)

ئاقابوون وهه لاتنا روژی

(ئه بوو ئسحاق) ژ (عهبدللاهی کوری عهباسی)
فه دگوهیزت ، دبیزت : پسار ژ پیغه مبهری - سلاف لی بن -
هاته کرن کانی مهسه لا ئاقابوونا روژی وهه لاتنا وی چیه ؟ وئه و
ل کیفه ئافا دبت یان دهه لیت ؟ ئینا پیغه مبهری - سلاف لی بن -
گۆت : ﴿ هی علی رسلها لا تبرح ولا تزول ، تغرب عن قوم
وتطلع علی قوم ، وتغرب عن قوم وتطلع ، فقوم یقولون :
غربت ، وقوم یقولون : طلعت ﴾ .

ئه فه ئیک ژ وان هه دیسانه یین ئیشارهت بو راستیه کا علمی
دای ، وپشتی هنگی ب سه دان سالان ژ نوی زانایین بسپور
گه هشتینی و ب علمی خوئی (موجه رهد) بنه جهکری ،
و نیشانانه کا دی پیشکیشی مرو فان کری کو موحه مهد - سلاف
لی بن - پیغه مبهری خودی یه ، وتشتی وی گۆتی ب وه حی
بو دهات ئه گهر نه چاوا دا شیت گه هته فان راستیی علمی
یین ل سه ر ده می وی کهس نه گه هشتیی ؟!

ل سهر دهمی پیغهمبهری - سلاف لی بن - وپشتی وی
 ب سهدان سالان گهلهك كهسین زانا - ژبلی نه زانان - هزر دکر
 ئەف عهردی ئەم ل سهر دژین عهرده کی راسته ، ودهمی روژ ئاڤا
 دبت ل دنیایی ههمی دبتە تاری ، وروژ غهواره دبت ودچت ،
 حەتا دبتە سپیده ژ نوی جاره کا دی ئەو دههلیت و دنیایی ههمی
 ب گهشاتیای خو روهن دکەتهفه .

بهلی ئایهتین قورئانی د گهلهك ئایهتین خو دا ئیشارهتین نه
 ئیکسهر داینه گرۆڤریا فی عهردی یی ئەم ل سهر دژین ، وکو
 ئەو ژ ی وه کی ههر (جورمه کی) دی د فی گهر دوونی دا
 د فهله کا خو دا دزڤرت ، وه کی - بو غوونه - دبیزت : ﴿ لا
 الشمس ينبغي لها أن تدرك القمر ولا الليل سابق النهار وكل في
 فلك يسبحون ﴾ (یس : ٤٠) و گهلهك ئایهتین دی ژ ی .

و د فی حەدیسی دا یا کو مه فه گیرای پیغهمبهر - سلاف
 لی بن - ب رهنگه کی زیده ئاشکهرا دیار دکەت کو ههلاتن
 و ئاڤابوونا روژی بهردهوام و ل دویف ئیک ل سهر رویی عهردی
 دوباره دبت وئیک جهی ئیکی دگرت ، وروژ ئەڤا ئەم دبیین
 ل بهر چاقین مه دههلیت و ئاڤا دبت یا ل جهی خو نه دچت ونه
 دکەفت ، و ئەو ل سهر کاری خو یا بهردهوامه و ئەڤهیه مهعنا
 گوئنا وی : ﴿ هي على رسلها لا تبحر ولا تزول ﴾ و ئەڤ چهنده

نابت ئەگەر عەردى گىرۆڧىر نەبت ، و ل دۆر رۆژى نەزڧرت ، ئەگەر نە چاوا ئەو دى ژ بەر چاقىن مە چت ، و ئەو ب خو نەچوويه ؟

وحەتا هېشتا مەسەلە ل بەر مە پتر ئاشكەرا بىت ، پىغەمبەرى - سلاڧ لى بن - بەحسى رۆژى كر وگۆت : ﴿تغرب عن قوم وتطلع على قوم ، وتغرب عن قوم وتطلع ، فقوم يقولون : غربت ، وقوم يقولون : طلعت﴾ يەنى : ئەڧ رۆژا هوين دىبن ل بەر چاقىن هەو ئەڧا دىت ، دەمى ئەو ئەڧا دىت دچت ل سەر مللەتەكى دى دەهلىت ، و دەمى ل وان ژى ئەڧا دىت ل سەر ھندەكىن دى دەهلىت ، لەو ھندەك دىيژن : ئەڧا بوو ، و ھندەك دىيژن : ھەلات !!

مەعنا : رۆژىا دچت و ھەيڧىا ب دوىڧ ڧە ، ئىك ژ وان ل جەھەكى يا ئەڧا دىت ويا دى يا دەهلىت ، و ئەو دى مېن ب ڧى رەنگى ھندى خودى ھەز بکەت ، و ئەڧە ھەر ئىشارەتە بووى راستىيا علمى ئەوا د ئايەتا قورئانى دا بوورى دا بەحس ژى كرى دەمى گۆتى : ﴿لا الشمس ينبغي لها أن تدرك القمر ولا الليل سابق النهار وكل في فلك يسبحون﴾ (يس : ٤٠) ، ژ لايەكى دى ڧە دەمى ئەم بىيژن : رۆژ مەدارى خو بەرنادەت ، و دەمى ئەو ل نك مە ئەڧا دىت ئەو ل بەر مە وەسا ئەگەر ئەو ب خو ئەڧا

نه‌بوویه ، چونکی نه‌و ل نك هنده‌کین دی یا هه‌لاتی ، ودهمی ئەم
ل قی جهی دبیزین : روژ ئاقابوو ، هه‌ر ل وی ده‌می هنده‌کین
دی ل جهه‌کی دی دبیزن : روژ هه‌لات .. دقیت بیژین : عه‌ردی
مه‌وه‌کی گۆیه‌کی یه‌ل به‌ر روژی یی دزقرت ، ئە‌گه‌ر نه‌ئه‌ف
حاله‌ته‌ی ژینگۆتی په‌یدا نابت .

وفان ئیشاره‌تین علمی ئە‌وین د ئایه‌ت وحه‌دیسان دا هاتین
هه‌ر زوی زاناین جوغرافیایی یین موسلمان پالدان کو ئە‌و
باوه‌ری یی ب گرۆق‌ری یا عه‌ردی بینن ، وکو ئە‌و ل به‌رانبه‌ر روژی
ل دۆر خو دزقرت ، و ل سه‌دسالا دووی مشه‌ختی ل سه‌ر ده‌می
مه‌ئموونی عه‌بباسی زاناین موسلمان به‌ر‌گه‌ریان کر کو قیاسی
موحیطی عه‌ردی بگرن ، وئه‌و قیاسا وان - د گه‌ل ئامیره‌تین خو
یین ساده - هنگی ده‌سنیشان کری قیاسه‌کا گه‌له‌کا ده‌قیق بو
ئه‌گه‌ر ئە‌م د گه‌ل وان قیاسین نوی زانا گه‌ه‌شتینی به‌رانبه‌ر
بکه‌ین ، وه‌ر ل به‌ر سیبه‌را فان رو‌ناهیین د ئایه‌ت وحه‌دیسان دا
هاتین زانایی موسلمانن مه‌زن (البیرونی) بو ئیکه‌مین جار گۆیا
عه‌ردی ل سه‌ر هژماره‌کا (خطوط الطول والعرض) لیکفه‌کر
د کتیبه‌خو دا (تحدید نه‌ایات الأماكن لتصحیح مسافات
المساکن) ئە‌وال سالا (۴۱۶ مشه‌ختی) دانای .

وده می زانایین موسلمان ب قان رهنگه قه کۆلین
ونفیسینا رادبوون ، ل وهلاتین نه وروپی بریار ب سۆتنا وان زانایان
دهاته دان نهوین بۆچوونین قان زانایین موسلمان به لاف دکهن ،
وکتیبین وان وهردگیرنه سهر زمانی خو !
ئه قه راستییه که دقیت ئه قرو ئهم قهت ژ بیرا خو نه بهین .

(۳۳)

ده یکنیا شیر ی

قورئانا پیرۆز ده می به حسی وان ژنکان ددهت یین ماره کرنا
وان ل سه ر مروقی حه رام ، دیژت :

﴿ حرمت علیکم أمهاتکم وبناتکم وأخواتکم وعماتکم
وخالاتکم وبنات الأخ وبنات الأخت وأمهاتکم اللاتی أرضعنکم
وأخواتکم من الرضاعة وأمهات نسائکم وربائبکم اللاتی فی
حجورکم من نسائکم اللاتی دخلتم بهن فإن لم تكونوا دخلتم
بهن فلا جناح علیکم وحلائل أبنائکم الذین من أصلابکم وأن
تجمعوا بین الأختین إلا ما قد سلف إن الله کان غفورا رحیما
﴾ (النساء : ۲۳) .

وو ه کی ئاشکه را ئه و وان ژنکان ددکه ته سی پشک :
پشکا ئیکی : ئه و ن یین ب ریکا نه سه بی دگه ه نه مروقی .
پشکا دووی : ئه و ن یین ب ریکا دانا شیر ی دگه ه نه
مروقی .

پشکا سیی : ئه و ن یین ب ریکا خزمایینی بی دگه ه نه مروقی .

و ل قیری مه دقیت بهحسی پشکا دووی بکهین (ئهوین
ب دانا شیرى حهرام دبن) دا بهری خو بدهینی کانى چ حکمهت
تیدا هديه .

قورئان د دهر حه قافی پشكى دا دبیرت : ﴿ وَأَمْهَاتِكُمُ
الْأَلْفَاتِي أَرْضَعْنَكُمْ وَأَخَوَاتِكُمْ مِنَ الرِّضَاعَةِ ﴾ یهعنى : ئهو ژنکین
شیر دایه ههوه وئوین پشکدارى د گهل ههوه دا کرى د خوارنا
شیری ژنکه کی دا ئهو ژى ل سهر ههوه دهرامن ، وماره کرنا
وان بو ههوه چى نابت .

ویغه مبهه - سلاف لی بن - د حه دیسه کا خو دا پتر
بهرفره هیی ددهته مهسه لی ده می دبیرت : ﴿ یحرم من الرضاعة ما
یحرم من النسب ﴾ وه کی ئیمام موسلم ژى قه دگوهیزت ،
یهعنى : کانى ب نهسه بی چ حهرام دبت ئهو ب دانا شیرى ژى
حهرام دبت .

مهعنا : دهیکا شیرى وکچا شیرى ووخویشک ومهت
وخالهت وبرازا وخوارزا بین شیرى ئهقه ژى هه می حهرام دبن
وه کی بین نهسه بی .

وده می ژ پیغه مبهه - سلاف لی بن - هاتى یه خواستن ئهو
کچا مامى خو حه مزه ی ماره بکهت ، وی گوت : ﴿ ئهو بو من

چی نابت ، ئەو کچا برایی من یی شیرى ﴿ چونكى پیغه مبهـر
- سلاف لی بن - وحه مزه برایین ئیکین شیرى بوون .

وئیمامى مالک و ترمذى هندەك حەدىسان ژ چەند
صەحابى یەکان فەدگوهیزن هندی دگههینن کو دانا شیرى
ئەگەر د هەردو سالیـن ئیکى دابن ژ عەمرى بچویکى (تەحریم)
ب جە دئیت ، وئەگەر ئەو ژ دو سالیـی دەر باز بوو (تەحریم)
ب جە نائیت .

وزانایین فقهى د نافهـرا خو دا ب خیلاف چووینه کانی دانا
شیرى چەند جار ان (تەحریمی) ئیسبات دکەت ، ل دویش وان
حەدىسین گەهشتینه وان ، هندەك دبیژن : ئەگەر جارە کا ب تنى
ژى ژنكى شیر دابته بچویکى بەلى هند دابتى ئەو پى تیر بت
دى بته دەیکا وی یا شیرى .

وهندەك دبیژن : دقیت سى جار ان شیر دابتى .

وهندەکین دى دبیژن : دقیت کیمتر ژ پینج جار ان نەدابتى .
و پسار ل قیری ئەفەیه : ئەرى حکمەت ژ هندی چیه ئەو
ژنکا شیرى ددەته بچویکەکی عەمرى وی کیمتر ژ دو سالان
حسیب دبت وه کی دەیکا وی یا ژ راستى ؟

و حەتا حکمەت بو مه دیار بیت دقیت ب کورتى گوتنا
زانایین زاروکان یین بسپۆر سەح بکەین ، دا پشتى هنگى ئەجازا

قورئانى وسوننه تى د فى مه سەلى دا بۆ مه ئاشكەرا بىت .
 زانا دىيژن : دەمى دەيك شىرى ددەتە بچويكى فايده ئەو ب تنى
 نينه ئەف بچويكه تير دبت ، ئەگەر فايده ئەفە ب تنى بت فەرقا
 شىرى دەيكى وشىرى دى يى صناعى نابت ، بەلكى ھندەك مفاين
 دى يىن مەزن تىدا ھەنە ، ژ وان مفايان : شىرى دەيكى
 كارتىكرنە كا ئىجابى ل سەر (جىھازى مەناعى) يى زارۆكى
 دكەت ب رەنگەكى وەسا ئەف جىھازە ل نك زارۆكى ب ھىز
 دكەفت وئاشكەرايە كو ئەف جىھازە يى ھندى لەشى زارۆكى
 بۆ بەرگريا ئىشان ب ھىز دكەفت ، چونكى دئىتە زانين كو ھەر
 مروقەكى خودى جىھازەك د لەشى وى دا دورست كرىە كارى
 وى ئەو (مەناعى) بۆ لەشى چى دكەت دژى ھەر مىكرۆبە كا
 خراب يا كو ب رىكا وى ئىش بۆ لەشى دئىتە فەگۇھاستن ،
 ھەر جارە كا ئەف جىھازە ل لەشى دا خراب بوو يان
 ب دورستى ب كارى خو رانەبوو ، ھەر زوى خودان دى تووشى
 ئىشىن كوژەك بت ، و دەيكى كارتىكرنە كا ئىكسەر ل سەر فى
 جىھازى ل نك زارۆكىن خو ھەيە ، و ئەو زارۆكىن ژ وى دبن
 ھەمى - ژ بەر پەيوەندى يا نەسەبى - پشكدارى يا ئىك و دو دكەن
 د (تەركىبا وراثى) يا (مەناعى) دا ، يەعنى : گەلەك
 سالۆخەتىن ھەفپشك د جىھازى وان يى مەناعى دا پەيدا دبن و

ب ریکا بابی ودهیکی - ب تاییه تی - بۆ وان دئینه فه گوهاستن ،
کا چاوا سالۆخه تین دی بین وراثی بین هه قیشک د ناڤه را وان دا
پهیدا دبن ، وه کی سهر وشکلان .

وههر ژ بهر فی چهندی یه ده می دختۆر ئەندامه کی ژ لهشی
مروقه کی قه دکهن دا د لهشی ئیکی دی دا بچینن ، وه کی
گولچیسکان بۆ غوونه ، ئەو باشتەر دبینن ئەف ئەندامه ژ لهشی
دهیکی بت ، دهره جا ئیکی ، پاشی ژ لهشی خویشک و برایان
بت ، دهره جا دووی ، پاشی ژ لهشین مروڤین نیزیکی وه کی خال
وخاله تان یان مام ومه تان .. وهتد ، چونکی ئەو د (تهرکیبا
مهناعی یا وراثی) دا دپشکدارن و پتر دنیزیکی ئیکن ، لهو
قه بویلکرنا لهشی بۆ فی ئەندامی نوی پتره .

وهه کی مه گۆتی زانا دبیزن : ئەف پشکداری یه د (تهرکیبا
مهناعی) دال نک زارۆکی نه ب تنی ب ریکا (نهسه بی) پهیدا
دبت ، بهلکی ب ریکا دانا شیر یه دهیکی بی (طه بیعی) ژ ی پهیدا
دبت ، یه عنی : کانی چاوا خویشک و براین نهسه بی پشکداریا
ئیکی و دو دکهن د سالۆخه تین د تهرکیبا مهناعی دا ، وهسا ئەو
زارۆکین پشکداری دخوارنا شیر یه ژنکه کی دا دکهن ئەو ژ ی
د فان سالۆخه تان دا پشکدار دبن ، چونکی ئەو سالۆخه ت
ب ریکا شیر یه ژ ژنکی بۆ وی زارۆکی دئینه فه گوهاستن یی

شیری وی بخۆت بلا زارۆکی وی ب خۆ نهبت ژى ، بهلى
ب شهرته کى عهمرى وی زارۆکی ژ دو سالان کيمتر بت ،
ونه گهر عهمرى وی ژ دو سالان پتر بت - وکى زانا ديژن -
ئهف سالۆخهته نائينه فه گوهاستن ، چونكى شیری دهیکى هنگى
بو زارۆکی ب تنى دېته خوارنهك وه کى ههر خوارنه کا دى .

وپشتى علمى (وراثى) پيشكهفتى زانايين تاييهتمه
پشكهك ژ وی حکمهتى بو مه بهرچاڤ کرىا د پشت نه دورستى يا
وى زهواجى را ههئى ئهوا د ناقبهرا کور وکچين ئيك ژنکى دا
- چ يين نهسهبى بن چ يين شیری - چى دبت ، زانا ديژن :
وه کههفيا مهزن د سالۆخهتين وراثى دا د ناقبهرا مير وژنان دا
- وه کى کو د ناقبهرا خویشك وبراىان دا ههئى - دېته ئه گهرا
هندى کو سالۆخهتين وراثى يين وی زارۆکی ب دويف وان
دکهفت تيك بچن وخهلهل بکهفتى ب رهنگه کى وهسا
سالۆخهتين سلبى ل سهريين ئيجابى زال بن ، و د ئه نجام دا
زارۆك (موشه ووه) ببت ، يان تويشى ئيشين کوژهك ببت .

ونهف وه کههفيا د سالۆخهتين وراثى دا وه کى مه ديار
کرى ب ريکا دانا شیری دهیکى ژى بو زارۆکی دئينه
فه گوهاستن .. و خودى دزانت بهلکى ئه فه پشكهك ژ وی

حکمه تی بت یا د پشت هندی را هه ی کو ئه و ب شیر ی حه رام
بت یا ب نه سه بی حه رام دبت .

وهه ر ل سه ر فی بناخه یی علمی زانا دبیزن : زه و اج هندی
د ناقبه را دو مروّ قین ژیک دویر د نه سه بی دا چی بت باشته ره ،
دا ته رکبیا مه ناعا وان یا وراثی یا ژیک دویر تر بت ، چونکی
فه کۆلینین علمی بین نوی بنه جه کری یه کو ده می سالوْخه تین
وراثی بین ژن و میران د نیزیکی ئیک بن ده لیقه یا په یدا بوونا ئیشان
ولاوازی له شی ل نک عه یالی وان مه زنتر لی دئیت ، ژ بهر
فی چه ندی ژ ئیمامی عومه ر دئیته فه گوهاستن دبیزت : « اغتربوا
لا تضوا » یه عنی : ژنان ژ بیانی یان بینن دا لاواز نه بن .

ب فی چه ندی ئعجازا علمی گوْتنا پیغه مبه ری دا - سلاف
لی بن - بوْ مه دیار دبت ده می دبیزت : ﴿ یحرم من الرضاعة ما
یحرم من النسب ﴾ ، وهه ر وه سا ده می دبیزت : ﴿ لا رضاعة إلا
ما كان في الحولين ﴾ و کو ئه و وه حی یه که ژ نک خودی بوْ هاتی .

(۳۴)

ئەو تىشتى مروّف ژى دورست دىت ويشتى مرنى دوباره ژى دورست دىت

ئەگەر مروّف بەرى خوۋ بدەتە ئايەتەن قورئانى وحەدىسىن
پيغەمبەرى - سلاف لى بن - دى بىنت ئەو ل گەلەك جەھان
بەحسى وان قويناغان دكەن يىن چىيوون و دورستبوونا مروّفى تى
دبۆرت .. ئەقەل وى دەمى زانينىن مروّفى د قى دەربارەيى دا
گەلەك د بەسىط ئەگەر نەبىژين : ھەر دچوننە !

ويشتى مروّف د لايى علمى وزانينى پيشكەفتى ، ب تايىبەتى
ئەو علمى پەيوەندى ب چىيوون و دورستبوونا جەننى قە ،
ئاشكەرا بوو كو ئەو پىزانينىن د وان ئايەت وحەدىسان دا ھەين
يىن كو د قى دەربارەيى دا ھاتىن گەلەك ددورست وزىدە دنبەجھ
بووينە ، تىشتى ھندى دگەھىنت كو ئەف گۆتنە ژ نك خودايى
ئافرەندەر ھاتينە نە كو مروّفەكى ژ نك خوۋ گۆتينە ، و ل قىرى
ئەم دى بەحسى حەدىسەكى ژ حەدىسىن پيغەمبەرى - سلاف لى
بن - يىن كو ئعجازە كا علمى تىدا ھەي ، ئەو حەدىس ژى ئەو ھەي
ئىمامى وموسلم ونەسائى وئەبوو داوود ژ ئەبوو ھورىرەي

فه دگوهیزن ، دبیزت : پیغمبه‌ری - سلاف لی بن - گوٚت :
﴿ کل ابن آدم یأکله التراب إلا عجب الذنب منه خلق وفيه
یرکب - ناخ ههمی لهشی مروٚقی دخوٚت ههستیکی بنی که لیژی
نهبت ئەو ژ وی هاتی یه ئافراندن و ژ وی دی ئیته لیکدان ﴾ .

و د حه‌دیسه کا دی دا یا (حاکم) ژ ئەبوو سه‌عیدی
خودری فه دگوهیزت هاتی ، دبیزت : پیغمبه‌ری - سلاف لی
بن - گوٚت : ﴿ یأکل التراب کل شیء من الإنسان إلا عجب
ذنبه - ناخ ههمی تشتی ژ مروٚقی دخوٚت ئەو ههستیک تی نهبت
یی د که لیژی وی دا ﴾ هنده کان گوٚت : ئەی پیغمبه‌ری خودی
ئەو چ ههستیکه ؟ وی گوٚت : ﴿ مثل حبة خردل منه ینشئون -
ئەو وه‌کی دندکه کا توٚقی خه‌نده‌لکی یه ئەو ژی دئینه
دورستکرن ﴾ .

و د ریوایه‌ته کا دی دا هەر یا ئیمامی موسلم هاتی یه پیغمبه‌ر
- سلاف لی بن - دبیزت : ﴿ إن فی الإنسان عظماً لا تأکله
الأرض أبداً فيه یرکب يوم القيامة - د لهشی مروٚقی دا ههستیکه
هه‌یه عه‌رد قه‌ت وی ناخوٚت ، روٚژا قیامه‌تی ئەو ژی دئینه
لیکدان ﴾ گوٚتن : ئەو چ ههستیکه ؟ پیغمبه‌ری - سلاف لی
بن - گوٚت : ﴿ عجب الذنب - ههستیکی که لیژی ﴾ .

ئەف حەدیسە - ب کورتی - سی زانیان ددەنە مە ، کو
ل دەمی گۆتە فەن حەدیسەن ئەو هەر سی زانیان ل بەر زانیان
ب خو دقەشارتی بوون ، حەتە خەلکی عامی پی بزەن ، ئەو هەر
سی زانیان ژێ ئەقەنە :

یا ئیکی : مەوۆف هەر ژ دەسپیکی دەمی چی دبت ژ وی
دندەکا هەستیکی چی دبت ئەو د بنی کەلێزی یا وی دا هەمی .

یا دووی : مەوۆف پشەتی دمرت و دئیتە قەشارتن ، ب درێژیا
سال وزەمان لەشی وی ب گوشت و هەستی قە دمرت و پویچ
دبت و د نەف ئاخی دا دحەلیت ، ب تنی ئەو هەستیکی بچویک
نەبت ئەو وی هندی بچویک هندی دندەکا کا تۆقی خەندەلکی ،
ئەو کانێ ب چاف دئیتە دیتن یان نە !

یا سێ : دەمی قیامەت رادبت ، و حەز کرنا خودی ل سەر
هەندی دئیت مری جارەکا دی ژ قەبران رابنەقە و بەر
ب مەحشەری قە بچن ، لەشی مەوۆقی جارەکا دی هەر ژ وی
دندکی ئەو مایە ساخ شین دبتەقە ، وەکی د ئایەتەکی دا هاتی :
﴿ كَمَا بَدَأْنَا أَوَّلَ خَلْقٍ عُيْدُهُ - وَهَكَی جَارَا ئِیكِي ئەم ئافرانندی
دوبارە دكەینە قە ﴾ (الانبیاء : ۱۰۴) .

پشەتی پیغەمبەری - سەلەف لی بن - ب پتر ژ هزار وسی
سەد سالان ئەف زانیان ل بەر مەوۆقی و علمی وی مانە قەشارتی ،

حه تا ئەو شیاى ھندەك ئامیرەتین زیدە (دەقیق) دورست بکەت
وزیرەقانی یی پى ل مروقى بکەت دەمى ئەو ھىشتا د (نوظفە
وبوھىضى) دا وھەتا دبتە مروقه كى دورست ودئیتە سەر
دنیاىى ، ھنگى ژ نوى زانینا ئىكى ژ فان ھەر سى زانینا
ب رەنگە كى علمى بو ئاشکەرا بوو .

زانایین بسپۆر د علمى (جەنینى) دا دبیژن : پشتى بوھىضە
ب نوظفى دئیتە تەلقیحکرن ب پازدە رۆژان ، دەمى ئەف
(بوھىضە) د ناف دیوارى رەحمى دا دئیتە قەشارتن ھەتا
دگەھت ، وئەف جەھ ئەوھ یى قورئان دبیژتى : (القرار المکین -
جەھى لى ئاکنجیوونا موکم) دافەکا زراف یا ب چاف نەئیتە
دیتن د قى بوھىضى دا دورست دبت ، وزانا دبیژنى : (دافا
دەسپىكى) یان (الشریط الأولی) چونكى ئەو دبتە دەسپىك بو
چیوون ودورستبوونا لەشى جەنینى ، و ژ سالوخەتین قى دافى
ئەوھ خودى شیان یا دایە ئەو شانان بو لیكفەكرنى (انقسام
الخلايا) بەرھەف بکەت ، دا ئەو شانین نوى چى دبن
ل پاشەرۆژەکا نيزیک خو بدەنە ئىك وھندەك ئەندامان دورست
بکەن ، وپشتى لەشى جەنینى دورست دبت ، ئەف دافا دەسپىكى
یا لەش ھەمى ژى دورست بووى بەرزە دبت ، نەکو پویچ دبت ،
بەلکى ئەو - پشتى ب دەورى خو یى مەزن رادبت - دچتە

د دويماهيا ههستي پشتي را نهوي ديژني: ستوينا فقهه راتان ، زينا پشتي (العمود الفقري) ، و ب دورستي د وي جهي دا يي ئهم ب كوردی ديژني: كهليژي ، و ب عهره بي ديژني: (عجب الذنب) وئهف دافه دبنه دندكه كا بچويك يا ههستي .

ئهفه نهو راستي يا علمي يا نوي نهوا بسپورين (علم الأجنة) ل دويماهيا سه دسالا بيستي زاييني ژ نوي گه هشتيني و د كتيين خو دا به لافكري !
ئهفه ئيك ..

يا دووي: نوكه ب ريكيين زانستي مسوگر بوويه كو ئهف دندكا هه يا ههستي ژ لهشي مروفي موسته حيله پويچ بيت نهگر چهند كاودانين جودا جودا د سهر دا بين زي ، وئهف چهندا هه هاته مسوگر كرن پشتي كومه كا زانايين چيني ب هژماره كا تاقيكرنين موخته بهري رابووين ، ووان دنكه ژ فه ههستي ئيناي وقيان وي ب ريكيين كيماوي د ناف هندهك (نه حماضين) دژوار و ب هيز دا بجه لين ، يان ب ريكيين فيزياوي ب سوتني پويچ بكن ، يان نامویره تان بهيرن ، يان بيخنه بن هندهك تيشكين جودا جودا ، وئه نجامي نهو گه هشتيني ئهفه بوو وان گوټ : موسته حيله ئهف ههستيكه بيته پويچكرن يان خرابكرن .

یا سیی : پشٹی ب ریکین علمی و موخته بهری یین نوی بۆ مه دیار بووی کو دو ژ فان پیزانینین کو د فان حه دیسین بۆری دا هاتین ژ راستین علمی یین نه بهر گومانن ، وئهو ژ وان راستیانه یین مرۆف - بهری پتر ژ هزار وسی سه د سالان - قهت وقهت نه شیت ب شاره زایی و (فراسه تی) بگه هتی ، ودقیت ئه و ب ریکا وه حیه کا خودایی گه هشتبه پیغه مبهری - سلاف لی بن - مه نطق هندی دگه هینت کو دقیت پشکا سیی ژ حه دیسی یان پیزانینا سیی ژی راستی بت ، وئه گهر مرۆف ئه فرۆ د دنیایی دا نه شیت ب ریکین علمی (موجه رره د) بگه هتی ، مسوگهر روژهك دی ئیت ئه و فی راستیی ژی ب چاف دی بینت ، کا چاوا وی ههردو راستیین دی نوکه ب چاف دیتینه .

وپشٹی هنگی بۆ مرۆفی ههیه پساره کی ل بهر سنگی زانایان بدانت : ئه ری ماده م ئه فرۆ ب ریکین زانستی بۆ هه وه ئاشکه را بوو کو ئه ف پارچه یا بچویك د له شی مرۆفی دا ئه و له شی مرۆفی ل ده سپیکی ژی دورست دبت ، پشٹی مرنا مرۆفی و حه لیانا له شی وی ئه و دمیته ساخ و پویچ نابت ئه گهر خو د ناف تیزابی دا بینه حه لاندن یان ب ئاگری بیته سو تن یان ب ئامیره ته کی بیته هیران ، ئه ری مانا فی پارچه یی ژ له شی مرۆفی ب فی رهنگی کاره کی بی ئارمانجه ؟ وتشته کی ژ قه ستایه ؟

يا ئەم دزانين هەر تشته کی د لەشی مروّقی دا هەی ئەگەر
چەند یی هویر و بچوێک ژ ی بت فایدهیهک تیدا هەیه و ئارمانجەک
بی هەیه ، هوین بیژن ئارمانج ژ مانا قی هەستیکی پشتی مرنی
چیه ؟

بەرسقا مه خودان باوەران یا کو مه ژ هەدیسای پیغەمبەری
- سلاش لی بن - وەرگرتی ئەقەیه : ل روژا قیامەتی دەمی
فەرمانا خودی ل سەر هندی دئیت خودان رح جاره کا دی زیندی
بینەقە ، لەش دوباره ژ قی دندکا هە شین دبتەقە کانێ چاوا ئەو
جاره کا ئیکی ژ ی هاتبوو دورستکرن ، و ئەوی شیای مروّقی جارا
ئیکی ژ قی داڤا دەسپیکێ دورست بکەت ، ل بەر وی یا ئاسی
نابت ئەو وی جاره کا دی ژ دنکه کا هەستیکی یا هویر چی
بکەتەقە : ﴿ ما خلّکم ولا بعثکم إلا کنفس واحدة إن الله سمیع
بصیر - ئافراندا هەو هەو گەلی مروّقان وزیندیکرنا هەو هەو پشتی مرنی
هەما وه کی ئافراندن وزیندیکرنا نەفسە کا ب تنی یه ، هندی
خودی یه گوهدیری بینەرە ﴾ (لقمان : ۲۸) .

(۳۵)

هه می سالان باران هندی ئیکه

ئیمامی بهیههقی هه دیسه کی ژ عبداللهاهی کوری عه بیاسی
 قه دگوهیزت کو وی گوئیته : ﴿ ما من عام بأقل مطرا من عام
 ولكن الله تعالى يصرفه حيث يشاء - چو سالان باران کی متر نینه
 ژ سالین دی بهلی خودی بهری وی ددهته وی جهی یی وی
 بقیت ﴾ پاشی ئەف ئایهته خواند : ﴿ ولقد صرفناه بينهم ليزكروا
 فأبى أكثر الناس إلا كفورا - و ب راستی مه باران ل جهه کی ئینا
 خوار و ل جهه کی دی مه نه ئینا خوار ، دا ئەوین مه باران لی
 باراندی قه نجیا خودی ل بیرا خو بینن ، و سوپاسیا وی بکهن ،
 و دا ئەوین باران لی نه باری ژ ی بیرا خو لی بیننه قه ، و لهزی
 د تۆبه کرنی دا بکهن ، دا خودی رهحمی ب وان بهت و بارانی
 بدهتی ، بهلی پتیریا مروّقان ژ قه شارتنه قه نجیین مه ل سه ر وان
 پیقه تر ل بهر چو ددی نه هاتن ﴾ (الفرقان : ۵۰) .

وهه ر چه نده ئەف هه دیسه ب فی ریوایه تی یا (مه وقوفه)
 ل سه ر سه حابی ، بهلی ریوایه ته کا دی یا (مه رفووع)
 ژ عبداللهاهی کوری مه سهوودی هه ر ل نک ئیمامی بهیههقی هه یه

كو پیغه مبهری - سلاف لی بن - گوته : ﴿ ما عام بأمطر من عام - بارا چو سالان ژ یا چو سالین دی زیدوتر نینه ﴾ .

وتیگه هشتنا دورست بوّ فی حه دیسی حه تا ده مه کی نیزیک ل بهر زانایان ژبلی عامی یان تشته کی ب سانا هی نه بوو ، لهو خودان باوه ران ژ وان وه کی خه لکی دی باوه ری پی دئینا چونکی وان قه ناعه ته کا تمام هه بوو کو پیغه مبهر - سلاف لی بن - چو گوته ژ بهر خوّ نابیزت ، بهلی د گهل هندی ژ ی وان چو ته فسرین علمی بوّ فی گوته نی نه بوو ، وحه دیس وه سا گرتی ما حه تا بهری کی متر بیست سیه سالان ده می علم پیشکه فتی ، وزانا شیا ی ب ریکا ئامیره تین پیشکه فتی یین پیقانا بارانی بنه جه بکه ن کو بهلی راسته ریژه یا وی بارانی یا هه ر سال دبارت وه کی خوّ یا (ثابتّه) وچو گوهورین ب سه ر دا نائیت ، ووان ب فی چه ندی ژ ی ئاشکه را کر کو گوته نین پیغه مبهری - سلاف لی بن - ژ وه حی یا خودینه ونه ژ نک وی ب خوّ نه ، نه گه ر نه چاوا نه و دا فی راستی یا علمی یا هنده (ده قیق) زانت ؟

پشتی هنگی نه فه مه سه له که چو په یوه ندی ب دینی وشریعه تی وعباده تی فه نینه ، یه عنی : نه و دشیا نه بیژت ، وهنگی چو ژ دینی کی م نه دبوو ، بهلی خودی نه ف گوته نه ل سه ر

ئەزمەنی وی گیرا بۆ ھندی دال پاشەرۆژی بۆ وی بێتە ئەجازه کا
 علمی و نیشانە ک ل سەر راستی یا پیغەمبەرینیا وی .

ئەقرۆ و پشتی گەلە ک دویچوون و قە کۆلینین بەرفەرە ل دۆر
 وی کەمبەتە ئافی ئەوا ل سەر رویی عەردی ھە ی ھاتینە کرن ،
 زانا گەھشتنە وی ئەنجامی ئەوا دیژت : نیزیکی (۱۳۶۰)
 ملیوون کیلۆمترین (موعە کەب) بین ئافی ل سەر عەردی
 ھەنە ، و ئەف ئافە ب ریزەیا (۲۰ ر ۹۷ %) ئافە کا سویرە
 د دەریا و ئەقیانووسان دا ھە یە ، و (۸۰ ر ۲ %) ئافا شیرینە .. و
 (۷۱ %) ژ رویی عەردی کو دبتە نیزیکی (۵۱۰) ملیوون
 کیلۆمترین چارگۆشە ئافە ، و ھشکاتی نیزیکی (۱۴۹) ملیوون
 کیلۆمترین چارگۆشە یە .

ل سەر قی بناخەیی موعەدەللی وی ئافی یا ھەر سال
 ژ پشکا ئافی ژ عەردی رادبت و دبتە ھلم دگەھتە (۳۲۰) ھزار
 کلیۆمترین موکەعەب ، و نیزیکی (۶۰) ھزار کیلۆمترین
 موکەعەب ژ وی ئافا ل پشکا ھشکاتی ژ عەردە ھە ی دبتە ھلم ،
 و ب کۆمکرنا فان ھەردو ھژمارا دیار دبت کو زفرینا ئافی
 د ئاقبەرا عەردی و غیلافی وی یی غازی دا ھەر سال دگەھتە
 (۳۸۰) ھزار کیلۆمترین موکەعەب ، و ئەف ھلما ژ عەردی
 رادبت ژ بەر چەند ئە گەرەکان بلند دبت حەتا دگەھتە تەخەیا

بنی ژ غیلافی غازی بی عهردی ، و ل وی جهی دتهزت ودهره جا گهرماتی یا وی دگههته (۸۰) بی د بن سهدی دا ، و ل ویری نهو هلم تیر دبت و جاره کا دی دزقرت دبتنه ئاف و کزلوؤک و بهفر ، و دزقرته عهردی .

وزانایین بسپور دبیزن : نهو کهمییه تا ئافی یا ههر سال ژ هشکاتی بلند دبت و دبتنه هلم کو نیزیکی (۶۰) هزار کیلومترین موکه عه به ، کیمره ژ وی کهمییه تی نهو اب ریکا بهفر و بارانی ب سهر عهردی دا دئیه خواری کو دگههته نیزیکی (۹۶) هزار کیلومترین موکه عه ب ، بهروفاژی وی کهمییه تی یا ب سهر پشکا ئافی دا دبارت ، چونکی (۳۲۰) هزار کیلومترین موکه عه ب ژی رادبت و دبتنه هلم ، و (۲۸۴) هزار کیلومترین موکه عه ب لی دزقرن .

و پستی زانال فان چل سالین دویمایی ب فه کولینین (دهقیق) رابوین ل دور (زفرینا ئافی ل دور عهردی - دوره الماء حول الأرض) سههمی سهری وان گرت و نهو حییه تی بوون ، چونکی وان دیت نهو کهمییه تا هلمی یا ههر سال ژ عهردی بلند دبت نائیه گوهارتن ، و نهو کهمییه تا هلمی یا کو د غیلافی غازی بی عهردی ژی دا هدی وه کی خو دمینت و نائیه گوهارتن ، لهو د نه نجام دا نهو گه هشتنه راستیه کا علمی یا دی ژی و گوئن :

ژ بهر ئەفا بۆری ئەو کەمییەتا بارانی ژێ یا هەر سال دبارت وەکی
 خۆیە و نائیتە گوهارتن ، و گۆتن : ریزەیا ناقتجی یا هاتنا بارانی
 ل سەر رویی عەردی دگەهتە (۷ ر ۸۵) سەنتیمترین
 موکەعەب ، و ئەف ریزەیه هەر سال یا (ثابتە) بەلی لیکفە کرنا
 وی ل سەر دەقەرەن کیمی وزیدەیی دکەفتی ، و ژ بهر هەندەک
 ئەگەرین جودا جودا هەر سال بارینا بارانی ل جەهەکی
 دەسینشانکری ژ عەردی وەکی خۆ نامینت ، وەکی پیغەمبەری
 - سلاف لی بن - گۆتی : ﴿ وَلَکِن اللّٰهُ تَعَالٰی یَصْرِفُهٗ حِیثَ
 یَشَاءُ ﴾ یەعنی : کیم ناکەت ، بەلی ژ فی جەهی بۆ جەهەکی دی
 دبەت . دبەت ریزەیا بارانی ل هەندەک جەهان سالی صفر بت ،
 وەکی هەندەک جەهین بیابانی و بەری ، و ل هەندەک جەهین دی (۴۵
 ر ۱۱) مترین موکەعەب بت ، وەکی گزیرتین هاوای .
 ویا مای بیژین : دان دانا خودی یە ، و هیقیما مە ژ خودی ئەو
 ئەو مە ژ رەحما خۆ بی بار نە کەت .

په‌یښا دویمایی

ئه‌ښین بۆری چه‌ند بابته‌کین جودا جودا بوون ل دۆر هنده‌ک مه‌سه‌لین علمی یین نوی د نابقه‌را قورئانی و سوننه‌تی و علمی مروّقی دا ، مه‌ئهو ژ چه‌ند ژیده‌ره‌کین علمی کۆمکرینه و ب زمانه‌کی ب سانا‌هی به‌رچا‌ف کرینه دا خویشک و برایین مه‌ یین خوانده‌فان مفایه‌کی ژی بیینن ..

وبه‌ری ئه‌م قی نفیسی‌نی ب دویمایی یین مه‌ دڤیت خوانده‌فانان ل دو راستیین سه‌ره‌کی هشیار بکه‌ین :

یا ئیکی : هندی قورئانه کیتابه‌کا خودایی یه بو هندی هاتیه دا به‌ری مه‌ بده‌ته ریکا خودی یا راست کو ئیسلامه ، وئهو بو هندی نه‌هاتیه دا بته کیتابه‌کا علمی راستیین علمی بو مه‌ شروقه بکه‌ت .. هه‌ر چه‌نده ئه‌فه نابته مانع کو د قورئانی دا هنده‌ک ئیشاراتین علمی هه‌بن به‌رده‌وامیی بده‌نه ئعجازا قورئانی ، وده‌م بو ده‌می مروّقی ل وی راستیی هشیار بکه‌ت ئه‌وا قورئانی ته‌ئکید ل سه‌ر کری کو ئه‌ف قورئانه ژ چیکرنا چو مروّقان نینه ، و د شیانا چو مروّقان دا نینه کو وی یان قورئانه‌کا وه‌کی وی چی بکه‌ن .

یا دووی : ئەف تەفسیرین علمی بو ئایەتان وەکی هەمی
تەفسیرین دی ئجتهاده کا بەشەریه بو زانینا مەعنا قورئانی ،
یەعنی : ئحتمالا هەبوونا خەڵەتیی و دورستی ژێ تیدا هەیه ،
و ئەم نابێژین : سەدا سەد ئەف هەمی تەفسیره ددورستن ، وچی
نابت دخەڵەت بن ، و خودی چیتەر دزانت .

﴿ سبحان ربك رب العزة عما يصفون . و سلام علی
المرسلین . و الحمد لله رب العالمین ﴾ (الصافات : ۱۸۱ -
۱۸۳) .

نافه رۆك

پهړ	بابهت
۷	پېشگوتن
۱۷	(۱) دهسپکا ئافراندى د نافه را قورئانې و علمى دا
۲۸	(۲) بهر فره هکړنا گهر دوونې
۳۸	(۳) جهين ستيران وسوينده کا مهزن
۴۵	(۴) گهر دوونا تارى
۵۵	(۵) شەف ورپوژ
۶۶	(۶) رپوژا گەش وهه يقا روھن
۷۴	(۷) رېقه چوونا رپوژى وهه يقى
۸۴	(۸) نهينين عهوران و باران و ئافا ژير عهرد
۹۲	(۹) نافېرين دهريايى
۱۰۲	(۱۰) تارياتيا بنى دهريايى
۱۰۹	(۱۱) په قينا دهريايى ورپوژا دويماهيى
۱۱۶	(۱۲) قيامت نيزيك بوو وهه يق شەق بوو
۱۲۵	(۱۳) ئينانه خوارا ئاسنى
۱۳۳	(۱۴) مېشا هنگفېنى

۱۴۴	(۱۵) مالا تهڻپیر کی
۱۵۱	(۱۶) میڻش ودو راسیڻ غه ریب !
۱۵۹	(۱۷) میڻری ودهنگی وی
۱۶۶	(۱۸) مه کهه ئیکه مین ماله بو مروڻان هاتیه دانان
۱۷۳	(۱۹) نزمترین عهرد
۱۲۰	(۲۰) وهلاتی ئره می
۱۸۹	(۲۱) بلندبوون بهر ب عهسمانی فه وینتهنگی
۱۹۸	(۲۲) ئعجازا هژماری د قورئانی دا
۲۰۵	(۲۳) قویناغین چیوونا مروڻی د زکی دهیکی دا
۲۲۲	(۲۴) دله سهنته ری تیگه هشتی
۲۲۹	(۲۵) نافچاشن جهی درهوی وسهنته ری هاژوتنی
۲۳۵	(۲۶) چه رمی مروڻی وهسته کرنا ب سوتنی
۲۳۹	(۲۷) ژهر تشته کی مه جوته ک ئافرانديه
	(۲۸) عهرشی بهلقیسی د نافبه را قورئانی وعلمی
۲۴۶	دا
۲۳۵	(۲۹) دیتنا هه یقی ورڙی
۲۵۷	(۳۰) رږڙی وساخرله می
۲۶۳	(۳۱) گه هیڻ مروڻی
۲۷۰	(۳۲) ئافابوون وهلاتنا رږڙی

۲۷۵	(۳۳) ده يکينيا شيرى
۲۸۲	(۳۴) نه و تشتى مروف ژى دورست دبت
۲۸۹	(۳۵) ههمى سالان باران هندى ئيکه
۲۹۴	په يثقا دويماهيمى